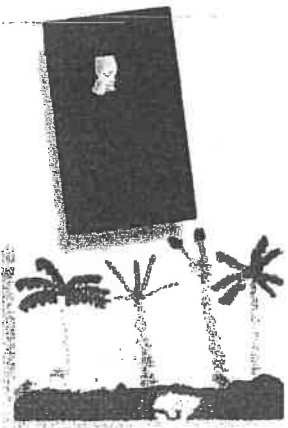

Louise Derman-Sparks
και ομάδα εργασίας A.B.C.

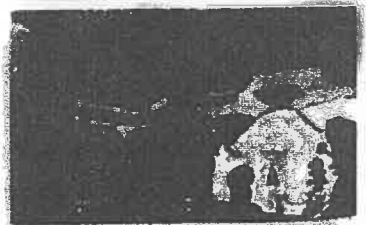
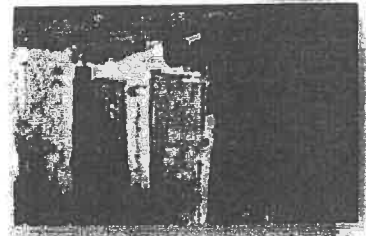
Καταπολεμώντας τις Προκαταλήψεις

Παιδαγωγικό εργαλείο

Μετάφραση: Αναστασία Χουντουμάδη - Ευγενία Μόρφη
Επιστημονική επιμέλεια: Αναστασία Χουντουμάδη

"Σχεδιά"

Χρηματοδότηση:
Bernard van Leer Foundation

ΤΕΤΑΡΤΗ ΟΚΤΩΒΡΙΟΥ

ΠΡΟΣ ΤΟΝ ΚΑΘΗΜΕΡΟΝ

ΥΜΕΙΣ ΟΙΣ ΕΙΣΤΕ

ΟΙ ΑΓΙΟΙ ΤΗΣ

ΕΞΟΥΣΙΑΣ

και η προσηγορία

εσθθησε ολη τη φωνη απ' το

σπίτι και ζήσανε αυτοι καλά

και εμεις καλησσηρα

Η ταυτότητα και οι στάσεις των παιδιών

«Γιατί δεν μπορούμε να αφήσουμε τα παιδιά ήσυχα; Τα παιδιά δεν ξέρουν τίποτε για τις προκαταλήψεις ή τα στερεότυπα. Δεν προσέχουν το χρώμα των ανθρώπων. Εάν τα αφήσουμε μόνα τους να παίζουν μεταξύ τους, τότε όλα θα πάνε μια χαρά». Αυτό ισχυρίζονται πολλοί γονείς και παιδαγωγοί που ασχολούνται με την προσχολική ηλικία. Πολλοί ενήλικοι υποθέτουν ότι τα παιδιά δεν επηρεάζονται από τις προκαταλήψεις που υπάρχουν στην κοινωνία. Ωστόσο όλα όσα γνωρίζουμε για τον τρόπο με τον οποίο τα παιδιά αναπτύσσουν την ταυτότητά τους και τη στάση τους απέναντι σε γεγονότα και καταστάσεις, μας κάνουν να αμφισβητούμε την παραπάνω καθισμαστική θέση:

Ερευνητικά δεδομένα αποκαλύπτουν ότι τα παιδιά

- αρχίζουν να προσέχουν τις διαφορές, να τις ταξινομούν και να τις αξιολογούν από πολύ νωρίς,
- κατακτούν μια σειρά από επικαλυπτόμενους, αν και ευδιάκριτους, αναπτυξιακούς στόχους¹ και ακολουθούν μια σειρά από βήματα για να διαμορφώσουν την ταυτότητά τους και τις στάσεις τους απέναντι στον κόσμο που τα περιβάλλει,
- επηρεάζονται από τα κοινωνικά στερεότυπα και τις προκαταλήψεις καθώς διαμορφώνουν την έννοια του εαυτού² και τις στάσεις τους απέναντι στους άλλους.

Τα ερευνητικά δεδομένα σχετικά με τον τρόπο που αρχίζουν τα μικρά παιδιά να συνειδητοποιούν τις διαφορές στις σωματικές ικανότητες είναι ακόμη ελλιπή, αλλά υποδηλώνουν ότι τα τρία σημεία που αναφέρθηκαν παραπάνω ισχύουν και εδώ. Η συνειδητοποίηση άλλων μορφών αναπηρίας φαίνεται ότι εμφανίζεται αργότερα, μετά την προσχολική ηλικία (Levitt και Cohen, 1976).

Τα παιδιά κατασκευάζουν την ταυτότητα και διαμορφώνουν τη στάση τους μέσα από την αλληλεπίδραση τριών παραγόντων:

- τον τρόπο με τον οποίο βιώνουν το σώμα τους,
- την εμπειρία που αποκτούν ζώντας σε ένα δεδομένο κοινωνικό πλαίσιο, και
- το γνωστικό στάδιο ανάπτυξης στο οποίο βρίσκονται.

Είναι φανερό ότι οι αναπτυσσόμενες ιδέες και τα συναισθήματα των παιδιών δεν είναι απλώς άμεσες απεικονίσεις, είτε των πολιτισμικών προτύπων είτε των εγγενών βιολογικών δομών.

Γράφοντας σχετικά με τη φυλετική συνείδηση, η Phyllis Katz διατείνεται ότι από τα δύο μέχρι τα πέντε ή έξι χρόνια τα παιδιά περνούν από τα εξής στάδια: 1) αρχίζουν να παρατηρούν τις φυλετικές ενδείξεις (π.χ., χρώμα δέρματος)· 2) σχηματίζουν στοιχειώδεις έννοιες, 3) διαφοροποιούν τις παραπάνω έννοιες· 4) αναγνωρίζουν το μη αναστρέψιμο των ενδείξεων (οι ενδείξεις παραμένουν σταθερές, δηλαδή το χρώμα του δέρματος δεν θα αλλάξει)· 5) σταθεροποιούν τις έννοιες των ομάδων (δηλαδή των φυλετικών ομάδων), και 6) διευρύνουν τις έννοιες των ομάδων, προσθέτοντας στοιχεία. Η διαδικασία αυτή αρχίζει να επηρεάζεται από αξιολογικές κρίσεις στο δεύτερο στάδιο (Katz, 1982). Τα στάδια που αναφέρονται στην ανάπτυξη της ταυτότητας του φύλου, σύμφωνα με τον Kohlberg (1966)³, υποδηλώνουν μια παρόμοια αναπτυξιακή αλληλουχία με αυτήν που προτείνει η Katz. Η Alejandro-Wright (1985) διατείνεται και αυτή ότι η φυλετική συνείδηση αρχίζει στα προσχολικά χρόνια, αλλά προειδοποιεί ότι η πλήρης κατανόησή της έρχεται πολύ αργότερα, στην ηλικία των δέκα ή έντεκα χρόνων. Δηλώνει ότι «η γνώση της φυλετικής ταξινόμησης εξελίσσεται από μια ασαφή συνειδητοποίηση των διαφορών του χρώματος του δέρματος σε μια γνώση της πλειάδας των σωματικών βιολογικών χαρακτηριστικών που συνδέονται με τη φυλή στην οποία ανήκει κανείς, καταλήγοντας σε μια κοινωνική κατανόηση φυλετικής κατηγοριοποίησης» (σ. 186).

Ακόμη και τα παιδιά που μόλις έχουν αρχίσει να περπατούν συνειδητοποιούν...

Ας κοιτάξουμε εν συντομία τι σημαίνουν τα παραπάνω αναπτυξιακά σχήματα. Κατά τη διάρκεια του τρίτου έτους της ηλικίας τους, τα παιδιά αρχίζουν να προσέχουν τις διαφορές φύλου και φυλής. Μπορεί επίσης να αρχίσουν να παρατηρούν και τις σωματικές αναπηρίες, αν και οι μέχρι τώρα ερευνητικές ενδείξεις δηλώνουν ότι αυτό μπορεί να αρχίσει ένα ή δύο χρόνια αργότερα. Μέχρι το δεύτερο έτος της ηλικίας, τα παιδιά έχουν μάθει να χρησιμοποιούν σωστά τους χαρακτηρισμούς για το φύλο (κορίτσι, αγόρι) και τα ονόματα των χρωμάτων τα οποία αρχίζουν να περιγράφουν το χρώμα του δέρματος.

Από το τρίτο έτος της ηλικίας (ορισμένες φορές ακόμη και νωρίτερα), τα παιδιά φαίνεται να επηρεάζονται από κοινωνικά πρότυπα και μεροληπτικές αντιλήψεις, και μπορεί να εμφανίσουν «προ-προκαταλήψεις» απέναντι σε άλλους με βάση το φύλο, τη φυλή ή τις σωματικές ιδιαιτερότητες.

Ανάμεσα στον τρίτο και τον πέμπτο χρόνο ηλικίας, τα παιδιά προσπαθούν να καταλάβουν ποια είναι τα βασικά χαρακτηριστικά γνωρίσματα του εαυτού τους και ποιες πλευρές του παραμένουν σταθερές. Αναρωτιούνται:

Θα μείνω για πάντα κορίτσι ή αγόρι;

Εάν μου αρέσει να σκαρφαλώνω στα δέντρα, μπορεί να γίνω αγόρι;

Εάν μου αρέσει να παίζω με κούκλες, μπορεί να γίνω κορίτσι;

Τι είναι αυτό που μου δίνει το χρώμα στο δέρμα μου;

Μπορώ να το αλλάξω;

Εάν κάνω παρέα μ' ένα παιδί που έχει κάποια σωματική ιδιαιτερότητα, θα την αποκτήσω και εγώ;

Θα χρειάζομαι πάντα ένα προσθετικό μέλος στη θέση του χεριού μου;

Κατά τη διάρκεια αυτής της περιόδου, τα παιδιά χρειάζονται πολλή βοήθεια για να ξεκαθαρίσουν τις διάφορες εμπειρίες και τις μεταβλητές της ταυτότητάς τους, καθώς προχωρούν στην κατάκτηση της αυτογνωσίας.

Όταν γίνουν τεσσάρων-πέντε χρόνων, τα παιδιά δεν συμπεριφέρονται απλώς σύμφωνα με το φύλο τους, όπως καθορίζεται από τα ισχύοντα κοινωνικά πρότυπα, αλλά ενισχύουν επίσης την «αρμόζουσα για το φύλο» συμπεριφορά στις μεταξύ τους σχέσεις, χωρίς την επέμβαση των ενηλίκων (Honig, 1983· Roorpatine, 1984). Εξηγούν την άρνησή τους να κάνουν παρέα με παιδιά που είναι διαφορετικά από αυτά με βάση τις φυλετικές διαφορές, ενώ δείχνουν δυσφορία και απόρριψη για ανθρώπους με διαφορετικές σωματικές ικανότητες. Ο βαθμός στον οποίο τα παιδιά των τεσσάρων χρόνων έχουν εσωτερικεύσει ήδη τους στερεοτυπικούς ρόλους τους φύλων, τις φυλετικές προκαταλήψεις και το φόβο για τα άτομα με διαφορετικές σωματικές ικανότητες δηλώνει ότι υπάρχει έντονη ανάγκη να εκπαιδευτούν τα μικρά παιδιά για την καταπολέμηση των προκαταλήψεων.

Ξέρουμε τι διδάσκουμε;

Πολλές ευρηματικές έρευνες έχουν τεκμηριώσει τον τρόπο με τον οποίο οι ενήλικοι διδάσκουν τα παιδιά να συμμορφώνονται σε κοινωνικά πρότυπα και προκαταλήψεις, μερικές φορές χωρίς να έχουν πρόθεση ή συνείδηση της συμπεριφοράς τους. Σε μια μελέτη που έγινε το 1982, με παρατηρήσεις και συνεντεύξεις με δασκάλους σε πάνω από μια ντουζίνα τάξεις (συμπεριλαμβανομένων αυτών της ειδικής αγωγής) για παιδιά προσχολικής ηλικίας, στις πολιτείες της Καλιφόρνια, της Βόρειας Καρολίνα, του Ιλινόις και της Νέας Υόρκης, διαπιστώθηκε η παντελής απουσία εικόνων παιδιών με διαφορετικές σωματικές ικανότητες. Σε μια έρευνα παρατήρησης 158 παιδιών προσχολικής αγωγής ηλικίας από 2,5 έως 5 χρόνων διαπιστώθηκε ότι τα κορίτσια και τα παιδιά με αναπηρίες είχαν περισσότερες πιθανότητες να δεχτούν υπερβολική βοήθεια και υπερβολικούς επαίνους από τους δασκάλους. Ο ερευνητής συμπέρανε ότι τα παιδιά με διαφορετικές σωματικές ικανότητες καθώς και τα κορίτσια εκπαιδεύονται γενικά για εξάρτηση και παθητικότητα και όχι για ανεξαρτησία.

Εάν ένα αγόρι κι ένα κορίτσι τριών χρόνων στοιμάζονται να βγουν έξω για να παίξουν και προσπαθούν να φορέσουν τα μπουφάν τους, υπάρχουν πολλές πιθανότητες κάποιος να βοηθήσει το κορίτσι να το φορέσει. Σε περίπτωση που βοηθηθούν και τα δύο παιδιά, θα φορέσουν το μπουφάν στο κορίτσι, αλλά στο αγόρι θα δείξουν μια τεχνική για να το φορέσει μόνο του. Σε περίπτωση που το ένα παιδί έχει κάποια αναπηρία, τότε θα φορέσουν το μπουφάν στο παιδί αυτό, είτε είναι κορίτσι είτε είναι αγόρι. Αυτή είναι η αρχή του συνδρόμου της «επίκτητης αδυναμίας»⁴ (Froschl και Sprung, 1983).

Οι έρευνες έχουν αποκαλύψει επίσης ότι οι δάσκαλοι επαινούν τα μικρά κορίτσια κυρίως για την εμφάνιση, τη συνεργατικότητα και την υπακοή, ενώ επαινούν τα μικρά αγόρια κυρίως για τα επιτεύγματά τους. Οι δάσκαλοι τείνουν να χαρακτηρίζουν τα αγόρια σαν περισσότερο «ζωηρά» από τα κορίτσια, ακόμη και σε περιπτώσεις όπου, μέσω ερευνητικών εργαλείων, διαπιστώθηκαν παρόμοια επίπεδα ζωηρότητας (Hoffman, 1983).

Η ομοφυλοφοβία, δηλαδή ο φόβος και το μίσος για τους ομοφυλόφιλους άντρες και γυναίκες, είναι μια άλλη μορφή προκατάληψης σχετικά με το φύλο την οποία οι ενήλικοι διδάσκουν στα μικρά παιδιά. Όπως επισημαίνει η Letty Cottin Pogrebin, συγγραφέας του *Growing Up Free: Raising Your Child in the 80's* [Μεγαλώνοντας κλειδωμένα: Ανατρέφοντας τα-παιδιά σου στη δεκαετία του '80]:

Προτού τα παιδιά αποκτήσουν την παραμικρή ιδέα σχετικά με το ποιος ή τι είναι ομοφυλόφιλος, μαθαίνουν ότι η ομοφυλοφιλία είναι κάτι τρομακτικό, φοβερό κι απάισιο. Γίνονται ομοφυλοφοβικοί πολύ πριν κατανοήσουν τι είναι αυτό που φοβούνται. Μαθαίνουν ότι η φράση «τι είσαι, αδελφή;» είναι ο πιο γρήγορος τρόπος για να εξαναγκάσεις τα αγόρια σε αυτοκαταστροφικές περιπτώσεις. (Pogrebin, σ. 12)

Επιπλέον, οι ομοφυλοφοβικές στάσεις και η εσφαλμένη αντίληψη πως ό,τι κάνει ένα παιδί καθορίζει τον σεξουαλικό του/της προσανατολισμό, κάνουν κάποιους δασκάλους και γονείς να μην επιτρέπουν στα παιδιά να παίξουν με παιχνίδια που στερεοτυπικά συνδέονται με το άλλο φύλο.

Τα μαθήματα σχετικά με την αξία των διαφορετικών φυλετικών ταυτοτήτων δίνονται και αυτά κατ'επανάληψη. Απλώς και μόνο η χρήση της γλώσσας διδάσκει τη διαφορετική αξία τού να είσαι λευκός ή μαύρος. Το λεξικό της αγγλικής γλώσσας οραδιάζει 44 θετικές έννοιες για το λευκό χρώμα, ενώ το μαύρο έχει 60 αρνητικές (Hoffman, 1983). Ένα γενικό παράδειγμα είναι η εξίσωση του λευκού με την καθαριότητα και του μαύρου με τη βρομιά. Ένα παράδειγμα αυτής της στάσης είναι το δημοφιλές παιδικό βιβλίο *Harry the Dirty Dog* [Χάρι, ο βρόμικος σκύλος] (Zion, 1956). Ένας άσπρος σκύλος πέφτει μέσα σε έναν κουβά με κάρβουνα και γίνεται κατάμαυρος, δηλαδή βρόμικος. Η οικογένειά του δεν τον αναγνωρίζει, ώσπου πλένεται και τότε ξαναπροβάλλει όπως ο σκύλος που αγαπούν, δηλαδή άσπρος.

Η ανάπτυξη των μικρών παιδιών επηρεάζεται αρνητικά από το σεξισμό, το ρατσισμό και τις προκαταλήψεις απέναντι σε άτομα με διαφορετικές σωματικές ικανότητες. Τα στερεότυπα των φύλων αποκλείουν τα παιδιά από ολόκληρα πεδία εμπειριών. Κατά συνέπεια, ούτε τα αγόρια ούτε τα κορίτσια είναι πλήρως προετοιμασμένα διανοητικά ή συναισθηματικά να χειριστούν την πραγματικότητα και τις απαιτήσεις της σύγχρονης ζωής. Οι προκαταλήψεις απέναντι σε άτομα με διαφορετικές σωματικές ικανότητες πλήττουν σοβαρά τα παιδιά με σωματικές ιδιαιτερότητες, περιορίζοντας την πρόσβασή τους σε εκπαιδευτικές εμπειρίες απαραίτητες για την ολοκληρωμένη ανάπτυξή τους και εμποδίζοντας την ανάπτυξη της αυτοεκτίμησής τους. Τα παιδιά χωρίς σωματικές ιδιαιτερότητες πλήττονται επίσης επειδή οι προκαταλήψεις αυτές τα εμποδίζουν να κατανοούν και να συναναστρέφονται χωρίς να αισθάνονται άβολα με όλο το φάσμα της ανθρωπίνης διαφορετικότητας και τους μεταδίδει ένα λανθασμένο και αγχωτικό αίσθημα ανωτερότητας βασισμένο στο ότι δεν «μειονεκτούν» σωματικά.

ΜΕΡΙΚΟΙ ΟΡΟΙ

Καταπολέμηση των προκαταλήψεων: Ενεργός/ακτιβιστική προσέγγιση, όπου κανείς μάχεται ενάντια στις προκαταλήψεις, τα στερεότυπα και τις μεροληπτικές συμπεριφορές. Σε μια κοινωνία όπου οι θεσμικές δομές δημιουργούν και διατηρούν το σεξισμό, το ρατσισμό και τη μεροληπτική συμπεριφορά απέναντι σε άτομα με διαφορετικές σωματικές ικανότητες, δεν αρκεί να μη μεροληπτεί κανείς (πράγμα πολύ απίθανο) ούτε αρκεί να είναι παρατηρητής. Είναι απαραίτητο κάθε άτομο να παρεμβαίνει ενεργά, να αμφισβητεί και να καταπολεμά τις προσωπικές και θεσμικές συμπεριφορές οι οποίες διακωλύουν την καταπίεση.

Μεροληψία: Κάθε στάση, πεποίθηση ή συναισθημα που καταλήγει στην άδικη μεταχείριση ενός ατόμου εξαιτίας της ταυτότητάς του δικαιολογεί αυτή τη μεταχείριση.

Προκαταλήψεις απέναντι σε άτομα με διαφορετικές σωματικές ικανότητες: Κάθε στάση, πράξη ή θεσμική πρακτική η οποία υποτάσσει τους ανθρώπους εξαιτίας της σωματικής ιδιαιτερότητάς τους. Οι μεροληπτικές θεσμικές πρακτικές απέναντι σε άτομα με διαφορετικές σωματικές ικανότητες εμποδίζουν την ένταξη των ανθρώπων αυτών στο κύριο σώμα της κοινωνίας και αναπαράγουν την κοινωνική και οικονομική τους καταπίεση.*

Ομοφυλοφοβία: Φόβος και μίσος για τους ομοφυλόφιλους άντρες και γυναίκες, ο οποίος υποστηρίζεται από θεσμικές στρατηγικές και εξουσίες που κάνουν διακρίσεις εναντίον τους.*

Έγχρωμοι άνθρωποι: Όλες οι διαφορετικές εθνικές ή εθνοτικές ομάδες οι οποίες είναι στόχος ρατσισμού στις Ηνωμένες Πολιτείες. Αυτό περιλαμβάνει Αμερικανούς, ανατολικοασιατικής καταγωγής, μαύρους Αμερικανούς, Λατινοαμερικανούς και Πορτορικανούς Αμερικανούς, Ιθαγενείς Αμερικανούς. Η χρήση του περιεκτικού όρου έγχρωμος δεν στοχεύει στην άρνηση των σημαντικών πολιτισμικών και ιστορικών διαφορών ανάμεσα σε αυτές τις ομάδες.

Προκατάληψη: Στάση, γνώμη ή συναισθημα το οποίο διαμορφώνεται χωρίς επαρκή προηγούμενη γνώση, σκέψη ή συλλογισμό. Η προκατάληψη ίσως είναι μία εκ των προτέρων διαμορφωμένη κρίση υπέρ ή εναντίον κάποιου ατόμου, ομάδας ή φύλου.

Προ-προκατάληψη: Πρώιμες ιδέες και συναισθήματα πολύ μικρών παιδιών που πιθανόν να εξελιχθούν σε πραγματικές προκαταλήψεις μέσα από την ενίσχυσή τους από τις κυρίαρχες κοινωνικές προκαταλήψεις. Η προ-προκατάληψη μπορεί να είναι αποτέλεσμα εσφαλμένων αντιλήψεων που σχετίζονται με τις περιορισμένες εμπειρίες των μικρών παιδιών και το αναπτυξιακό τους επίπεδο ή μπορεί να είναι αποτέλεσμα μίμησης ενήλικης συμπεριφοράς. Πιο σοβαρής μορφής είναι οι συμπεριφορές που είναι ενδεικτικές δυσφορίας, φόβου ή απόρριψης της διαφορετικότητας.**

Ρατσισμός: Οποιαδήποτε στάση, πράξη ή θεσμική πρακτική που υποστηρίζεται από τη θεσμική εξουσία και υποτάσσει τους ανθρώπους εξαιτίας του χρώματός τους. Αυτό περιλαμβάνει την επιβολή του πολιτισμού μιας εθνικής ομάδας με τέτοιο τρόπο που να συνοδεύεται από την άρνηση σεβασμού και τη μείωση ή την εξάλειψη της πολιτισμικής παράδοσης άλλων φυλών.**

Σεξισμός: Οποιαδήποτε στάση, πράξη ή θεσμική πρακτική που υποστηρίζεται από τη θεσμική εξουσία και υποτάσσει τους ανθρώπους εξαιτίας του φύλου τους.**

Στερεότυπα: Υπεραπλουστευμένη γενίκευση σχετικά με μια συγκεκριμένη ομάδα, φυλή ή φύλο η οποία συνήθως συνοδεύεται από υποτιμητικά υπονοούμενα.

Λευκοί: Όλες οι διαφορετικές εθνοτικές ομάδες ευρωπαϊκής καταγωγής, οι οποίες αντιπροσωπεύονται δυσανάλογα στον έλεγχο των οικονομικών πολιτικών και πολιτιστικών θεσμών στις Ηνωμένες Πολιτείες.

* *Homophobia and Education* (CIBC, 1983).

** *Guidelines for Selecting Bias Free Textbooks and Storybooks* (CIBC, 1980).

Η έρευνα υπάρχει

Η έρευνα σχετικά με τον αντίκτυπο του ρατσισμού στη συγκρότηση της ταυτότητας των παιδιών εκθέτει τη ζημιά που προκαλεί τόσο στα λευκά παιδιά όσο και στα έγχρωμα. Οι περισσότερες από τις μελέτες σχετικά με τα έγχρωμα παιδιά έχουν εστιάσει στα μαύρα παιδιά. Μετά από μια επισκόπηση αυτών των μελετών, ο Cross (1985) υποστηρίζει ότι για να κατανοήσουμε τη συγκρότηση της ταυτότητας των μαύρων παιδιών είναι απαραίτητο να κάνουμε μία διάκριση ανάμεσα στην προσωπική ταυτότητα και την ταύτιση με μια ομάδα αναφοράς³. Η πρώτη περιλαμβάνει παράγοντες που συνδέονται με την έννοια του εαυτού, όπως η αυτο-εκτίμηση, η αυτοπεποίθηση και η αυτο-αξιολόγηση. Η δεύτερη περιλαμβάνει παράγοντες όπως η φυλετική ταυτότητα και συνείδηση, η φυλετική εκτίμηση και η φυλετική ιδεολογία. Χρησιμοποιώντας αυτούς τους δύο όρους στην ανάλυση των ερευνητικών αποτελεσμάτων των μελετών που είχαν διεξαχθεί σχετικά με την έννοια του εαυτού των μαύρων παιδιών, ο Cross καταλήγει: 1) οι περισσότερες μελέτες εξετάζουν στην πραγματικότητα τον προσανατολισμό προς την ομάδα αναφοράς και όχι την προσωπική ταυτότητα, 2) όσον αφορά την προσωπική ταυτότητα, τα μαύρα παιδιά εμφανίζουν τον ίδιο ή μεγαλύτερο βαθμό αυτο-εκτίμησης και αυτοπεποίθησης με τα λευκά παιδιά, 3) σε πολλές μελέτες διαπιστώνεται ότι ο προσανατολισμός των μαύρων παιδιών προς την ομάδα αναφοράς είναι χαμηλός, και 4) ο χαμηλός προσανατολισμός προς την ομάδα αναφοράς εμποδίζει την ανάπτυξη της ικανότητας των μαύρων παιδιών να αντέχουν και να αντικρούουν τη ζημιογόνο επίδραση του ρατσισμού στη ζωή τους (Cross, 1985).

Ο χαμηλός προσανατολισμός προς την ομάδα αναφοράς οφείλεται στις εμπειρίες των μαύρων παιδιών (και των άλλων έγχρωμων παιδιών) μέσα στον κυρίαρχο πολιτισμό, με το σχολείο να παίζει σημαντικό ρόλο. Επιπλέον, τα μαύρα και τα άλλα έγχρωμα παιδιά έρχονται αντιμέτωπα από πολύ μικρή ηλικία, σε μεγαλύτερο βαθμό από τα λευκά, με τους κινδύνους που συνοδεύουν την ελλιπή στέγαση, την ανεπαρκή μέριμνα υγείας, τη φτώχεια και την ανεργία στην οικογένεια. Δεδομένης της πραγματικότητας αυτής, ένας αριθμός μαύρων συγγραφέων καταλήγει στο συμπέρασμα ότι τα μαύρα παιδιά χρειάζεται να αναπτύξουν μια διευρυμένη ατομική ταυτότητα που να περιλαμβάνει και μία ισχυρή ομαδική ταυτότητα (Seraij, 1985). Η φυλετική συνείδηση και περηφάνια ή, σύμφωνα με τα λόγια του Cross, ο υψηλός προσανατολισμός προς την ομάδα αναφοράς, βάζουν τα θεμέλια για την ανάπτυξη ανθεκτικότητας⁴ και στρατηγικών αντιμετώπισης που είναι απαραίτητες για την αντίσταση κατά του ρατσισμού (Cross, 1985). Αν και οι έρευνες με έγχρωμα παιδιά που δεν είναι Αφροαμερικανοί είναι λιγότερες σε αριθμό, ωστόσο κάποιοι προτείνουν ότι όλα τα παιδιά που έχουν θέση πολιτικής και πολιτιστικής «μειονότητας» στην κοινωνία μας, χρειάζεται να συγκροτήσουν μια δυνατή ομαδική ταυτότητα για μια υγιή ανάπτυξη (Beuf, 1977· Gutierrez, 1982· Levine και Ruiz, 1978· Milner, 1983).

Οι έρευνες που έχουν γίνει για τα λευκά παιδιά είναι λίγες και όλες συγκλίνουν στο συμπέρασμα ότι ο ρατσισμός καταστρέφει τα λευκά παιδιά πνευματικά και ψυχολογικά. Ο Bernard Kutner (1985) διαπίστωσε ότι η φυλετική προκατάληψη στα μικρά παιδιά επηρεάζει την ικανότητά τους να σκέφτονται λογικά και διαστρεβλώνει την κρίση και την αντίληψή τους για την πραγματικότητα. Ο Kenneth Clark (1955) εντόπισε την ανησυχητική ηθική υποκρισία και τα διπλά μηνύματα τα οποία διδάσκονται τα λευκά παιδιά σχετικά με τη φυλετική ισότητα. Η Alice Miel (1976) διαπίστωσε επίσης ότι τα λευκά παιδιά «μοθαίνουν να είναι υποκριτικά σχετικά με τις διαφορές σε πολύ μικρή ηλικία. Οι προκαταλήψεις της κοινωνίας τους είχαν διαπεράσει, αλλά τους είχαν εμψυχήσει επίσης ότι «δεν είναι ωραίο» να εκφράζονται ανοιχτά τέτοια συναισθήματα» (σ. 13).

Ποια είναι η ευθύνη μας;

Οι παιδαγωγοί της προσχολικής ηλικίας έχουν σοβαρή ευθύνη να βρουν τρόπους για να προλάβουν και να αντικρούσουν τη ζημιά προτού γίνει πολύ μεγάλη. Η Selma Greenberg (1980) υποστηρίζει με πάθος την ενεργό παρέμβαση για να απαλειφθούν οι γνωστικές, κοινωνικο-συναισθηματικές και σωματικές μειονεξίες οι οποίες δημιουργούνται από τα στερεότυπα των φύλων που βάζουν τα παιδιά σε ένα καλούπι και περιορίζουν την πρόβασή τους σε συγκεκριμένες εμπειρίες:

Όταν τα παιδιά μπαίνουν σε ένα περιβάλλον προσχολικής φροντίδας και αγωγής είναι περισσότερο ανοιχτά στο να κάνουν φιλίες με παιδιά του άλλου φύλου και να παίξουν μη στερεότυπα παιχνίδια απ' όσο όταν φεύγουν. Ενώ αυτό το περιβάλλον σαφώς δεν μπορεί να θεωρηθεί αποκλειστικά υπεύθυνο γι' αυτή τη μονομερή ανάπτυξη, δεν μπορεί όμως και να θεωρηθεί απόλυτα αμέτοχο. (σ. 5)

Η Greenberg προτείνει στους εκπαιδευτικούς της προσχολικής ηλικίας να επανεξετάσουν τις υπάρχουσες παιδαγωγικές μεθόδους και να αναπτύξουν τρόπους που να προλαμβάνουν και να επανορθώνουν τυχόν αναπτυξιακές ανεπάρκειες που μπορεί να προκαλούνται από τα στερεότυπα των φύλων.

Άλλοι ερευνητές καταλήγουν επίσης στο συμπέρασμα ότι η ενεργός παρέμβαση των εκπαιδευτικών είναι απαραίτητη ώστε να μπορέσουν τα παιδιά να αναπτύξουν μια θετική στάση για τους ανθρώπους που προέρχονται από διαφορετικές φυλές ή έχουν διαφορετικές σωματικές ικανότητες. Η απλή επαφή με παιδιά με διαφορετική καταγωγή δεν είναι αρκετή. Για παράδειγμα, ο Cohen (1977) δηλώνει ότι «στην περίπτωση που δεν υπάρχει κάποια μορφή στήριξης, η άμεση επαφή μπορεί να επιδεινώσει τις τυχόν υπάρχουσες ελαφρά αρνητικές αντιδράσεις» (σ. 8). Επιπλέον, η Sarop-Shevin (1983) θεωρεί ότι οι «παρεμβάσεις οι οποίες δεν χειρίζονται την άμεση αντιπαράθεση με τη διαφορετικότητα φαίνονται καταδικασμένες ή το μόνο που καταφέρνουν είναι να φέρουν προσωρινές αλλαγές στα σχήματα της κοινωνικής αλληλεπίδρασης και αποδοχής μέσα στις ομάδες που συνίστανται από διαφορετικά παιδιά». Κατά συνέπεια, η ένταξη των παιδιών σε ενιαίες ομάδες δεν θα έπρεπε να θεωρείται ως μια προσπάθεια να διδάξει τα παιδιά να ελαχιστοποιούν ή να αγνοούν τις διαφορές, αλλά ως μια προσπάθεια να καλλιεργήσει την αποδοχή της διαφορετικότητας» (σ. 24).

Η έρευνα της Goodman (1964) σχετικά με τις στάσεις των μικρών παιδιών απέναντι στις φυλετικές διαφορές ενισχύει τη θέση ότι η άμεση επαφή δεν είναι αρκετή. Οι παρατηρήσεις παιδιών που έπαιζαν «ελεύθερα» μεταξύ τους σε διαφυλετικά προσχολικά «χωρίς προκαταλήψεις» προγράμματα την οδήγησαν στην τεκμηρίωση πολυάριθμων παραδειγμάτων έκφρασης προκατειλημμένης συμπεριφοράς και συναισθημάτων. Η μελέτη του Emihovich (1980) σχετικά με τις κοινωνικές σχέσεις των παιδιών σε δύο διαφυλετικά νηπιαγωγεία αποκάλυψε ότι η δομή και η διδακτική μεθοδολογία επηρέαζαν σημαντικά την ποσότητα και την ποιότητα των διαφυλετικών σχέσεων των παιδιών. Παρόλο που οι εκπαιδευτικοί είχαν υιοθετήσει απόψεις για την κατάρτιση των φυλετικών διακρίσεων και στα δύο νηπιαγωγεία, η διαφυλετική αλληλεπίδραση ήταν υψηλή και θετική στο ένα αλλά χαμηλή και αρνητική στο άλλο.

Με λίγα λόγια, αν τα παιδιά πρόκειται να μεγαλώσουν με τις στάσεις, τη γνώση και τις απαραίτητες δεξιότητες για αποτελεσματική διαβίωση σε ένα σύνθετο κόσμο που χαρακτηρίζεται από ποικιλομορφία, τα προγράμματα της προσχολικής φροντίδας και αγωγής πρέπει να αντικρούουν ενεργά τον αντίκτυπο των προκαταλήψεων στην ανάπτυξη των παιδιών.

Ενδυνάμωση

Η σύλληψη των στόχων και της μεθοδολογίας της παιδαγωγικής προσέγγισης για την καταπολέμηση των προκαταλήψεων επηρεάστηκε αφενός από τα στοιχεία που είναι σχετικά με την ταυτότητα των παιδιών και την ανάπτυξη των στάσεων, και αφετέρου από την έννοια της ενδυνάμωσης. Η ενδυνάμωση αναφέρεται στην κατάκτηση της νοητικής και συναισθηματικής ικανότητας που επιτρέπει στους ανθρώπους να καταπολεμήσουν την καταπίεση και να δουλέψουν μαζί ώστε να δημιουργήσουν μια περισσότερο δίκαιη κοινωνία. Πολλοί εκπαιδευτικοί και ακτιβιστές, στις Ηνωμένες Πολιτείες και αλλού, έχουν αφιερώσει τη ζωή τους στην ανάπτυξη εκπαιδευτικών μεθόδων που προωθούν την ενδυνάμωση και τον αυτο-προσδιορισμό. Στις Ηνωμένες Πολιτείες υπάρχει μια μακριά και συνεχιζόμενη παράδοση «Σχολείων Ελευθερίας» (Freedom Schools) και τοπικών σχολείων που οργανώνονται από έγχρωμους εκπαιδευτικούς ακτιβιστές και λίγους λευκούς αντι-ρατσιστές με στόχο την ενδυνάμωση των έγχρωμων παιδιών. Ωστόσο αυτή η εκπαιδευτική παράδοση είναι συχνά άγνωστη σε πολλούς παιδαγωγούς της προσχολικής ηλικίας. Αυτά τα σχολεία διοικούνται ολοκληρωτικά ή κατά ένα μεγάλο ποσοστό

από έγχρωμους ανθρώπους, κατά προτίμηση από τους γονείς των παιδιών και άλλους μέσα στην τοπική κοινότητα. Το παιδαγωγικό πρόγραμμα εστιάζει στην αποκατάσταση της ιστορίας, του πολιτισμού και της ταυτότητας που έχουν παραμεριστεί λόγω του ρατσισμού και λόγω του εκπαιδευτικού συστήματος που δίνει έμφαση μόνο στις ακαδημαϊκές δεξιότητες.

Ένα από τα μεγαλύτερα και πιο γνωστά παραδείγματα αυτής της προσέγγισης στις Ηνωμένες Πολιτείες ήταν η ομάδα της Ανάπτυξης του Παιδιού στο Μισισσιπή, το 1965-1967, όπου συμμετείχαν 1.100 φτωχοί μαύροι σε ένα ολοήμερο πρόγραμμα προσχολικής εκπαίδευσης που λειτουργούσε όλο το χρόνο μέσα στο πλαίσιο του Head Start για 18.000 παιδιά από 4-6 χρόνων. Στο βιβλίο *The Devil Has Slippery Shoes [Ο Διάβολος έχει γλιστερά παπούτσια]* (1969), η Poly Greenberg περιγράφει τη δουλειά αυτού του προγράμματος. Άλλα γνωστά παραδείγματα περιλαμβάνουν τη δουλειά της Sylvia Ashton-Wainer (1963) στη Νέα Ζηλανδία και του Paulo Freire, Βραζιλιάνου συγγραφέα της *Pedagogy of the Oppressed [Παιδαγωγικής των καταπιεσμένων]* (1970) και της *Education for Critical Consciousness [Εκπαίδευση για κριτική συνείδηση]* (1981).

Μια δεύτερη κατεύθυνση, την οποία έχουν πάρει οι ερευνητές και οι εκπαιδευτικοί που ακολουθούν την προσέγγιση της ενδυνάμωσης, είναι ο διπολιτισμός. Πολλές νεότερες έρευνες, που βασίζονται στην υπόθεση ότι οι πολιτισμικές διαφορές είναι μεν υπαρκτές, αλλά δεν αποτελούν πρόβλημα, ανοίγουν μια εντελώς νέα προοπτική για την κατανόηση του τρόπου που εκτυλίσσεται η ανάπτυξη και η μάθηση μέσα σε ένα κοινωνικο-πολιτισμικό πλαίσιο (Boratz και Boratz, 1970· Cohen, 1969· Hale-Benson, 1986· Hilliard, 1977· Labov, 1975· Ramirez και Castaneda, 1974). Η δουλειά αυτών των πρωτοπόρων έστρωσε το δρόμο για την καλλιέργεια της διπολιτισμικής και διγλωσσικής ανάπτυξης στα προγράμματα προσχολικής εκπαίδευσης.

Διπολιτισμική, διγλωσσική εκπαίδευση σημαίνει ότι τα παιδιά: 1) μαθαίνουν τις πεποιθήσεις, τις αξίες, τους κανόνες και τη γλώσσα του δικού τους πολιτισμού μέσα από ένα μαθησιακό/διδασκτικό τρόπο που είναι σύμφωνος με τη δική τους πολιτισμική παράδοση, και 2) μαθαίνουν τις πεποιθήσεις, τις αξίες, τους κανόνες, τη γλώσσα και τον μαθησιακό τρόπο του κυρίαρχου πολιτισμού.

Το ιδανικό παιδαγωγικό πρόγραμμα προσχολικής ηλικίας θα μπορούσε να ενσωματώσει τόσο την προσέγγιση για την καταπολέμηση των προκαταλήψεων, όπως περιγράφεται σε αυτό το βιβλίο, όσο και ένα διπολιτισμικό, διγλωσσικό πρόγραμμα όπου κρίνεται απαραίτητο.

Συνηθισμένες ερωτήσεις και απαντήσεις σχετικά με την παιδαγωγική μέθοδο για την καταπολέμηση των προκαταλήψεων

Μήπως μια παιδαγωγική μέθοδος για την καταπολέμηση των προκαταλήψεων χειροτερεύει την κατάσταση; «Εάν επιστημόνουμε τις διαφορές, δεν θα αρχίσουν τα παιδιά να βλέπουν διαφορές που δεν είχαν παρατηρήσει;», «Εάν τους μιλάμε για στερεότυπα, δεν θα τους διδάσκουμε πράγματα που αλλιώς δεν θα τα μάθαιναν;», «Δεν είναι καλύτερα να δίνουμε έμφαση στα θετικά παρά στα αρνητικά;» «Με ποιο τρόπο είμαστε διαφορετικοί;»

Οι ανησυχίες που εκφράζονται για την ανοιχτή συζήτηση των διαφορών πηγάζουν από μια λανθασμένη αντίληψη σχετικά με τη ρίζα των προκαταλήψεων. Τα προβλήματα δεν δημιουργούνται από τις διαφορές αυτές καθ' εαυτές, αλλά από τον τρόπο που αντιδρούν οι άνθρωποι σε αυτές τις διαφορές. Αυτή ακριβώς η αντίδραση στη διαφορά αποτελεί το σημείο στο οποίο εστιάζει η παιδαγωγική μέθοδος για την καταπολέμηση των προκαταλήψεων. Εάν οι εκπαιδευτικοί και οι γονείς δεν μιλούν για τις διαφορές, όπως και για τις ομοιότητες, τότε δεν μπορούν να μιλήσουν για πολιτισμική κληρονομιά ή αγώνες ομάδων και ατόμων για την εξασφάλιση ισότητας και δικαιοσύνης. Για παράδειγμα, αν οι εκπαιδευτικοί δεν μιλούν για διαφορές στις σωματικές ικανότητες, τα παιδιά δεν θα μπορέσουν να βρουν τρόπους να μετατρέψουν το περιβάλλον ώστε τα παιδιά με διαφορετικές

σωματικές ανάγκες να είναι όσο το δυνατόν γίνεται περισσότερο ανεξάρτητα. Επίσης η γιορτή των γενεθλίων του Martin Luther King, Jr. δεν έχει κανένα νόημα αν οι εκπαιδευτικοί δεν αναφερθούν στο ρόλο του ως προς την οργάνωση εκατομμυρίων ανθρώπων ώστε να αμφισβητήσουν και να εναντιωθούν στο ρατσισμό.

Το ερώτημα «Μήπως-μια παιδαγωγική μέθοδος για την καταπολέμηση των προκαταλήψεων χειροτερεύει την κατάσταση;» προέρχεται από μια φιλοσοφία για τη διαχείριση των φυλετικών διαφορών που βασίζεται στην «αχρωματοψία» ή στην «άρνηση του χρώματος». Αυτή η στάση στηρίζεται στην υπόθεση ότι οι διαφορές είναι ασήμαντες και δηλώνεται σε εκφράσεις όπως «Όλοι είμαστε το ίδιο» και «Τα παιδιά είναι παιδιά. Εγώ δεν προσέχω αν είναι καφέ, μοβ ή πράσινα». Οι επιστημονικές έρευνες για την ανάπτυξη των παιδιών συχνά βασίζονται σε μια θέση αχρωματοψίας και συνεπώς διαπράττουν το σοβαρό σφάλμα να υποθέτουν ότι τα ζητήματα της ανάπτυξης είναι ίδια για όλα τα παιδιά, πράγμα που προϋποθέτει ότι όλα μεγαλώνουν σε ένα παρόμοιο πλαίσιο.

Η αχρωματοψία εμφανίστηκε ως ένα προσοδευτικό επιχείρημα ενάντια στη φυλετική μισαλλοδοξία, η οποία ιεραρχεί τις φυλετικές διαφορές, τοποθετώντας το «λευκό» στην κορυφή. Παρ' όλες τις καλές προθέσεις, αυτή δεν είναι μια επαρκής αντίδραση απέναντι στην πραγματικότητα με την οποία έρχονται αντιμέτωπα τα παιδιά καθώς μεγαλώνουν. Είναι μια κατευναστική άποψη για τους λευκούς, η οποία αγνοεί κατάφωρα τα καθημερινά βιώματα των έγχρωμων ανθρώπων. Καθιερώνει τη λευκή εμπειρία ως τον κανόνα και οι διαφορές στην εμπειρία των άλλων είναι άνευ σημασίας. Προωθεί τη συμβολική αντιπροσώπευση της μειονοτικής ομάδας και την άρνηση της ταυτότητας των ανθρώπων που βρίσκονται έξω από την κυρίαρχη τάση. Σύμφωνα με αυτή την προσέγγιση, το εκπαιδευτικό πρόγραμμα δεν χρειάζεται να αγγίξει την πραγματικότητα της διαφορετικότητας ούτε τα ειδικά χαρακτηριστικά της ταυτότητας ενός παιδιού. Ωστόσο, παραδόξως, όλοι όσοι υιοθετούν τη θέση της αχρωματοψίας, συχνά αναγνωρίζουν την ανάγκη να φέρουν σε επαφή τα παιδιά που έχουν διαφορετική καταγωγή, ώστε να μπορέσουν να ανακαλύψουν μέσα από το παιχνίδι ότι «όλοι είμαστε το ίδιο».

«Δεν μου αρέσουν οι Ινδιάνοι. Χρησιμοποιούν τόξα και ρίχνουν βέλη στους ανθρώπους και καίνε τα σπίτια τους», πληροφορεί ένα παιδί τεσσάρων χρόνων την τάξη του μετά από μια επίσκεψη στην Ντίσονεϊλαντ. «Μα αυτοί δεν είναι αληθινοί Ινδιάνοι», εξηγεί η λευκή δασκάλα του. «Οι αληθινοί Ινδιάνοι είναι καλοί. Μένουν σε σπίτια και φοράνε ρούχα ακριβώς όπως εμείς».

Η δασκάλα προφανώς έχει καλή πρόθεση. Μήπως όμως η εξήγηση της δασκάλας που χαρακτηρίζεται από «αχρωματοψία», υπονοεί ότι οι Ιθαγενείς Αμερικανοί οι οποίοι δεν ζουν «ακριβώς όπως εμείς» (δηλαδή «ακριβώς όπως οι λευκοί») δεν είναι καλοί άνθρωποι;.....

Τελικά, η θέση της αχρωματοψίας καταλήγει σε άρνηση της συνειδητοποίησης των διαφορών από τα μικρά παιδιά και στη μη αντιμετώπιση των εσφαλμένων αντιλήψεων των παιδιών, καθώς και των στερεοτύπων και των διακρίσεων, είτε αφορούν τη φυλή είτε τον πολιτισμό, είτε το φύλο είτε τις διαφορετικές σωματικές ικανότητες. Πολλοί στοργικοί γονείς και παιδαγωγοί στην προσχολική ηλικία κάνουν τέτοιου είδους λάθη. Αντίθετα, μια παιδαγωγική προσέγγιση για την καταπολέμηση των προκαταλήψεων διδάσκει τα παιδιά να καταλαβαίνουν και να αποδέχονται τις διαφορές, να συνειδητοποιούν τις ομοιότητες που υπάρχουν στην ποικιλομορφία των ανθρώπων και να εντοπίζουν και ακολούθως να αντικρούουν ιδέες και συμπεριφορές οι οποίες δηλώνουν προκατάληψη.

Ένα περιβάλλον όπου τα παιδιά αισθάνονται ελεύθερα να κάνουν ερωτήσεις και σχόλια σχετικά με τις αναπηρίες, το φύλο και τη φυλή στηρίζει και προωθεί την επικοινωνία ενηλίκων και παιδιών σε θέματα που αφορούν τις προκαταλήψεις και τις μεροληπτικές συμπεριφορές. Μερικές φορές, τα παιδιά δοκιμάζουν τα όρια τα οποία έχουν τεθεί από τους δασκάλους ή τους γονείς σχετικά με το τι θεωρείται απαράδεκτη ή μεροληπτική συμπεριφορά. Αυτό δεν σημαίνει ότι εστιάζοντας την προσοχή μας κατευθείαν στην προκατάληψη κάνουμε λάθος. Σημαίνει ότι τα παιδιά καταλαβαίνουν ότι η προκατάληψη είναι σημαντικό θέμα και προσπαθούν να ανακαλύψουν πόσο σαφείς και πόσο σταθεροί είναι οι κανόνες και τα όρια, όπως ακριβώς κάνουν και στις περιπτώσεις που οι ενήλικοι θέτουν άλλου είδους όρια στη συμπεριφορά.

Πώς διαφέρει η παιδαγωγική μέθοδος για την καταπολέμηση των προκαταλήψεων από την πολυπολιτισμική προσέγγιση; Η προσέγγιση που προτιμούν να επιλέγουν σήμερα οι επαγγελματίες που ασχολούνται με την προσχολική φροντίδα και αγωγή είναι αυτή της πολυπολιτισμικότητας. Η πρόθεση της προσέγγισης αυτής είναι θετική: ως διδάξουμε στα παιδιά για τους διαφορετικούς πολιτισμούς από τους οποίους προέρχονται, ώστε να μάθουν να σέβονται το ένα το άλλο και να μην αναπτύξουν προκαταλήψεις. Ωστόσο η συχνή διολίσθηση αυτής της προσέγγισης σε μια *τουριστική παιδαγωγική μέθοδο* την εμποδίζει να εκπληρώσει το στόχο της.

Η τουριστική παιδαγωγική μέθοδος έχει την τάση να διδάσκει για τους διάφορους πολιτισμούς μέσα από εορτασμούς και «τεχνουργήματα» του κάθε πολιτισμού όπως είναι το φαγητό, οι παραδοσιακές ενδυμασίες και τα εργαλεία του νοικοκυριού. Οι πολυπολιτισμικές δραστηριότητες είναι ειδικά γεγονότα μέσα στην εβδομάδα και είναι ξεχωριστά από το καθημερινό ημερήσιο πρόγραμμα. Έτσι, η κινέζικη Πρωτοχρονιά είναι η δραστηριότητα η οποία τους διδάσκει για τους Κινέζο-Αμερικανούς: κατασκευάζεται ένας δράκος και καλούνται οι γονείς να έρθουν στο σχολείο φορώντας «κινέζικα» ρούχα και να μαγειρέψουν ένα «κινέζικο» φαγητό με τα παιδιά-το οποία αυτή τη μία μέρα έχουν την ευκαιρία να δοκιμάσουν να φάνε με ξυλάκια. Για τη μεξικανο-αμερικανική ζωή μαθαίνουμε με αφορμή τη γιορτή *Cinco de Mayo* (5η Μαΐου)¹⁶. Μερικά πολυπολιτισμικά προγράμματα γράφονται ακόμη και με τη μορφή ημερολογίου, όπου προτείνονται φαγητά, χειροτεχνίες και ίσως κάποιος χορός σε συγκεκριμένες μέρες. Παραδόξως, ο κυρίαρχος αγγλο-ευρωπαϊκός πολιτισμός δεν μελετάται με τον ίδιο τρόπο. Τα Χριστούγεννα δεν θεωρούνται ως «εθνοτικός-εορτασμός» που συνδέεται με μια συγκεκριμένη πολιτισμική οπτική, αλλά θεωρούνται ως οικουμενικός εορτασμός.

Η τουριστική παιδαγωγική μέθοδος πατρονάρει και ευτελίζει τη διαφορετικότητα. Εστιάζει στις «εξωτικές» διαφορές ανάμεσα στους πολιτισμούς και δεν χειρίζεται πραγματικά καθημερινά προβλήματα και βιώματα των διαφορετικών ανθρώπων, αλλά ασχολείται με την επιφανειακή πλευρά των εορτασμών τους και των τρόπων διασκέδασης. Τα παιδιά «επισκέπτονται» μη λευκούς πολιτισμούς και μετά πηγαίνουν στο «σπίτι τους», στην καθημερινή τάξη που απεικονίζει μόνο τον κυρίαρχο πολιτισμό. Η εστίαση της προσοχής-στους εορτασμούς, παρόλο που εξασφαλίζει δράση και απόλαυση τόσο για τα παιδιά όσο και για τους ενήλικους, δίνει την εντύπωση ότι αυτό είναι το μόνο που κάνουν «οι άλλοι» άνθρωποι – συνήθως οι έγχρωμοι. Αυτό που δεν καταφέρνει να επικοινωνήσει είναι μια πραγματική κατανόηση του διαφορετικού.

Ο Ramsey (1982) τονίζει τα ακόλουθα προβλήματα που μπορεί να συνοδεύουν την πολυπολιτισμική παιδαγωγική μέθοδο:

1. Συχνά επικεντρώνεται σε πληροφορίες σχετικά με άλλες χώρες, με αποτέλεσμα τα παιδιά να μαθαίνουν για την Ιαπωνία ή το Μεξικό-περισσότερα απ' ό,τι μαθαίνουν για τους Γαλιανέζο-Αμερικανούς ή την ποικιλομορφία έκφρασης του πολιτισμού ανάμεσα στους Μεξικανο-Αμερικανούς.
2. Μπορεί να είναι τυποποιημένη και να βασίζεται στην υπόθεση ότι θα έπρεπε να υπάρχει, ή μπορεί να υπάρχει, ένα μοναδικό σύνολο στόχων και δραστηριοτήτων για όλες τις περιπτώσεις. Παραβλέπεται έτσι η σπουδαιότητα του να λαμβάνουμε υπόψη την καταγωγή των συγκεκριμένων παιδιών, την εμπειρία ή την έλλειψη εμπειρίας τους με ανθρώπους από άλλες κοινωνικο-πολιτισμικές ομάδες, και τις στάσεις τους απέναντι τόσο στη δική τους ομάδα όσο και στις άλλες.
3. Οι εκπαιδευτικοί μπορεί να υποθέτουν ότι τα παιδιά χρειάζονται μια πολυπολιτισμική παιδαγωγική προσέγγιση μόνο αν υπάρχει ποικιλομορφία στην τάξη. Αυτό φαίνεται ότι αποτελεί ζήτημα, ιδιαίτερα στις περιπτώσεις όπου υπάρχουν μόνο λευκά παιδιά στην τάξη, όταν, στην πραγματικότητα, τα λευκά παιδιά μπορεί να έχουν περισσότερη ανάγκη να μάθουν για τις διαφορές που ισχύουν στην ευρύτερη κοινωνία.

Η παιδαγωγική μέθοδος για την καταπολέμηση των προκαταλήψεων ενσωματώνει τις θετικές προθέσεις της πολυπολιτισμικής προσέγγισης και χρησιμοποιεί μερικές παρόμοιες δραστηριότητες, ενώ προσπαθεί να αποφύγει τους κινδύνους μιας τουριστικής προσέγγισης. Παράλληλα, η παιδαγωγική μέθοδος για την καταπολέμηση των προκαταλήψεων προσφέρει μία πιο περικερκτική εκπαίδευση: α) εκτός από την πολιτισμική διαφορετικότητα απευθύνεται στις διαφορές στο φύλο και τις σωματικές ικανότητες, β) βασίζεται σε αναπτυξιακούς στόχους που τα παιδιά καλούνται να κατακτήσουν καθώς διαμορφώνουν την ταυτότητα και τις στάσεις τους, και γ)

εστιάζει στον αντίκτυπο που έχουν τα στερεότυπα, οι προκαταλήψεις και οι διακρίσεις στην ανάπτυξη των μικρών παιδιών και τις αλληλεπιδράσεις μεταξύ τους.

Η παιδαγωγική μέθοδος για την καταπολέμηση των προκαταλήψεων στην πραγματικότητα δεν είναι ένα θέμα που αφορά τους ενήλικους; Γιατί να αναμείζουμε τα παιδιά σε αυτό; Από μία άποψη, η καταπολέμηση των προκαταλήψεων είναι πράγματι θέμα ενηλίκων. Οι ενήλικοι είναι αυτοί που έχουν την ισχύ να προκαλούν, να διδάσκουν και να διατηρούν τη μεροληπτική συμπεριφορά. Από την άλλη πλευρά, τα παιδιά εμπλέκονται σε αυτό, είτε αρέσει στους ενήλικους είτε όχι. Η μη αντιμετώπιση και η αντίκρουση των προκαταλήψεων επιτρέπει στα παιδιά να υιοθετούν τις κοινωνικά κρατούσες στάσεις.

Ωστόσο είναι σημαντικό να ξεκαθαρίσουμε ποιες πτυχές της δουλειάς για την καταπολέμηση των προκαταλήψεων είναι κατάλληλες για τα παιδιά και ποιες είναι κατάλληλες για τους ενήλικους. Οι ενήλικοι έχουν διττή ευθύνη, αφενός να παρέχουν στα παιδιά μια εκπαίδευση για την καταπολέμηση των προκαταλήψεων και αφετέρου να προσπαθούν να καταργήσουν τις προκαταλήψεις από τους θεσμούς της κοινωνίας μας. Κάποιες φορές ορισμένοι άνθρωποι συγχέουν αυτά τα δύο, θεωρώντας ότι το να δουλεύεις με μικρά παιδιά είναι αρκετό και ως εκ τούτου παραιτούνται της ευθύνης τους ως ενήλικοι πολίτες να συμμετέχουν με τον δικό τους επιλεγμένο τρόπο στην προσπάθεια για τη δημιουργία μιας δικαιότερης κοινωνίας. Συχνά, οι ενήλικοι εστιάζουν στο κατά τα άλλα έγκυρο ερώτημα ποιες μέθοδοι είναι αναπτυξιακά κατάλληλες, ως μια δικαιολογία για να αποκρύψουν το ότι αισθάνονται άβολα να στραφούν μαζί με τα παιδιά σε θέματα που αφορούν την καταπολέμηση των προκαταλήψεων. Συνεπώς, είναι σημαντικό να είμαστε πολύ ξεκάθαροι σχετικά με το ποια είναι τα προβλήματα των ενηλίκων και ποιες είναι οι ανάγκες των παιδιών.

Είναι αναπτυξιακά κατάλληλο να δίγουμε ανοιχτά με τα μικρά παιδιά αυτά τα θέματα της αδικίας που συνδέονται με τις προκαταλήψεις; Ασφαλώς τα παιδιά έχουν πολλές εμπειρίες με τα καθημερινά προβλήματα και τις συγκρούσεις που προκύπτουν από τις διαφορές ανάμεσά τους. Έχουν μεγάλη πείρα με τη «δικαιη» ή την «άδικη» επίλυση προβλημάτων. Έχουν την ικανότητα να εκφράζουν πόνο, ενσυναίσθηση' και αίσθημα δικαιοσύνης. Οι ενήλικοι συχνά θέλουν να αναβάλουν την έκθεση των παιδιών στη δυσάρεστη πραγματικότητα των προκαταλήψεων, να δημιουργήσουν έναν προστατευτικό κόσμο για την παιδική ηλικία. Ωστόσο οι ενέργειές τους αυτές αφήνουν τα παιδιά να λύνουν τα βασανιστικά προβλήματα μόνα τους.

Η παιδαγωγική μέθοδος για την καταπολέμηση των προκαταλήψεων πρέπει να θεμελιώνεται σε μια αναπτυξιακή προσέγγιση. Για να διαμορφώσουμε δραστηριότητες οι οποίες ανταποκρίνονται αποτελεσματικά στα ειδικά ενδιαφέροντα και ανησυχίες των παιδιών, καταρχήν είναι απαραίτητο να κατανοήσουμε τι είναι αυτό που ζητάει ένα παιδί, τι είναι αυτό που θέλει να ξέρει ή αυτό που εννοεί με μια ερώτηση ή ένα σχόλιο. Επιπλέον, η παιδαγωγική μέθοδος μπορεί να γίνει καταπιεστική αν δεν λαβαίνει υπόψη με συνέπεια την οπτική των παιδιών. Τα παιδιά πρέπει να αισθάνονται ελεύθερα να κάνουν ερωτήσεις για οποιοδήποτε θέμα, να χρησιμοποιούν τις δικές τους ιδέες στην επίλυση προβλημάτων, να κάνουν πραγματικό διάλογο με τους ενήλικους, να κάνουν επιλογές και να έχουν το δικαίωμα λόγου σχετικά με την καθημερινότητα στο κέντρο προσχολικής φροντίδας και αγωγής. Αν θέλουμε να διευκολύνουμε τα παιδιά στην ανάπτυξη της αυτο-εκτίμησης, της κριτικής σκέψης και της ικανότητας να υπερασπίζονται τον εαυτό τους και τους άλλους, τότε η μεθοδολογία μας πρέπει να τους επιτρέπει να βιώνουν ότι η εξυπνάδα τους και η δύναμή τους έχουν μια εποικοδομητική επίδραση στον κόσμο τους.

Ήδη έχω τόσο πολλά πράγματα να κάνω, πώς θα βρω το χρόνο να μάθω τις απαραίτητες δεξιότητες και να προσθέσω δραστηριότητες για την καταπολέμηση των προκαταλήψεων στην παιδαγωγική μου προσέγγιση; Ένας εκπαιδευτικός δεν έχει επιλογή εάν θέλει να δώσει τη δυνατότητα στα παιδιά να αναπτυχθούν πλήρως. Αυτό που πρέπει να θυμόμαστε είναι ότι μία παιδαγωγική μέθοδος για την καταπολέμηση των προκαταλήψεων ενσωματώνεται παρά προστίθεται στο υπάρχον πρόγραμμα. Η εξέταση του προγράμματος μέσα από ένα φακό που εστιάζει στην καταπολέμηση των προκαταλήψεων καταλήγει να επηρεάζει όλα όσα

κάνει ένας εκπαιδευτικός. Πολλή από τη δουλειά που γίνεται μέσα στην τάξη θα συνεχιστεί, κάποιες δραστηριότητες θα τροποποιηθούν, κάποιες άλλες θα καταργηθούν και κάποιες καινούριες θα δημιουργηθούν. Η αρχή είναι δύσκολη, όχι εξαιτίας των νέων δραστηριοτήτων, αλλά επειδή οι εκπαιδευτικοί πρέπει να επανκτιμήσουν όσα έκαναν. Αυτό σημαίνει ότι θα πρέπει να έχουν αυτογνωσία και να μαθαίνουν μέσα από την εμπειρία-της δοκιμής και του λάθους. Μετά από λίγο -έξι μήνες με ένα χρόνο- θα τους είναι αδύνατον να διδάξουν χωρίς να υιοθετούν μια προοπτική που θα εστιάζει στην καταπολέμηση των προκαταλήψεων.

Η εφαρμογή μιας παιδαγωγικής μεθόδου για την καταπολέμηση των προκαταλήψεων απαιτεί τις ίδιες δεξιότητες, ευαισθησία και σεβασμό για την ατομικότητα όπως κάθε άλλη πτυχή της διδασκαλίας των μικρών παιδιών. Απαιτεί επίσης επιπλέον πεδία γνώσης και ενόρασης. Το κεφ. 12 «Κάνοντας την αρχή» προτείνει δραστηριότητες για την αυτο-επιμόρφωση των εκπαιδευτικών σε αυτά τα πεδία.

Είναι απαραίτητο οι εκπαιδευτικοί να είναι διατεθειμένοι να διακινδυνεύσουν να έρθουν σε αντιπαράθεση με συναδέλφους και γονείς. Παρόλο που η αντιπαράθεση δεν είναι κάτι που συναντάει κανείς αποκλειστικά και μόνο όταν δουλεύει για την καταπολέμηση των προκαταλήψεων, αποτελεί ένα αναπόφευκτο κομμάτι της προσέγγισης αυτής. Οι εκπαιδευτικοί πρέπει να είναι προετοιμασμένοι να εξηγήσουν και να συζητήσουν τη δουλειά τους για την καταπολέμηση των προκαταλήψεων με άλλους εκπαιδευτικούς, γονείς και διευθυντές.

Βιβλιογραφία

- Alejandro-Wright, M.N. (1985), «The child's conception of racial classification», στο M.B. Spencer, G.K. Brooklins και W.R. Allen (επιμ.), *Beginnings: The Social and Affective Development of Black Children*, Hillsdale, NJ: Erlbaum, σ. 185-200.
- Ashton-Warner, S. (1963), *Teacher*, New York: Simon & Schuster.
- Baratz, S., και Baratz, J. (1970), «Early childhood intervention: The social science base of institutional racism», *Harvard Educational Review* 40 (1): 29-50.
- Beuf, A. (1977), *Red Children in White America*, Philadelphia: University of Pennsylvania Press.
- Citron, A. (1969), *The «Rightness of Whiteness»: The World of the White Child in a Segregated World*, Office of Urban Education, College of Education, Wayne State University, Detroit, MI 48202.
- Clark, K. (1955), *Prejudice and your Child*, Boston: Beacon Press.
- Cohen, R. (1969), «Conceptual styles, culture, conflict and non-verbal tests of intelligence», *American Anthropologist* 71: 828-856.
- Cohen, S. (1977), «Fostering positive attitudes toward the handicapped: New curriculum», *Children Today* 6(6): 7-12.
- Council on Interracial Books for Children (1980), *Guidelines for Selecting Bias-Free Textbooks and Storybooks*, New York.
- (1983), *Homophobia and Education*. [Special issue]. *Interracial Books for Children Bulletin* 14 (3 και 4).
- Cross, W.E. (1985), «Black identity: Rediscovering the distinctions between personal identity and reference group orientations», στο M.B. Spencer, G.K. Brooklins και W.R. Allen (επιμ.), *Beginnings: The Social and Affective Development of Black Children*, Hillsdale, NJ: Erlbaum, σ. 155-172.
- Emihovich, C.A. (1980), «Social interaction in two integrated kindergartens», *Integrated Education* 19 (3-6): 72-78.
- Freire, P. (1970), *Pedagogy of the Oppressed*, New York: The Seabury Press.
- (1981), *Education for Critical Consciousness*, New York: The Continuum Publishing Corp.
- Froschl, M., και Sprung, B. (1983), «Providing an anti-handicapped early childhood environment», *Interracial Books for Children Bulletin* 14 (7-8): 21-23.
- Goodman, M.E. (1964), *Race Awareness in Young Children*, New York: Collier.
- Greenberg, P. (1969), *The Devil Has Slippery Shoes. A Biased Biography of the Child Development Group of Mississippi*, London: Macmillan.
- Greenberg, S. (1980), «Eliminating sex bias in early childhood», *Equal Play* 1 (4): 5.
- Gutierrez, M.E. (1982), *Chicano Parents' Perceptions of Their Children's Racial/Cultural Awareness*, Unpublished master's thesis, Pacific Oaks College, Pasadena, CA.
- Hale-Benson, J. (1986), *Black Children: Their Roots, Culture and Learning Styles*, Baltimore: John Hopkins University Press.
- Hilliard, A. (1977), «Intellectual strengths of minority children», στο D.E. Cross, G.C. Baker και L.J. Stiles (επιμ.), *Teaching in a Multicultural Society*, New York: Free Press, σ. 97-120.
- Hoffman, L. (1983), «Sexism: Related problems, research and strategies», *Interracial Books for Children Bulletin* 14 (7-8): 7, 15-17.

- Honig, A.S. (1983), «Sex role socialization in early childhood», *Young Children* 38 (6): 57-70.
- Katz, P. (1982), «Development of children's racial awareness and intergroup attitudes», στο L.G. Katz (επιμ.), *Current Topics in Early Childhood Education*, τόμ. 4, σ. 17-54, Norwood, NJ: Ablex.
- Kohlberg, L. (1966), «A cognitive-developmental analysis of children's sex-role concepts and attitudes», στο E.E. Maccoby (επιμ.), *The Development of Sex Differences*, Stanford, CA: Stanford University Press, σ. 82-172.
- Kutner, B. (1985), «Patterns of mental functioning associated with prejudice in children», *Psychological Monographs* 72 (406): 1-48.
- Labov, W. (1975), «The logic of nonstandard English», στο P. Stoller (επιμ.), *Black American English*, New York: Dell.
- Levine, E., και Ruiz, R. (1978), «An exploration of multi-correlates of ethnic group choice», *Journal of Cross-Cultural Psychology* 9: 179-187.
- Levitt, E., και Cohen, S. (1976), «Attitudes of children toward their handicapped peers», *Childhood Education* 52: 171-173.
- Miel, A. (1976), *The Short-Changed Children of Suburbia*, New York: Institute of Human Relations Press.
- Milner, D. (1983), *Children and Race*, London: Ward Lock Educational.
- Pogrebin, L. (1980), *Growing Up Free: Raising Your Child in the 80's*, New York: McGraw-Hill.
- Pogrebin, L. (1983), «The secret fear that keeps us from raising free children», *Interracial Books for Children Bulletin* 14 (3-4): 10-12.
- Ramirez, M., και Castaneda, A. (1974), *Cultural Democracy, Bicultural Development and Education*, New York: Academic Press.
- Ramsey, P. (1982), «Multicultural education in early childhood», *Young Children* 37 (2): 13-24.
- Roopnarine, J. (1984), «Sex-typed socialization in mixed age preschool children», *Child Development* 55: 1078-1084.
- Sapon-Shevin, M. (1983), «Teaching young children about differences: Resources for teaching», *Young Children* 38 (2): 24-32.
- Semaj, L.T. (1985), «Africanity, cognition and extended self», στο M.B. Spencer, G.K. Brooklins και W.R. Allen (επιμ.), *Beginnings: The Social and Affective Development of Black Children*, Hillsdale, NJ: Erlbaum, σ. 173-184.
- Zion, G. (1956), *Harry the Dirty Dog*, New York: Harper & Row.

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ ΤΗΣ ΕΠΙΜΕΛΗΤΡΙΑΣ

1. Οι αναπτυξιακοί στόχοι αναφέρονται στα θεμελιώδη οργανικά, κοινωνικά, νοητικά και συναισθηματικά επιτεύγματα και ικανότητες που πρέπει να κατακτηθούν σε κάθε στάδιο της ζωής για την ομαλή και υγιή ανάπτυξη, όπως η ανάπτυξη του λόγου κατά τη νηπιακή ηλικία, και η διάπλαση της ταυτότητας και η ανεξαρτητοποίηση από την οικογένεια κατά την εφηβεία. Τη στιγμή που η ανάπτυξη είναι σε μεγάλο βαθμό συσσωρευτική, η έλλειψη κατάκτησης των εξελικτικών απαιτήσεων ενός σταδίου ενδέχεται να αναστείλει την πλήρη ανάπτυξη σε μεταγενέστερα στάδια. [Όλες οι σημειώσεις στο τέλος των κεφαλαίων είναι της επιμελήτριας.]

2. Η έννοια του εαυτού αποτελεί την πληρέστερη δυνατή περιγραφή που μπορεί να κάνει ένα άτομο για τον εαυτό του σε μια δεδομένη στιγμή. Περιλαμβάνει τις ιδιότητες, τα συναισθήματα, τις ικανότητες, τα προτερήματα, τα ελαττώματα και γενικότερα τον τρόπο που αντιλαμβάνεται τον εαυτό του σε σχέση με τους άλλους.

3. Σύμφωνα με τον Lawrence Kohlberg, η έννοια της ταυτότητας του ρόλου των φύλων είναι συνοδευτικό αποτέλεσμα της γενικότερης γνωστικής ανάπτυξης των παιδιών και εξελίσσεται μέσα από τα παρακάτω στάδια:

α) *βασική ταυτότητα του φύλου*: τα παιδιά μπορούν να χρησιμοποιούν σωστά τις λέξεις *κορίτσι* και *αγόρι* όταν αναφέρονται στον εαυτό τους ή στους άλλους.

β) *μονιμότητα του φύλου*: τα παιδιά αρχίζουν να καταλαβαίνουν ότι το φύλο παραμένει σταθερό κατά τη διάρκεια της ζωής ενός ατόμου – τα αγόρια μεγαλώνουν και γίνονται άντρες, ενώ τα κορίτσια γίνονται γυναίκες.

γ) *σταθερότητα του φύλου*: το φύλο παραμένει αναλλοίωτο παρά τις επιφανειακές αλλαγές στην εμφάνιση, όπως τα ρούχα.

Αν και υπάρχουν ενδείξεις ότι ισχύει πράγματι η παραπάνω σειρά στην ανάπτυξη του ρόλου του φύλου, ωστόσο δεν υπάρχει ομοφωνία μεταξύ των ψυχολόγων ως προς το τι καθορίζει αυτή τη σειρά. Επίσης, αν και, σύμφωνα με τη θεωρία του Kohlberg, η επίτευξη μονιμότητας του φύλου είναι αποφασιστικής σημασίας για την ανάπτυξη της ταυτότητας του ρόλου του φύλου, τα παιδιά τείνουν να προτιμούν τα ίδια παιχνίδια με παιδιά του αυτού φύλου και να μιμούνται τη συμπεριφορά κυρίως προτύπων του ίδιου φύλου πολύ πριν κατακτήσουν τη μονιμότητα αυτής της έννοιας, δηλαδή περίπου τριών ετών.

4. Άτομα που έχουν την εμπειρία μιας αρνητικής κατάστασης από την οποία δεν μπορούν να αποδράσουν, μαθαίνουν ότι είναι αβοήθητα και αναπτύσσουν μια παθητικότητα που τα εμποδίζει αποτελεσματικά από το να προσπαθήσουν να αποφύγουν ή να αποδράσουν από μέλλουσες αρνητικές τιμωρητικές εμπειρίες ακόμη και όταν η απόδραση είναι εφικτή. Αυτή η μορφή αδράνειας και πίστης στην προσωπική ανικανότητα που ονομάζεται επίκτητη αίσθηση αδυναμίας θεωρείται από ορισμένους

ψυχολόγους αιτία καταθλιπτικής διαταραχής.

5. Οποιαδήποτε ομάδα με την οποία ταυτίζεται ένα άτομο, αποδέχεται τις αξίες της και προσπαθεί να επιτύχει τους στόχους της τους οποίους υιοθετεί για τον εαυτό του, αποτελεί την ομάδα αναφοράς του. Η ομάδα αυτή μπορεί να είναι η οικογένεια, μια ομάδα συμμαθητών, ένας θρησκευτικός ή ένας επαγγελματικός οργανισμός, ένα συνδικάτο ή μια πολιτική οργάνωση, που λειτουργούν ως σημείο αναφοράς για τον τρόπο ζωής και συμπεριφοράς αυτού του ατόμου. Οι άνθρωποι που αποτελούν την ομάδα αναφοράς λειτουργούν ως ένα μέτρο σύγκρισης που χρησιμοποιεί το άτομο όταν αξιολογεί τις αντιλήψεις, τις πεποιθήσεις, τις αξίες και τις ικανότητές του.

6. Ο όρος ανθεκτικότητα αναφέρεται στην ειδική ικανότητα για αποτελεσματική αντιμετώπιση στρεσογόνων τραυματικών περιστασίων και ανάκαμψη από τις συνήθως καταστρεπτικές τους επιδράσεις.

7. Τα «Σχολεία Ελευθερίας» [Freedom Schools] λειτούργησαν το καλοκαίρι του 1963 στην κομητεία Prince Edward στην Πολιτεία της Βιρτζίνια, όταν μέλη της Αμερικανικής Ομοσπονδίας Δασκάλων (AFT) από την πόλη της Νέας Υόρκης μαζί με φοιτητές από το Κολλέγιο Queens έφτιαξαν ένα σχολείο για να παρέχουν έκτακτη ενισχυτική διδασκαλία στους μαύρους μαθητές. Μετά από επιτόπια έρευνα την άνοιξη του 1963, μία επιτροπή της Ομοσπονδίας Δασκάλων ανέφερε ότι πάνω από 1.200 μαύροι μαθητές δεν είχαν πατήσει ποτέ σε κάποιο κανονικό σχολείο. Αυτό ήταν αποτέλεσμα του ότι το 1959 οι υπεύθυνοι των δημόσιων σχολείων της κομητείας αυτής αποφάσισαν να κλείσουν τα σχολεία παρά να δέχονται μαύρους μαθητές και να τα μετατρέψουν σε ενιαία σχολεία όπως αποφασίστηκε από τη νομοθεσία. Αντ' αυτού ίδρυσαν ιδιωτικά σχολεία όπου μπορούσαν να διστηρήσουν το διαχωρισμό από τους μαύρους, οι οποίοι για τέσσερα χρόνια έμειναν χωρίς εκπαίδευση. Η κίνηση για τα Σχολεία Ελευθερίας ξεκίνησε με ιδιωτικά χρήματα και με τη στήριξη της Ομοσπονδίας Δασκάλων, αλλά συνεχίστηκε καθ' όλη τη διάρκεια του χρόνου από περισσότερους εθελοντές σε εκκλησίες, τοπικά κέντρα και σε οποιονδήποτε διαθέσιμο χώρο προσφρόταν για το σκοπό αυτό. Το πρόγραμμα επεκτάθηκε βαθμιαία και σε άλλες πολιτείες.

8. Συνδυασμός κοινωνικών, πολιτικών και επιστημονικών παραγόντων το 1964 οδήγησε το Αμερικανικό Κογκρέσο να κηρύξει «πόλεμο ενάντια στη φτώχεια». Το Head Start αποτελεί ένα από τα πιο σημαντικά προγράμματα που χρηματοδοτήσε η ομοσπονδιακή κυβέρνηση στο πλαίσιο του πολέμου αυτού.

Το πρόγραμμα περιλαμβάνει τη λειτουργία προσχολικών κέντρων σε διάφορα μέρη των ΗΠΑ και φιλοδοξεί να σώσει τον κύκλο φτώχειας παρεμβαίνοντας σε μια αποφασιστική στιγμή στη ζωή των παιδιών και προσφέροντας ουσιαστικές εμπειρίες μάθησης στα παιδιά που τις στερούνται. Έτσι, παιδιά οικογενειών με πολύ χαμηλό εισόδημα έχουν την ευκαιρία να συμμετάσχουν δωρεάν σε αυτά τα προγράμματα τα οποία βασίζονται στις εξής υποθέσεις:

- α) Είναι δυνατόν να τροποποιηθεί η τροχιά της γνωστικής ανάπτυξης ενός παιδιού, ιδιαίτερα αν παρέμβει κανείς πολύ νωρίς.
- β) Οι συνθήκες στο περιβάλλον των παιδιών των οικογενειών που ζουν κάτω από το επίπεδο φτώχειας δεν αρκούν για να προστοιμάσουν το παιδί να πετύχει στο σχολείο.
- γ) Η εκπαίδευση αποτελεί το μέσο για να πετύχουν τα παιδιά στην κοινωνία.
- δ) Τα φτωχά παιδιά θα μπορούσαν να πετύχουν στο σχολείο και επομένως να ξεπεράσουν τη φτώχεια τους εάν τους δινόταν επιπλέον βοήθεια στην προσχολική ηλικία.

Το Head Start ξεκίνησε ως θερινό πρόγραμμα, αλλά σύντομα άρχισε να λειτουργεί καθ' όλο το έτος. Σήμερα, αν και εξυπηρετεί γύρω στα 750.000 παιδιά, περίπου το 38% από αυτά πληρούν τους όρους συμμετοχής. Τα ερευνητικά συμπεράσματα σχετικά με την αποτελεσματικότητα του προγράμματος δεν είναι ξεκάθαρα διότι: α) λόγω της φύσης του ερωτήματος δεν έχουν χρησιμοποιηθεί πειραματικές ερευνητικές συνθήκες, πράγμα απαραίτητο για ορισμένους επικριτές, β) υπάρχει ποικιλία κέντρων και παιδαγωγικής έμφασης, γ) έχουν χρησιμοποιηθεί διαφορετικά κριτήρια αξιολόγησης σε διαφορετικές μελέτες, δ) υπάρχουν τεράστια οικονομικο-πολιτικά συμφέροντα που «υπαγορεύουν» τα ερευνητικά συμπεράσματα.

Παρ' όλα αυτά, πρόσφατες μελέτες που έχουν παρακολουθήσει την εξέλιξη των παιδιών μέχρι τη δεκαετία των είκοσι και δεν περιορίζονται σε ενδείξεις μονάδων σε τεστ νοημοσύνης ή σχετική σχολική επιτυχία, αλλά εξετάζουν την έκταση στην οποία τα παιδιά αυτά, όταν μεγαλώνουν, εργάζονται και δεν έχουν μπλεξίματα με το νόμο, δείχνουν ότι η συμμετοχή στο Head Start έχει θετικά αποτελέσματα. Επιπλέον, σε σχέση με τη σχολική τους εμπειρία, τα παιδιά που έχουν παρακολουθήσει το Head Start έχουν λιγότερες πιθανότητες να παρακολουθούν ειδικές τάξεις ή να επαναλάβουν τάξεις από άλλα παιδιά που προέρχονται από παρόμοιες οικογένειες αλλά δεν παρακολούθησαν το Head Start. Ένα άλλο συστηματικό εύρημα υπογραμμίζει τη σπουδαιότητα εμπλοκής όλης της οικογένειας με τον έναν ή τον άλλο τρόπο, έτσι ώστε να στηρίζει την εμπειρία των παιδιών της.

Σήμερα γίνονται σκληρές διαπραγματεύσεις για το μέλλον του Head Start καθώς και άλλων παρόμοιων προγραμμάτων. Εκτός από το ερώτημα για το πώς θα έπρεπε να διατίθεται το δημόσιο χρήμα και αν αυτό αποτελεί μια μακροπρόθεσμα κοινωνικά συμφέρουσα επένδυση, ορισμένοι υπογραμμίζουν ότι τα εκπαιδευτικά προγράμματα αδυνατούν να αντισταθμίσουν τις αρνητικές συνέπειες από τις κακές συνθήκες διαβίωσης, την ελλιπή διατροφή, τις διακρίσεις και την ανεργία των γονέων. Το

θεωρούν παραπλανητικό να πιστεύει κανείς ότι δίνοντας απλώς στα παιδιά μια ευκαιρία να ξεκινήσουν νωρίτερα (head start) έτσι θα καταπολεμηθεί η φτώχεια.

9. Εορτάζεται στις 19 Ιανουαρίου στις ΗΠΑ.

10. Η Cinco de Mayo (5η Μαΐου) εορτάζεται σε ανάμνηση της νίκης των Μεξικανών επί του γαλλικού στρατού στη μάχη της Πουέμπλα το 1862. Μολονότι γιορτή κυρίως της περιφέρειας Πουέμπλα και της ομώνυμης πρωτεύουσας, γιορτάζεται και σε άλλα μέρη του Μεξικού καθώς και σε πόλεις των ΗΠΑ, όπου μεγάλος αριθμός του πληθυσμού προέρχεται από το Μεξικό.

11. Η ικανότητα για ενσυναίσθηση αποτελεί τη βάση ανάπτυξης της φιλοκοινωνικής συμπεριφοράς στα παιδιά και ως ένα σημείο εξαρτάται από τη βελτίωση των γνωστικών δεξιοτήτων με την ηλικία, στοιχείο απαραίτητο για την κατανόηση των συναισθημάτων. Σύμφωνα με τον M. Hoffman, εξελίσσεται μέσα από τα εξής στάδια:

α) Τον πρώτο χρόνο ζωής παρατηρείται μια «κολλητική μετάδοση συναισθημάτων». Μωρά μόλις δύο ημερών αρχίζουν να κλαίει όταν ακούν κλάμα. Αυτή η συμπεριφορά μοιάζει περισσότερο με εγγενές ανακλαστικό και, μολονότι δεν υποδηλώνει κατανόηση συναισθημάτων των άλλων, βλέπουμε ότι τα βρέφη αντιδρούν σαν να βίωσαν τα ίδια συναισθήματα και αυτά.

β) Τον δεύτερο χρόνο, καθώς τα παιδιά αναπτύσσουν την έννοια του εαυτού και συνειδητοποιούν ότι είναι όντα ανεξάρτητα που διαχωρίζονται από το περιβάλλον, αντιλαμβάνονται ότι, όταν ένα άλλο παιδί βιώνει κάτι δυσάρεστο, δεν το βιώνουν συγχρόνως και τα ίδια, και προσπαθούν να το παρηγορήσουν, αν και πολλές φορές αναποτελεσματικά αφού χρησιμοποιούν προσωπικά κριτήρια ως αποτέλεσμα της εγωκεντρικής τους σκέψης. Για παράδειγμα, μπορεί να προτείνουν το αρκουδάκι τους ή και την πιπίλα τους για να παρηγορήσουν το γονιό ή ένα άλλο παιδί που το βλέπουν στενοχωρημένο.

γ) Στα επόμενα χρόνια της προσχολικής ηλικίας, συμβαδίζοντας με τις εξελίξεις που παρατηρούνται σε σχέση με τις γνωστικές διαδικασίες και τη γλωσσική κατάκτηση, τα παιδιά αποκτούν άνεση στη χρήση των συμβόλων και αρχίζουν να εκφράζουν πλέον τα συναισθήματά τους, τόσο για άτομα που είναι άμεσα παρόντα όσο και για απόντα, λεκτικά και όχι μόνο με τη γλώσσα του σώματος. Αντιδρούν σε πληροφορίες που μεταδίδονται με λόγια ή με εικόνες, σε ιστορίες που τους διηγούνται ή βλέπουν στα βιβλία και την τηλεόραση, ενώ δείχνουν ενσυναίσθηση με άτομα που δεν τα έχουν συναντήσει ποτέ.

δ) Μεταξύ έξι και εννέα ετών αξιολογούν τα συναισθήματα των άλλων μέσα σε ένα γενικότερο πλαίσιο εμπειριών, εκφράζουν ενδιαφέρον και ανησυχία για τις συνθήκες διαβίωσης των άλλων, π.χ. συνθήκες καταπίεσης, φτώχειας και άλλες ευάλωτες καταστάσεις, και δεν περιορίζονται σε στιγμιαίες παροδικές καταστάσεις. Μπορούν να εκφράσουν ενσυναίσθηση με ομάδες ανθρώπων, ενώ εμφανίζουν την απαρχή του ενδιαφέροντος για πολιτικά και κοινωνικά θέματα.

Φυσικά η συμπαράσταση στα δυσάρεστα συναισθήματα ενός άλλου εξαρτάται και από τη σχέση του παιδιού με το άτομο αυτό, έτσι μπορεί να προσπαθήσει να παρηγορήσει το αδελφάκι του ή να γελάσει μαζί του, ή και να προσπαθήσει να κάνει τη ζωή του ακόμη πιο δύσκολη, ιδιαίτερα αν έχει προκαλέσει τη δυστυχία του το ίδιο.

1950

1951

Ένα περιβάλλον το οποίο είναι πλούσιο σε δυνατότητες για τη διερεύνηση του φύλου, της φυλής, της εθνότητας και των διαφορετικών σωματικών ικανοτήτων δημιουργεί το σκηνικό για την εφαρμογή μιας παιδαγωγικής μεθόδου για την καταπολέμηση των προκαταλήψεων. Το άψυχο και το έμψυχο υλικό μέσα στην τάξη παρέχει σημαντικά εφόδια στα παιδιά. Ότι υπάρχει μέσα στο περιβάλλον βοηθάει τα παιδιά να κατανοήσουν τι είναι αυτό που ο εκπαιδευτικός θεωρεί σημαντικό και τι ασήμαντο. Τα παιδιά είναι εξίσου ευαίσθητοι δέκτες σε παραλείψεις όσο σε ανακρίβειες και σε στερεότυπα. Αυτά που δεν φαίνονται μπορούν να συμβάλουν τόσο έντονα στη διαμόρφωση στάσεων όσο και αυτά που φαίνονται. Η δημιουργία ενός περιβάλλοντος ποικιλομορφίας είναι το πρώτο βήμα στην εφαρμογή της νέας παιδαγωγικής μεθόδου. Ο χώρος της τάξης πρέπει να έχει το υλικό και τις προϋποθέσεις οι οποίες χρησιμεύουν ως ερέθισμα για τις συζητήσεις των παιδιών και για τις δραστηριότητες που προτείνουν οι εκπαιδευτικοί (Neugebauer, 1987).

Στα περισσότερα προγράμματα προσχολικής φροντίδας και αγωγής υπάρχει αφθονία υλικών, τα οποία απεικονίζουν τα λευκά σωματικώς ικανά παιδιά σε παραδοσιακούς ρόλους των φύλων. Αυτό συχνά ισχύει τόσο μέσα σε τάξεις με έγχρωμα παιδιά και παιδιά με σωματικές και αισθητήριες ιδιαιτερότητες (στην όραση, στην ακοή κ.ο.κ.) όσο και μέσα σε τάξεις με αμιγώς λευκά παιδιά. Επιπλέον, τα υλικά που απεικονίζουν έγχρωμους ανθρώπους πολύ συχνά είναι μεροληπτικά. Μπορεί να είναι στερεοτυπικά ή να απεικονίζουν μόνο εικόνες του παρελθόντος ή να αποτελούν απλώς μια συμβολική αντιπροσώπευση έγχρωμων ανθρώπων (μία ή δύο εικόνες μέσα σε έναν ωκεανό λευκών). Η πρόκληση λοιπόν είναι:

- να αυξησουμε τα υλικά τα οποία απεικονίζουν παιδιά και ενήλικους που είναι έγχρωμοι, που έχουν διαφορετικές σωματικές ικανότητες και ασχολούνται με μη στερεοτυπικές δραστηριότητες των φύλων, και
- να καταργήσουμε στερεοτυπικά και ανακριβή υλικά από την καθημερινή χρήση. (Εξαιρούνται να έχουν κάποια χρήση ως διδακτικά εργαλεία σε συγκεκριμένες δραστηριότητες.)

Το οπτικό/αισθητικό περιβάλλον

Πρέπει να υπάρχουν:

1. Άφθονες εικόνες όλων των παιδιών, των οικογενειών και του προσωπικού μέσα στο πρόγραμμά σας. Οι φωτογραφίες και άλλες παραστάσεις που απεικονίζουν την ποικιλία ως προς την καταγωγή των παιδιών και του προσωπικού πρέπει να παρουσιάζονται με ελκυστικό τρόπο.
2. Αν ο πληθυσμός της τάξης είναι φυλετικά/εθνοτικά ομοιογενής, εικόνες παιδιών και ενήλικων από τις κύριες φυλετικές εθνοτικές ομάδες μέσα στην τοπική κοινότητα και την κοινωνία γενικότερα.
3. Εικόνες που αντικατοπτρίζουν με ακρίβεια την τρέχουσα καθημερινή ζωή των ανθρώπων ενώ δουλεύουν ή διασκεδάζουν με την οικογένειά τους.
4. Μια αριθμητική ισορροπία ανάμεσα σε διαφορετικές ομάδες. Σιγουρευτείτε ότι οι έγχρωμοι άνθρωποι δεν αντιπροσωπεύονται συμβολικά - μόνο ένας ή δύο.
5. Μια δίκαιη ισορροπία εικόνων από γυναίκες και άντρες που κάνουν «δουλειές του σπιτιού» και «δουλειές εκτός σπιτιού». Να δείχνετε τις γυναίκες και τους άντρες να κάνουν χειρωνακτική δουλειά (π.χ., εργάτης εργοστασίου, μάστορας), «γυναικείες» δουλειές (π.χ., αισθητικός, πωλητής), καθώς επίσης και δουλειά υπαλλήλων γραφείου και επιστημόνων (π.χ., δάσκαλος, γιατρός).
6. Εικόνες ηλικιωμένων ανθρώπων διαφορετικής καταγωγής σε διαφορετικές δραστηριότητες.
7. Εικόνες ατόμων με διαφορετικές σωματικές ικανότητες και διαφορετικής καταγωγής ενώ δουλεύουν ή διασκεδάζουν με την οικογένειά τους. Προσέξτε να μη χρησιμοποιήσετε εικόνες που παρουσιάζουν άτομα με σωματικές ιδιαιτερότητες ως εξαρτημένα και παθητικά.
8. Εικόνες διαφορετικών οικογενειακών σχημάτων: μονογονεϊκές οικογένειες, διευρυμένες οικογένειες, οικογένειες ομοφυλοφύλων (με δύο μητέρες ή πατέρες), οικογένειες όπου ένας γονιός και μία γιαγιά είναι οι γονείς, διαφυλετικές και πολυεθνικές οικογένειες, οικογένειες με υιοθετημένα παιδιά, οικογένειες με δια-

φορετικές σωματικές ικανότητες (όπου είτε το παιδί είτε ο γονιός έχουν σωματικές ιδιαιτερότητες).

9. Εικόνες σημαντικών ατόμων – τόσο από το παρελθόν όσο και από το παρόν. Πρέπει να αντικατοπτρίζουν τη διαφορετικότητα στη φυλή/εθνότητα, στο φύλο και στις σωματικές ικανότητες και πρέπει να περιλαμβάνουν ανθρώπους που πήραν μέρος σε σημαντικούς αγώνες για την κοινωνική δικαιοσύνη.

10. Έργα τέχνης –ζωγραφική, γλυπτική, υφαντά– από καλλιτέχνες διαφορετικής καταγωγής που αντικατοπτρίζουν το αισθητικό περιβάλλον και τον πολιτισμό των οικογενειών που αντιπροσωπεύονται στην τάξη σας και των διαφορετικών κοινωνικο-πολιτισμικών ομάδων που ζουν μέσα στην τοπική κοινότητα και τη χώρα γενικότερα (Neugebauer, 1987).

Παιχνίδια και υλικά

Κάθε κέντρο πρέπει να διαθέτει υλικά που αντιπροσωπεύουν άμεσα την καταγωγή των οικογενειών μέσα στην τάξη και κατόπιν απλώνονται πιο πέρα στις ευρύτερες ομάδες της τοπικής κοινότητας και του έθνους.

Βιβλία

Όλα τα παιδικά βιβλία αντανakλούν κάποιες κοινωνικές αξίες και στάσεις, μερικά με πιο εμφανή τρόπο από άλλα. Πολλά από αυτά, συμπεριλαμβανομένων και των βιβλίων που θεωρούνται κλασικά, αντανakλούν προκαταλήψεις κάποιου είδους. Εφόσον τα βιβλία αποτελούν ένα σημαντικό κομμάτι της ζωής των μικρών παιδιών στο νηπιαγωγείο και στον παιδικό σταθμό, πρέπει να δίνεται πολλή προσοχή στην επιλογή και στη χρήση τους. Τα βιβλία πρέπει:

- Να απεικονίζουν την ποικιλομορφία στους ρόλους των φύλων, τη φυλετική και την πολιτισμική προέλευση, τις σωματικές ικανότητες καθώς και ένα φάσμα από επαγγέλματα και ηλικίες.
- Να παρουσιάζουν ακριβείς εικόνες και πληροφορίες αποφεύγοντας τα στερεότυπα.
- Να δείχνουν ανθρώπους απ' όλες τις ομάδες ενώ ζουν την καθημερινή τους ζωή, δηλαδή δουλεύουν, είναι με την οικογένειά τους, φροντίζουν τα μικρά παιδιά, όπως επίσης και όταν γιορτάζουν. Τα περισσότερα βιβλία πρέπει να είναι σχετικά με τη σύγχρονη ζωή των ανθρώπων που ζουν στην κοινωνία μας.
- Να απεικονίζουν την ποικιλομορφία που υπάρχει ανάμεσα στα παιδιά και τις οικογένειες μέσα στην ίδια κοινωνικο-πολιτισμική ομάδα. Αυτό σημαίνει ότι πρέπει να έχουμε τουλάχιστον μερικά βιβλία σχετικά με την κάθε κουλτούρα.
- Να απεικονίζουν διαφορετικά οικογενειακά σχήματα και εισοδήματα (προσέξτε να μη χρησιμοποιείτε μόνο παιδικά βιβλία που, όπως τα περισσότερα, απεικονίζουν μόνο οικογένειες με δύο γονείς και πάντα ένα γονιό από κάθε φύλο ή βιβλία που θεωρούν δεδομένο ότι οι αναγνώστες είναι χριστιανοί).

Όταν επιλέγετε βιβλία για να τα διαβάσετε στα παιδιά, προσέχετε να καλλιεργείτε συνειδητά την επίγνωση της διαφορετικότητας. Να επιλέξετε βιβλία που απεικονίζουν διαφορετικούς τρόπους ζωής και βιβλία που δείχνουν διάφορες ομάδες σε παρόμοιες καταστάσεις (π.χ., ο ερχομός ενός νέου μωρού). Παρουσιάστε τις διαφορετικές γλώσσες: αλφαβητάρια και ιστορίες με τη γραφή Μπράιγ, τη νοηματική γλώσσα και διαφορετικές ομιλούμενες γλώσσες.

Ελεύθερη θεατρική έκφραση

Ο εξοπλισμός, τα αντικείμενα και η οργάνωση της γωνιάς της ελεύθερης θεατρικής έκφρασης πρέπει να περιλαμβάνει και να ενθαρρύνει:

- Την ποικιλομορφία στο παιχνίδι αγοριών και κοριτσιών: εργαλεία και χώρους δουλειάς εντός και εκτός σπιτιού, άλλα δωμάτια του σπιτιού εκτός από την κουζίνα, αγορίστικα και κοριτσιίστικα ρούχα για ελεύθερο παιχνίδι και δραματοποίηση επαγγελμάτων.

- Την πολιτισμική ποικιλομορφία: όλα όσα έχουν σχέση με το μαγείρεμα, το φαγητό, τα εργαλεία δουλειάς και τα ρούχα, τα προσωπικά αντικείμενα (π.χ., διαφορετικά είδη από χτένες και βούρτσες), τα αντικείμενα που χρησιμοποιούνται για γιορτές, πρέπει να αντανακλούν μια ποικιλία πολιτισμών. Αρχίστε με την ποικιλομορφία που βρίσκεται στα σπίτια των παιδιών του σταθμού σας και κατόπιν προσδίδετε άλλες ομάδες.
- Την πρόσβαση και εξερεύνηση των εξαρτημάτων που χρησιμοποιούνται από ανθρώπους με διάφορες ειδικές ανάγκες: αμαξίδια, πατερίτσες, μπαστούνια, χοντρά γυαλιά, ακουστικά.

Η γλώσσα

Το περιβάλλον πρέπει να παρέχει πολυάριθμες ευκαιρίες στα παιδιά για να βλέπουν και να ακούνε διάφορες γλώσσες, συμπεριλαμβανομένης της νοηματικής γλώσσας και της γραφής Μπράιγ. Οι ευκαιρίες περιλαμβάνουν την τοποθέτηση ετικέτας στα υλικά (π.χ., κύβους, παζλ), αφίσες με την αλφάβητο και τους αριθμούς, βιβλία, κασέτες με ιστορίες, τραγούδια, παιχνίδια αφής.

Η μουσική

Η μουσική που ακούγεται στους παιδικούς σταθμούς και στα νηπιαγωγεία πρέπει να αντιπροσωπεύει τον διαφορετικό πολιτισμικό τρόπο ζωής των παιδιών και του προσωπικού καθώς επίσης και των άλλων ομάδων που κατοικούν στη χώρα. Οι ευκαιρίες για επαφή με τη μουσική περιλαμβάνουν το τραγούδι, τη μουσική υπόκρουση, τη μουσική για κίνηση και χορό, τα νανουρίσματα την ώρα του μεσημεριανού ύπνου.

Υλικά ζωγραφικής

- Μπογιές σε μαύρο χρώμα και στις αποχρώσεις του καφέ, χαρτί, υλικά για κολάζ, πηλός και κραγιόνα στο χρώμα του δέρματος μαζί με άλλα χρώματα.
- Καθρέφτες για να ελέγχουν τα παιδιά τα φυσικά τους χαρακτηριστικά.
- Έργα τέχνης (πίνακες, ζωγραφιές, γλυπτά) από καλλιτέχνες διαφορετικής καταγωγής που απεικονίζουν γυναίκες και άντρες διαφορετικής φυλετικής και εθνοτικής καταγωγής.

Κούκλες

- Κούκλες του εμπορίου και φτιαγμένες από σας που να αντιπροσωπεύουν μια δίκαιη ισορροπία όλων των μεγάλων ομάδων στις Ηνωμένες Πολιτείες – μαύρους, Λατινοαμερικανούς, Ασιάτες, Ιθαγενείς Αμερικανούς καθώς επίσης και λευκούς. Οι μαύρες και οι Λατινοαμερικανές κούκλες πρέπει να αντανακλούν τους διάφορους τόνους του δέρματος μέσα σε αυτές τις ομάδες, και να συμπληρώνονται οι κούκλες του εμπορίου με κούκλες που έχετε φτιάξει (βλ. «Κατασκευάζοντας καινούρια υλικά», σ. 42). Όλες οι κούκλες πρέπει να φαίνονται όσο το δυνατόν περισσότερο αυθεντικές.
- Μια δίκαιη ισορροπία από αρσενικές και θηλυκές κούκλες με μια ποικιλία από ρούχα. Οι κούκλες-κορίτσια χρειάζονται φουστάνια και παντελόνια. Κάποιες από τις κούκλες πρέπει να έχουν ρεαλιστική αναπαράσταση του φύλου.
- Μια επιλογή από κούκλες (του εμπορίου και φτιαγμένες από σας) με διαφορετικά είδη σωματικών ιδιοτήτων. Πρέπει και αυτές να αντανακλούν μια ποικιλία φυλετικής και εθνοτικής προέλευσης και να περιλαμβάνουν αγόρια και κορίτσια.
- «Κούκλες-χαρακτήρας» (βλ. «Χρησιμοποιώντας παλιά υλικά με καινούριους τρόπους: Η διήγηση ιστοριών με κούκλες-χαρακτήρας», σ. 43).

Εκπαιδευτικά παιχνίδια

Το εκπαιδευτικό υλικό που διατίθεται στον παιδικό σταθμό ή στο νηπιαγωγείο πρέπει να απεικονίζει την ποικιλομορφία στη φυλή, την εθνότητα, το φύλο, τις σωματικές ικανότητες και τα επαγγέλματα. Το υλικό αυτό περιλαμβάνει τα διάφορα παζλ, τα Play Mobile™, ανθρωπάκια φιγούρες που αντιπροσωπεύουν μέλη της οικογένειας.

νειας και διάφορα επαγγέλματα, παιχνίδια με χαρτιά όπως UNO, τράπουλα. Να αποφεύγετε στερεοτυπικές εικόνες όπως ένα παιχνίδι με «καουμπόηδες και Ινδιάνους».

Φωτογραφικές μηχανές

Μία Polaroid™ και μία κανονική έγχρωμη φωτογραφική μηχανή είναι ανεκτίμητα εργαλεία για τη δημιουργία του δικού σας υλικού για την καταπολέμηση των προκαταλήψεων.

ΠΡΟΣΑΡΜΟΓΗ

Αν στον πληθυσμό της τάξης επικρατούν,

- **τα έγχρωμα παιδιά**, παραπάνω από τις μισές αν όχι και όλες από τις εικόνες και τα υλικά στο περιβάλλον πρέπει να καθρεφτίζουν την καταγωγή τους, ώστε να αντισταθμίζεται η επικράτηση των λευκών, κυρίαρχων πολιτισμικών εικόνων στη γενικότερη κοινωνία·
- **τα φτωχά παιδιά** (λευκά και έγχρωμα), ένας μεγάλος αριθμός από εικόνες και υλικά πρέπει να απεικονίζουν τη ζωή της εργατικής τάξης σε όλη της την ποικιλία, ώστε να αντισταθμίζεται η κυρίαρχη πολιτισμική εικόνα της ζωής της αστικής και της μεγαλοαστικής τάξης·
- **τα λευκά παιδιά**, τουλάχιστον οι μισές εικόνες πρέπει να παρουσιάζουν την ποικιλομορφία, ώστε να αντισταθμίζονται οι εικόνες των λευκών παιδιών έτσι όπως τα απεικονίζει η κυρίαρχη κουλτούρα·
- **τα παιδιά με διαφορετικές σωματικές ικανότητες**, τους αξίζει να μάθουν για το φύλο και την πολιτισμική διαφορά καθώς επίσης και τις ικανότητες των ανθρώπων με ειδικές ανάγκες. Ένας μεγάλος αριθμός εικόνων πρέπει να απεικονίζει παιδιά και ενήλικους με αναπηρίες να κάνουν πολλές διαφορετικές δραστηριότητες.

Εάν υπάρχουν παιδιά που διαφέρουν πολιτισμικά από τα υπόλοιπα παιδιά της ομάδας, τότε φροντίστε ώστε η καταγωγή αυτών των παιδιών να αντιπροσωπεύεται εξίσου με τις αναπαραστάσεις των κυρίαρχων ομάδων στην τάξη.

Αλληλεπιδράσεις

Η διάδραση μεταξύ εκπαιδευτικών και παιδιών μπορεί να διδάξει προκαταλήψεις σχετικά με το φύλο, τη φυλή και τους ανθρώπους με διαφορετικές σωματικές ικανότητες, ακόμη και χωρίς συνειδητή πρόθεση. Βρείτε έναν αντικειμενικό τρόπο να παρατηρήσετε την επαφή σας με τα παιδιά ώστε να εντοπίσετε τις συμπεριφορές που θέλετε να αλλάξετε. Μια βιντεοσκόπηση θα ήταν πολύ καλή, αλλά αν δεν έχετε πρόσβαση σε κατάλληλα μηχανήματα, κάντε μία συμφωνία με τα άλλα μέλη του προσωπικού να παρατηρείτε ο ένας τον άλλο εναλλάξ. Με βάση τις παρατηρήσεις σας προσπαθήστε να απαντήσετε στα ακόλουθα ερωτήματα:

1. Δίνουν οι παιδαγωγοί την ίδια προσοχή σε ένα κορίτσι όταν αυτό εκφράζει λεκτικά ή μη λεκτικά το ενδιαφέρον του για κάτι, όπως σε ένα αγόρι; σε ένα παιδί με διαφορετικές σωματικές ικανότητες; σε ένα έγχρωμο παιδί;
2. Δίνουν οι παιδαγωγοί στα κορίτσια την ίδια ελευθερία να χρησιμοποιούν το σώμα τους και τα παιχνίδια που βρίσκονται στον εξωτερικό χώρο (π.χ., πολύζυγο) όσο και στα αγόρια; Δίνουν στα αγόρια την ελευθερία να εκφράζουν τα συναισθήματά τους; Βοηθούν πιο συχνά ή κάνουν περισσότερα πράγματα για τα κορίτσια από τα αγόρια;
3. Δίνουν οι παιδαγωγοί ευκαιρίες προσαρμοσμένες στα μέτρα των παιδιών που έχουν ορισμένους κινητικούς περιορισμούς, ώστε να μπορούν να κινούνται και να δρουν ανεξάρτητα όταν χειρίζονται υλικά και επικοινωνούν με άλλα παιδιά; Μήπως βοηθούν περισσότερο ή υπερπροστατεύουν τα παιδιά που κατά κάποιο τρόπο είναι διαφορετικά από «το μέσο παιδί»;
4. Ερμηνεύονται και αντιμετωπίζονται παρόμοιες συμπεριφορές διαφορετικά όταν πρόκειται για αγόρια παρά για κορίτσια ή λευκά παιδιά παρά έγχρωμα ή ανοιχτόχρωμα παρά σκουρόχρωμα παιδιά ή σωματικώς ικανά παιδιά παρά παιδιά με σωματικές ιδιαιτερότητες; Για παράδειγμα, οι παιδαγωγοί αντιδρούν διαφορε-

- τικά στις επιθετικές πράξεις ενός παιδιού όταν είναι αγόρι ή μαύρο ή έχει νοητική καθυστέρηση;
5. Τα κορίτσια παίρνουν περισσότερο κομπλιμέντα για την εμφάνισή τους και τα αγόρια για τα κατορθώματά τους;
6. Όταν τα παιδιά αγγίζουν τα μαλλιά ή το δέρμα ενός παιδιού ή ενός ενηλίκου ή κάνουν σχόλια σχετικά με το χρώμα του δέρματος ή την υφή των μαλλιών, τότε οι παιδαγωγοί στηρίζουν και διευκολύνουν τις εξερευνησεις τους ή τους αγνοούν και στρέφουν την προσοχή τους σε κάτι άλλο;
7. Όταν τα παιδιά ρωτούν ή κάνουν σχόλια σχετικά με τα γεννητικά όργανα, οι παιδαγωγοί τους δίνουν απλές και ακριβείς πληροφορίες;
8. Όταν τα παιδιά ρωτούν ή κάνουν σχόλια σχετικά με τις σωματικές ιδιαιτερότητες, δίνουν οι παιδαγωγοί άμεσες και ακριβείς πληροφορίες;
9. Γίνονται σεβαστοί οι πολιτισμικά διαφορετικοί τρόποι μάθησης των παιδιών; Δίνονται ευκαιρίες:
- α) για τα παιδιά που προτιμούν να παίζουν και να δουλεύουν με άλλα παιδιά ή γι' αυτά που προτιμούν να δουλεύουν μόνο τους;
- β) για τα παιδιά που προτιμούν να έχουν μια προσωπική σχέση με έναν παιδαγωγό για να ξεκινήσουν ή να προσπαθήσουν μια καινούρια ή δύσκολη δραστηριότητα; Ή για τα παιδιά που προτιμούν να παρέμβει ο δάσκαλος μόνο όταν του ζητηθεί από το παιδί;
- γ) για τα παιδιά που προτιμούν να μαθαίνουν με δράσεις ή δραστηριότητες προσανατολισμένες στους ανθρώπους (π.χ., ελεύθερη θεατρική έκφραση) ή γι' αυτά που προτιμούν να δουλεύουν μόνο τους με αντικείμενα;

Δίνεται η δυνατότητα σε όλα τα παιδιά να μαθαίνουν με τον τρόπο που προτιμούν και να δοκιμάζουν καινούριους τρόπους επικοινωνίας με ανθρώπους και υλικά;*

Επιλέγοντας υλικά για την καταπολέμηση των προκαταλήψεων

Αποφασίζοντας για την αντικατάσταση των υλικών που χρησιμοποιούμε σήμερα

Οι εικόνες που εκτίθενται στους τοίχους της τάξης, στα βιβλία και σε άλλα υλικά δεν πρέπει ποτέ να είναι ανακριβείς ή στερεοτυπικές. Μπορούμε όμως να χρησιμοποιήσουμε τις στερεοτυπικές εικόνες -ως εργαλεία τα οποία βοηθούν τα παιδιά να μάθουν να εντοπίζουν και να κριτικάρουν άδικες εικόνες-, αλλά πρέπει να χρησιμοποιούνται μόνο για συγκεκριμένους διδακτικούς σκοπούς. Δεν πρέπει να διατίθενται για καθημερινή χρήση. Για να βοηθηθείτε ώστε να αποφασίσετε ποια υλικά είναι στερεοτυπικά, συμβουλευτείτε το *Guidelines for Selecting Bias-Free Textbooks and Story Books [Κατευθυντήριες γραμμές για την επιλογή μη μεροληπτικών διδακτικών βιβλίων και βιβλίων με ιστορίες]* (CIBC, 1980).

Μερικές φορές είναι δυνατόν να τροποποιήσουμε υπάρχοντα στερεοτυπικά υλικά. Πολλά αλφαβητάρια έχουν τη στερεοτυπική εικονογράφηση για το γράμμα I τον «Ινδιάνο», κολλήστε μια διαφορετική ζωγραφιά στη θέση της στερεοτυπικής εικόνας. Πολλές εμπορικές αφίσες και διαγράμματα που χρησιμοποιούνται για τη διδασκαλία σχετικά με την υγεία, τις εποχές ή τους αριθμούς δείχνουν μόνο λευκά, σωματικώς ικανά παιδιά σε παραδοσιακούς ρόλους των φύλων. Δημιουργήστε μια ποικιλομορφία κολλώντας καινούριες εικόνες πάνω στις παλιές. Το απλό χρωμάτισμα των εικόνων δεν είναι καλή ιδέα γιατί τα χαρακτηριστικά του προσώπου παραμένουν αυτά των λευκών παιδιών.

* Μερικές από τις παραπάνω ιδέες έχουν ληφθεί από το κείμενο της Judy Leipzig, «Questioning our behavior when working with young children» (1982) και της Melanie Booth-Butterfield, «The cues we don't question» (1981). (Σ.τ.Σ.)

Αποφασίζοντας να αγοράσουμε καινούρια υλικά

Ανάλογα με τον προϋπολογισμό σας, υπάρχουν κάποια καλά υλικά ενάντια στις προκαταλήψεις που μπορείτε να αγοράσετε. Ένας τέτοιος οδηγός βρίσκεται στο Παράρτημα Α. Ευέλικτα υλικά που μπορούν να χρησιμοποιηθούν με πολλούς τρόπους μακροπρόθεσμα καταλήγουν να είναι πιο οικονομικά. Για παράδειγμα, η αγορά μερικών φωτογραφικών μηχανών Polaroid™ θα σας βοηθήσουν να κάνετε πολλών ειδών υλικά που έχουν σχέση με τα παιδιά σας. Μια άλλη εξαιρετική αγορά είναι ένα σετ από κούκλες με διαφορετική καταγωγή και σωματικές ικανότητες.

Κατασκευάζοντας καινούρια υλικά

Το να βρει κανείς αρκετά υλικά κατά των προκαταλήψεων μπορεί να είναι δύσκολο και καμιά φορά αδύνατο, ακόμη και σε μεγάλες πόλεις με μεγαλύτερη πρόσβαση σε παιδαγωγικά υλικά. Είναι ουσιαστικό να μπορεί κανείς να κατασκευάζει τα δικά του υλικά ενάντια στις προκαταλήψεις. Με εφευρετικότητα, υπομονή, επινοητικότητα και λίγη βοήθεια από τους γονείς και τους φίλους μπορούν να συμβούν θαυμάσια πράγματα.

Αρχεία με εικόνες: Χρειάζεται επιμονή και υπομονή για να βρείτε ακριβείς μη στερεοτυπικές εικόνες έγχρωμων ανθρώπων, ανθρώπων με προβλήματα ακοής ή όρασης, με ορθοπεδικές ή άλλες παθήσεις, καθώς και ανδρών και γυναικών σε μη παραδοσιακούς ρόλους. Εάν επιμένετε, σίγουρα θα καταλήξετε με μια πολύτιμη συλλογή. Πιθανές πηγές περιλαμβάνουν:

Έντυπα όπως διάφορα περιοδικά. Μπορεί να είναι πιο οικονομικό για το πρόγραμμά σας να γραφτείτε συνδρομητές σε αυτά τα περιοδικά παρά να αγοράσετε εικόνες εμπορίου. Καμιά φορά το *National Geographic* είναι χρήσιμο, αλλά προσέξτε να μην επιλέξετε μόνο εξωτικές εικόνες μη ευρωπαϊκών πολιτισμών που απεικονίζουν ανθρώπους σε ειδικές γιορτές και όχι στην καθημερινότητά τους. Μπορείτε επίσης να βρείτε ειδικά ημερολόγια που συχνά έχουν εξαιρετικές εικόνες ενάντια στις προκαταλήψεις σε διάφορους οργανισμούς.

Φωτογραφίες των παιδιών σας, των οικογενειών τους, των ανθρώπων από την τοπική κοινότητα και των ανθρώπων που συναντάτε σε ταξίδια μέσα στη χώρα. Βγάλτε τις δικές σας φωτογραφίες και ζητήστε από τους γονείς αντίγραφα, αρνητικά ή επιπλέον αντίτυπα.

Ευχετήριες κάρτες της Unicef.

Αφίσες. Οργανώσεις οι οποίες ασχολούνται με τα δικαιώματα των παιδιών, των γυναικών, των έγχρωμων ατόμων και των ατόμων με ειδικές ανάγκες, έχουν συχνά ωραίες αφίσες και φωτογραφίες. Οι προμηθευτικές εταιρείες εκπαιδευτικού υλικού κάνουν αφίσες διάσημων αντρών και γυναικών, παρόλο που αυτές μπορεί να μην είναι ενδιαφέρουσες για τα μικρά παιδιά.

Καλά βιβλία με φωτογραφίες.

Κούκλες: Φτιάξτε πάνινες κούκλες με διαφορετικές αποχρώσεις του δέρματος, υφή μαλλιών και χρώμα ραπιών, και κούκλες με διαφορετικές σωματικές ικανότητες όπως μια κούκλα σε αμαξίδιο, με μεταλλικό νάρθηκα στο πόδι, με ακουστικά, με σκύλο για τυφλούς. Βεβαιωθείτε ότι οι κούκλες σας με ειδικές ανάγκες έχουν διαφορετική φυλετική και εθνοτική προέλευση. Μπορείτε να χρησιμοποιήσετε τα πατρόν που βρίσκονται σε περιοδικά ραπτικής ή τη βοήθεια κάποιου που ξέρει να φτιάχνει κούκλες.

Παζλ: Εάν έχετε πρόσβαση σε κάποιον που κάνει ξυλογλυπτική και ξέρει πώς να χρησιμοποιεί μια σέγα, μπορείτε να κάνετε τα δικά σας παζλ με μεγεθυσμένες φωτογραφίες (20 ? 25 εκ.) που τις τοποθετείτε πάνω σε κόντρα πλακέ και τις κόβετε σε όσα κομμάτια επιθυμείτε.

Παιχνίδια με χαρτιά: Τοποθετήστε εικόνες περιοδικών σε μέγεθος τραπουλόχαρτου και φωτογραφίες παιδιών και ενηλίκων με διαφορετική καταγωγή, σωματικές ικανότητες και ασχολίες. Φτιάξτε δύο από κάθε εικόνα και κολλήστε τα στα χαρτονάκια. Τα παιδιά μπορούν με αυτές τις κάρτες να παίξουν ένα παιχνίδι «ψαρέματος» που θα είναι ενάντια στις προκαταλήψεις.

Βιβλία: Φτιάξτε μικρά βιβλία με εικόνες από περιοδικά και φωτογραφίες τοποθετημένες σε ένα άλμπουμ εικόνων. Χρησιμοποιήστε τη φαντασία σας. Τα βιβλία θα μπορούσαν να είναι, π.χ., *Όλα όσα μπορούν να κάνουν τα κορίτσια και τα αγόρια* (συμπεριλαμβάνοντας παιδιά διαφορετικών φυλών, εθνοτήτων και ικανοτήτων), *Τα μωρά γεννιούνται με πολλά διαφορετικά χρώματα*, *Όλων των ειδών οι οικογένειες* και ένα *Αλφαβητάρι ενάντια στις προκαταλήψεις*.

Μιλήσαμε για το πώς αποφασίζουμε να καταργήσουμε από το πρόγραμμά μας ανακριβή ή στερεοτυπικά υλικά. Μιλήσαμε επίσης για το πώς αποφασίζουμε σχετικά με την αγορά καινούριων υλικών. Τώρα θα δούμε τι λέει η Kay Taus, μια δασκάλα που χρησιμοποιεί παλιά υλικά με καινούριους τρόπους.

ΠΡΟΣΟΧΗ

Όταν επιλέγετε υλικά:

Μην κάνετε χρήση «συμβολικής αντιπροσώπευσης» – έχοντας μία μοναδική εικόνα ή κούκλα ή αντικείμενο να αντιπροσωπεύει μία συγκεκριμένη ομάδα.

Μη χρησιμοποιείτε εικόνες και πληροφορίες για μια ομάδα ανθρώπων σε άλλες χώρες αντί για εικόνες από τη ζωή αυτών των ανθρώπων στις ΗΠΑ – π.χ., τα παιδιά αμερικανο-ιαπωνικής καταγωγής δεν βιώνουν την ίδια κουλτούρα με τα παιδιά της Ιαπωνίας.

Μη δείχνετε εικόνες μιας ομάδας που αφορούν μόνο το παρελθόν της, αν και μπορεί να τις βρείτε ευκολότερα απ' ό,τι τις σύγχρονες εικόνες. (Αυτό συμβαίνει συχνά στην περίπτωση των Ιθαγενών Αμερικανών.)

Χρησιμοποιώντας παλιά υλικά με καινούριους τρόπους Η διήγηση ιστοριών με κούκλες-χαρακτήρας*

Οι ωραίες ιστορίες αιχμαλωτίζουν την καρδιά, το μυαλό και τη φαντασία και είναι ένας σημαντικός τρόπος να μεταδίδουμε αξίες. Ωστόσο πολύ λίγα παιδικά βιβλία απεικονίζουν ανθρώπους διαφορετικής καταγωγής που σέβονται και υποστηρίζουν ο ένας τον άλλον. Επιπλέον, ακόμη και τα καλά βιβλία δεν ασχολούνται πάντα με τα συγκεκριμένα περιστατικά που συμβαίνουν στην καθημερινή ζωή των παιδιών. Έτσι, άρχισα να γράφω και να λέω τις δικές μου ιστορίες. Βρήκα ότι με τις κούκλες ήταν πιο εύκολο για τα μικρά παιδιά να ταυτιστούν με τους ήρωες των ιστοριών και να συμμετάσχουν στην επίλυση προβλημάτων που ανέκυπταν στην «καθημερινότητα» που ζούσαν οι κούκλες.

Οι κούκλες-χαρακτήρας

Κάθε κούκλα έχει τη δική της ιστορία. Οι ιστορίες αντιπροσωπεύουν τη σύνδεση της τάξης και προσφέρουν ένα όχημα για να εισαγάγουμε διαφορές που δεν υπάρχουν μέσα στην τάξη. Αυτές είναι οι κούκλες-χαρακτήρας [persona] που έχω στην τάξη μου.

Ο *Ντίβιντ* (6) είναι λευκός. Όταν γεννήθηκε, τα πόδια του δεν ήταν δυνατά εξαιτίας μιας γεννητικής ανωμαλίας στην οπονδυλική του στήλη. Δεν μπορεί να περπατήσει κι έτσι χρησιμοποιεί αμαξίδιο. Ζει με τον πατέρα και τη μητέρα του.

Ο *Έρικ* (6) είναι λευκός. Πριν από μερικά χρόνια είχε μια σοβαρή αρρώστια (καρκίνο) κι έπρεπε να αφαιρεθεί ένα τμήμα του ποδιού του για να μη νοσήσει και το υπόλοιπο σώμα. Τώρα έχει πατερίτσες. Όταν μεγαλώσει λίγο περισσότερο θα μπορέσει να βάλει ένα προσθετικό μέλος στο πόδι του, το οποίο θα του επιτρέψει να περπατάει χωρίς πατερίτσες. Ζει με τη μητέρα του. Δεν βλέπει τον πατέρα του.

* Μια επιλεγμένη ιστορία από αυτές που φτιάχνει η Kay με τις κούκλες βρίσκεται στο Παράρτημα Γ. Για μια πληρέστερη περιγραφή αυτής της μεθόδου, βλ. Taus (1987), [Σ.τ.Σ.]

Η *Τζένιφερ* (5) είναι λευκή και ζει με τη μητέρα της και τη συγκάτοικο φίλη της μητέρας της, την οποία θεωρεί επίσης μαμά της. Είναι βαρήκοη. Η πρώτη της γλώσσα είναι η νοηματική. Μαθαίνει να διαβάζει τα χείλη και να μιλάει, αλλά θα αργήσει να τα μάθει καλά.

Ο *Τζέρι* (6) είναι Εβραίος. Ζει με τον πατέρα και τη μητέρα του. Είναι τυφλός και μαθαίνει τη γραφή Μπράιγ. Ξέρει λίγο τη νοηματική γλώσσα με την επαφή επειδή πηγαίνει σε καλοκαιρινή κατασκήνωση-για κωφά και τυφλά παιδιά.

Ο *Τζόι* (6) είναι μαύρος. Ζει με τη μητέρα, τον πατέρα, τους δύο αδελφούς και την αδελφή του. (Για μια χρονιά ο Τζόι ήταν μάρτυρας του Ιεχωβά επειδή είχα δύο μαύρα παιδιά των οποίων οι οικογένειες πίστευαν σε αυτό το δόγμα.)

Ο *Τζόσουα* (5) είναι Εβραίος. Είναι υιοθετημένος. Οι γονείς του Τζόσουα είναι χωρισμένοι. Μένει μία εβδομάδα με τον πατέρα του και μία εβδομάδα με τη μητέρα του. Έχει ένα μικρότερο αδελφό τριών χρόνων που είναι κι αυτός υιοθετημένος.

Η *Λόρα* (5) είναι κωφή. Η νοηματική γλώσσα είναι η πρώτη της γλώσσα. Οι γονείς της, οι δύο παππούδες και η μία γιαγιά της είναι επίσης κωφοί. Ο μεγαλύτερος αδελφός της είναι βαρήκοος, αλλά όταν του μιλάς μπορεί να ακούει με τα ακουστικά του. Αντίθετα, η Λόρα δεν μπορεί να ακούσει ούτε με τα ακουστικά της. Η Λόρα είναι Εβραία και πηγαίνει σε μια ειδική Συναγωγή για κωφούς ανθρώπους. Ζει με την άμεση οικογένειά της, αλλά έχει μια μεγάλη διευρυμένη οικογένεια κωφών συγγενών και φίλων.

Η *Μαριζέλα* (6) είναι από το Μεξικό. Η ίδια και η μητέρα της ήρθαν στο Λος Άντζελες όταν ήταν τεσσάρων χρόνων. Ο πατέρας της με τη μητέρα της έχουν χωρίσει. Ο πατέρας της ζει στο Μεξικό και δεν τον βλέπει. Έχει θείες και θείους στο Μεξικό και στο Λος Άντζελες. Μιλάει αγγλικά και ισπανικά.

Η *Μαίρη* (6) είναι Ιθαγενής Αμερικανή Ναβάχο¹. Ζει με τη μητέρα και τον πατέρα της. Η γιαγιά και ο παππούς της ζουν ακόμη στην Αριζόνα, στον καταυλισμό. Ξέρει λίγο τη γλώσσα Ναβάχο ή Dine επειδή επισκέπτεται τους παππούδες της.

Η *Μαίρη* (5) είναι Κινέζα. Η οικογένειά της είναι από το Χονγκ Κονγκ. Ζει με τον πατέρα και την αδελφή της. Η μητέρα της πέθανε όταν ήταν πολύ μικρή. Μιλάει καντονέζικα πολύ καλά επειδή αυτή είναι η πρώτη της γλώσσα και μαθαίνει αγγλικά.

Η *Μόλι* (5) είναι λευκή. Επειδή έχει εγκεφαλική παράλυση περπατάει με μεταλλικούς νάρθηκες στα πόδια της και χρησιμοποιεί πατερίτσες. Ζει με τη μητέρα της και βλέπει τον πατέρα της κάθε δεύτερο σαββατοκύριακο και σε ειδικές περιστάσεις.

Η *Ρακέλ* (6) ζει με τον πατέρα της στο Λος Άντζελες και επισκέπτεται αρκετά συχνά τη μητέρα της που ζει στο Σαν Ντιέγκο. Μιλάει αγγλικά και λίγα ισπανικά επειδή η γιαγιά της (η μητέρα του πατέρα της) μιλάει μόνο ισπανικά. Η οικογένεια του πατέρα της είναι από το Μεξικό, ενώ η οικογένεια της μητέρας της είναι Αγγλοσάξονες.

Η *Σουζάνε* (5) είναι μαύρη. Ζει με τη μητέρα, τον πατέρα και τη μικρότερη αδελφή της. Είναι τυφλή. Μαθαίνει τη γραφή Μπράιγ μαζί με τον Τζέρι.

Ο *Τεκάι* (5) είναι Γιαπωνέζο-Αμερικανός. Αυτός, η μητέρα του και ο πατέρας του μιλούν γιαπωνέζικα και αγγλικά. Η γιαγιά του ζει ακόμη στην Ιαπωνία.

Η *Τερέζα* (6) είναι από το Ελ Σαλβαδόρ. Ζει με τη μητέρα της. Ήρθαν από το Ελ Σαλβαδόρ όταν η Τερέζα ήταν τριών χρόνων. Μιλάει ισπανικά και αγγλικά. Η υπόλοιπη οικογένειά της, συμπεριλαμβανομένου του πατέρα της και της γιαγιάς της, είναι ακόμη στο Ελ Σαλβαδόρ.

Η *Ζορέισα* (5) είναι μαύρη. Ζει με τη μητέρα της και τη γιαγιά της.

Έχοντας μια γενική ιδέα για την οικογενειακή ζωή, την εθνική προέλευση, τη γλώσσα και τις διαφορετικές ικανότητες, μπορώ να αρχίσω να δημιουργώ ιστορίες για κάθε κούκλα. Η «ζωή» τους ξεδιπλώνεται σιγά σιγά με τον ίδιο τρόπο που ξεδιπλώνεται η ζωή των παιδιών και ανοίγονται ο ένας στον άλλο καθώς γίνονται φίλοι. Οι ιστορίες χτίζονται η μία πάνω στην άλλη και γίνονται ολοένα και πιο σύνθετες. Συνήθως, μια καλή ιδέα είναι να παρουσιάζουμε πρώτα κάθε κούκλα στα παιδιά με μια απλή ιστορία που περιλαμβάνει πληροφορίες σχετικά με την οικογένειά της και άλλα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά σχετικά με αυτήν. Κάποιες από τις ιστορίες, που παρουσιάζουν την κάθε κούκλα, έχουν λίγη πλοκή και εστιάζουν αρχικά στο να προκαλέσουν τα παιδιά να κάνουν ερωτήσεις.

Όποτε έχω παρουσιάσει μια κούκλα με μια προφανή σωματική διαφορά, πάντα υπήρχαν παιδιά τα οποία φοβούνταν. «Γιατί χρειάζεται να έχει το αμαξίδιο;» ρώτησε ο Τζέισον με τρεμουλιαστή φωνή για τον Ντέιβιντ. Η πιο έντονη αντίδραση – «Δεν θέλω να τον αγγίξω» – ήταν αυτή της Ντιάνα όταν πρωτοαντίκρισε τον Έρικ, την κούκλα με το κομμένο πόδι. Τότε της είπα: «Αυτό το πόδι μάλλον σε τρομάζει, Ντιάνα. Θα έρθω να καθίσω μαζί σου. Έμιλι, θα μου κρατήσεις τον Έρικ πολύ προσεκτικά όσο θα είμαι με την Ντιάνα;», «Ναι», απάντησε η Έμιλι, «νομίζω ότι είναι λίγο στενοχωρημένος που η Ντιάνα δεν θέλει να τον αγγίξει». «Κι εγώ το ίδιο νομίζω», πρόσθεσε ο Τοντ. «Νομίζω ότι πληγώθηκαν τα συναισθήματά του». «Θέλω να τον αγγίξω», είπε η Άνε. «Κι εγώ το ίδιο», είπε ο Κόλιν. «Λοιπόν, νομίζω ότι η Ντιάνα δεν έχει γνωρίσει ποτέ έναν άνθρωπο που να είναι το σώμα του τόσο διαφορετικό και νομίζω πως την τρομάζει. Έτσι δεν είναι, Ντιάνα;» «Ναι», είπε και έγειρε το κεφάλι της στην ποδιά μου. «Θα σε βοηθήσουμε όλοι να γνωρίσεις τον Έρικ. Έχει συναισθήματα και ιδέες σαν όλους εμάς κι ας είναι το πόδι του διαφορετικό».

Μερικές φορές είναι αποτελεσματικό να συστήνουμε τη μία κούκλα στην άλλη. Εάν θέλω να μιλήσω για το τι θα μπορούσε να είναι συναρπαστικό ή τρομακτικό την πρώτη μέρα του σχολείου, χρησιμοποιώ τρεις κούκλες που μοιράζονται μεταξύ τους το πώς γνωρίστηκαν, πόσο σκληρό ήταν να πουν αντίο στους γονείς τους, πόσο μπερδεύονται προσπαθώντας να καταλάβουν τους καινούριους κανόνες και ποιος δυσκολεύτηκε να βρει την τουαλέτα. Σε αυτή την ομάδα μπορεί να συμπεριλάβω την Τζένιφερ ή τη Λόρα και να αρχίσω να μιλάω για τη νοηματική γλώσσα.

Πρώτα παρουσιάζω τις κούκλες που μοιάζουν περισσότερο με τα παιδιά της τάξης. Φέτος παρουσίασα τη Ζορέισα, τη Ρακέλ και τον Τεκάι για να μοιραστούν τις ιστορίες τους από την πρώτη μέρα στο σχολείο. Ο Κίρα (που είναι μαύρος) ήθελε να ξέρει αν της Ζορέισα της έλειπε η μαμά της. Ο Ράιαν (που είναι Γιαπωνέζος) με ρώτησε αν ο Τεκάι έφερε γιαπωνέζικο φαγητό στο σχολείο μέσα στο καλάθι του. Ο Ράιαν είχε προηγούμενες εμπειρίες με τα άλλα παιδιά που έλεγαν «μπλιαχ» όταν είχε γιαπωνέζικο φαγητό για το μεσημεριανό του. Ο Κίρα κάθισε κρατώντας τη Ζορέισα. «Είναι στενοχωρημένη», μου είπε. «Της λείπει η μαμά της». Η Ρακέλ ήταν χαρούμενη που ξαναήρθε στο σχολείο, είπα στα παιδιά. «Της αρέσει να παίζει στην αυλή, της αρέσει να ζωγραφίζει, της αρέσουν τα πάντα». «Ακριβώς σαν εμένα», είπε η Έμιλι. «Όλο το καλοκαίρι ρωτούσα συνέχεια τη μαμά μου πότε θα αρχίσει το σχολείο». «Η Ρακέλ είναι το κατάλληλο πρόσωπο για να ζητήσεις βοήθεια, όπως αν δεν ξέρεις πού είναι η τουαλέτα ή αν χρειάζεσαι τη δασκάλα. Ξέρει πολλά γι' αυτό το σχολείο». «Όπως εγώ», είπε ο Τοντ. «Αν υπάρχουν καινούρια παιδιά εδώ, μπορείτε να μου ζητήσετε βοήθεια. Είμαι πολύ καλός σ' αυτό». Ο Τζέισον που ήταν εντελώς καινούριος στο σχολείο, ρώτησε: «Πού κοιμούνται οι κούκλες;» «Κοιμούνται μέσα στο γραφείο μου», απάντησα. «Έχουν κρεβάτια;» «Όχι μένουν σ' ένα ειδικό μέρος», «Έχουν άλλα ρούχα;» ρώτησε ο Μάθιου. «Πού είναι οι γονείς τους;», ρώτησε η Άνε. Η διαδικασία ανάπτυξης μιας σχέσης με τις κούκλες είχε αρχίσει. Πολλά παιδιά ήθελαν να παίξουν με τις κούκλες πάνω στο χαλάκι, αφότου τέλειωσε η ώρα της ιστορίας.

Κατά τη διάρκεια των πρώτων εβδομάδων, φέρνω στην τάξη τουλάχιστον μία κούκλα κάθε μέρα, έτσι ώστε τα παιδιά να μπορέσουν να συνεχίσουν να «γίνονται φίλοι» μαζί τους και να αρχίσω να θέτω θέματα για την καταπολέμηση των προκαταλήψεων. Ο Τζόι έρχεται για να μας πει ότι είναι εντάξει να κλαίει και τα αγόρια και τα κορίτσια. Ο Τζόσουα έρχεται να μας πει πόσο του αρέσει να μαγειρεύει στη γωνιά με τα κουζίνα. Η Τερέζα έρχεται να τραγουδήσει ισπανικά τραγούδια και να μιλήσει για το πόσο δεν της αρέσει να την κοροϊδεύουν. Μέσα σε λίγους μήνες, όλες οι κούκλες έχουν κάνει την εμφάνισή τους.

Υπάρχουν κανόνες για τις κούκλες-χαρακτήρας. Δεν τις αφήνω στη γωνιά με τα κουζινικά για «κανονικό» παιχνίδι. Θέλω να είναι κοντά για να τις χρησιμοποιώ κι εγώ και τα παιδιά, ωστόσο θέλω να γίνει σαφές ότι αυτές οι κούκλες είναι ιδιαίτερες. Φυλάω πολλές από τις κούκλες πάνω στο πιάνο. Όλοι ξέρουν πού είναι και ότι διατίθενται για παιχνίδι, αλλά μόνο εφόσον ρωτήσουν πρώτα. Για παράδειγμα, μετά από μια «ιστορία για τη Μόλι που πάει στο νοσοκομείο να κάνει εγχείρηση», τα παιδιά αποφάσισαν να χτίσουν ένα νοσοκομείο με τα μεγάλα τουβλάκια. Έβγαλαν όλο τον εξοπλισμό του γιατρού και της νοσοκόμας και άρχισαν να παίζουν την εγχείρηση της Μόλι. Κάποια στιγμή ο Μάικλ ήρθε σ' εμένα και είπε: «Μπορώ να κατεβάσω τη Λόρα, τον Ντέιβιντ και τον Τζόσουα; Νομίζω ότι η Μόλι θα φοβάται άμα δεν έχει κοντά της μερικούς φίλους της». «Φυσικά», απάντησα, και μαζέψαμε μαζί τις φίλες της που τη συντρόφεψαν μέσα στο νοσοκομείο με τα τουβλάκια.

Πρόσφατα, όταν χρησιμοποιούσα τρεις κούκλες για να πω μια ιστορία, η Έμιλι είπε: «Αυτή δεν είναι πραγματική ιστορία, έτσι δεν είναι, Καγ; Επειδή μιλάει για κούκλες». Τα παιδιά δέχονται τις ιστορίες που διηγούμαι για τις κούκλες ως «πραγματικές», αλλά επίσης θυμούνται ότι πρόκειται «μόνο για κούκλες». Δένονται πολύ μαζί τους. Ο Τζέιμς μου ζήτησε να σιγουρευτώ ότι θα τις πάρω μαζί μου στο σπίτι στις διακοπές, έτσι ώστε να μην αισθάνονται μόνες τους στο σχολείο.

Δημιουργώντας ιστορίες

Οι ιστορίες ενάντια στις προκαταλήψεις ξεκινούν από τέσσερις πηγές: 1) θέματα που προκύπτουν από την καθημερινή ζωή των παιδιών, 2) γεγονότα της επικαιρότητας, 3) πληροφορίες που ως εκπαιδευτικός θέλω να έχουν τα παιδιά, και 4) ιστορικά γεγονότα.

Ιδέες για ιστορίες προκύπτουν αυθόρμητα από την καθημερινή επαφή των παιδιών, τα συναισθήματα και τις σχέσεις στην οικογένεια. Παραδείγματα από θέματα της τάξης που κατέληξαν σε ιστορίες φέτος είναι μεταξύ άλλων ο χωρισμός στην οικογένεια της Ντιάνα, η λέξη Κινέζος που πολλά παιδιά τη χρησιμοποιούν σαν βρισιά και τα αγόρια που λένε στα κορίτσια ότι δεν επιτρέπεται να ανέβουν στο «καράβι» όταν παίζουν. Πρώτα ρωτάω πάντα τα παιδιά αν συμφωνούν να τους πω μια ιστορία που μοιάζει πολύ με τη δική τους. Είναι σημαντικό να σεβόμαστε την ιδιωτική τους ζωή και να μην τα εκπλήσσουμε. Ποτέ κανένα παιδί δεν μου είπε «όχι».

Έγραψα μια ιστορία για να αγγίξω το πρόβλημα μιας ομάδας αγοριών που ήταν πάρα πολύ επιθετικά. Ήπιζαν «πόλεμο», «πυροβολούσαν» το ένα το άλλο, κλοτσούσαν, χρησιμοποιούσαν χτυπήματα καράτε, μιλούσαν συνέχεια για όπλα, ενώ χτυπούσαν επίσης το ένα το άλλο όταν το παιχνίδι τους παρατραβούσε. Πήρα έξι από τις κούκλες αγόρια πάνω στο χαλάκι κι άρχισα μια ιστορία σχετικά με το πόσο πάλευαν μεταξύ τους. Μίλησα για όλα τα πράγματα που έκαναν τα πραγματικά αγόρια. Ύστερα είπα ότι ήξερα κάτι για κάθε κούκλα. Ήξερα ότι όλες ήταν σκληρές, αλλά στην πραγματικότητα φοβόνταν διάφορα πράγματα, όπως κι όλοι οι άλλοι. Ο Τζόσουα, για παράδειγμα, φοβόταν τους καβγάδες που έκαναν η μαμά του κι ο μπαμπάς του. Τα βράδια κρυβόταν κάτω από το κρεβάτι του επειδή φοβόταν πολύ. Ο Τζόι φοβόταν τους κλέφτες. Φοβόταν ότι θα μπουν στο δωμάτιό του το βράδυ που κοιμάται. Ο Τζέρι φοβόταν τα μεγαλύτερα παιδιά στο σχολείο. Νόμιζε ότι ήταν τόσο σκληρά που θα μπορούσαν να τον κάνουν να πονέσει πολύ. Ο Τεκάι φοβόταν το σκοτάδι και ο Ντέιβιντ φοβόταν ότι θα τον απαγάγουν. Ο Τομ φοβόταν ότι κάτι θα συμβεί στον μπαμπά του που οδηγεί πούλμαν και κάνει μακρινά ταξίδια.

Αμέσως ο Τοντ, ένα από τα αγόρια της τάξης, είπε: «Αυτό ακούγεται σαν κι εμένα και τον Ντέιβιντ». «Αλήθεια;» ρώτησα. «Τι είναι σαν εμένα;» «Καβγαδίζω πολύ με τον Ντέιβιντ και φοβάμαι τους κλέφτες». Ο Τζέισον, ένα άλλο αγόρι από την ομάδα, είπε: «Λοιπόν, δεν φοβάμαι τους κλέφτες ούτε τίποτε άλλο». «Εγώ φοβάμαι...» είπε ο Ααρών, «φοβάμαι τους απαγωγείς, όπως αυτή η κούκλα του Ντέιβιντ». «Νομίζεις, Ααρών, ότι οι παιδαγωγοί εδώ ή οι γονείς σου στο σπίτι μπορούν να σε προστατεύσουν από τους απαγωγείς;» ρώτησα. «Έχετε όπλα;» με ρώτησε. «Όχι, δεν έχουμε όπλα. Έχουμε άλλους τρόπους να σας φροντίζουμε όπως η μαμά σας κι ο μπαμπάς σας». «Ναι, όπως ότι θα φωνάξετε την αστυνομία», είπε ο Τοντ, «ή ότι θα μας κρύψετε στην ντουλάπα», πρόσθεσε η Έμιλι. «Ή ότι θα φωνάξω όλους τους δασκάλους μαζί και το διευθυντή. Έχουμε πολλούς μεγά-

λους εδώ για να βοηθήσουν να σας προστατεύσουμε». Είχαμε μια μεγάλη συζήτηση για τους φόβους. Πιστεύω ότι η ιστορία και οι κούκλες άνοιξαν έναν ασφαλή τρόπο για να διερευνήσουμε καινούριους τρόπους συμπεριφοράς.

Μια δεύτερη πηγή ιστοριών είναι τα τρέχοντα «καυτά» παγκόσμια γεγονότα τα οποία εμφανίζονται στις ειδήσεις ή συζητούνται από τους γονείς. Για παράδειγμα, ακριβώς μετά το σεισμό στην Πόλη του Μεξικού, ο Κάρλος του οποίου η οικογένεια είναι από το Μεξικό και οι παππούδες του ζουν ακόμη εκεί, με ρώτησε αν μπορούσε να πει κάτι πολύ σημαντικό πάνω στο χαλάκι του κύκλου. «Φυσικά», είπα και ο Κάρλος άρχισε να μιλάει. «Ποιος δεν θέλει εδώ πέρα να πεθάνει;» ρώτησε, κι έμεινα άναυδη. «Επειδή», συνέχισε, «πρόκειται να γίνει μεγάλος σεισμός στην Καλιφόρνια, ακριβώς όπως στην Πόλη του Μεξικού, και όλος ο κόσμος θα πέσει μέσα στον ωκεανό». Μου κόπηκε η ανάσα, αλλά άρπαξα γρήγορα τη Μαριζέλα, την κούκλα, και είπα ότι και η δική της γιαγιά ήταν στην Πόλη του Μεξικού και ότι κι εκείνη φοβόταν πολύ το σεισμό. Ο Κάρλος είπε ότι κι αυτός ήταν πολύ φοβισμένος. Μέσα από την ιστορία και αφού τον καθησύχασα, δούλεψε κάποιους από τους φόβους του, ενώ τα άλλα παιδιά μπόρεσαν να δουν ότι τα λόγια του ήταν προϊόν φόβου.

Επίσης, λέω ιστορίες για την ειρήνη. Μία από τις κούκλες φέρνει ένα «πολεμικό» παιχνίδι στο σχολείο και συζητάμε τι να κάνουμε. Από τότε που καθιερώθηκε η εκστρατεία ενάντια στα πολεμικά παιχνίδια, είπα μια ιστορία για μια-δυο κούκλες που πήγαν σε μια συνάντηση με άλλα παιδιά και δάβουν τα στρατιωτάκια τους, τους Ράμπο, τα όπλα και τα τανκς. Αποδείχτηκε ότι ένα από τα παιδιά μου πήγε πράγματι σε ένα συλλαλητήριο ενάντια στα πολεμικά παιχνίδια κι έθαψε τα στρατιωτάκια του.

Έχω ιστορίες που ταιριάζουν με τις περισσότερες γιορτές, όπως «το Χανουκά' του Τζέρι» ή «τα γενέθλια της Μαριζέλα'». Τις χρησιμοποιώ για να συζητήσω διάφορες πολιτισμικές πρακτικές και θέματα των παιδιών στην τάξη μου και για να φέρω καινούριες πληροφορίες. Παραδείγματος χάρη, στην ιστορία για την «Dia de los Muertos» [Ημέρα των Νεκρών]' όπου η Μαριζέλα γιορτάζει με την οικογένειά της, δουλεύω με την ιδέα του θανάτου σύμφωνα με τους Μεξικάνους.

Μια τρίτη πηγή ιστοριών είναι θέματα τα οποία ο εκπαιδευτικός πιστεύει ότι είναι σημαντικό να τα σκεφτούν τα παιδιά. Για παράδειγμα, ακόμη κι αν τα παιδιά δεν έχουν παίξει «καουμπόηδες και Ινδιάνους» στη σχολική αυλή, λέω μια ιστορία για το πώς αισθάνεται η Μαίρη, η κούκλα Ναβάχο, όταν βλέπει τα παιδιά να παίζουν το παιχνίδι αυτό, αφού είναι ένα θέμα που βρίσκεται σε πολλά παιδικά παιχνίδια μη Ινδιάνων στη χώρα μας. Λέγοντας την ιστορία της Μαίρης, αυτός είναι επίσης ένας αποτελεσματικός τρόπος να μάθουμε πώς αισθάνονται τα παιδιά για τους «Ινδιάνους».

Ιστορίες βασισμένες σε ιστορικά γεγονότα είναι η τέταρτη πηγή. Όπως οι ενήλικοι μεταδίδουν στα παιδιά θρησκευτικές, πατριωτικές και οικογενειακές ιστορίες, έτσι κι εγώ επιλέγω να πω ιστορίες από το παρελθόν. Δεν περιμένω από τα πεντάχρονα να θυμούνται όλες τις λεπτομέρειες, αλλά θέλω να τους δώσω μια αίσθηση για τους πολλούς ανθρώπους που ήταν σαν και αυτά, και οι οποίοι έχουν επιδείξει ένα πνεύμα δικαιοσύνης και ελευθερίας. Χρησιμοποιώ ιστορικές διηγήσεις για το μποϊκοτάζ λεωφορείων στο Μοντγκόμερι¹, τη Harriet Tubman², τον Frederick Douglass³, τη Helen Keller⁴, τη μεγάλη απεργία του Φλιντ⁵, την Jane Addams⁶, τον αρχηγό Joseph⁷ και τους Ενωμένους Καλλιεργητές⁸. Αυτές οι ιστορίες είναι γεμάτες περιπέτεια και τα παιδιά τις ζητάνε συχνά.

Πρόσφατα, όταν ρώτησα τα παιδιά ποια ιστορία θα ήθελαν να διαβάσουν ή να ακούσουν, η Έμιλι μίλησε γρήγορα και είπε: «Καγ, πες αυτή για τους σκλάβους που δραπετεύουν. Είναι πολύ συναρπαστική». «Ναι», είπε ο Μάθιου. «Μου αρέσει αυτή». «Είναι λυπητερή», είπε ο Κίρα, «αλλά μου αρέσει».

Όταν λέω ιστορίες για το μποϊκοτάζ των λεωφορείων στο Μοντγκόμερι, μιλάω και για την ανάμειξη μου στην κίνηση για τα δικαιώματα του πολίτη. Ο Ντάρνεν με ρώτησε αν ήξερα τη Rosa Parks, ενώ η Ντανιέλε με ρώτησε αν καθόμουν μπροστά ή πίσω στο λεωφορείο. Ο Τοντ ήθελε να ξέρει αν μπήκα κι εγώ στη φυλακή. Ο Κίρα ήθελε

να σιγουρευτεί ότι δεν είχαμε πια αυτούς τους κανονισμούς. Λέω επίσης την ιστορία μου τότε που έσωσα εφτά μικρά σκιουράκια και για τη φίλια μου με την Κάρεν, ένα τυφλό κορίτσι που γνώρισα στο γυμνάσιο. Μου αρέσει να μοιράζομαι τη δική μου ιστορία με αυτή τη μορφή. Βοηθάει να εδραιωθεί μια στενή επαφή με τα παιδιά. Ακριβώς όπως η ζωή τους είναι η πηγή για πολλές ιστορίες, έτσι είναι και η δική μου. Πρόσωπο με πρόσωπο ανταλλάσσουμε τις εμπειρίες μας για τον κόσμο.

Βιβλιογραφία

Booth-Butterfield, M. (1981), «The cues we don't question: Unintentional gender socialization in the day care», *Day Care and Early Education* 8 (4): 20-22.

Council on Interracial Books for Children (1980), *Guidelines for Selecting Bias-Free Textbooks and Storybooks*, New York.

Leipzig, J. (1982), «Questioning our behavior when working with young children», *Equal Play* 3 (3 και 4): 7-9.

Neugebauer, B. (επιμ.) (1987), *Alike and Different: Exploring Our Humanity with Young Children*, Redmond, WA: Exchange Press.

Reich, H. (1964), *Children and Their Mothers*, New York: Hill & Wang.

— (1966), *Children and Their Fathers*, New York: Hill & Wang.

— (1984), *Children of Many Lands*, New York: Hill & Wang.

Taus, K. (1987), *Teachers as Storytellers for Justice*, Unpublished master's thesis, Pacific Oaks College, Pasadena, CA.

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ ΤΗΣ ΕΠΙΜΕΛΗΤΡΙΑΣ

1. Οι Ναβάχο -ή Dine, όπως αυτοσποκαλούνται- είναι η μεγαλύτερη «φυλή» ιθαγενών στη Βόρεια Αμερική, ενώ πάρα πολλά χρόνια πριν οι πρόγονοί τους ζούσαν στις περιοχές που καταλαμβάνουν σήμερα ο βορειοδυτικός Καναδάς και η Αλάσκα. Εδώ και χίλια χρόνια άρχισαν να ταξιδεύουν προς νότον κι έτσι έφτασαν στις νοτιοδυτικές ΗΠΑ. Σήμερα ο καταυλισμός των Ναβάχο είναι ο μεγαλύτερος στις ΗΠΑ (πάνω από 140.000 κάτοικοι) και καταλαμβάνει μία έκταση περίπου 48 εκατομμυρίων τ.μ., κυρίως στην Πολιτεία της Αριζόνα.

2. Κάθε χρόνο ορισμένες μέρες από τα τέλη Νοεμβρίου έως τα τέλη Δεκεμβρίου, οι Εβραίοι σε όλο τον κόσμο γιορτάζουν τη γιορτή του Χανουκά, τη γιορτή του φωτός. Το Χανουκά ξεκινάει την 25η ημέρα του εβραϊκού μήνα Kislev, αλλά η ημερομηνία έναρξης αλλάζει κάθε χρόνο σύμφωνα με το δυτικό ημερολόγιο. Η γιορτή αφορά γεγονότα που έλαβαν χώρα στην Ιουδαία, το σημερινό Ισραήλ, κατά τους Ελληνιστικούς Χρόνους, όταν ο Αντίοχος Δ' ο Επιφανής επιδίωξε την εκρίζωση της εβραϊκής θρησκείας υποχρεώνοντας τους Εβραίους να απορρίψουν το θεό τους, τα έθιμα και τις πεποιθήσεις τους και να λατρέψουν τους θεούς των Ελλήνων. Οι Εβραίοι άρχισαν μακροχρόνιους αγώνες εναντίον του στρατού των Σελευκιδών, καταρχήν υπό την αρχηγία του Ματθαθία-Μακκαβαίου-και-αργότερα-του-γιου-του-Ιούδα-Μακκαβαίου που τελικά έγινε και ο κύριος της Ιερουσαλήμ και αποκάθαρσε το Ναό από τη βεβήλωση αφαιρώντας τα είδωλολατρικά σύμβολα και αγάλματα. Το έργο ολοκληρώθηκε την 25η ημέρα του εβραϊκού μήνα Kislev του 162 π.Χ. όταν έγινε και ο επανακαθαγιασμός (Χανουκά) του Ναού. Στην προσπάθειά τους να ανάψουν την επτάφωτη λυχνία του Ναού ανακάλυψαν ότι υπήρχε πολύ λίγο λάδι που αρκούσε για μία μόνο ημέρα. Άναψαν τη λυχνία και τότε έγινε ένα θαύμα αφού αυτό το ελάχιστο λάδι την κράτησε αναμμένη όχι μία αλλά οκτώ ημέρες. Η γιορτή του Χανουκά διαρκεί οκτώ ημέρες, όπως και το λάδι στο θαύμα, όπου κάθε μέρα ανάβουν κι από ένα κερί στην ειδική οκτάφωτη λυχνία που ονομάζεται Χανουκά.

3. Κάτι ανάλογο που θα μπορούσε να προστεθεί σ' ένα σταθμό με μουσουλμανόπαιδα θα ήταν «το Μπαϊράμ του Αλή». Η περσοτουρκική λέξη μπαϊράμ σημαίνει «γιορτή» και αναφέρεται στις δύο σημαντικότερες γιορτές του Ισλάμ.

Η πρώτη, σύμφωνα με το ημερολόγιο, είναι η Ελάσσαν Εορτή που στα τουρκικά ονομάζεται Κιτσικ Μπαϊράμ (Ελάσσαν Εορτή) και Ιντ-αλ-Φιτρ (Εορτή διακοπής της νηστείας) ή Αλ-ιντ-ας-Σαγκίρ (Ελάσσαν Εορτή) από τους αραβόφωνους μουσουλμάνους. Ακολουθεί αμέσως μετά τον ένατο μήνα, ή το μήνα νηστείας Ραμαζάνι και διαρκεί τις τρεις πρώτες μέρες του δέκατου μήνα Σαουουάλ. Γίνονται επίσημες γιορτές και ιδιωτικές επισκέψεις. Οι φίλοι εύχονται ο ένας τον άλλο και ανταλλάσσουν δώρα. Φορούν καινούρια ρούχα και επισκέπτονται τους τάφους των συγγενών.

Η δεύτερη, ή Μείζων Εορτή, ονομάζεται από τους Τούρκους Κουρμπάν Μπαϊράμ και Ιντ αλ Αντά, ή αλ-ιντ αλ-Καμπιρ από τους αραβόφωνους μουσουλμάνους (Θυσιαστήριο Συμπόσιο ή Μείζων Εορτή). Πέφτει τον δέκατο μήνα και δύο ή τρεις από τις επόμενες ημέρες του τελευταίου μήνα Ντι-αλ-Χιτζόχ, όπου οι πιο εύποροι πιστοί θυσιάζουν ένα κριάρι, έναν τράγο, ένα βοσ-ειδές ή μια καμήλα και μοιράζουν το κρέας στην οικογένεια, στους φτωχούς, στους φίλους και στους γείτονες. Η θυσία του

ζώου γίνεται σε ανάμνηση της θυσίας του Ισαήλ (Ισαάκ σύμφωνα με τη Βίβλο) τον οποίο θα πρόσφερε ο πατέρας του Αβραάμ στον Θεό και την αντικατάστασή του από ένα κριάρι. Και οι δύο εορτές ακολουθούν το σεληνιακό ημερολόγιο και είναι κινητές.

Το Ραμαζάνι είναι ο έντατος μήνας του ισλαμικού ημερολογίου και, σύμφωνα με την παράδοση, τότε παραδόθηκε το Κοράνιο για να καθοδηγή τους ανθρώπους. Είναι ο μήνας της νηστείας και του εξιλασμού, οπότε κατά τη διάρκειά του δεν επιτρέπεται στους πιστούς να φάνε ή να πιουν όλη την ημέρα, ενώ επίσης απαγορεύονται το κάπνισμα και η σεξουαλική επαφή. Η νηστεία τερματίζεται με τη δύση του ηλίου με μια προσευχή κι ένα γεύμα που ονομάζεται ιφτάρ, ενώ το βραδάκι συνηθίζουν να επισκέπτονται συγγενείς και φίλους. Το Ραμαζάνι είναι η εποχή που οι μουσουλμάνοι αφοσιώνονται στην πίστη τους και αφιερώνουν λιγότερο χρόνο στην καθημερινότητα. Είναι η εποχή της λατρείας, της περιουλλογής και της ενίσχυσης των οικογενειακών και των κοινοτικών δεσμών. Το καλό που αποκομίζουν οι πιστοί κατά τη νηστεία μπορεί να απολεσθεί από πέντε πράγματα τα οποία θεωρούνται ιδιαίτερα προσβλητικά κατά τη διάρκεια του Ραμαζανιού: το ψέμα, η συκοφαντία, η απάρνηση κάποιου, ο ψεύτικος όρκος και η απληστία.

4. Η μεξικάνικη Ημέρα των Νεκρών έχει σύνδεση ιστορία προέλευσής και συνεπώς οι εορταστικές εκδηλώσεις ποικίλλουν ανάλογα με τη γεωγραφική-περιοχή και το βαθμό αστικοποίησης της.

Οι ρίζες των εορτασμών αυτών υπάρχουν στις ιθαγενείς παραδόσεις της Κεντρικής Αμερικής, όπως στις γιορτές του μήνα του *Miccaiñhuiltonli* των Αζτέκων που ήταν αφιερωμένες στα παιδιά και στους νεκρούς. Σύμφωνα με το γρηγοριανό ημερολόγιο, οι τελετές έπεφταν περίπου στα τέλη Ιουλίου με αρχές Αυγούστου. Μετά την κατάκτηση του Μεξικού από τους Ισπανούς, οι εορτασμοί μετακινήθηκαν από τους Ισπανούς ιερείς, έτσι ώστε να συμπίπτουν με τη χριστιανική εορτή των Αγίων Πάντων, σε μια μάταιη προσπάθεια να μετατρέψουν τη γιορτή από παγανιστική σε χριστιανική. Σήμερα οι εορτασμοί γίνονται το Νοέμβριο, όπου οι Μεξικανοί θυμούνται τους νεκρούς τους σε μια παροδοσιακή μείξη από αρχαία γηγενή και εισαγόμενα χριστιανικά στοιχεία.

Κατά τους εορτασμούς α) καλωσορίζουν τους νεκρούς πίσω στα σπίτια τους, όπου ένας χώρος έχει ήδη διαμορφωθεί και στολιστεί με λουλούδια, αντικείμενα, φωτογραφίες και ενδύμα των νεκρών, και β) επισκέπτονται τους τάφους των στενών συγγενών. Στα κοιμητήρια μαζεύονται όλα τα μέλη της κοινότητας γύρω από τους τάφους, στολισμένους με πολύχρωμα λουλούδια, όπου τρώνε, πίνουν και λένε ιστορίες για τους νεκρούς, των οποίων οι ψυχές πιστεύουν ότι είναι εκεί μαζί τους. Οι εορτασμοί συμβάλλουν στη συνειδητοποίηση του κύκλου της ζωής και του θανάτου που αποτελεί την ουσία της ανθρώπινης ύπαρξης. Στα αστικά κέντρα μπορεί να περιορίζονται σε ένα ιδιαίτερο οικογενειακό δέπνο σε ανάμνηση των νεκρών.

5. Το Δεκέμβριο του 1955 στο Μοντγκόμερι της Πολιτείας Αλαμπάμα των ΗΠΑ, ο δημοτικός νόμος απαιτούσε από τους μαύρους πολίτες να χρησιμοποιούν μόνο τα πίσω καθίσματα του λεωφορείου. Όταν η Rosa Parks αρνήθηκε να παραχωρήσει το κάθισμά της στους λευκούς επιβάτες και να μετακινηθεί στο πιο πίσω καθίσματα (καθόταν στην πρώτη σειρά για μαύρους επιβάτες), ο οδηγός κάλεσε την αστυνομία και την οδήγησαν στη φυλακή. Η σύλληψή της έγινε αφορμή για τη διοργάνωση μιας διαμαρτυρίας κατά των νόμων που σφοδρούσαν το διαχωρισμό των πολιτών. Στις 5 Δεκεμβρίου ο μαύρος πληθυσμός ξεκίνησε το *μποϊκότ* των λεωφορείων της πόλης διεκδικώντας το δικαίωμα να μπορεί να κάθεται όπου θέλει στο λεωφορείο, το οποίο συνεχίστηκε με μεγάλη επιτυχία μέχρι το Νοέμβριο του 1956, οπότε το ανώτατο δικαστήριο των ΗΠΑ έκρινε ότι ο διαχωρισμός στα δημόσια μέσα μεταφοράς ήταν αντισυνταγματικός. Το *μποϊκότ* των λεωφορείων του Μοντγκόμερι αποτέλεσε σταθμό στο κίνημα για τα δικαιώματα των πολιτών, το οποίο στις δεκαετίες του 1950 και του 1960 γιγαντώθηκε καθώς απέσπασε την προσοχή όλου του έθνους και ανέδειξε τον Martin Luther King, Jr., σε ηγέτη, ενώ κατέδειξε την αποτελεσματικότητα της μη βίαιης διαμαρτυρίας.

6. Η Harriet Tubman γεννήθηκε σκλάβο το 1820 στην Πολιτεία Μέριλαντ των ΗΠΑ και άρχισε να δουλεύει σε ηλικία 5-6 ετών ως υπηρέτρια. Το 1849, φοβούμενη ότι θα την πουλήσουν μαζί με άλλους σκλάβους, αποφάσισε να το σκάσει δραπετεύοντας στις Βόρειες πολιτείες όπου δεν ίσχυε ο θεσμός της δουλείας. Έως το 1860, σε διάστημα δέκα χρόνων, η Tubman έκανε 19 επικίνδυνα ταξίδια στο Νότιο και οδήγησε στην ελευθερία μέλη της οικογένειάς της καθώς και άλλους, συνολικά πάνω από 300 σκλάβους, εφευρισκοντας διάφορες έξυπνες και αποτελεσματικές τεχνικές, και δηλώνοντας περήφανα ότι δεν έχασε «ποτέ κανέναν επιβάτη».

7. Ο Frederik Douglass, γεννημένος σκλάβος, μεταξύ άλλων έγραψε το βιβλίο *An American Slave* [Ένας Αμερικανός σκλάβος], όπου περιγράφει πως από παιδί μέχρι που έγινε άντρας υπέμεινε μια ζωή γεμάτη δυσκολίες και ταπεινώσεις εξαιτίας των προκαταλήψεων και του ρατσισμού. Και μάλιστα έγραψε μια εποχή που απαγορευόταν στους μαύρους «Νέγρους» να μαθαίνουν να γράφουν. Η δύναμη της γλώσσας του στα γραπτά και στους λόγους του ενέπνευσαν και χαρακτήκαν στο μυαλό πολλών άλλων επηρεάζοντας τον τρόπο σκέψης τους.

8. Η Helen Adams Keller γεννήθηκε το 1880 σε μια αγροτική περιοχή της Πολιτείας Αλαμπάμα των ΗΠΑ και σε ηλικία 19 μηνών αρρώστησε από οστρακιά ή από μηνιγγίτιδα, όπως εικάζεται σήμερα, με αποτέλεσμα να χάσει την όραση και την ακοή

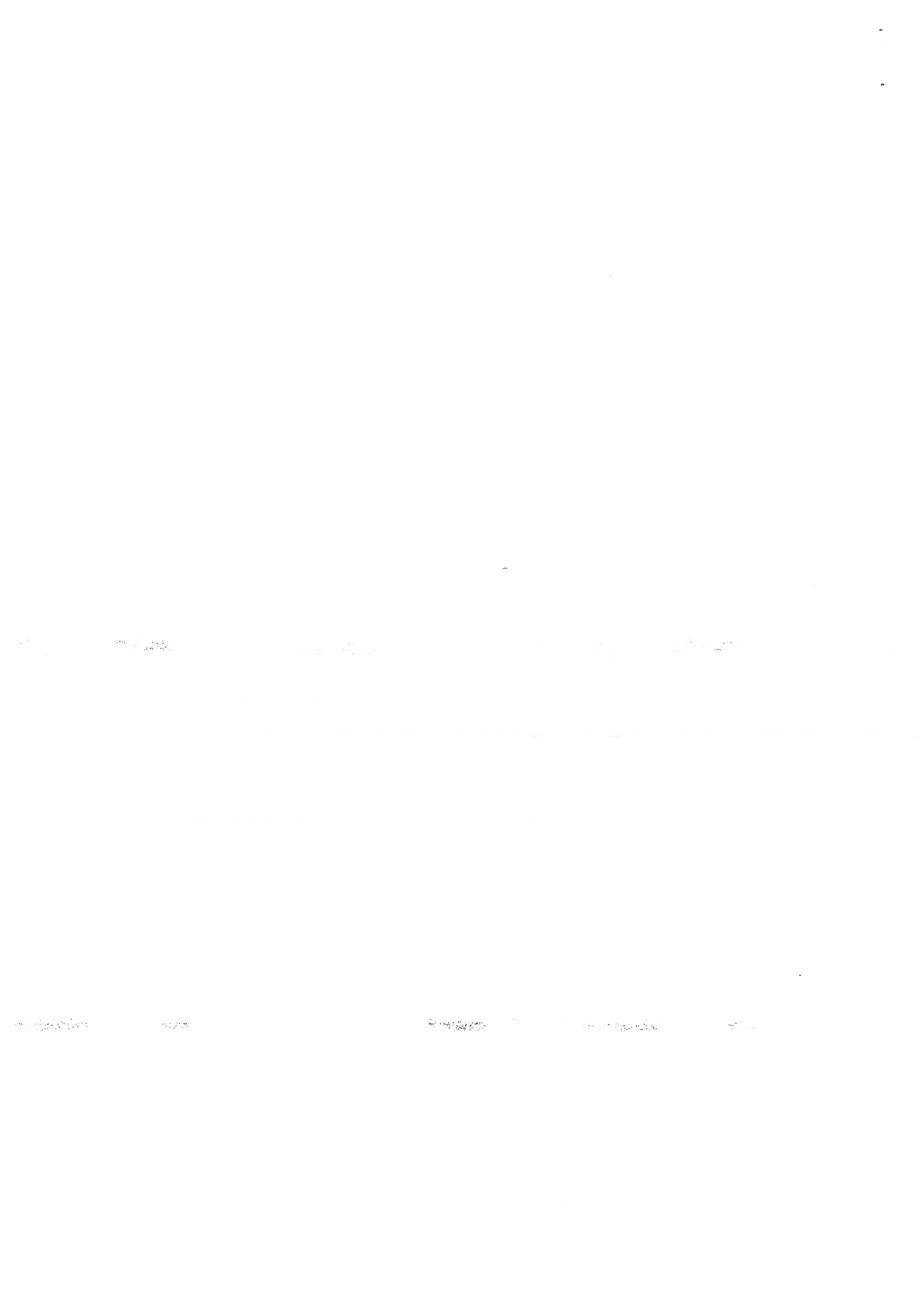
της και να μη μάθει να μιλάει. Όταν η Helen Keller έγινε επτά ετών, η δασκάλα της η Anne Sullivan της δίδαξε το αλφάβητο με τα δάχτυλα ώστε να περιγράφει τα αντικείμενα και να χρησιμοποιεί τις έννοιες. Λίγο αργότερα της δίδαξε τη γραφή Μπράιγ και γραφομηχανή. Το 1900 πήγε στο Κολέγιο Radcliffe και ήταν το πρώτο τυφλό και κωφό άτομο που γράφτηκε σε σχολή ανώτατης εκπαίδευσης. Το πρώτο της βιβλίο Η ιστορία της ζωής μου, ένα κλασικό ανάγνωσμα πλέον, δημοσιεύτηκε το 1903. Ακολούθησαν και άλλα βιβλία καθώς και περιοδικές στις ΗΠΑ και στην Ευρώπη όπου έδωσε σειρά διαλέξεων με τη βοήθεια διερμηνέων. Με θέμα τη ζωή της, που θεωρείται πρότυπο ως προς την επιμονή, τη σκληρή δουλειά και την αφοσίωση που επέδειξαν η ίδια και η δασκάλα της, έχει γυριστεί μια ταινία και έχει γραφτεί κι ένα θεατρικό έργο.

9. Απεργία της Ένωσης Εργατών Αυτοκινητοβιομηχανίας Αμερικής (UAW) που διήρκεσε 42 μέρες και παρέλυσε την αυτοκινητοβιομηχανία.

10. Η ακτιβίστρια Jane Addams (1860-1935, Πολιτεία Ιλινόις των ΗΠΑ) δούλεψε για τη βελτίωση των συνθηκών διαβίωσης στις φτωχογειτονιές του Σικάγου και την αλλαγή νομοθεσίας που αφορά τις εργασιακές συνθήκες για τα παιδιά και τις γυναίκες. Μέλος της ιδρυτικής ομάδας της οργάνωσης για τα δικαιώματα του πολίτη NAACP (Εθνική Οργάνωση για την Προώθηση των Έγχρωμων Ανθρώπων), ήταν η πρώτη Αμερικανίδα που της απονεμήθηκε το Νομπέλ ειρήνης.

11. Chief (Αρχηγός) Joseph (1840-1904): Ιθαγενής Αμερικανός που ονομαζόταν Hin-mah-too-yah-lat-keki ή Κεραυνός που Κυλά από το Βουνό, αλλά έγινε γνωστός ως Joseph, το χριστιανικό όνομα του πατέρα του. Ο Joseph αντιστάθηκε σθεναρά αλλά και μάταια στο διωγμό της ομάδας του από τον τόπο που γεννήθηκε, την κοιλάδα της Wallowa στη βορειοδυτική περιοχή των ΗΠΑ προς τον Ειρηνικό. Στο τέλος της ζωής του, ο Joseph κατάγγειλε ανοιχτά την άδικη πολιτική των ΗΠΑ απέναντι στους ανθρώπους του, ελπίζοντας ότι κάποτε η Αμερική θα εκπληρώσει την υπόσχεσή της για ελευθερία και ισότητα προς τους Ιθαγενείς Αμερικανούς.

12. Το United Farmworkers Union (UFW – Σωματείο Ηνωμένων Αγροτών) αποτελεί το μόνο επιτυχημένο συνδικάτο που υπερασπίζεται τα δικαιώματα όσων εργάζονται στην καλλιέργεια και τη συγκομιδή των προϊόντων της γης στην Καλιφόρνια. Οι καλλιεργητές, στην πλειονότητά τους Μεξικανο-Αμερικανοί, ήθελαν να δει ο κόσμος τις κινητοποιήσεις τους μέσα στο ευρύτερο πλαίσιο του αγώνα για δικαιοσύνη και ανθρώπινη αξιοπρέπεια. Αυτός ο αγώνας έγινε και ο κυρίαρχος στόχος τους («la causa!»). Εξασφάλισαν τη συμπαράσταση εκκλησιαστικών ομάδων και ακτιβιστών φοιτητών που τις παραλλήλισαν με τους αγώνες που είχαν διεξαχθεί νωρίτερα στις νότιες πολιτείες για τα δικαιώματα των πολιτών. Το κοινό βρήκε ελκυστική τη δέσμευση των καλλιεργητών για τη μη βία και η δράση εστιάστηκε στο μοϊκοτάζ των σταφυλιών και του κρασιού της Καλιφόρνια που στο αποκορύφωμα της εκστρατείας πέτυχε τη συμμετοχή 14 εκατομμυρίων Αμερικανών. Η πίεση ήταν τεράστια και το 1969 υπογράφηκαν ιστορικές συμφωνίες με τις μεγάλες εταιρείες. Παρά τη μείωση των μελών τη δεκαετία του 1980, οι αγώνες συνεχίστηκαν με επιτυχία – αν και όχι στον ίδιο βαθμό. Το παράδειγμα της αποτελεσματικότητας του UFW στη διεκδίκηση των δικαιωμάτων για τους πιο φτωχούς και τους λιγότερο προστατευμένους καλλιεργητές έχει αποτελέσει πηγή έμπνευσης όσον αφορά άλλες κινητοποιήσεις για τα εργατικά δικαιώματα στην Αμερική.

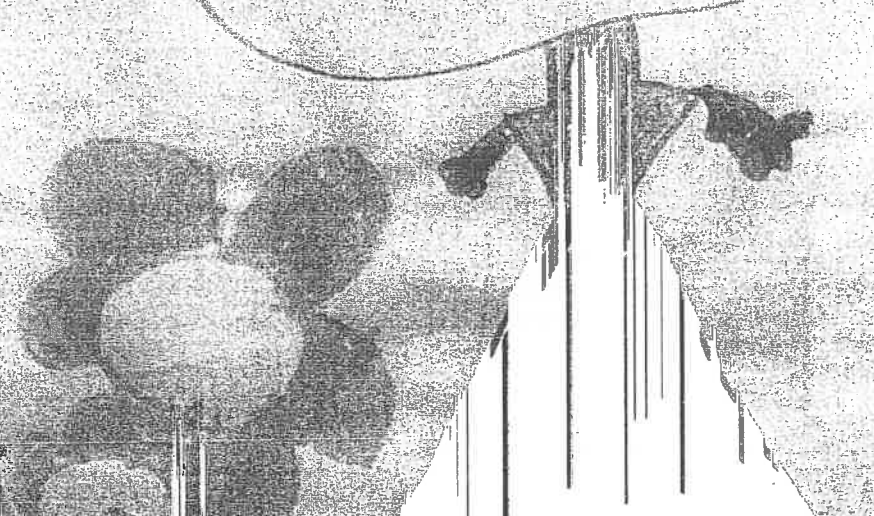
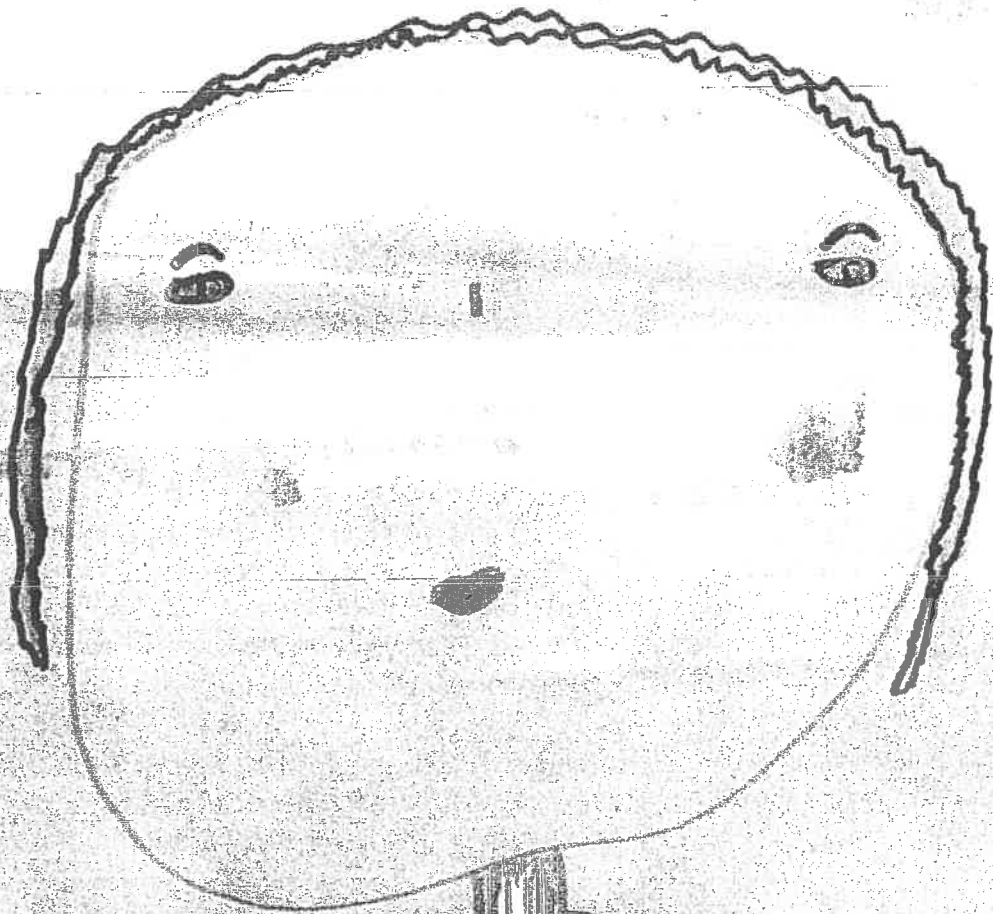
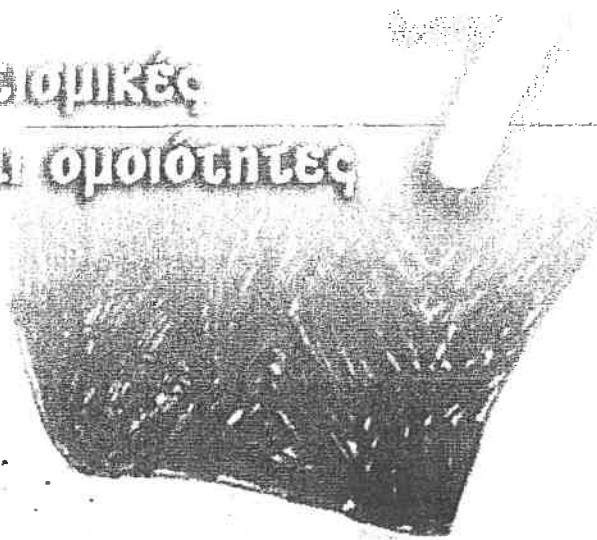

Καθαίνοντας

για τις πολιτισμικές

διαφορές και ομοιότητες

Η πολιτισμική ποικιλομορφία έχει σχέση με τους μυριάδες τρόπους που λύνουν οι άνθρωποι τις καθημερινές προκλήσεις που συναντούν. Τα παιδιά κατασκευάζουν την πολιτισμική ή εθνοτική τους ταυτότητα και τον τρόπο που ζουν στον κόσμο, πρώτα μέσα από εμπειρίες στην οικογένειά τους και μετά σε όλο και πιο ανοιχτούς κύκλους επιρροής – γειτονιά, σχολείο, εκκλησία ή τέμενος, μέσα μαζικής ενημέρωσης.

ΣΤΟΧΟΙ

1. Να επιβεβαιώσουμε και να καλλιεργήσουμε τις γνώσεις και την περηφάνια των παιδιών για την πολιτισμική τους ταυτότητα.
2. Να καλλιεργήσουμε την περιέργεια των παιδιών, την απόλαυση και τη γεμάτη ενσυναίσθηση κατανόηση των πολιτισμικών διαφορών και ομοιοτήτων.
3. Να μάθουμε στα παιδιά να ξεπερνούν οποιεσδήποτε ακατάλληλες αντιδράσεις προκαλούνται από τις πολιτισμικές διαφορές.

Αναπτυξιακοί στόχοι και κατευθυντήριες γραμμές

Οι δραστηριότητες που διδάσκουν το σεβασμό στην πολιτισμική ποικιλομορφία αποτελούν τη βάση για τα περισσότερα πολυπολιτισμικά σχολικά προγράμματα. Ωστόσο, πολύ συχνά, οι προτεινόμενες δραστηριότητες πέφτουν στην παγίδα μιας τουριστικής προσέγγισης που ευτελίζει και συχνά αναπαριστά με στερεοτυπικό τρόπο τους πολιτισμούς που εξετάζει.

Χρησιμοποιήστε τις ακόλουθες κατευθυντήριες γραμμές για να αποφύγετε το λάθος του «τουρισμού»

Συνδέστε τις πολιτισμικές δραστηριότητες με συγκεκριμένα παιδιά και την οικογένειά τους. Τα τρίχρονα, τα τετράχρονα και τα πεντάχρονα παιδιά κατασκευάζουν την πολιτισμική τους ταυτότητα σε σχέση με την οικογένειά τους. Η συνειδητοποίηση άλλων πολιτισμικών τρόπων ζωής δομείται με βάση την κατανόηση που αναπτύσσουν τα παιδιά για το οικογενειακό τους πλαίσιο.

Να θυμάστε ότι, ενώ τα πολιτισμικά σχήματα είναι πραγματικά και επηρεάζουν όλα τα μέλη μιας εθνοτικής ομάδας, οι οικογένειες βιώνουν τον πολιτισμό τους με τον δικό τους ατομικό τρόπο. Τα μικρά παιδιά συχνά μπερδεύονται με τα κριτήρια που καθορίζουν ότι κάποιος ανήκει σε μια εθνοτική ομάδα και χρειάζονται βοήθεια για να κατανοήσουν γιατί ανήκουν στη δική τους. Για παράδειγμα, μπορείς να είσαι Μεξικανο-Αμερικανός ακόμη κι αν δεν μιλάς ισπανικά ή εξακολουθείς να είσαι Εβραίος ακόμη κι αν γιορτάζεις τα Χριστούγεννα και όχι το Χανουκά, επειδή οι άνθρωποι μπορεί να είναι πολιτισμικά και θρησκευτικά Εβραίοι ή μόνο πολιτισμικά Εβραίοι. Μην αντιμετωπίζετε στερεότυπα τον τρόπο ζωής μιας οικογένειας κάνοντάς τους αντιπρόσωπο μιας ολόκληρης πολιτισμικής ομάδας. Να λέτε πάντα: «Έτσι ζει η οικογένεια της Ρόζας, η οικογένειά της είναι Μεξικανο-Αμερικανοί» και όχι: «Έτσι ζουν οι μεξικανο-αμερικανικές οικογένειες».

Στην αρχή του σχολικού χρόνου μάθετε τον όρο που χρησιμοποιεί κάθε οικογένεια όταν αναφέρεται στη δική της εθνοτική ομάδα, καθώς και τι και πώς διδάσκει τα παιδιά της σχετικά με τον πολιτισμό τους, πώς γιορτάζει κάποιες ιδιαίτερες μέρες και ποιες είναι αυτές.

Συνδέστε τις πολιτισμικές δραστηριότητες με συγκεκριμένες πτυχές της καθημερινής ζωής. Για τα μικρά παιδιά, ο πολιτισμός δεν είναι μια αφηρημένη έννοια. Βιώνεται και μαθαίνεται κάθε μέρα μέσα από τον τρόπο με τον οποίο επικοινωνούν τα μέλη της οικογένειας, μέσα από τη γλώσσα, τις οικογενειακές ιστορίες, τις

οικογενειακές αξίες και την πνευματική ζωή, μέσα από τα έθιμα του σπιτιού και τη δουλειά που κάνουν τα μέλη της οικογένειας.

Οι γιορτές αποτελούν μόνο μια πλευρά του πολιτισμού, παρόλο που είναι το πιο εύκολο πράγμα που «βλέπει» ένας εξωτερικός παρατηρητής.

Διερευνήστε την πολιτισμική ποικιλομορφία μέσα από την αρχή ότι όλοι έχουν έναν πολιτισμό. Τα λευκά παιδιά κατάγονται από εθνοτικές ομάδες με συγκεκριμένα έθιμα ή κράμα εθίμων ακριβώς όπως και οι πιο «ορατές» εθνοτικές ομάδες, ακόμη κι αν κάποιες λευκές-οικογένειες δεν εφαρμόζουν συνειδητά τον εθνοτικό τους πολιτισμό. Η καθημερινή τους ζωή ωστόσο αντανακλά μια σειρά από πεποιθήσεις που προέρχονται από ευπροσδιόριστες εθνοτικές απόψεις για τον κόσμο και τις παραδόσεις.

Κάντε την πολιτισμική ποικιλομορφία να διαπερνά την καθημερινή ζωή της τάξης μέσα από συχνές, χειροπιαστές εμπειρίες σχετικές με τα ενδιαφέροντα των μικρών παιδιών. Όταν η εκμάθηση των διαφορετικών τρόπων ζωής γίνεται μέρος του κανονικού περιβάλλοντος της τάξης, τότε οι ερωτήσεις και οι αντιδράσεις των παιδιών προκύπτουν φυσικά και κάθε παιδί μπορεί να βιώσει τη διαφορετικότητα με τον δικό του τρόπο και χρόνο.

Αποφύγετε τη σύνταξη «εμείς» όταν μιλάτε με παιδιά. Η έκφραση «εμείς κάνουμε αυτό κι αυτό» προϋποθέτει μια ομοιογένεια που μπορεί να μην υπάρχει. Πείτε αντ' αυτού, «αυτό κάνω εγώ» ή «αυτό κάνουμε στην τάξη μας. Εσείς το κάνετε διαφορετικά στο σπίτι – και οι δύο τρόποι είναι εξίσου καλοί».

Εξερευνήστε τις ομοιότητες ανάμεσα στους ανθρώπους μέσα από τις διαφορές τους. Όλοι γελάμε, κλαίμε, τρώμε, δουλεύουμε και παίζουμε. Επειδή είμαστε όλοι άνθρωποι και οι άνθρωποι κάνουν όλες αυτές τις δραστηριότητες με διαφορετικούς τρόπους. Κανένας τρόπος δεν είναι ανώτερος από κάποιον άλλο. Όλοι οι τρόποι ικανοποιούν τις ίδιες ανθρώπινες ανάγκες.

Ξεκινήστε με την πολιτισμική ποικιλομορφία ανάμεσα στα παιδιά και το προσωπικό της τάξης σας. Κατόπιν επεκτείνετε την αντίληψη των παιδιών διδάσκοντάς τους την ποικιλομορφία «έξω» από την τάξη.

Σε τάξεις που αποτελούνται μόνο από λευκά παιδιά

Το κυρίως έργο είναι να παρέμβουμε στην ανάπτυξη της αντίληψης των παιδιών ότι ο κυρίαρχος λευκός πολιτισμός είναι ανώτερος από άλλους τρόπους ζωής. Τα παιδιά μαθαίνουν αυτή τη μεροληπτική άποψη μέσα από την έλλειψη επαφής και πληροφόρησης καθώς επίσης και μέσα από άμεση έκθεση σε κρατούσες ρατσιστικές πεποιθήσεις.

- Δημιουργήστε στην τάξη σας ένα κλίμα όπου η διαφορετικότητα θεωρείται επιθυμητή (βλ. κεφ. 2). Αυτό από μόνο του θα προκαλέσει κάποιες ερωτήσεις. Για παράδειγμα, αν προσφέρετε μαύρη και καφέ μπιγιά και πλαστελίνη συχνά και κάποια παιδιά πουν «μπλιαχ», μπορείτε να θέσετε το ζήτημα σε όλα τα παιδιά και να ανακαλύψετε τα συναισθήματά τους και την πληροφόρησή τους. Κατόπιν αρχίστε να κάνετε δραστηριότητες που καλλιεργούν τις γνώσεις των παιδιών, πρώτα για τις σωματικές και κατόπιν για τις πολιτισμικές διαφορές.
- Καθιερώστε την έννοια ότι κάθε οικογένεια έχει τον δικό της τρόπο ζωής, μέσα από τις διαφορές και τις ομοιότητες που υπάρχουν ανάμεσα στις οικογένειες των παιδιών και του προσωπικού στην τάξη σας. Να θυμάστε ότι οι λευκοί προέρχονται/προήλθαν από διαφορετικά μέρη, έχουν διαφορετική εθνοτική κληρονομιά και έχουν/είχαν διαφορετική γλώσσα.
- Να εισαγάγετε μια καινούρια πολιτισμική/εθνοτική ομάδα μέσα από συγκεκριμένα άτομα και οικογένειες.

Ξεκινήστε από μια ομάδα που ζει στην πόλη σας ή στην πολιτεία σας ή από μια ομάδα που γνωρίζουν τα παιδιά μέσα από τα μέσα μαζικής ενημέρωσης. Χρησιμοποιήστε τις κούκλες-χαρακτήρας, βιβλία, επισκέπτες και εκπαιδευτικές επισκέψεις ή εκδρομές με τις ίδιες κατευθυντήριες γραμμές που χρησιμοποιείτε για την εκμάθηση του πολιτισμού των παιδιών της τάξης σας.

Σε τάξεις που έχουν παιδιά τα οποία είναι μόνο μαύρα, Μεξικανο-Αμερικανοί, Ασιατο-Αμερικανοί, Ιθαγενείς Αμερικανοί ή Λατινοαμερικανοί

Όταν δουλεύουμε με παιδιά που είναι έγχρωμα, ο πρώτος μας στόχος είναι να στηρίξουμε την προσωπική και τη συλλογική τους ταυτότητα. Τα έγχρωμα παιδιά μαθαίνουν και αυτά τις κρατούσες κοινωνικές προκαταλήψεις ενάντια στα μέλη άλλων έγχρωμων ομάδων. Έτσι, ένας δεύτερος στόχος είναι να τα βοηθήσουμε να συνειδητοποιήσουν και να συναισθανθούν τη ζωή των άλλων έγχρωμων εθνοτικών ομάδων.

Τα έγχρωμα παιδιά έχουν να κατακτήσουν και έναν τρίτο στόχο που συνίσταται στο να μάθουν πώς να ζουν στον κυρίαρχο πολιτισμό. Τα προγράμματα προσχολικής ηλικίας ήδη απευθύνονται σε αυτόν το στόχο: η διδασκαλία κανόνων συμπεριφοράς που αρμόζουν στο περιβάλλον του σχολείου και η διδασκαλία των αγγλικών που είναι η κυρίαρχη γλώσσα είναι δύο τέτοια παραδείγματα. Μια προοπτική που εστιάζει στην καταπολέμηση των προκαταλήψεων, τονίζει τους δύο πρώτους στόχους χωρίς να αποκλείει τον τρίτο. Αποσκοπεί στη διπολιτισμική ανάπτυξη: να βοηθήσει τα παιδιά ώστε να είναι σε θέση να λειτουργούν καλά τόσο μέσα στον «μητρικό» τους πολιτισμό όσο και μέσα στον κυρίαρχο πολιτισμό (Hale-Benson, 1986).

- Αρχικά οι διαφορές διερευνώνται καθώς τα παιδιά μαθαίνουν το ένα για το άλλο καθώς και για τη συλλογική τους ταυτότητα. (Τα μαύρα παιδιά έχουν διαφορετικούς τόνους δέρματος, αλλά είναι όλα μέλη της ίδιας ομάδας. Όσα είναι Μεξικανο-Αμερικανοί δεν μιλούν όλα ισπανικά και έχουν ένα εύρος αποχρώσεων στο δέρμα και στα μαλλιά.) Τα παιδιά συνεχίζουν να μαθαίνουν για την ομάδα της οποίας είναι μέλη κατά τη διάρκεια όλης της χρονιάς.
- Αφού προσφέρετε στα παιδιά μια σειρά από εμπειρίες ώστε να μάθουν για τον εαυτό τους, αρχίστε τις δραστηριότητες που τους δίνουν την ευκαιρία να μάθουν για μια καινούρια ομάδα. Διαλέξτε μια ομάδα που ζει στην πόλη σας ή σε μια ευρύτερη κοινότητα ή μία από τις μεγαλύτερες έγχρωμες ομάδες που ζει στη χώρα. Χρησιμοποιήστε τις κούκλες-χαρακτήρας, βιβλία, ομιλητές και εκπαιδευτικές επισκέψεις, με τις ίδιες αναπτυξιακές κατευθυντήριες γραμμές που χρησιμοποιήσατε ώστε να μάθουν για τη δική τους κουλτούρα. Επιπλέον βοηθήστε τα παιδιά να κατανοήσουν ότι άλλα παιδιά και οικογένειες που είναι έγχρωμες βιώνουν ρατσιστικές προκαταλήψεις και ότι είναι σημαντικό οι άνθρωποι να εναντιωθούν όλοι μαζί στο ρατσισμό. Προσωποποιήστε τις έννοιες μέσα από ιστορίες για τις έγχρωμες κούκλες-χαρακτήρας, καθώς και ιστορίες που διηγούνται οι επισκέπτες σας.

ΠΡΟΣΑΡΜΟΓΗ

Όταν ένα παιδί ή μερικά παιδιά έχουν διαφορετική καταγωγή από τα υπόλοιπα:

- Θυμηθείτε ότι αυτά τα παιδιά βρίσκονται σε ευάλωτη θέση. Μπορεί να μη θέλουν να είναι διαφορετικά στο σχολείο. Ωστόσο είναι σημαντικό να έχουν στήριξη για να είναι αυτά που είναι και να αισθάνονται άνετα, ακόμη κι αν αριθμητικά αποτελούν μειονότητα.

- Ποτέ μην ξεχωρίσετε το «μειονοτικό» παιδί. Μπορείτε να μάθετε για την οικογένειά του εντός του πλαισίου της μελέτης των οικογενειών όλων των παιδιών. Αργότερα διευρύνετε την έννοια της ποικιλομορφίας μαθαίνοντας περισσότερα για την ομάδα από την οποία προέρχεται το παιδί. Βοηθήστε την τάξη να δει ότι υπάρχουν πολλοί άλλοι άνθρωποι σαν τον/τη συμμαθητή/-ριά τους.

Πριν αρχίσετε αυτές τις δραστηριότητες, μιλήστε με την οικογένεια του παιδιού και με το παιδί σχετικά με αυτό που σχεδιάζετε να κάνετε. Πείτε στο παιδί: «Θέλω τα άλλα παιδιά να μάθουν περισσότερα για τους ανθρώπους που είναι Βιετναμέζοι, όπως και εσύ – γι' αυτό θα διαβάσω μερικά βιβλία, θα πω μια ιστορία για την κούκλα μας τον Τρανγκ και θα καλέσω μερικούς Βιετναμέζους φίλους μου στο σχολείο».

- Μην κάνετε όλες αυτές τις δραστηριότητες μεμιάς – συμπεριλάβετε τις σε τακτά χρονικά διαστήματα κατά τη διάρκεια της χρονιάς.

- Το πιο δύσκολο πρόβλημα είναι να κάνουμε ένα παιδί που αισθάνεται διαφορετικό, για λόγους όπως η αυτοκτονία της μητέρας του ή η εξαφάνιση του πατέρα του, να αισθάνεται ότι είναι μέλος της ομάδας. Είναι δύσκολο να δούμε πώς μπορούμε να βοηθήσουμε την τάξη να κατανοήσει ότι υπάρχουν πολλοί άλλοι άνθρωποι σαν τον/τη συμμαθητή/-ριά τους. Παρ' όλα αυτά, πρέπει να καλλιεργήσουμε την ευαισθησία για παιδιά σαν αυτό, που έχουν και αυτά επίσης διαφορετική καταγωγή από τα υπόλοιπα παιδιά.

Δραστηριότητες

Αυτές οι δραστηριότητες παραπέμπουν σε άλλες που αφορούν την εκμάθηση του σεβασμού της διαφορετικότητας όσον αφορά το φύλο και τις σωματικές ικανότητες.

Ποιος είναι στην οικογένειά σου

1. Δανειστείτε και πάρτε φωτογραφίες απ' όλους τους ανθρώπους που μένουν με κάθε παιδί και με κάθε μέλος του προσωπικού. Φτιάξτε έναν πίνακα ανακοινώσεων με «Τους ανθρώπους στην οικογένειά μας». Βάλτε μια λεζάντα σε κάθε φωτογραφία με το όνομα και τη σχέση του κάθε ατόμου με την οικογένεια. Μιλήστε με τα παιδιά για τις ομοιότητες και τις διαφορές όσων μένουν μαζί σαν οικογένεια.

2. Φτιάξτε ένα βιβλίο τάξης σχετικά με την «Οικογένειά μας» με μια σελίδα για κάθε παιδί και μέλος του προσωπικού, λέγοντας ποιος ζει με κάθε παιδί και τι δουλειά κάνουν τα μέλη της οικογένειας εντός και εκτός σπιτιού. «Αυτή είναι η οικογένεια του Ντζαμάλ. Ζει με ... . Η μαμά του / ο μπαμπάς του / η γιαγιά του / ο παππούς του / η θεία του / ο θείος του τον φροντίζει και δουλεύει στο ... ». Λάβετε υπόψη ότι ορισμένα άτομα από την άμεση οικογένεια ενός παιδιού μπορεί να είναι περιστασιακά ή χρόνια άνεργοι. Εστιάστε σε αυτό που κάνουν και όχι στο πού δουλεύουν. Αφήστε τα παιδιά να πάρουν αυτές τις ιστορίες στο σπίτι για να τις διαβάσουν στην οικογένειά τους.

3. Εάν τα παιδιά και το προσωπικό μιλούν διαφορετικές γλώσσες, κάντε μία αφίσα κι ένα βιβλίο με τίτλο *Οι τρόποι που μλάμε* απεικονίζοντας την κάθε γλώσσα με τέσσερις ή πέντε λέξεις που συνήθως χρησιμοποιούν τα παιδιά: ονόματα μελών της οικογένειας και κατοικίδια ζώα, ευχαριστώ, νερό, γάλα και τα λοιπά. Χρησιμοποιήστε το βιβλίο την ώρα του κύκλου αλλά και με μεμονωμένα παιδιά.

4. Διαβάστε παιδικά βιβλία που απεικονίζουν οικογένειες από τις εθνοτικές ομάδες που έχετε στην τάξη σας. Να διαβάσετε πάντα περισσότερα από ένα βιβλίο σχετικά με την κάθε ομάδα. Συζητήστε για τις διαφορές και τις ομοιότητες ανάμεσα στη ζωή των παιδιών μέσα στο βιβλίο και των παιδιών της τάξης σας που προέρχονται από αυτή την εθνοτική ομάδα. Συζητήστε το περιεχόμενο των βιβλίων – «Έτσι κάνετε στην οικο-

γένεια σας;» Επεκταθείτε σε αυτό με βιβλία σχετικά με οικογένειες από εθνοτικές ομάδες που δεν αντιπροσωπεύονται στην τάξη. Συμπεριλάβετε βιβλία σχετικά με διαφυλετικές και διαπολιτισμικές οικογένειες.

5. Πείτε ιστορίες με κούκλες-χαρακτήρας (βλ. κεφ. 2 για μια περιγραφή της μεθόδου με την κούκλα-χαρακτήρας). Οι ιστορίες με τις κούκλες μπορούν να ενισχύσουν ένα συγκεκριμένο τρόπο ζωής μιας οικογένειας και ταυτόχρονα να προσθέσουν καινούριες παραλλαγές σε πολιτισμικά σχήματα μιας ομάδας. Είναι επίσης θαυμάσια εργαλεία για την προσπάθεια διεύρυνσης της διαφορετικότητας.

Χρησιμοποιήστε τρεις ή τέσσερις κούκλες-χαρακτήρας που ανήκουν στη φυλετική/εθνοτική ομάδα που επιλέξατε να παρουσιάσετε. Η προέλευση της οικογένειας κάθε κούκλας πρέπει να αντανακλά τις διαφορές μέσα στην ομάδα. Για παράδειγμα, αν μαθαίνετε για Μεξικανο-Αμερικανούς, η μία κούκλα θα μπορούσε να προέρχεται από μια δίγλωσση οικογένεια, μία από ισπανόφωνη οικογένεια και μία από αγγλόφωνη. Μία οικογένεια θα μπορούσε να έχει έρθει εδώ πριν από πολλές γενιές, μία άλλη να έχει μόλις φτάσει. Μία-τρίτη κούκλα θα μπορούσε να έχει γεννηθεί στις Ηνωμένες Πολιτείες. Διαφοροποιήστε τη δομή της οικογένειας –σε μια περίπτωση να υπάρχουν παππούδες, ένας θείος ή μία θεία, σε μια άλλη περίπτωση, μια πυρηνική οικογένεια με δύο γονείς, σε μια τρίτη περίπτωση μία οικογένεια με ένα γονιό. Διαφοροποιήστε τη δουλειά και το κοινωνικο-οικονομικό επίπεδο – στη μια περίπτωση οι γονείς είναι επαγγελματίες ή επιστήμονες, στην άλλη εργάτες, στην τρίτη αγρότες.

Παρουσιάστε τις κούκλες σταδιακά. «Εδώ έχουμε κάποιες κούκλες για τις οποίες δεν ξέρετε πώς ζουν επειδή δεν πηγαίνουν στο σχολείο μας και δεν ζουν στη γειτονιά σας. Είναι όμως σημαντικό να μάθετε για άλλους ανθρώπους που ζουν στην πόλη μας (ή στην περιοχή). Θα σας μιλήσω γι' αυτούς σε διαφορετικές μέρες κι έτσι θα σας φαίνονται σαν φίλοι».

Πείτε ιστορίες που προσωποποιούν τα βιώματα κάθε κούκλας – με την οικογένειά τους, στο σχολείο τους, στη γειτονιά τους. Συμπεριλάβετε ιστορίες σχετικά με την καθημερινή ζωή και σχετικά με ειδικές γιορτές – για παράδειγμα, την «Día de los Muertos» [Ημέρα των Νεκρών] (βλ. κεφ. 10). Παρουσιάστε τη γλώσσα, τα αντικείμενα, το φαγητό και τη μουσική μέσα από τις κούκλες. Συμπεριλάβετε ιστορίες που μιλούν για κάποια από τα προβλήματά τους σχετικά με την αποδοχή των πολιτισμικών διαφορών και το ρατσισμό. Για παράδειγμα, μιλήστε για την εμπειρία μιας ισπανόφωνης κούκλας όταν αρχίζει το σχολείο. Διαβάστε στα παιδιά ένα βιβλίο στα ισπανικά και μιλήστε μαζί τους για το πώς αισθάνονται όταν δεν καταλαβαίνουν τα λόγια και πώς νομίζουν ότι αισθάνθηκε η κούκλα. Πείτε μια ιστορία όπου μια κούκλα την κοροϊδεύαν επειδή ήταν Μεξικάνη. Μιλήστε για το πώς αισθάνθηκε η κούκλα και τι έκανε για να υπερασπιστεί τον εαυτό της.

Βοηθήστε τα παιδιά να εντοπίσουν τις ομοιότητες ανάμεσα στον εαυτό τους και την καινούρια ομάδα λέγοντας ιστορίες για συνηθισμένα θέματα και προβλήματα που αντιμετωπίζουν τα τριχρόνα και τα τετράχρονα – ένα καινούριο αδελφάκι, μια επίσκεψη στο γιατρό, ένα πάρτι γενεθλίων. Επίσης βοηθήστε τα παιδιά να δουν τις διαφορές μέσα στην κάθε κουλτούρα. Όλες οι κούκλες είναι Μεξικανο-Αμερικανές, αλλά δεν κάνουν όλα τα πράγματα με τον ίδιο τρόπο.

Πάρτε τις πληροφορίες για τις ιστορίες που θα πείτε από τα δικά σας διαβάσματα σχετικά με την ομάδα που παρουσιάζετε, από συζητήσεις με ανθρώπους που ανήκουν σε αυτή την ομάδα, από φωτογραφίες που παίρνετε από ανθρώπους στις γειτονιές σας.

Διαβάστε πολλά διαφορετικά παιδικά βιβλία σχετικά με την ομάδα που μελετάτε. Διαβάστε κάθε βιβλίο πολλές φορές ώστε να γίνει κτήμα των παιδιών. Τα βιβλία αυτά πρέπει να διατίθενται στα παιδιά τακτικά για να τα διαβάζουν και μόνα τους.

Ποιος είναι στην κοινότητά σας

Πάρτε φωτογραφίες της γειτονιάς ανεξαρτήτως πόσο φτωχή μπορεί να είναι. Εντοπίστε όμορφα κτίρια, καταστήματα και κήπους – μέρη όπου πηγαίνουν οι οικογένειες των παιδιών. Βρείτε ανθρώπους που κάνουν διαφορετικές δραστηριότητες, ανθρώπους που δουλεύουν και ανθρώπους που ψυχαγωγούνται. Μιλήστε τους για τις δραστηριότητες του προγράμματός σας «Είμαστε περήφανοι για την κοινότητά μας» και ζητήστε άδεια να τους

φωτογραφίσετε για μία έκδοση που θα παρουσιαστεί στον πίνακα ανακοινώσεων και για ένα βιβλίο με εικόνες. Μεγεθύνετε και ανατυπώστε τις καλύτερες φωτογραφίες. Βάλτε μια σειρά από λεζάντες (διγλωσσες αν χρειαστεί) με ονόματα από συγκεκριμένα μέρη και ανθρώπους.

Με τη δεύτερη σειρά φωτογραφιών φτιάξτε ένα βιβλίο με εικόνες με γενικό τίτλο Η γειτονιά μας είναι σημαντική για μας και γράψτε μερικές προτάσεις κάτω από κάθε φωτογραφία. Αφήστε τα παιδιά να το πάρουν στο σπίτι για να το μοιραστούν με την οικογένειά τους.

Κάντε επισκέψεις σε καινούριες γειτονιές. Σχεδιάστε προσεκτικά τις εκπαιδευτικές επισκέψεις ώστε να αποτελούν μέρος πολλών διαφορετικών ειδών δραστηριοτήτων. Επισκεφθείτε μέρη που έχουν σχέση με την καθημερινή ζωή μιας οικογένειας – ακριβώς όπως κάνατε και στην εκπαιδευτική δράση με θέμα τη γειτονιά των παιδιών. Κάντε μια σειρά επισκέψεων σε μια καινούρια γειτονιά. Εάν πάτε μόνο μία φορά, η προσέγγισή σας θα είναι τουριστική. Κάντε αγορές υλικών ή άλλων υπηρεσιών για την τάξη ως μέρος των επισκέψεών σας.

Η επίσκεψη σε μια γειτονιά μιας φυλετικά/εθνοτικά άγνωστης ομάδας μπορεί να κάνει τα παιδιά να νιώσουν άβολα ή να ενδυναμώσει τα στερεότυπα που πιθανόν να έχουν. Προετοιμάστε τα παιδιά εκ των προτέρων για το πώς να συμπεριφέρονται όταν επισκέπτονται ένα καινούριο μέρος και ζητήστε να μάθετε τις αντιδράσεις τους μετά την επίσκεψη.

Οικογενειακά διακοσμητικά αντικείμενα

Συνδέστε τα αντικείμενα με τη χρήση τους στη ζωή των ανθρώπων. Να έχετε μία σειρά αντικειμένων από κάθε πολιτισμό, συμπεριλαμβάνοντας τις λευκές οικογένειες. Τα περισσότερα αντικείμενα πρέπει να είναι μέρος της καθημερινής ζωής και κάποια να είναι μέρος της τελετουργικής ζωής. Μάθετε στα παιδιά τη διαφορά ανάμεσα στις δύο κατηγορίες αντικειμένων. Βάλτε στα παιδιά όρια ώστε να χρησιμοποιούν τα αντικείμενα με «κατάλληλο» τρόπο και επέμβετε όταν τα παιδιά κοροϊδεύουν έναν πολιτισμό ή παίζουν με τρόπο που αντανάκλα στερεότυπα.

- Τοποθετήστε αντικείμενα από διάφορους πολιτισμούς στη γωνιά ελεύθερης θεατρικής έκφρασης, όπου τα παιδιά μπορούν να τα χρησιμοποιήσουν ελεύθερα. Για παράδειγμα, μπορείτε να συμπεριλάβετε ένα κινέζικο τηγάνι «γουόκ», έναν ατμομάγειρα ρυζιού και μπολ ρυζιού, ένα τύμπανο «μπόνγκο» και μια κιθάρα, ένα προστατευτικό κράνος που φορούν οι εργάτες, παπούτσια, πουκάμισο, παντελόνι και γάντια δουλειάς. Αρχίστε με αντικείμενα που προέρχονται από τις οικογένειες των παιδιών και του προσωπικού στην τάξη σας. Εάν ένα παιδί κοροϊδέψει ένα άγνωστο αντικείμενο, θα παρέμβετε. Εξηγήστε ότι δεν είναι δίκαιο να κοροϊδεύετε ένα αντικείμενο που χρησιμοποιείται από την οικογένεια ενός άλλου παιδιού και εξηγήστε πώς χρησιμοποιείται το αντικείμενο. Κατόπιν αφήστε τα παιδιά να χρησιμοποιήσουν το αντικείμενο.

- Κάντε δραστηριότητες σε μικρές ή σε μεγάλες ομάδες, όπου τα παιδιά μοιράζονται με τη σειρά τους αντικείμενα που έχουν σχέση με αυτά και την οικογένειά τους. Αρχίστε με μερικά καθημερινά αντικείμενα από το σπίτι της παιδαγωγού. Εξηγήστε τα ονόματά τους και τη χρήση τους. Ρωτήστε τα παιδιά: «Έχετε κάτι στο σπίτι σας που θέλετε να το φέρετε στο σχολείο να μας το δείξετε;» Κάντε μια λίστα με διαφορετική μέρα για κάθε παιδί. Στείλτε ένα σημείωμα σε κάθε γονιό μια μέρα πριν από τη σειρά του παιδιού τους, εξηγώντας τη δραστηριότητα. Δεχτείτε όλα τα αντικείμενα που διαλέγει το παιδί και βοηθήστε το να εξηγήσει τη χρήση τους στην ομάδα.

- Επαναλάβετε τη δραστηριότητα, αυτή τη φορά παρουσιάζοντας αντικείμενα από την τελετουργική ζωή κάθε οικογένειας – για παράδειγμα, το καλό φουστάνι που φοράει η Ρόζι το εβραϊκό Σάββατο², και τα κεριά που ανάβουν με την οικογένειά της το Σάββατο³ ή το καλό φουστάνι και τα παπούτσια που φοράει η Μαρία όταν πηγαίνει την Κυριακή στην εκκλησία.

- Αφού εξερευνήσετε τα αντικείμενα από τις οικογένειες των παιδιών και του προσωπικού, χρησιμοποιήστε μια παρόμοια διαδικασία για να παρουσιάσετε αντικείμενα από καινούριες πολιτισμικές ομάδες. Πείτε ότι τα αντικείμενα προέρχονται από την οικογένεια ενός φίλου ή παρουσιάστε τα σαν αντικείμενα που χρησιμοποιεί μία κούκλα-χαρακτήρας ή ζητήστε από ένα φίλο να έρθει στην τάξη. Κατόπιν τοποθετήστε αυτά τα αντικείμενα στο περιβάλλον – για ελεύθερη θεατρική έκφραση, για μαγειρική, για διακόσμηση.

Βεβαιωθείτε ότι τα καινούρια αντικείμενα είναι μέρος μιας σειράς δραστηριοτήτων για την ίδια πολιτισμική ομάδα.

Τι τρώνε οι οικογένειες: Μαγειρική

Η μαγειρική είναι μια δραστηριότητα που χρησιμοποιείται συχνά ώστε να μάθουν τα παιδιά για την πολιτισμική ποικιλομορφία. Κι όμως, συχνά το καινούριο φαγητό που υποτίθεται ότι πρέπει να μάθουν να εκτιμούν, δεν αρέσει στα παιδιά. Αν οι μαγειρικές δραστηριότητες δεν γίνουν προσεκτικά, μπορεί να έχουν το αντίθετο αποτέλεσμα.

Μαγειρέψτε αυτά που συνήθως τρώνε τα παιδιά στο σπίτι τους. Συμπεριλάβετε φαγητά που τρώει η οικογένεια κάθε παιδιού.

Αποφύγετε τα στερεότυπα: Για παράδειγμα, αν μαγειρέψετε μαυρομάτικα φασόλια, τονίστε ότι «αυτό είναι ένα από τα φαγητά που τρώει η Σελίνα στο σπίτι της με την οικογένειά της – ένα από τα φαγητά που τρώνε μερικοί από τους μαύρους ανθρώπους». Μην ήϊείτε: «Αυτό είναι το φαγητό των μαύρων ανθρώπων». Εάν άλλα παιδιά από την ίδια πολιτισμική ομάδα τρώνε διαφορετικά το ένα από το άλλο, επισημάνετέ το. Εξηγήστε τη διαφορά ανάμεσα στα φαγητά που τρώει μια οικογένεια καθημερινά και αυτά που τρώει στις γιορτές. Μην μπερδεύετε τους πολιτισμούς. Οι οικογένειες από το Ελ Σαλβαδόρ δεν τρώνε τα ίδια φαγητά με τις οικογένειες από το Μεξικό. Οι οικογένειες που έχουν μεταναστεύσει πρόσφατα από το Μεξικό μπορεί να μην τρώνε τα ίδια φαγητά με αυτές που είναι εγκατεστημένες στη χώρα εδώ και τρεις γενιές.

Σε τακτά χρονικά διαστήματα, ενσωματώστε πολιτισμικά διαφορετική μαγειρική στο δεκατιανό και το μεσημεριανό φαγητό. Συμπεριλάβετε κρέατα, λαχανικά και φρούτα, καθώς επίσης και γλυκά. Θυμηθείτε ότι τα φαγητά που ο κυρίαρχος πολιτισμός θεωρεί «κανονικά» είναι συνήθως φαγητά που κατάγονται από λευκές εθνοτικές ομάδες.

Διδάξτε στα παιδιά τρόπους για να αρνούνται ένα φαγητό χωρίς να το περιφρονούν. Καλέστε τα, αλλά μην τα πιέσετε να το δοκιμάσουν. Βοηθήστε τα να καταλάβουν ότι μερικές φορές μας αρέσουν τα καινούρια πράγματα και άλλες φορές δεν μας αρέσουν. Εάν τα παιδιά κοροϊδεύουν το φαγητό ή αποκαλούν το φαγητό «μπλιαχ», να επέμβετε αμέσως, εξηγώντας ότι δεν είναι ωραίο να αντιδρούμε με αυτό τον τρόπο, προτείνοντας εναλλακτικούς τρόπους: «Δεν το έχω δοκιμάσει αυτό ποτέ... τι γεύση έχει;» ή «Έχει διαφορετική γεύση για μένα» ή αν ένα παιδί πραγματικά δεν θέλει να δοκιμάσει, μπορεί να πει: «Όχι, ευχαριστώ· δεν θέλω σήμερα».

Πώς μιλούν οι οικογένειες: Γλώσσα

Η γλώσσα είναι ένα βασικό στοιχείο πολιτισμού και ενδιαφέρει τα παιδιά προσχολικής ηλικίας και τα παιδιά του νηπιαγωγείου. Γεμίστε το περιβάλλον με γραπτές και προφορικές γλώσσες εκτός από τα αγγλικά. Ξεκινήστε με τις γλώσσες που μιλιούνται τώρα ή στο παρελθόν από τις οικογένειες της τάξης σας, και κατόπιν επεκταθείτε και σε άλλες γλώσσες. Δεν χρειάζεται να ξέρετε μία γλώσσα εσείς· υπάρχουν πολλές πηγές – παιδιά, γονείς, φίλοι, λεξικά, αρχεία.

Γραπτή γλώσσα. Αναρτήστε διαφορετικά συστήματα γραφής (π.χ., κινέζικα, εβραϊκά, γραφή Μπράιγ) και βάλτε στα υλικά ετικέτες σε παραπάνω από μία γλώσσες. Χρησιμοποιήστε εφημερίδες σε διαφορετικές γλώσσες για να καλύψετε τα τραπέζια των εικαστικών. Πολλά παιδιά θα παρατηρήσουν αυτά τα υλικά και θα κάνουν ερωτήσεις.

Διδάξτε στα παιδιά πώς να κάνουν ορισμένα γράμματα από διαφορετικά αλφάβητα – το αρχικό γράμμα και μετά ολόκληρο το όνομά τους.

Προφορική γλώσσα. Μάθετε στα παιδιά να λένε σε άλλες γλώσσες λέξεις για κοινά πράγματα μέσα στο περιβάλλον (αριθμούς, μέρες της εβδομάδας, χρώματα, φαγητά, αντικείμενα, μέλη της οικογένειας, κατοικίδια ζώα)

και προτάσεις που χρησιμοποιούνται συχνά. Χρησιμοποιείτε αυτές τις λέξεις συχνά και χωρίς ιδιαίτερη επισήμότητα, όπως την ώρα του φαγητού για να αναφερθείτε στα φαγητά σε μια δεύτερη γλώσσα, την ώρα του χαιρετισμού ή όταν τραγουδάτε το τραγούδι των γενεθλίων.

Διαβάστε παιδικά βιβλία σε διαφορετικές γλώσσες. Διαβάστε τα ίδια βιβλία σε διαφορετικές μέρες. Εάν δεν ξέρετε πώς, βάλτε κάποιον να σας μάθει. Μπορείτε να πείτε στα παιδιά ότι μαθαίνετε κι εσείς τις γλώσσες. Ζητήστε από τους γονείς να βοηθήσουν. Είναι πιο αποτελεσματικό να διαβάσετε μια ιστορία ταυτόχρονα και στις δύο γλώσσες ή να διαβάσετε στην καινούρια γλώσσα ένα βιβλίο που τα παιδιά το γνωρίζουν ήδη καλά. Μιλήστε με τα παιδιά για το πώς είναι να ακούν ιστορίες σε μια γλώσσα που δεν την καταλαβαίνουν. Αν διαβάσετε την ίδια ιστορία πολλές φορές, τα παιδιά θα αρχίσουν να αναγνωρίζουν λέξεις.

Βάλτε κάποιον που ξέρετε ότι έχει ευχέρεια σε μια γλώσσα να μαγνητοφωνήσει σε κασέτες τα αγαπημένα βιβλία των παιδιών ώστε να μπορούν να τις ακούνε και ατομικά.

Πώς δουλεύουν τα μέλη της οικογένειας

Βοηθήστε τα παιδιά να κατανοήσουν ότι δουλειά είναι αυτό που κάνουν τα μέλη μιας οικογένειας όταν φροντίζουν τα παιδιά και το σπίτι, καθώς επίσης και αυτό που κάνουν τα μέλη της οικογένειας κι άλλοι ενήλικοι όταν φεύγουν από το σπίτι τους για να πάνε κάπου αλλού να δουλέψουν. Συμπεριλάβετε όλα τα είδη εργασίας: εργάτες, εμπόρους, επιστήμονες και επαγγελματίες. Αναφέρετε ότι οι άνθρωποι παίρνουν λεφτά σε ανταμοιβή για τη δουλειά τους εκτός σπιτιού, έτσι ώστε να μπορούν να αγοράζουν τα απαραίτητα πράγματα για να ζήσει η οικογένειά τους, ότι η χαμηλόμισθη δουλειά είναι εξίσου σημαντική όσο και η υψηλόμισθη δουλειά (π.χ., καλλιτέχνες, μουσικοί, βρεφονηπιοκόμοι και νηπιαγωγοί). Αναφέρετε το θέμα της ανεργίας – όταν οι άνθρωποι δεν μπορούν να βρουν δουλειά, ανησυχούν ή αναστατώνονται. Αντικρούστε στερεοτυπικές εικόνες σχετικά με τη δουλειά: οι επιστήμονες κάνουν πιο αξιόλογη δουλειά απ' ό,τι οι εργάτες· οι άνθρωποι με ειδικές ανάγκες δεν μπορούν να δουλέψουν· η δουλειά πρέπει να καθορίζεται από το φύλο. Τέλος, αναπτύξτε την έννοια ότι τα παιδιά δουλεύουν και αυτά όταν βοηθούν φροντίζοντας το σπίτι τους και τα μέλη της οικογένειάς τους και όταν κάνουν δουλειές μέσα στην τάξη τους ή στο σταθμό, π.χ. όταν βοηθούν στο καθάρισμα, στην προετοιμασία του φαγητού και στην επιδιόρθωση αντικειμένων (Wilson, 1985).

Οι δραστηριότητες για τη δουλειά ενσωματώνουν τη μάθηση σχετικά με τη διαφορετικότητα στον πολιτισμό, στους ρόλους των φύλων και στις σωματικές ικανότητες. Οποιαδήποτε από τις ακόλουθες δραστηριότητες μπορεί να συμπεριλαμβάνει τη μάθηση σχετικά με τα τρία θέματα.

- Κάντε μία έκθεση με φωτογραφίες ή εικόνες από περιοδικά που δείχνουν γονείς στη δουλειά τους. Εάν βγάλετε εσείς τις φωτογραφίες, πάρτε μαζί σας, εφόσον είναι δυνατόν, μικρές ομάδες παιδιών για να επισκεφθείτε το χώρο εργασίας των γονέων. Για μερικές μέρες μιλήστε για το πώς βοηθάει η δουλειά τη ζωή των ανθρώπων και το πώς η δουλειά του καθενός είναι εξίσου σημαντική για την οικογένειά του.

Συμπληρώστε την έκθεση με φωτογραφίες και εικόνες από άλλους ενήλικους που κάνουν σημαντική δουλειά για τη ζωή των παιδιών. Βεβαιωθείτε ότι περιλαμβάνετε φωτογραφίες έγχρωμων ανθρώπων, ατόμων με ειδικές ανάγκες και γυναίκες από διαφορετικές φυλές που κάνουν μη παραδοσιακές δουλειές. Στην ενότητα για τη δουλειά να συμπεριλάβετε μουσικούς, συγγραφείς, καλλιτέχνες και ηθοποιούς.

- Επισκεφθείτε διάφορους εργασιακούς χώρους που καλύπτουν ένα φάσμα από δουλειές. Αναζητήστε χώρους δουλειάς που πάνε ενάντια στα στερεότυπα που συχνά υπαγορεύουν ποιοι άνθρωποι μπορούν να κάνουν τι είδους εργασία ανάλογα με το φύλο και τη φυλή τους. Συμπεριλάβετε μέρη όπου οι έγχρωμοι άνθρωποι έχουν εποπτικό ρόλο.

- Διαβάστε και συζητήστε βιβλία σχετικά με τη δουλειά τα οποία αντανakλούν και επεκτείνουν τη δουλειά των οικογενειών των παιδιών.

- Κάντε μαζί με τα παιδιά μια λίστα με όλα τα διαφορετικά είδη εργασίας που κάνουν τα διάφορα μέλη της οικογένειας, συμπεριλαμβανομένων των παιδιών, για να φροντίζουν το σπίτι και τους ανθρώπους που μένουν

εκεί. Φτιάξτε ένα βιβλίο με τίτλο *Οι δουλειές για τη φροντίδα μας στο σπίτι* με φωτογραφίες μελών της οικογένειας, συμπληρωμένες από εικόνες περιοδικών, που απεικονίζουν κάθε δουλειά του σπιτιού.

- Κάντε μαζί με τα παιδιά μια λίστα με όλες τις δουλειές που κάνουν στο σχολείο: καθάρισμα, προετοιμασία φαγητού, επιδιόρθωση αντικειμένων, ψώνια. Σκεφτείτε άλλους χώρους δουλειάς όπου μπορούν να συμμετέχουν τα παιδιά: καθάρισμα και τακτοποίηση ραφιών, τακτοποίηση ρούχων που είχαν χαθεί και βρέθηκαν, καθάρισμα εξωτερικών χώρων, κατασκευή καινούριων αντικειμένων (π.χ., ένα κλουβί για κάποιο ζώο) (Wenning και Wortis, 1985). Μιλήστε για το πώς κάθε δουλειά μάς βοηθάει όλους μέσα στην τάξη και γι' αυτό πρέπει πάντα να την κάνουμε προσεκτικά.
- Φτιάξτε μια λίστα των εργασιών που κάνει το προσωπικό στο σχολείο. Αυτό ίσως είναι δύσκολο να το κατανοήσουν τα παιδιά προσχολικής ηλικίας. Ξεκινήστε ρωτώντας τα: «Ποιοι ενήλικοι δουλεύουν στο κέντρο μας; Τι κάνουν;» Κατόπιν, σε διαφορετικές μέρες, βάλτε τα μέλη του προσωπικού να εμπλουτίσουν τη λίστα εξηγώντας τι είναι αυτό που κάνουν. Συμπεριλάβετε το μαγείρεμα, τη συντήρηση εξοπλισμού και χώρων, και τη δουλειά γραφείου. Πάρτε φωτογραφίες από τον καθένα ενώ κάνει τη δουλειά του και γράψτε μερικές προτάσεις κάτω από κάθε εικόνα - χρησιμοποιήστε τες για να κάνετε μία έκθεση στον τοίχο ή ένα βιβλίο.
- Οργανώστε το χώρο και τα αντικείμενα στη γωνιά ελεύθερης θεατρικής έκφρασης και στη γωνιά με τα τουβλάκια, έτσι ώστε τα παιδιά να μπορούν να δραματοποιήσουν τα διάφορα επαγγέλματα που βλέπουν και για τα οποία συζητούν.
- Διαβάστε τα λίγα διαθέσιμα παιδικά βιβλία σχετικά με την ανεργία: *My Mother Lost her Job Today* [Η μητέρα μου έχασε τη δουλειά της σήμερα] (Delton, 1980) και *Tight Times* [Σφιχτοί καιροί] (Hazen, 1983). Χρησιμοποιήστε τις κούκλες-χαρακτήρας για να συμπληρώσετε ή να αντικαταστήσετε τα βιβλία. Βοηθήστε τα παιδιά να κατανοήσουν ότι δεν φταίει ένας άνθρωπος όταν απολύεται προσωρινά, ότι ο/η άνεργος/-η δεν είναι κακός/-ή και ότι η ανεργία είναι σκληρή για τον άνθρωπο και την οικογένειά του.
- Εάν απεργούν μέλη των οικογενειών κάποιων παιδιών ή του προσωπικού ή εάν γίνεται απεργία στην κοινότητά τους ή καλύπτεται από τα μέσα μαζικής ενημέρωσης, μιλήστε για τους λόγους που γίνεται η απεργία. Χρησιμοποιήστε ιστορίες με τις κούκλες-χαρακτήρας για να εξηγήσετε γιατί οι άνθρωποι κάνουν απεργία και πώς αλληλοβοηθούνται οι οικογένειες κατά τη διάρκεια της περιόδου αυτής.

Οικογενειακές γιορτές

Η χρήση των εορτών για τη διδασκαλία της πολιτισμικής ποικιλομορφίας πρέπει να αποτελεί μόνο ένα μικρό κομμάτι του προγράμματος (βλ. κεφ. 10).

Οικογενειακές μουσικές

Μάθετε στα παιδιά τραγούδια που τραγουδιούνται πραγματικά από μια εθνοτική ομάδα, όχι τραγούδια φτιαγμένα από κάποιον εκτός της ομάδας αυτής. Επιλέξτε τραγούδια που αντικατοπτρίζουν συγκεκριμένες πλευρές της ζωής ενός πολιτισμού και ενδιαφέρουν τα παιδιά προσχολικής ηλικίας: εργασία, νανουρίσματα, περιπέτειες, αστείες ιστορίες. Χρησιμοποιήστε αυτά τα τραγούδια τακτικά. Χρησιμοποιήστε μουσική από διάφορους πολιτισμούς για δραστηριότητες κίνησης και χορού, για να χαλαρώνουν τα παιδιά την ώρα της ξεκούρασης και του ύπνου και σαν μουσική υπόκρουση την ώρα του φαγητού.

Διάσημοι άνθρωποι

Οι ιστορίες διάσημων ανθρώπων, του παρελθόντος και του παρόντος, που έχουν συνεισφέρει σημαντικά στη ζωή όλων μας μπορούν να διευρύνουν την έννοια της διαφορετικότητας και να παρέχουν πρότυπα ρόλων στα τετράχρονα και στα πεντάχρονα παιδιά. Δεν είναι κατάλληλες για μικρότερα παιδιά, τα οποία είναι ακόμη εντελώς εστιασμένα σε ανθρώπους του άμεσου περιβάλλοντός τους.

Να είστε πολύ συγκεκριμένοι και να συσχετίζετε την προσφορά των διάσημων ανθρώπων με τα ενδιαφέρο-

να των παιδιών και την καθημερινή τους ζωή. Παραδείγματα: Όταν κάποιος είναι στο νοσοκομείο και χρειάζεται επιπλέον αίμα – ξέρετε ποιος σκέφτηκε πώς να το κάνει αυτό; (ο Charles Drew¹, ένας μαύρος άντρας). Ο Stevie Wonder, συνθέτης και τραγουδιστής με σημαντική προσφορά στη μουσική ποπ της Αμερικής, είναι τυφλός. Έγραψε ένα ξεχωριστό τραγούδι γενεθλίων για τον Martin Luther King, Jr., το οποίο τραγουδούν πολλές μαύρες οικογένειες στα γενέθλια των δικών τους παιδιών. Η Dolores Huerta² στην Καλιφόρνια βοηθάει τους αγρότες και τα παιδιά τους να έχουν καλύτερο σπίτι, φαγητό, παιχνίδια και μόρφωση.

ΠΡΟΣΟΧΗ

ΠΡΟΕΙΔΟΠΟΙΗΣΗ: ΤΟ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΟ ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΕΙΝΑΙ ΕΠΙΚΙΝΔΥΝΟ ΓΙΑ ΤΗΝ ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΤΩΝ ΠΑΙΔΙΩΝ ΣΑΣ

Προσέξτε για να μπορέσετε να εντοπίσετε ενδείξεις που υποδηλώνουν ένα τουριστικό παιδαγωγικό πρόγραμμα:

Κοινοτοπίες: Η οργάνωση δραστηριοτήτων στρέφεται μόνο γύρω από τις γιορτές ή μόνο γύρω από το φαγητό. Η ανάμειξη των γονέων παρατηρείται μόνο στις γιορτές και στις δραστηριότητες μαγειρικής.

Συμβολική αντιπροσώπηση: Μία μαύρη κούκλα ανάμεσα σε πολλές λευκές κούκλες· ένας πίνακας ανακοινώσεων με εικόνες από διαφορετικούς πολιτισμούς – η μόνη ένδειξη διαφορετικότητας μέσα στο δωμάτιο· μόνο ένα βιβλίο σχετικά με κάποια πολιτισμική ομάδα.

Διαχωρισμός της πολιτισμικής ποικιλομορφίας από την καθημερινή ζωή στην τάξη: Η ανάγνωση βιβλίων σχετικά με έγχρωμα παιδιά γίνεται μόνο σε ειδικές περιστάσεις. Τα παιδιά διδάσκονται μία έννοια για ένα διαφορετικό πολιτισμό στον οποίο δεν εκτίθενται ξανά.

Σtereότυπα: Οι εικόνες των Ιθαγενών Αμερικανών είναι όλες από το παρελθόν· οι έγχρωμοι άνθρωποι εμφανίζονται πάντα φτωχοί· οι άνθρωποι από πολιτισμούς έξω από τις ΗΠΑ εμφανίζονται μόνο με «παραδοσιακές» φορεσιές και σε αγροτικό πλαίσιο.

Παραποίηση αμερικανικών εθνοτικών ομάδων. Τα παιδιά μαθαίνουν για τους Μεξικανο-Αμερικανούς από βιβλία για το Μεξικό· για τους Ιαπωνο-Αμερικανούς από βιβλία για την Ιαπωνία· για τους μαύρους Αμερικανούς από βιβλία για την Αφρική.

Αναπτυξιακοί στόχοι για τα παιδιά του νηπιαγωγείου

Στο νηπιαγωγείο, οι δραστηριότητες σχετικά με την πολιτισμική ταυτότητα εξακολουθούν να επικεντρώνονται στις οικογένειες των παιδιών, αλλά αρχίζουν και να επεκτείνονται, τοποθετώντας το παιδί και την οικογένεια στο ευρύτερο πλαίσιο της κοινότητάς τους. Βέβαια, τα παιδιά του νηπιαγωγείου πρέπει πρώτα να μάθουν για την άμεση οικογένειά τους και κατόπιν να κινηθούν προς τα έξω.

1. Τα πεντάχρονα παιδιά μπορούν να αρχίσουν να συνδέουν την ατομική και την οικογενειακή πολιτισμική τους ταυτότητα με την ευρύτερη εθνοτική τους ομάδα.
2. Τα πεντάχρονα παιδιά μπορούν να αρχίσουν να καταλαβαίνουν τους αγώνες των ανθρώπων για δικαιοσύνη και καλύτερη ποιότητα ζωής.

Δραστηριότητες για παιδιά νηπιαγωγείου

Εάν τα παιδιά δεν έχουν πρότερη εμπειρία από δραστηριότητες σχεδιασμένες για μικρά παιδιά, αρχίστε με αυτές. Κατόπιν...

Μαθαίνοντας για την ιστορία της οικογένειας των παιδιών

Αυτή η σειρά των δραστηριοτήτων (που αναπτύχθηκαν από τη Susan Freeman) προσαρμόζει τη μεθοδολογία της προφορικής ιστορίας στις ικανότητες των πεντάχρονων. Οι δραστηριότητες εισάγονται από τον εκπαιδευτικό, αλλά το περιεχόμενο αναδύεται από τις οικογένειες των παιδιών και τις ιδέες των παιδιών. Οι άλλοι τομείς

του προγράμματος του νηπιαγωγείου –γλώσσα, τέχνη, μαθηματικά και έννοιες για τις σχέσεις στο χώρο– μπορούν να αποτελούν αναπόσπαστο κομμάτι των δραστηριοτήτων της οικογενειακής ιστορίας.

Οι περισσότερες δραστηριότητες γίνονται σε μικρές ομάδες μέχρι και οκτώ παιδιών, οι οποίες παραμένουν οι ίδιες καθ' όλη τη διάρκεια του κύκλου δραστηριοτήτων. Κάποιες δραστηριότητες είναι για όλη την ομάδα.

Βήμα 1: Φτιάχνοντας ατομικούς «οικογενειακούς χάρτες» – Ποια είναι η οικογένειά μου; Κάθε παιδί φέρνει φωτογραφίες και ονόματα από όποιον θεωρεί μέρος της οικογένειάς του. Κάποια παιδιά φέρνουν, εκτός από μέλη της οικογένειάς τους, φωτογραφίες με τους καλύτερους τους φίλους και τα κατοικίδια ζώα τους. Όλα τα παιδιά έχουν την ευκαιρία να μοιραστούν τις φωτογραφίες με άλλα παιδιά την ώρα των μικρών ομάδων.

Βήμα 2: Φτιάχνοντας ένα συλλογικό «οικογενειακό χάρτη». Αφιερώστε έναν ολόκληρο τοίχο γι' αυτή την εργασία. Φτιάξτε το περίγραμμα ενός γιγαντιαίου δέντρου όπου το όνομα κάθε παιδιού είναι γραμμένο δίπλα σε κάθε κλαδί, με κάποιο χώρο δίπλα του για φωτογραφίες, ζωγραφιές και προτασούλες για τα μέλη της οικογένειας του παιδιού. Σε μικρές ομάδες, κάθε παιδί κολλάει το υλικό σχετικά με την οικογένειά του στη θέση τους πάνω στο δέντρο και υπαγορεύει αυτό που θέλει να γραφτεί. (Αυτή η δραστηριότητα κρατάει περίπου μία βδομάδα.)

Βήμα 3: Στέλνοντας στο σπίτι ένα ερωτηματολόγιο για την ιστορία της οικογένειας (βλ. τέλος του κεφαλαίου). Κάθε παιδί παίρνει στο σπίτι ένα ερωτηματολόγιο για να το συμπληρώσει η οικογένειά του, με ένα σημείωμα που εξηγεί το σκοπό των ερωτήσεων που αποτελούν μέρος της εργασίας για την προφορική ιστορία της οικογένειας. Μεταφράστε, όπου κρίνεται απαραίτητο, τις ερωτήσεις στις γλώσσες που μιλιούνται από τις οικογένειες του νηπιαγωγείου σας και ρωτήστε έγκαιρα τις οικογένειες, οι οποίες μπορεί να έρθουν σε αμηχανία από κάποια ερώτηση, πώς θέλουν να διατυπωθεί αυτή η ερώτηση στο έντυπο. Να εξατομικεύσετε το έντυπο εάν χρειαστεί. Ενθαρρύνετε τα παιδιά να βρουν κάποιον στο σπίτι ή στη γειτονιά που μπορεί να γράψει τις πληροφορίες τις οποίες δίνουν οι γονείς και οι παππούδες, σε περίπτωση που οι γονείς «δεν έχουν το χρόνο να το κάνουν». Δείξτε ευαισθησία απέναντι στο γεγονός ότι πολλοί γονείς δεν μπορούν να γράψουν καλά.

Βήμα 4: Χαρτογραφώντας το ερωτηματολόγιο για την ιστορία της οικογένειας. Εξηγήστε στα παιδιά ότι αυτό το βήμα είναι σαν να κάνετε έρευνα για να μάθετε πώς είναι ίδιες και συγχρόνως διαφορετικές οι οικογενειακές ιστορίες. Στις μικρές ομάδες, εστιάστε αρχικά στις πληροφορίες σχετικά με τους γονείς. Συρράψτε τις πληροφορίες από τις ερωτήσεις 1 έως 3 πάνω σε ένα μεγάλο κομμάτι χαρτί ρωτώντας κάθε παιδί τα ονόματα των γονέων του και από πού ήρθαν. Γράψτε τις πληροφορίες που δίνει το παιδί κάτω από το όνομά του. Την επόμενη μέρα βάλτε τα παιδιά να υπαγορεύουν προτάσεις για να προστεθούν στο συλλογικό οικογενειακό δέντρο (π.χ., ο πατέρας του Μάρτιν γεννήθηκε στη Νέα Υόρκη).

Βήμα 5. Επαναλάβετε το βήμα 4 με τις πληροφορίες σχετικά με τους παππούδες και τις γιαγιάδες. (Ερωτήσεις 4-6)

Βήμα 6. Σε αυτό το σημείο, τα παιδιά πιθανόν να αρχίσουν να κάνουν ερωτήσεις πού βρίσκονται τα διάφορα μέρη από όπου κατάγονται τα μέλη των οικογενειών. Με αναρτημένους στον τοίχο μεγάλους χάρτες των Ηνωμένων Πολιτειών, της Βόρειας, της Κεντρικής και της Νότιας Αμερικής, της Ευρώπης, της Ασίας –ανάλογα με τη γεωγραφική καταγωγή των γονέων των παιδιών σας–, με πινέζες και διάφορα χρωματιστά νήματα για κάθε παιδί, βοηθήστε τα παιδιά να φτιάξουν μια διαδρομή ανάμεσα στον τόπο καταγωγής κάθε γονιού και τον τόπο όπου ζει η οικογένεια τώρα.

Αυτή η δραστηριότητα μπορεί να προκαλέσει μεγάλη συζήτηση («Κοιτάξτε πόσο μακριά έπρεπε να πάει η μαμά μου», «Η δική μου η μαμά δεν χρειάστηκε να πάει πουθενά», «Ο μπαμπάς μου γεννήθηκε πιο μακριά από τη μαμά μου»), η οποία τις επόμενες μέρες οδηγεί σε απλές δραστηριότητες μέτρησης.

Αυτή η δραστηριότητα έχει χρησιμοποιηθεί επίσης για να εισαγάγει πρόσθετες μαθηματικές έννοιες. Τα παιδιά κόβουν νήμα για να καλύψουν την απόσταση των γονέων τους πάνω στο χάρτη. Κατόπιν χρησιμοποιούν τουβλάκια για να μετρήσουν και να συγκρίνουν τις διάφορες αποστάσεις. Κάνουν ένα διάγραμμα με τους τόπους καταγωγής όλων των γονέων τους.

Βήμα 7. Χρησιμοποιώντας τις μεθόδους του βήματος 6, τα παιδιά χαρτογραφούν τον τόπο όπου γεννήθηκαν οι παπούδες και οι γιαγιάδες τους.

Βήμα 8. Ο εκπαιδευτικός διαβάζει τις απαντήσεις στις ερωτήσεις 7 και 8 σχετικά με την πολιτισμική ή την εθνοτική κληρονομιά κάθε οικογένειας και τα ιδιαίτερα έθιμα και παραδόσεις. Παρουσιάστε τη λέξη και την έννοια της εθνοτικής ομάδας – οι άνθρωποι που ήρθαν κάποτε από τον ίδιο τόπο και έχουν κοινή γλώσσα και έθιμα. Τα παιδιά ενθουσιάζονται με το πόσο ξεχωριστή είναι κάθε οικογένεια.

Βήμα 9. Στην ώρα του κύκλου με τη μεγάλη ομάδα, τα παιδιά ανταλλάσσουν τις αγαπημένες ιστορίες των παππούδων και των γιαγιάδων τους και δείχνουν τα ιδιαίτερα αντικείμενα που έχουν δώσει στην οικογένειά τους.

Βήμα 10. Στην ώρα του κύκλου με τη μεγάλη ομάδα ο/η εκπαιδευτικός διαβάζει βιβλία και παραδοσιακά παραμύθια που αντιπροσωπεύουν την πολιτισμική προέλευση κάθε παιδιού.

Βήμα 11. Ζητήστε από τους γονείς και τους παπούδες και τις γιαγιάδες να γράψουν γιατί ήρθαν οι γονείς τους στις Ηνωμένες Πολιτείες και τι συνάντησαν όταν πρωτοήρθαν.

Βήμα 12. Για μερικές μέρες, διαβάστε τις ιστορίες την ώρα του κύκλου με τη μεγάλη ομάδα, λέγοντας στα παιδιά ότι θα γίνουν ερευνητές με θέμα τη μετανάστευση. Εξηγήστε ότι οι ενήλικοι χρησιμοποιούν τη λέξη *μετανάστευση* όταν οι άνθρωποι φεύγουν από τη χώρα που γεννήθηκαν για να εγκατασταθούν σε μια καινούρια χώρα. Κατόπιν κάντε ερωτήσεις στα παιδιά: «Τι παρατηρείτε σχετικά με τους λόγους που μεταναστεύουν οι άνθρωποι; Τι τους συμβαίνει όταν έρχονται στην καινούρια τους πατρίδα; Είναι εύκολα ή δύσκολα; Ξέρουν τη γλώσσα; Πώς βρίσκουν έναν τόπο για να ζήσουν; Πώς βρίσκουν δουλειά;»

Βοηθήστε τα παιδιά να κατανοήσουν ότι σε πολλές περιπτώσεις οι άνθρωποι μετανάστευσαν στις Ηνωμένες Πολιτείες εξαιτίας της ανεργίας ή της έλλειψης ελευθερίας ή του πολέμου και ότι οι πρώτες εμπειρίες σε αυτή τη χώρα μερικές φορές ήταν πολύ σκληρές. Εάν κανένα από τα παιδιά σας δεν έχει προσωπική εμπειρία από μετανάστευση, πείτε ιστορίες με τις κούκλες-χαρακτήρας για σύγχρονες εμπειρίες (π.χ., για μία οικογένεια από το Βιετνάμ ή από το Ελ Σαλβαδόρ).

Βήμα 13. Στην ώρα του ελεύθερου παιχνιδιού, ατομικά ή σε μικρές ομάδες, φτιάξτε ένα οικογενειακό βιβλίο με κάθε παιδί, βάζοντας μέσα όλα τα στοιχεία και τις φωτογραφίες σχετικά με την οικογένειά του. Ενθαρρύνετε τα παιδιά να δείξουν ή να διαβάσουν τα βιβλία τους το ένα στο άλλο.

Βήμα 14. Ως μία επόμενη δραστηριότητα κατά τη διάρκεια του κύκλου κουβέντας σε μικρές ομάδες, τα παιδιά παριστάνουν τους τηλεοπτικούς δημοσιογράφους και παίρνουν συνέντευξη το ένα από το άλλο σχετικά με την οικογένειά τους. Μαγνητοφωνήστε τις συνεντεύξεις και χρησιμοποιήστε τις για να φτιάξετε απλά βιβλία που θα τα διαβάζουν τα παιδιά.

Μαθαίνοντας για τις διάφορες δουλειές που κάνουν οι άνθρωποι

Οι δραστηριότητες που έχουν ήδη αναφερθεί στην υποενότητα «Πώς δουλεύουν τα μέλη της οικογένειας» μπορούν να επεκταθούν με τα παιδιά νηπιαγωγείου, όπως, για παράδειγμα, να μάθουν για τους αγρότες. Σε μια τάξη, ο νηπιαγωγός παρουσίασε την ενότητα σερβίροντας την ώρα του φαγητού μαρμελάδα σταφύλι και ρωτώντας τα παιδιά: «Από πού νομίζετε ότι προέρχεται η μαρμελάδα σταφύλι;»

Οι δραστηριότητες που ακολούθησαν περιλάμβαναν:

- Φωτογραφίες και εικόνες περιοδικών με αμπελώνες στην κοιλάδα του Σαν Χοακίν στην Καλιφόρνια και με εργάτες που κλάδευαν ή τρυγούσαν τα σταφύλια. Συνοδεύτηκε από συζήτηση για όλες τις δουλειές που σχετίζονται με την καλλιέργεια του αμπελιού.
- Την πρόσκληση του γονιού ενός παιδιού που είχε δουλέψει ως καλλιεργητής να μιλήσει για τις εμπειρίες του αναφερόμενος μεταξύ άλλων και στο πόσο σκληρή ήταν η δουλειά.
- Φωτογραφίες από τις διαφορετικές συνθήκες εργασίας αυτών που καλλιεργούν και συλλέγουν τον καρπό, και συζήτηση για το ποιες από αυτές ήταν δίκαιες και ποιες άδικες.
- Η ανάγνωση μιας ιστορίας για την Dolores Huerta και τον Cesar Chavez^ο και συζήτηση με τα παιδιά για να αντιληφθούν την έννοια του συνδικάτου και της απεργίας και τους λόγους που έκαναν τους καλλιεργητές να νιώσουν ότι χρειάζονται και τα δύο.
- Η διήγηση μιας ιστορίας με μια κούκλα-χαρακτήρας σχετικά με τη συμμετοχή της μητέρας και του πατέρα της σε μια απεργία καλλιεργητών. Η κούκλα «δίδαξε» στα παιδιά να τραγουδούν στα ισπανικά το «Des Colores», ένα-από τα τραγούδια που τραγουδούσαν οι καλλιεργητές στις διαδηλώσεις των απεργών.
- Το φύτεμα στον δικό τους κήπο κατά τη διάρκεια αυτής της ενότητας, έτσι ώστε να έχουν την εμπειρία της καλλιέργειας, της φροντίδας και της συγκομιδής των καρπών.

Μιλώντας για τις θρησκευτικές πεποιθήσεις διαφορετικών εθνοτικών ομάδων

Καθώς τα παιδιά μαθαίνουν το ένα για την οικογένεια του άλλου, πιθανόν να προκύψουν διαφορές στο θρήσκευμα.

Οι οικογένειες ενδέχεται να λατρεύουν το θεό με διάφορους τρόπους: στην εκκλησία, στη συναγωγή, στον βουδιστικό ναό, στο τζαμί· κάποιοι ενδέχεται να μη λατρεύουν κανένα θεό. Οι οικογένειες μπορεί να είναι βουδιστικές, καθολικές, εβραϊκές, μουσουλμανικές, προτεσταντικές ή άθεες. Θα προκύψουν επίσης διαφορές στο πώς τιμώνται οι γιορτές. Δεχτείτε να μιλούν τα παιδιά για τις θρησκευτικές τους ιδέες σαν κομμάτι του τρόπου ζωής της οικογένειάς τους και εξηγήστε τους ότι κάθε οικογένεια έχει τις δικές της ιδέες για τον Θεό και ότι όλες οι ιδέες αντιμετωπίζονται με σεβασμό μέσα στην τάξη.

Ενδέχεται επίσης ορισμένα παιδιά να πειράζουν το ένα το άλλο. Σε μια τάξη ο Άντριου, ένα πεντάχρονο αγόρι, ανακοίνωσε ξαφνικά την ώρα του κύκλου: «Όλοι εσείς, παιδιά, θα πάτε στην κόλαση». Η δασκάλα τον ρώτησε: «Γιατί το λες αυτό;» Άντριου: «Επειδή δεν πήγαν στην εκκλησία μου χτες, όπως τους είπα». Δασκάλα: «Δεν πάνε όλοι στην ίδια εκκλησία... αυτό δεν πειράζει. Δεν μπορείς να πεις στα παιδιά σε ποια εκκλησία θα πάνε και δεν μπορείς να τους πεις ότι θα πάνε στην κόλαση. Εάν πιστεύεις στον Θεό, μόνο ο Θεός μπορεί να το πει αυτό».

Ο αποκλεισμός ή η εξύβριση ενός παιδιού για το θρήσκευμά του δεν πρέπει ποτέ να επιτρέπεται και πρέπει να αντιμετωπίζεται σαν οποιαδήποτε συμπεριφορά διακρίσεων που στηρίζεται στην ταυτότητα ενός παιδιού (βλ. κεφ. 8: «Μαθαίνοντας να αντιστεκόμαστε στα στερεότυπα και τις διακρίσεις»).

Σε μια παιδαγωγική μέθοδο για την καταπολέμηση των προκαταλήψεων, όλες οι θρησκευτικές πεποιθήσεις είναι αποδεκτές: κάθε οικογένεια έχει το απόλυτο δικαίωμα να πιστεύει ό,τι πιστεύει, αλλά κανείς δεν έχει το δικαίωμα να πει στα άλλα παιδιά ότι ένας τρόπος είναι καλύτερος από κάποιον άλλο. Σε ένα σχολείο με θρη-

σκευτική κατεύθυνση, όπου μια συγκεκριμένη άποψη αποτελεί μέρος του εκπαιδευτικού προγράμματος, οι δραστηριότητες για την καταπολέμηση των προκαταλήψεων πρέπει να περιλαμβάνουν τη διδασκαλία του σεβασμού των ανθρώπων που δεν έχουν τον ίδιο θρησκευτικό προσανατολισμό.

Περίληψη

Η εκμάθηση των πολιτισμικών χαρακτηριστικών της δικής μας εθνοτικής ταυτότητας χρειάζεται χρόνο. Ακόμη περισσότερος χρόνος απαιτείται να μάθουμε για τον πολιτισμό κάποιου άλλου. Τα μικρά παιδιά βρίσκονται ακόμη στην αρχή αυτού του ταξιδιού γνωριμίας. Η επικέντρωση του εκπαιδευτικού προγράμματος στις οικογένειες των παιδιών και η μετέπειτα διεύρυνση της έννοιας της διαφορετικότητας μέσα από την εκμάθηση για τις οικογένειες άλλων παιδιών παρέχει επαρκές υλικό και θέματα που διαρκούν μια ολόκληρη χρονιά. Εφόσον οι εκπαιδευτικοί προσχολικής ηλικίας έχουν εξοικειωθεί στη χρήση πολυπολιτισμικών προσεγγίσεων στο εκπαιδευτικό πρόγραμμα, είναι ιδιαίτερα σημαντικό να λαμβάνουν υπόψη τις παγίδες μιας τουριστικής προσέγγισης όταν σχεδιάζουν δραστηριότητες που στοχεύουν στην καταπολέμηση των προκαταλήψεων και στρέφονται γύρω από τις πολιτισμικές διαφορές και ομοιότητες.

ΕΡΩΤΗΜΑΤΟΛΟΓΙΟ ΓΙΑ ΤΗΝ ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΗΣ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑΣ

Αυτό το ερωτηματολόγιο είναι μέρος της εκπαιδευτικής δράσης του Νηπιαγωγείου μας για την Οικογενειακή Ιστορία και την Πολυπολιτισμικότητα. Παρακαλούμε να συζητήσετε με το παιδί σας για να συμπληρώσετε τις απαντήσεις. Μπορείτε να το επιστρέψετε στο σχολείο μέχρι ..... Ευχαριστούμε!
(Οι απαντήσεις αντανακλούν την ιστορία του παιδιού).

1. Γεννήθηκα στην/στο .....
..... πόλη/νομός (ή χώρα)

2. Το όνομα της μητέρας μου είναι .....

Γεννήθηκα στην/στο .....
..... πόλη/νομός (ή χώρα)

στις .....
..... ημερομηνία

3. Το όνομα του πατέρα μου είναι .....

Γεννήθηκα στην/στο .....
..... πόλη/νομός (ή χώρα)

στις .....
..... ημερομηνία

4. Οι γονείς της μητέρας μου μένουν ή έμεναν

στην/στο .....
..... πόλη/νομός (ή χώρα)

Γεννήθηκαν στην/στο ..... και .....
..... πόλη/νομός (ή χώρα) ..... πόλη/νομός (ή χώρα)

5. Οι γονείς του πατέρα μου μένουν ή έμεναν

στην/στο .....
..... πόλη/νομός (ή χώρα)

Γεννήθηκαν στην/στο ..... και .....
..... πόλη/νομός (ή χώρα) ..... πόλη/νομός (ή χώρα)

6. Οι παππούδες μου ή οι προ-παππούδες μου προέρχονται από άλλη χώρα;

Ποιος; .....

Ποια χώρα; .....

7. Ποια είναι η πολιτισμική/εθνοτική κληρονομιά της οικογένειάς μου;

.....

8. Έχει η οικογένειά μας ιδιαίτερα έθιμα ή παραδόσεις; Ποια είναι;

.....

9. Μια ιστορία για έναν ξεχωριστό συγγενή που είναι σημαντικός για την οικογένειά μας.

.....

.....

.....

.....

Βιβλιογραφία

- Delton, J. (1980), *My Mother Lost her Job Today*, Niles, IL: Whitman.
- Hale-Benson J. (1986), *Black Children: Their Roots, Culture and Learning Styles*, Baltimore: Johns Hopkins University Press.
- Hazen, B.S. (1983), *Tight Times*, New York: Penguin.
- Wenning, J., και Wortis, S. (1985), *Made by Human Hands: A Curriculum for Teaching Young Children about Work and Working People*, Cambridge, MA: The Multicultural Project for Communication and Education.
- Wilson, G.L. (1985), «Teaching pre-schoolers about work: A complex task», *Interracial Books for Children Bulletin* 16 (4): 9-13.

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ ΤΗΣ ΕΠΙΜΕΛΗΤΡΙΑΣ

1. Βλ. σημ. 4, κεφ. 2.
2. Το Σάββατο, η σημαντικότερη ημέρα του Ιουδαϊσμού, θεσμοθετημένη στις Δέκα Εντολές, είναι κυρίως ημέρα ανάπαυσης και ανάτασης του πνεύματος. Η εβδομαδιαία ημέρα ανάπαυσης ήταν κάτι ανύπαρκτο στους αρχαίους πολιτισμούς, καθότι στην αρχαιότητα ο ελεύθερος χρόνος αποτελούσε προνόμιο των πλουσίων και των αρχόντων, ενώ δεν ίσχυε ούτε για τους υπηρέτες ούτε για τις εργατικές τάξεις.
3. Το άναμμα των κεριών του Σαββάτου αποτελεί μία από τις τρεις ιερές υποχρεώσεις των Εβραίων γυναικών. Τα κεριά είναι τουλάχιστον δύο, συμβολίζοντας τη διπλή εντολή να θυμούνται και να τηρούν το Σάββατο, ωστόσο σε πολλά σπίτια συνηθίζουν να ανάβουν ένα κεριά για κάθε μέλος της οικογένειας.
4. Ο Charles Richard Drew (1904-1950), Αφροαμερικανός γιατρός, έγινε κυρίως γνωστός ως ο πρώτος που δημιούργησε τράπεζα αίματος και με το σύστημά του για την αποθήκευση του πλάσματος αίματος προκάλεσε επανάσταση στην ιατρική. Ο Drew ανέπτυξε τη μέθοδο αυτή στα πεδία των μαχών στην Ευρώπη και στον Ειρηνικό κατά τον Β' Παγκόσμιο πόλεμο. Αργότερα οργάνωσε το πρώτο πρόγραμμα τράπεζας αίματος στον κόσμο, το «Αίμα για τη Βρετανία». Δημιούργησε επίσης την τράπεζα αίματος του αμερικανικού Ερυθρού Σταυρού, της οποίας υπήρξε ο πρώτος διευθυντής.
5. Η Dolores Huerta (γενν. 1930), ηγέτιδα του εργατικού κινήματος και κοινωνική ακτιβίστρια, μία από τις πιο επιφανείς Μεξικανο-Αμερικανές στις ΗΠΑ, συν-ιδρύτρια και πρώτη ομότιμη αντιπρόεδρος του Σωματίου Ηνωμένων Αγροτών (UFW), έχει αφιερώσει τη ζωή της στον αγώνα για τη δικαιοσύνη και την αξιοπρέπεια των καλλιεργητών. Τιμημένη με αμέτρητες διακρίσεις για τις υπηρεσίες της στην κοινοτική εργασία, στα εργατικά δικαιώματα, στους ισπανόφωνους Αμερικανούς και στο γυναικείο κίνημα, αποτελεί πρότυπο για τις Μεξικανο-Αμερικανές.
- Μολονότι σπούδασε δασκάλα, δίδαξε στο δημοτικό σχολείο μόνο για λίγα χρόνια επειδή αισθάνθηκε ματαιωμένη από τους περιορισμούς της εργασίας. «Δεν άντεχα να βλέπω τα παιδιά να έρχονται στο μάθημα πεινασμένα και χωρίς παπούτσια. Σκέφτηκα ότι θα πετύχαινα πιο πολλά οργανώνοντας τους εργάτες που δούλευαν στα αγροκτήματα παρά διδάσκοντας τα πεινασμένα παιδιά τους», λέει. Ακούραστη και άφοβη λομπίστρια στην πολιτειακή κυβέρνηση της Καλιφόρνια, μεταξύ άλλων κατάφερε να αρθεί η απαίτηση υπηκοότητας από το δικαίωμα στη σύνταξη και προγράμματα δημόσιας αρωγής. Πρόσφερε επίσης στην τελική έγκριση νομοθεσίας ώστε οι ψηφοφόροι να έχουν το δικαίωμα να ψηφίζουν στα ισπανικά και το δικαίωμα των πολιτών να εξετάζονται για την άδεια οδήγησης στη μητρική τους γλώσσα. Επίσης, αγωνίστηκε από νωρίς ενάντια στη χρήση τοξικών εντομοκτόνων που απειλούν τους εργάτες, τους καταναλωτές και το περιβάλλον. Αγωνιζόμενη για την προάσπιση των δικαιωμάτων των εργατών στα αγροκτήματα, η Huerta έχει συλληφθεί είκοσι δύο φορές για μη βίαιες ειρηνικές δραστηριότητες. Έχει 11 παιδιά, 14 εγγόνια και 4 δισέγγονα.
6. Ο Cesar Chavez (1927-1993) ήταν ηγέτης του εργατικού κινήματος. Μεγάλωσε στους καταυλισμούς των μετακινούμενων εργατών. Ήταν από τους ιδρυτές και πρόεδρος της UFW (βλ. σημ. 12, κεφ. 2).

ΠΡΟΚΑΤΑΡΑΧΗ

ΥΠΟ ΕΥΧΑΡΙΣΤΟΛΟΓΙΑΣ

ΟΡΘΟ ΟΥΣΙΟΘΕΙΑΣ

ΚΑΙ ΩΣ ΠΡΟΚΑΤΑΡΑΧΗ

Η απλή επαφή με την ποικιλομορφία στην τάξη δεν αρκεί για να μάθουν τα παιδιά να δρουν με σεβασμό για τον «άλλο» και να επικοινωνούν μαζί του. Απαιτείται παράλληλα μια ήπια αλλά ενεργητική και σταθερή καθοδήγηση από τους ενήλικους. Δυστυχώς, πολλοί παιδαγωγοί και γονείς δεν είναι σίγουροι για το τι πρέπει να κάνουν όταν ένα παιδί προσχολικής ηλικίας επιδεικνύει προκατειλημμένη συμπεριφορά. Πολύ συχνά, η έλλειψη σιγουριάς καταλήγει στην απραξία: «Εμείνα άφωνη», «Φοβήθηκα μην πω ή μήπως κάνω λάθος κίνηση», «Με αναστάτωσε/θύμωσε τόσο πολύ, που δεν μπόρεσα να κάνω τίποτε», είναι μερικά από τα χαρακτηριστικά σχόλια που ακούγονται σε αυτές τις περιπτώσεις.

Οι διακρίσεις είναι μία μορφή επιθετικής συμπεριφοράς, τόσο επώδυνη όσο και η σωματική βία, και πρέπει να αντιμετωπίζονται αμέσως και άμεσα. Οι εκπαιδευτικοί πρέπει αφενός να συνειδητοποιήσουν τις στάσεις ή τα συναισθήματα που τους εμποδίζουν να επεμβαίνουν όταν τα παιδιά μεροληπτούν κάνοντας διακρίσεις στις σχέσεις τους με τα άλλα παιδιά και αφετέρου να προετοιμαστούν μέσα από τεχνικές, όπως είναι τα παιχνίδια ρόλων, ώστε να επεμβαίνουν κατάλληλα (βλ. κεφ. 12: «Κάνοντας την αρχή: Ένας οδηγός αυτο-εκπαίδευσης»).

ΣΤΟΧΟΙ

1. Να βοηθήσουμε τα παιδιά να αλλάξουν τη συμπεριφορά τους, ώστε αντί να δείχνουν ότι αισθάνονται άβολα ή να αντιδρούν ανάρμοστα μπροστά στη διαφορετικότητα, να την αποδέχονται και να τη σέβονται στην επαφή τους με τους άλλους.
2. Να στηρίξουμε τα παιδιά προσχολικής ηλικίας ώστε να διευρύνουν την αναπτυσσόμενη έννοια της δικαιοσύνης και την ενσυναίσθηση του ενός για το άλλο.
3. Να καλλιεργούμε την κριτική σκέψη σχετικά με τα στερεότυπα.
4. Να βοηθήσουμε τα παιδιά να αποκτήσουν αυτοπεποίθηση για να υπερασπίζονται τον εαυτό τους και τους άλλους ενάντια στις προκατειλημμένες ιδέες και τις διακρίσεις.

Αντιμετωπίζοντας την αρνητική αντίδραση προς το διαφορετικό

Μερικές φορές, όταν τα παιδιά συναντούν πολιτισμικές διαφορές, αντιδρούν με αρνητική συμπεριφορά που πληγώνει τα άλλα παιδιά. Ανεξάρτητα αν αυτό αποτελεί μια «φυσική» αντίδραση μπροστά στο καινούριο ή αντιδράσεις που έχουν μάθει τα παιδιά να εκδηλώνουν απέναντι στη διαφορετικότητα, είναι απαραίτητο να παρέμβουμε έτσι ώστε να μην επιτρέψουμε στην προ-προκατάληψη να εξελιχτεί σε προκατάληψη.

Ένα τετράχρονο λευκό κορίτσι ρωτάει έναν επισκέπτη στον παιδικό σταθμό: «Ποιο είναι το όνομά σου;» Ο επισκέπτης απαντάει: «Ράικο». «Μπλιαχ, μπλιαχ, μπλιαχ», λέει το παιδί. Η παιδαγωγός τής κάνει παρατήρηση: «Να είσαι ευγενική με τον επισκέπτη μας». Ο Ράικο μπαίνει στη συζήτηση και ρωτάει το παιδί: «Το όνομά μου σου ακούγεται αστείο;» (Το παιδί κουνάει το κεφάλι του καταφατικά.) «Το έχεις ξανακούσει άλλη φορά;» (Το παιδί κουνάει το κεφάλι του αρνητικά.) «Είναι ένα καινούριο και διαφορετικό όνομα για σένα», συνεχίζει ο Ράικο. «Εμένα μου αρέσει το όνομά μου. Είναι γιαιπωνέζικο». «Ω!» λέει το παιδί και φεύγει για να παίξει.

Παρόλο που η παιδαγωγός επενέβη, η αντίδρασή της ήταν ιδιαίτερα ασαφής. Το να διδάσκουμε την ευγένεια δεν είναι αρκετό. Τα παιδιά χρειάζονται βοήθεια ώστε να κατανοήσουν γιατί νιώθουν άβολα.

Καθώς η παιδαγωγός ξεκινάει να διαβάσει σε μια αγγλόφωνη ομάδα μια ιστορία στα ισπανικά, μερικά παιδιά αρχίζουν να χασκογελάνε. Η παιδαγωγός σταματάει να διαβάζει και λέει στα παιδιά: «Σταματώ την ανάγνωση επειδή κάποια παιδιά χασκογελάνε την ώρα που διαβάζω. Δεν είναι ωραίο αυτό... είναι αγενές. Ξέρω ότι για ορισμένους από σας τα ισπανικά είναι μια καινούρια γλώσσα. Μερικές φορές δεν νιώθουμε άνετα με κάτι που δεν ξέρουμε και γελάμε για να νιώσουμε καλύτερα, αλλά το να γελάμε με τον τρόπο που μιλούν οι άλλοι είναι άδικο και τους πληγώνει. Το να γελάτε ενοχλεί, αλλά δεν ενοχλεί να σηκώνετε το χέρι σας και να μου κάνετε ερωτήσεις γι' αυτά που διαβάζω».

Στην προετοιμασία της Ημέρας των Ευχαριστιών¹, το προσωπικό του σταθμού αποφασίζει να μαγειρέψει ο καθένας μαζί με τα παιδιά ένα πιάτο που να συνδέεται με την πολιτισμική του προέλευση. Μία Κινέζα παιδαγωγός ανακοινώνει ότι θα φτιάξει ένα κινέζικο γλυκό. «Μπλιαχ, σιχαίνομαι το κινέζικο φαγητό!» λέει η Αλέξης. «Εγώ τρώω κινέζικο φαγητό κάθε μέρα», απαντάει η παιδαγωγός. «Εμένα μου αρέσει μόνο το γουαταϊκάνικο φαγητό», λέει η Αλέξης γελώντας. «Τι είναι το γουαταϊκάνικο φαγητό;» ρωτάει η παιδαγωγός και βάζει την Αλέξης να τους πει τι τρώει κάθε μέρα. «Σου αρέσει το φαγητό που τρώω κάθε μέρα, κι εμένα μου αρέσει το φαγητό που τρώω κάθε μέρα. Δεν μου αρέσει όταν λες ότι σιχαίνομαι το κινέζικο φαγητό γιατί με πληγώνει. Όταν φτιάξω το γλυκό μου, μπορείς να πεις: "Όχι, ευχαριστώ... δεν θέλω. Δεν ξέρω τι γεύση έχει"». Ή μπορείς να δοκιμάσεις ένα μικρούτσικο κομμάτι επειδή, παρόλο που είναι καινούριο, μπορεί να σου αρέσει», συνεχίζει η παιδαγωγός.

«Μιλάς πολύ αστεία», λέει η Τάνια, ένα μαύρο παιδί, στη Σουν Γιανγκ που μιλάει αγγλικά. «Τάνια, η Σουν Γιανγκ δεν μιλάει αστεία» μαθαίνει να μιλάει αγγλικά. Στο σπίτι της η Σουν Γιανγκ και η οικογένειά της μιλούν κορεάτικα. Η Σουν Γιανγκ μιλάει κορεάτικα πολύ καλά και τώρα μαθαίνει να μιλάει και αγγλικά. Σύντομα λοιπόν θα μιλάει δύο γλώσσες. Στην τάξη μας μπορούμε να βοηθάμε ο ένας τον άλλο να μιλάμε διάφορες γλώσσες», λέει η παιδαγωγός.

Για να συνοψίσουμε:

1. Παρεμβαίνουμε αμέσως σε οποιαδήποτε αρνητική αντίδραση ενός παιδιού σε μια πολιτισμική διαφορά.
2. Βοηθάμε το παιδί να κατανοήσει γιατί αισθάνεται άβολα.
3. Εξηγούμε ποιες αντιδράσεις μπορεί να πληγώσουν τους άλλους και προτείνουμε εναλλακτικές αντιδράσεις.

Αντιμετωπίζοντας τον αποκλεισμό λόγω διακρίσεων

Ακολουθούν κάποια παραδείγματα απομόνωσης παιδιών λόγω διακρίσεων. Συμφωνείτε με τον τρόπο που χειρίζεται η παιδαγωγός την κάθε περίπτωση;

Τρία κορίτσια, η Μαρισόλ, η Άντζι και η Τζάνετ, έπαιζαν με τις κούκλες πάνω σε μια κουβέρτα. Όταν ο Δημήτρης προσπάθησε να μπει στο παιχνίδι τους, η Άντζι δήλωσε δυναμικά: «Τα αγόρια δεν μπορούν να παίξουν». Οι άλλες δύο συμφώνησαν. Ο Δημήτρης έφυγε. Η παιδαγωγός πήρε τον Δημήτρη και πήγαν κοντά στα κορίτσια. «Το ότι είναι αγόρι δεν είναι λόγος για να μην αφήνετε τον Δημήτρη να παίξει, όπως εγώ δεν θα άφηνα κανέναν να πει ότι δεν θα παίξει μαζί σας επειδή είστε κορίτσια», δήλωσε η παιδαγωγός. «Τα αγόρια δεν μπορούν να αλλάξουν το ότι είναι αγόρια και τα κορίτσια δεν μπορούν να αλλάξουν το ότι είναι κορίτσια – είναι αυτό που είναι. Είναι άδικο να μην αφήνουμε κάποιον να παίξει γιατί είναι αυτός που είναι». Τότε τα κορίτσια είπαν όλα μαζί: «Ναι, μας αρέσει να παίζουμε με τα αγόρια το πρωί και το απόγευμα αλλά όχι τώρα». Η παιδαγωγός τους ρώτησε: «Γιατί όχι τώρα;» «Οι μπαμπάδες είναι στη δουλειά», επέμεινε η Άντζι. «Ο Δημήτρης θα ήθελε να παίξει μαζί σας τώρα. Υπάρχει τρόπος που θα μπορούσε να παίξει μαζί σας και θα ήσαστε σύμφωνες;» Ο Δημήτρης τους διέκοψε: «Θα είμαι ο μπαμπάς. Είμαι στη δουλειά, αλλά σε λίγο θα έρθω στο σπίτι». Τα κορίτσια συμφώνησαν και η παιδαγωγός τους άφησε να παίξουν.

Τα παιδιά βρήκαν μια λύση, παρόλο που αυτή αντανάκλα τους παραδοσιακούς ρόλους των φύλων. Ωστόσο η παιδαγωγός έκρινε πως δεν ήταν η κατάλληλη στιγμή για να διακόψει το παιχνίδι τους.

Η Μπράντι και η Νίνα παίζουν μαζί στο κουκλόσπιτο. Ο Τόμας ηγαίνει και τις ρωτάει: «Τι παίζετε;» Μπράντι: «Κουκλόσπιτο». Τόμας: «Να είμαι ο μπαμπάς;» Νίνα: «Δεν χρειαζόμαστε μπαμπά». Τόμας: «Μπορώ να είμαι ο αδελφός;» Μπράντι: «Δεν χρειαζόμαστε άλλους ανθρώπους». Το παιχνίδι τους συνεχίζεται με τον Τόμας να παρακολουθεί. Η παιδαγωγός δεν επενέβη στη συζήτηση αυτή.

Τα παιδιά δεν χρειάζεται πάντα να παίζουν το ένα με το άλλο. Οι ομάδες δεν πρέπει πάντα να «ανακατεύονται». Στο προηγούμενο περιστατικό, η παιδαγωγός έκρινε ότι οι λόγοι που ανέφεραν τα παιδιά ως δικαιολογία για να

μη δεχτούν τον Μπράντι στο παιχνίδι τους δεν βασίζονταν σε προκαταλήψεις και, εκτός αυτού, δεν έχουν όλες οι οικογένειες μπαμπά ή αδελφό!

Η παιδαγωγός έχει παρατηρήσει ότι αρκετά παιδιά δεν συμπεριλαμβάνουν στο παιχνίδι τους τη Λόρι, ένα παιδί με ελαφριά εγκεφαλική παράλυση που κινείται με αμαξίδιο. Τα παιδιά δεν προβάλλουν λόγους που υποδηλώνουν διακρίσεις, απλώς λένε: «Δεν θέλουμε κανέναν άλλο να παίξει». Μετά από δύο εβδομάδες, η παιδαγωγός αποφασίζει να δράσει. Την πρώτη μέρα διαβάζει το βιβλίο *About Handicaps [Σχετικά με τις αναπηρίες]* (Frank, 1974), το οποίο αναφέρεται στο θέμα της εχθρότητας και του φόβου απέναντι σε ένα παιδί με διαφορετικές σωματικές ικανότητες.

Την επόμενη μέρα η παιδαγωγός λέει μια ιστορία για την Τζούλι, την κούκλα-χαρακτήρας που χρησιμοποιεί αμαξίδιο. Πρώτα απευθύνεται στη Λόρι: «Όταν πρωτοήρθε η Τζούλι (η κούκλα), τα παιδιά δεν ήθελαν να παίξουν μαζί της. Θα ήθελα να πω σε όλους την ιστορία της. Νομίζεις ότι είναι καλή ιδέα;» Η Λόρι κουνάει καταφατικά το κεφάλι της και χαμογελάει. Αφού περιέγραψε τις εμπειρίες και τα συναισθήματα της Τζούλι, η παιδαγωγός ρώτησε: «Τι θα μπορούσαν να κάνουν τα παιδιά για να τη βοηθήσουν να της αρέσει να έρχεται στο σχολείο;» Οι απαντήσεις των παιδιών αποκαλύπτουν παρανοήσεις στις οποίες απευθύνεται η παιδαγωγός – «Η Τζούλι είναι μωρό επειδή δεν μπορεί να περπατήσει, γι' αυτό τα παιδιά δεν θέλουν να παίξουν μαζί της». «Ίσως δεν ξέρει πώς να παίξει». Μερικά παιδιά προτείνουν λύσεις: «Να της πουν ότι την επόμενη φορά μπορεί να παίξει», «Εγώ θα ήμουν φίλος της», «Πρέπει να ζητήσουν συγγνώμη».

Η παιδαγωγός παρατηρεί: «Βλέπω το ίδιο πρόβλημα στην τάξη μας. Πολλά παιδιά δεν αφήνουν τη Λόρι να παίξει μαζί τους. Αυτό την κάνει να στενοχωριέται όπως και η Τζούλι. Από δω και πέρα, θέλω να σιγουρευτείτε ότι θα μπορεί να παίξει με όποιον θέλει. Μετά την ώρα του κύκλου θέλω αυτά τα παιδιά να παίξουν με τη Λόρι και μ' εμένα ένα παιχνίδι μαθηματικών...» (Η παιδαγωγός κατονομάζει μερικά παιδιά που παίζουν με τη Λόρι και μερικά άλλα που δεν έχουν παίξει.)

Ο Μπίλι, ένα λευκό παιδί, αρνείται να καθίσει δίπλα στον Τζορτζ, ένα παιδί Ινδιάνο Τσερόκι. Ο Μπίλι φωνάζει στην παιδαγωγό: «Φοβάμαι ότι ο Τζορτζ θα με σκοτώσει». Θέλοντας να μάθει η παιδαγωγός από πού προέρχεται αυτός ο φόβος, τον ρωτάει: «Γιατί αισθάνεσαι έτσι;» Ο Μπίλι λέει: «Επειδή οι Ινδιάνοι σκοτώνουν τους λευκούς ανθρώπους. Το είδα στην τηλεόραση χτες το βράδυ». Παιδαγωγός: «Μπίλι, τα περισσότερα προγράμματα της τηλεόρασης είναι φανταστικά, γι' αυτό δεν υπάρχει λόγος να φοβάσαι τους Ινδιάνους. Οι ταινίες με καουμπόηδες και Ινδιάνους που βλέπετε στην τηλεόραση δεν λένε την αλήθεια για τους Ινδιάνους. Πολλοί λευκοί άνθρωποι έκαναν κακά πράγματα στους Ινδιάνους, ενώ τους πήραν επίσης τη γη και τα σπίτια τους. Γι' αυτό και οι Ινδιάνοι τους πολέμησαν για να υπερασπιστούν τα σπίτια τους και τις οικογένειές τους. Ο Τζορτζ είναι μέλος της τάξης μας. Αυτός και η οικογένειά του ζουν στη γειτονιά μας ακριβώς όπως εσύ και η οικογένειά σου. Δεν θα προσβάλουμε ούτε αυτόν ούτε την οικογένειά του λέγοντας πράγματα για τους Ινδιάνους που δεν είναι αλήθεια. Όποτε ακούω κάποιον να λέει πράγματα που δεν είναι αλήθεια για τους Ινδιάνους, του λέω να σταματήσει. Θα ήθελα να με βοηθήσεις σ' αυτό». (CIBC, 1983: 17)

Αφού έχτισαν ένα σπίτι στη γωνιά με τα τουβλάκια, η Μπάρμπαρα και η Λίζα, δύο μαύρα κορίτσια, έχουν μια διαφωνία πού θα βάλουν τα έπιπλα. Μη μπορώντας να βρουν μια λύση, η Λίζα φωνάζει δυνατά στην Μπάρμπαρα: «Έτσι κι αλλιώς δεν μου αρέσεις επειδή έχεις κοντά και φουντωτά μαλλιά. Τα δικά μου μαλλιά είναι ωραία». Παιδαγωγός: «Λίζα, έχεις θυμώσει επειδή η Μπάρμπαρα θέλει να βάλει τα έπιπλα σε ένα μέρος κι εσύ θέλεις να τα βάλεις σε άλλο. Παρ' όλα αυτά, δεν πρέπει να πληγώνεις τα αισθήματα της Μπάρμπαρα λέγοντας κάτι που δείχνει κακία και έλλειψη σεβασμού. Όλα τα μαλλιά μακραίνουν διαφορετικά. Τα μαλλιά πολλών μαύρων ανθρώπων μακραίνουν αργά. Είναι συνήθως κοντά και κατσαρά. Το πώς μακραίνουν τα δικά σου μαλλιά εξαρτάται από το είδος των μαλλιών που έχει η οικογένειά σου. Λίζα, μέσα σ' αυτή την τάξη δεν μπορείς να αποκαλείς τα μαλλιά σου καλύτερα από ενός άλλου. Μπάρμπαρα, αν σου πουν κάποιον κακά πράγματα για τα μαλλιά σου, απλώς πες τους πως τα μαλλιά σου είναι όμορφα έτσι όπως είναι. Τώρα ας βρούμε έναν τρόπο να λύσουμε το πρόβλημα πού θα βάλουμε τα έπιπλα της κούκλας. Όταν μάθετε να συνεργάζεστε, δεν θα λέτε η μια στην άλλη κακίες που πληγώνουν τα αισθήματά σας». (CIBC, 1983: 18)

Κατευθυντήριες γραμμές για την αντιμετώπιση των παιδικών συμπεριφορών που οδηγούν στον αποκλεισμό λόγω διακρίσεων

Βάλτε όρια. Βάλτε τον σταθερό κανόνα ότι καμία πλευρά της ταυτότητας ενός παιδιού ή ενός ενηλίκου, είτε είναι το φύλο, η φυλή, η εθνότητα, οι σωματικές ικανότητες, το θρήσκευμα, η κοινωνικο-οικονομική τάξη είτε οτιδήποτε άλλο, δεν θεωρείται ποτέ αποδεκτός λόγος για αποκλεισμό ή κοροϊδία. «Μέσα σ' αυτή την τάξη δεν είναι σωστό να λέτε ότι δεν θα παίξετε με κάποιον λόγω του χρώματος του δέρματός του ή επειδή είναι κορίτσι ή επειδή χρησιμοποιεί αμαξίδιο».

Να επεμβαίνετε αμέσως υπενθυμίζοντας στα παιδιά τα όρια.

Τονώστε/στηρίξτε το παιδί που γίνεται στόχος των διακρίσεων. «Ήταν άδικο που ο Τζόνι είπε ότι δεν μπορούσε να παίξεις επειδή είσαι μαύρος». Βοηθήστε το παιδί που ήταν στόχος διακρίσεων να εκφράσει στο άλλο παιδί τα συναισθήματά του με λόγια. «Δεν θέλω να το λες αυτό· δεν μου αρέσει». Μάθετε στα παιδιά να μη δέχονται να είναι θύματα. Βοηθήστε αυτόν που αποκλείει το άλλο παιδί να κατανοήσει ότι η διάκριση πληγώνει ένα παιδί ακριβώς όπως ο σωματικός πόνος.

Καθορίστε τους αληθινούς λόγους της σύγκρουσης. Εάν αυτός/-ή που αποκλείει ένα άλλο παιδί από το παιχνίδι δεν χρησιμοποιεί συνήθως δικαιολογίες που βασίζονται σε προκαταλήψεις και αν μάθετε ότι ο αληθινός λόγος γι' αυτό το συγκεκριμένο περιστατικό του αποκλεισμού είναι μια συγκεκριμένη πράξη από τη μεριά του παιδιού το οποίο αποκλείστηκε (ήθελε να γίνει πυροσβέστης και κάποιος άλλος ήταν ήδη πυροσβέστης), βοηθήστε πρώτα τα παιδιά να κατανοήσουν ότι ο αληθινός λόγος για τον αποκλεισμό τους δεν σχετίζεται με την ταυτότητα του παιδιού και μετά βάλτε τα να λύσουν το πρόβλημα (να γίνουν πυροσβέστες με τη σειρά, να φτιάξουν μια καινούρια πυροσβεστική ή οτιδήποτε άλλο θεωρείται κατάλληλο.)

Εάν πιστεύετε πως πίσω από τον αποκλεισμό κρύβονται προκαταλήψεις, εάν δηλαδή το παιδί που αποκλείει ένα άλλο έχει εκδηλώσει ξανά παρόμοια συμπεριφορά ή/και έχει εκφράσει δικαιολογίες που βασίζονται σε προκαταλήψεις – προσφέρετε στο αποκλεισμένο παιδί επιπλέον στήριξη: «Είμαι θυμωμένος/-η που ο Τζόνι δεν θέλει να παίξει μαζί σου. Χάνει ένα σπουδαίο φίλο. Δεν μου αρέσει αυτό που λέει και θα τον βοηθήσω να αλλάξει τις ιδέες του για να παίξει μαζί σου. Τώρα, ας βρούμε κάποιον άλλο για να παίξεις».

Κατόπιν ασχοληθείτε περισσότερο με το παιδί που είναι υπεύθυνο για τον αποκλεισμό: Πείτε στο παιδί: «Μέσα σε αυτή την τάξη δεν είναι σωστό να αρνείσαι να παίξεις με ένα άλλο παιδί επειδή είναι μαύρο (ή μιλάει μια άλλη γλώσσα)». Προσπαθήστε να μάθετε περισσότερα για τις σκέψεις που κρύβονται πίσω από τις προκαταλήψεις του παιδιού.

Δουλέψτε πάνω σε ένα μακροπρόθεσμο πρόγραμμα: Συλλέξτε περισσότερα στοιχεία σχετικά με τον Τζόνι για να μάθετε τους πιθανούς λόγους της ρατσιστικής συμπεριφοράς του, συμπεριλαμβάνοντας περαιτέρω παρατηρήσεις και συζητήσεις με το υπόλοιπο προσωπικό και την οικογένειά του. Αναπτύξτε ένα σχέδιο για τα πράγματα που πρέπει να γίνουν αντικείμενο παραπέρα επεξεργασίας στο σχολείο και στο σπίτι. Κρατήστε συχνή επαφή με το σπίτι του. Μετά από μία συμφωνημένη χρονική περίοδο, επανεκτιμήστε την πρόοδο του παιδιού και, αν χρειαστεί, αναπτύξτε επιπλέον σχέδια.

Μέσα σε αυτές τις καθοδηγητικές γραμμές, τα παιδιά μπορεί να χρειαστούν διαφορετικά είδη παρέμβασης και σε διαφορετικό βαθμό για να ξεπεράσουν την προ-προκατάληψη και τις συμπεριφορές διακρίσεων.

Για πολλά παιδιά, μια σταθερή και ξεκάθαρη παρέμβαση είναι αρκετή:

Σήμερα το πρωί, η Σάντι αρνήθηκε να παίξει με την Τιφάνι, ένα καινούριο μαύρο παιδί. Ήταν η πρώτη φορά που η παιδαγωγός της Σάντι είδε αυτή τη συμπεριφορά. Όταν ρώτησε γιατί συνέβη αυτό, η Σάντι απάντησε: «Η Ιλέιν (ένα άλλο παιδί στην τάξη) είπε ότι δεν πρέπει να παίζουμε με την Τιφάνι επειδή είναι μαύρη». Η παιδαγωγός της απάντησε: «Αυτό δεν είναι λόγος για να μην παίξεις μαζί της. Ούτε που την ξέρεις την Τιφάνι ακόμη. Θέλω να τη γνωρίσεις». Η Σάντι πλησίασε την Τιφάνι κι έγιναν φίλες. Δεν υπήρξαν άλλες συμπεριφορές διακρίσεων από τη μεριά της Σάντι.

Για άλλα παιδιά μια σειρά από δραστηριότητες είναι απαραίτητες:

Η Αν, μητέρα της Τζέιν, είπε στην παιδαγωγό ότι η Τζέιν ανέφερε πως δεν της αρέσει η Μέι (μια Βιετναμέζα φοιτήτρια που έκανε την πρακτική της) επειδή η Μέι μιλάει αστεία κι έχει πολύ σκούρο δέρμα. Η Αν εξήγησε στην Τζέιν ότι η Μέι είναι από μια άλλη χώρα όπου οι άνθρωποι έχουν πιο σκούρο δέρμα από κείνη και ότι η Μέι μαθαίνει αγγλικά. Ζήτησε από την Τζέιν να αποδέχεται όλους τους παιδαγωγούς. Η Τζέιν επέμεινε ότι δεν της άρεσε η Μέι. Η Αν στενοχωρήθηκε, λέγοντας ότι δεν ήξερε τι άλλο να κάνει.

Η παιδαγωγός διαισθάνθηκε ότι η Τζέιν ένωθε άβολα επειδή η Μέι ήταν πολύ διαφορετική από οποιονδήποτε άλλον ήξερε. Συζήτησε με την Αν για το πώς να βοηθήσουν την Τζέιν να μάθει περισσότερο για τη Μέι, τόσο στο σπίτι όσο και στο σχολείο.

Το ίδιο Βράδυ, η Αν μίλησε στην Τζέιν για τη χώρα καταγωγής της Μέι και έδειξε στην Τζέιν κάποια βιβλία με εικόνες. Η Αν ανέφερε ότι η Τζέιν έδειξε ενδιαφέρον.

Στο σχολείο, η Μέι μίλησε πολλές φορές στη μικρή ομάδα της Τζέιν για τη ζωή της, χρησιμοποιώντας φωτογραφίες και καθημερινά αντικείμενα. Η Αν συνέχισε την προσπάθεια προσκαλώντας τη Μέι στο σπίτι τους για γεύμα, πράγμα που υπήρξε αποτελεσματικό. Ούτε η μητέρα της ούτε η παιδαγωγός είδαν άλλη φορά την Τζέιν να νιώθει άβολα με τη Μέι.

Για ένα μικρότερο αριθμό παιδιών, η συμπεριφορά διακρίσεων είναι μέρος ενός γενικότερου συναισθηματικού προβλήματος και επομένως είναι δυσκολότερο να αλλάξει.

Η Ιλέιν, ένα λευκό παιδί με σοβαρά συναισθηματικά προβλήματα, συμπεριφερόταν ρατσιστικά για να εκφράσει τον γενικότερο θυμό και την επιθετικότητά της. Η πρώτη στρατηγική της παιδαγωγού ήταν να στηρίξει τα παιδιά τα οποία απέκλειε η Ιλέιν, αλλά όχι και να απευθυνθεί άμεσα στη φυλετική προκατάληψη της Ιλέιν επειδή ήθελε να δουλέψει προηγουμένως μαζί της τα γενικότερα συναισθηματικά της προβλήματα. Εκ των υστέρων, αυτό αποδείχτηκε ότι ήταν ένα σοβαρό λάθος. Όχι μόνο εξακολούθησε για υπερβολικά πολύ καιρό η προκατειλημμένη συμπεριφορά της Ιλέιν, αλλά άρχισαν να τη μιμούνται κι άλλα παιδιά. Καθοδηγούμενα από την Ιλέιν, χρησιμοποίησαν ως στόχο ένα συγκεκριμένο μαύρο παιδί.

Τελικά, η παιδαγωγός συνειδητοποίησε ότι είχε ένα σοβαρό πρόβλημα στα χέρια της. Την ώρα του κύκλου συζήτησης μίλησε με τα παιδιά για το γεγονός ότι απέκλειαν άλλα παιδιά και τόνισε ότι αυτό ήταν πολύ σοβαρό και ανησυχητικό. Ξεκαθάρισε ότι στο εξής οι παιδαγωγοί δεν θα άφηναν κανένα να λείει πως δεν θα παίζει με άλλο παιδί εξαιτίας του χρώματος του δέρματός του. Ζήτησε από τα παιδιά να βοηθήσουν το ένα το άλλο για να το θυμούνται.

Κατά τη διάρκεια των επόμενων εβδομάδων, η παιδαγωγός έκανε μερικές επιπλέον δραστηριότητες σε μικρές ομάδες σχετικά με διάφορα χρώματα δέρματος, διάβασε ιστορίες για μαύρα παιδιά και είπε ιστορίες για τις μαύρες κούκλες-χαρακτήρας. Κάποια παιδιά χρειάστηκαν υπενθύμιση των ορίων, μερικά χρειάστηκαν περαιτέρω επέμβαση από την παιδαγωγό. Όταν τα παιδιά έπαιζαν αρμονικά, η παιδαγωγός τα στήριζε: «Σήμερα παίξατε πολύ καλά με τη Λίντα». Εκτός από την Ιλέιν, η αρνητική συμπεριφορά των υπόλοιπων παιδιών σταμάτησε. Το προσωπικό έβαλε στην Ιλέιν πολύ πιο αυστηρά όρια και ενίσχυσε τα όρια στις συμπεριφορές διακρίσεων, ενώ συνέχισε να δουλεύει μαζί της και με τους γονείς της σχετικά με τα άλλα προβλήματα της Ιλέιν. Η παιδαγωγός δεν κατάφερε να εξαλείψει τελείως την επιθετικότητά της προς τα μαύρα παιδιά, κατάφερε όμως να τη σταματήσει να εμπλέκει τα άλλα παιδιά.

Μετά από αυτή την εμπειρία, η παιδαγωγός αποφάσισε ότι δεν θα καθυστέρουσε ποτέ ξανά την άμεση αντιμετώπιση της συμπεριφοράς διακρίσεων ανεξάρτητα από το ποιοι είναι οι λόγοι μιας τέτοιας συμπεριφοράς.

Η Μάργκαρετ, ένα τετράχρονο κορίτσι, αρνείται να παίζει με την Άννα. «Φύγε, εσύ όχι καλή Μεξικάννα», φωνάζει. Η Άννα απομακρύνεται, έκπληκτη στην αρχή κι έπειτα έτοιμη να βάλει τα κλάματα. Η παιδαγωγός παρεμβαίνει αμέσως. Βάζει τα χέρια της γύρω από την Άννα και την αγκαλιάζει και μετά, με σταθερή φωνή, λέει στη Μάργκαρετ: «Αυτό που είπες στην Άννα είναι πολύ οδυνηρό και άδικο». Προτού προχωρήσει η παιδαγωγός και πει τίποτε άλλο, η Μάργκαρετ επιμένει: «Ο μπαμπάς μου είπε να μην παίζω μαζί της. Λέει ότι οι Μεξικάνοι είναι βρόμικοι». Η παιδαγωγός απαντάει: «Μάργκαρετ, μέσα στην τάξη μας όλοι παίζουμε με όλους. Έχω διαφορετικούς κανόνες από τον πατέρα σου. Επίσης δεν πιστεύω τα ίδια πράγματα μ' εκείνον. Δεν πιστεύω ότι είναι αλήθεια πως οι Μεξικάνοι είναι

βρόμικοι. Θα μιλήσω με τον πατέρα σου σχετικά με τις διαφορετικές μας ιδέες και κανόνες». Κατόπιν η παιδαγωγός λέει στην Άννα: «Πάμε να βρούμε κάτι ξεχωριστό για να παίξουμε μαζί». Η Άννα διαλέγει να διαβάσει βιβλία. Στη γωνιά με τα βιβλία, η παιδαγωγός παίρνει πρώτα την Άννα στα γόνατά της και λέει: «Λυπάμαι που είπε η Μάργκαρετ αυτά τα πράγματα, που είναι άδικο κι όχι αληθινά. Θα της ξαναμιλήσω και θα της υπενθυμίσω ότι στην τάξη μας φροντίζουμε ο ένας τον άλλο και δεν αφήνουμε κανέναν απέξω. Τώρα ποιο βιβλίο θα ήθελες να σου διαβάσω;»

Σε αυτή την περίπτωση, η άμεση παρέμβαση της παιδαγωγού και η οροθέτησή της ήταν ουσιαστική. Ήξερε επίσης από προηγούμενες συζητήσεις με τους γονείς της Μάργκαρετ ότι είχαν αρνητική στάση εναντίον των Μεξικανών. Μετά το σχολείο τούς τηλεφώνησε και τους είπε τι είχε συμβεί και πώς χειρίστηκε το περιστατικό, εξηγώντας τους ότι δεν είναι αποδεκτό για τους γονείς να λένε στα παιδιά τους πως δεν μπορούν να παίξουν με ένα συγκεκριμένο παιδί. Κανόνισε μια συνάντηση μαζί τους ώστε να συζητήσουν για τα διαφορετικά μηνύματα που έδιναν στη Μάργκαρετ (βλ. κεφ. 11: «Δουλεύοντας με τους γονείς», για ιδέες σχετικά με το πώς χειρίζομαστε τέτοιες συναντήσεις). Η παιδαγωγός μίλησε επίσης με την οικογένεια της Άννας, εξηγώντας τι είχε συμβεί και τι έκανε, και τους ζήτησε να την ενημερώσουν εάν η Άννα έδειχνε ή εξέφραζε περαιτέρω ανησυχία σχετικά με το περιστατικό.

ΠΡΟΣΟΧΗ

Όταν χειρίζεστε συμπεριφορές διακρίσεων,

Μην τις αγνοείτε. «Θα περάσει από μόνο του αν δεν αντιδράσω». Αυτή η θέση δεν υποστηρίζει το στόχο των διακρίσεων και υποδηλώνει την ανοχή για τέτοιες ενέργειες διακρίσεων, καθιστώντας το περιβάλλον ανασφαλές.

«Αν αντιδράσω, θα χειροτερέψω τα πράγματα». Είναι αλήθεια πως μερικά παιδιά θα δοκιμάσουν αυτά τα όρια όπως και όλα τα άλλα. Ωστόσο δεν θα αγνοούσαμε τα παιδιά αν πετούσαν τουβλάκια ή άμμο στα πρόσωπα των άλλων παιδιών επειδή θα ανησυχούσαμε ότι η παρέμβαση θα επιδεινώνει αυτές τις συμπεριφορές. Ενεργούμε λοιπόν και επαναπροσδιορίζουμε με αυτό τον τρόπο τα όριά μας.

Μην προβάλλετε δικαιολογίες. Εάν πείτε: «Ο Τζόνι δεν το εννοούσε πραγματικά ή δεν ήξερε τι εννοούσε όταν είπε ότι η Σούζαν δεν μπορεί να παίξει επειδή είναι αγοροκόριτσο» ή «Ο Τζόνι έχει προβλήματα κοινωνικότητας, ας μην εστιάζουμε το σχόλιο σε αυτά», συγχωρείτε τη συμπεριφορά διακρίσεων. Αντίθετα, εάν πείτε: «Η Σούζαν δεν στενοχωρήθηκε με τα σχόλια του Τζόνι. Απλώς έφυγε», υποτιμάτε τα συναισθήματα του αποκλεισμένου παιδιού. Προβάλλοντας δικαιολογίες για τις συμπεριφορές αυτές, μαδαινείτε στο ένα παιδί ότι είναι σωστό να πληγώνει τα άλλα και στο άλλο παιδί ότι δεν θα το προστατεύσετε από την καταπιεστική συμπεριφορά.

Μην ακινητοποιείστε από το φόβο. Το να κάνετε ένα λάθος είναι πολύ λιγότερο σοβαρό από το να μην ενεργήσετε καθόλου. Μπορείτε πάντα να γυρίσετε σε ένα παιδί και να πείτε ή να κάνετε κάτι άλλο αν, όταν το ξανασκεφτείτε, αισθανθείτε ότι δεν αντιδράσατε σωστά. Ωστόσο, αν δεν μπορέσατε να αντιδράσετε καθόλου, σκεφτείτε τι θα κάνατε μετά και ξαναγυρίστε στα παιδιά που είχαν εμπλακεί σε αυτό το περιστατικό.

Μαθαίνοντας να αναγνωρίζετε και να κριτικάρετε τα στερεότυπα

Τα αντικείμενα που χρησιμοποιούν τα μικρά παιδιά συχνά αντανακλούν και προβάλλουν τα στερεότυπα: τα καλαδάκια του φαγητού, τα βιβλία, η συσκευασία των φαγητών, τα παιχνίδια, τα κινούμενα σχέδια στην τηλεόραση, τα διαφημιστικά, οι κωμωδίες, τα διακοσμητικά αντικείμενα. Μια άλλη μορφή κοινωνικών στερεοτύπων που επηρεάζει τα μικρά παιδιά είναι κοινές φράσεις όπως «Μα καλά, Πόντιος είσαι!» «Κάτι τρέχει στα γύφτικα!» Ακούγοντας τους ενηλίκους και τα μεγαλύτερα παιδιά να χρησιμοποιούν τέτοιες εκφράσεις τα παιδιά προσχολικής ηλικίας θα τις μιμηθούν, εκτός εάν μάθουν ότι έτσι μπορεί να πληγώνουν ορισμένους ανθρώπους.

Οι περισσότεροι ενήλικοι είναι τόσο συνηθισμένοι στα στερεότυπα, ώστε ούτε τα αναγνωρίζουν ως τέτοια. Εάν οι παιδαγωγοί εκπαιδεύσουν τον εαυτό τους για να είναι σε εγρήγορση, τότε θα είναι σε θέση να βοηθήσουν τα τετράχρονα και τα πεντάχρονα παιδιά να αρχίσουν να έχουν κριτική σκέψη, ώστε να μπορούν να αντιστέκονται στις ζημιογόνες συνέπειες των στερεοτύπων.

Ακολουθούν παραδείγματα που μας δείχνουν τι έμαθαν τα παιδιά ηλικίας τεσσσερεσήμισι και πεντέμισι χρόνων μετά από συντονισμένες δραστηριότητες που είχαν στόχο να αντικρούσουν τα κυρίαρχα στερεότυπα για τους Ιθαγενείς Αμερικανούς.

Η Τζιλ έφτασε σήμερα το πρωί με μια στερεοτυπική φιγούρα «Ινδιάνου πολεμιστή». Η Σου και ο Κάντζι της είχαν αμέσως: «Μην το δείξεις αυτό στη Σουζάνε (μέλος του προσωπικού που είναι Ινδιάνο Τσερόκι-Κρι) θα πληγωθεί. Δεν είναι έτσι οι Ινδιάνοι».

Ο Μάλκολμ έφερε στη Σουζάνε ένα αντίγραφο του National Geographic και δείχνοντάς της τις εικόνες με τους Ιθαγενείς Αμερικανούς την περίοδο της αποικιοκρατίας, ρώτησε: «Αυτές είναι αληθινές;»

Δραστηριότητες

Προσφέρετε εμπειρίες που αμφισβητούν τις στερεοτυπικές ιδέες των παιδιών. Προσκαλέστε ανθρώπους που αμφισβητούν τα στερεότυπα με τη δουλειά που κάνουν –έναν άντρα νοσοκόμο, μία μαύρη γυναίκα γιατρό, μία γυναίκα πυροσβέστη, μία γυναίκα οδηγό φορτηγού, ένα χορευτή, μία βαρήκοη παιδαγωγό, ένα Λατινοαμερικανό δικηγόρο, ένα λευκό εργάτη εργοστασίου– να επισκεφθούν την τάξη σας.

Διαβάστε βιβλία που αμφισβητούν τα στερεότυπα: *My Daddy Is a Nurse* [Ο μπαμπάς μου είναι νοσοκόμος] (Wandro, 1981)· *My Special Best Words* [Οι ξεχωριστές καλύτερές μου λέξεις] (Steeptoe, 1974), για έναν άγαμο πατέρα· *Don't Feel Sorry for Paul* [Μη λυπάσαι τον Πολ] (Wolf, 1974)· *Grandma's Wheelchair* [Το αμαξίδιο της γιαγιάς] (Henriod, 1982)· *All Kinds of Families* [Όλα τα είδη των οικογενειών] (Simon, 1975).

Εκθέστε δίπλα δίπλα φωτογραφίες και εικόνες που αμφισβητούν τα στερεότυπα: άντρες και γυναίκες, με διαφορετική φυλετική και εθνοτική καταγωγή και διαφορετικές σωματικές ικανότητες, να κάνουν παρόμοια δουλειά.

Αντικρούστε τις στερεοτυπικές ιδέες των παιδιών και συνεχίστε με δραστηριότητες. Για παράδειγμα, μία παιδαγωγός-προσχολικής ηλικίας ακούει τη συζήτηση αυτή μέσα στο χώρο ελεύθερης θεατρικής έκφρασης. Τρία λευκά παιδιά, δύο αγόρια κι ένα κορίτσι, παίζουν. Ο Μαρκ, ένα μαύρο αγόρι, τους πλησιάζει. Ένα λευκό παιδί που παίζει συχνά με τον Μαρκ του λέει: «Δεν μπορείς να παίζεις τώρα. Οι μαύροι δεν μπορούν να παντρευτούν τους λευκούς». Η παιδαγωγός επεμβαίνει και λέει: «Αυτό δεν είναι αλήθεια. Πολλοί μαύροι άντρες παντρεύονται λευκές γυναίκες και πολλές μαύρες γυναίκες παντρεύονται λευκούς άντρες. Δεν είναι σωστό να λες ότι ο Μαρκ δεν μπορεί να παίζει μαζί σου». Έπειτα η παιδαγωγός τους αφήνει να παίζουν. Τις επόμενες μέρες συνεχίζει να διαβάζει το *Black Is Brown Is Tan* [Το μαύρο είναι καφέ είναι μελαψό] (Adoff, 1973)] με θέμα ένα διαφορετικό μαύρο-λευκό γάμο και φέρνει επίσης εικόνες από το αρχείο της με διάφορα παραδείγματα από διαφορετικούς και διεθνοτικούς γάμους για να τις δείξει και να τις συζητήσουν σε μικρές ομάδες.

Συγκρίνετε τις αυθεντικές και τις στερεοτυπικές εικόνες σε βιβλία και σε άλλα υλικά

Η σύγκριση των εικόνων είναι ένα αποτελεσματικό διδακτικό εργαλείο όταν κοιτάζουμε τις εικονογραφήσεις των βιβλίων, των κόμικ, των κινουμένων σχεδίων, των αφισών, των ευχετήριων καρτών, των εορταστικών διακοσμήσεων, ακόμη και του παιδαγωγικού υλικού. Εξηγήστε την έννοια της κριτικής των εικόνων για να αποφασίσετε αν είναι δίκαιες ή άδικες. «Οι άδικες εικόνες δεν είναι αληθινές (το δέρμα των Κινέζων δεν είναι κίτρινο) και κοροϊδεύουν κάποιον άνθρωπο (υπερβάλλοντας τα χαρακτηριστικά του)». Εάν το επιθυμείτε, χρησιμοποιήστε τη λέξη στερεότυπα όταν αναφέρεστε στις άδικες εικόνες.

Δείξτε στα παιδιά μια στερεοτυπική εικόνα και πείτε: «Αναρωτιέμαι αν αυτή η εικόνα είναι δίκαιη. Ας το ψάξουμε». Συγκρίνετέ τη με μία αυθεντική εικόνα, μιλώντας για το τι είναι διαφορετικό. Βοηθήστε τα παιδιά να εκφράσουν με λόγια πως είναι άδικη η εικόνα και γιατί τα στερεότυπα πληγώνουν τα αισθήματα των ανθρώπων. Έπειτα αποφασίστε μαζί τι να κάνετε με το στερεοτυπικό υλικό: καλύψτε το με μία πιο αυθεντική εικόνα ή σταματήστε να χρησιμοποιείτε αυτό το υλικό.

Φτιάξτε μαζί με τα παιδιά ένα βιβλίο σχετικά με τις δίκαιες και τις άδικες εικόνες

Σε αντικριστές σελίδες κολλήστε μία «δίκαιη» και μία «άδικη» εικόνα σχετικά με τους ρόλους των φύλων, μία φυλετική ή μία εθνοτική ομάδα, ένα άτομο με μια εμφανή αναπηρία. Χρησιμοποιήστε εικόνες από περιοδικά ή φωτοτυπίες από εικονογραφήσεις βιβλίων. Κάτω από κάθε εικόνα γράψτε μερικές προτάσεις που σας υπαγορεύουν τα παιδιά σχετικά με το γιατί πιστεύουν ότι μία εικόνα είναι δίκαιη ή άδικη. Προσθέστε καινούριες εικόνες στο βιβλίο που τις βρίσκετε εσείς ή τα παιδιά. Διαβάστε το βιβλίο στην ώρα του κύκλου και αφήστε το στη βιβλιοθήκη για να μπορούν να το κοιτάζουν τα παιδιά μόνα τους.

Κριτική βιβλίων

Εδώ μπορείτε να χρησιμοποιήσετε βιβλία που έχουν αποσυρθεί από την καθημερινή κυκλοφορία μέσα στην τάξη. Για παράδειγμα, μία παιδαγωγός παιδικού σταθμού διαβάζει το βιβλίο *Porcorn* [Ποπκόρν] (Asch, 1979) στα τετράχρονα παιδιά. Το κεντρικό πρόσωπο, μία αρκούδα, ντύνεται «Ινδιάνα» για ένα πάρτι της γιορτής Halloween². Αφού διαβάσει την ιστορία, η παιδαγωγός ρωτάει: «Τι σας αρέσει και τι δεν σας αρέσει σ' αυτό το βιβλίο;» και γράφει τις απαντήσεις των παιδιών σε ένα μεγάλο φύλλο χαρτί. Στα παιδιά αρέσει που «το ποπκόρν πετάχτηκε παντού στο χώρο και σκαρφάλωσε στο πάνω πάτωμα... επειδή το σπίτι γέμισε τόσο πολύ με ποπκόρν που δεν μπορούσε να δει κανείς τίποτε». Δεν τους αρέσει το ότι «οι γονείς άφησαν την αρκούδα μόνη της μέσα στο σπίτι – θα φοβόταν» και το ότι η αρκούδα ντύθηκε Ινδιάνα – πληγώνει τα αισθήματα των Ιθαγενών Αμερικανών, θα νομίζουν ότι τους κοροϊδεύουν». «Πώς αλλιώς θα μπορούσε να ντυθεί η αρκούδα;» ρωτάει η παιδαγωγός. Τα παιδιά προτείνουν άλογο, φάντασμα, λιοντάρι και δεινόσαυρο.

Αναγνωρίστε και στηρίξτε τα παιδιά να συνειδητοποιήσουν τα στερεότυπα

Ο Μπέντζαμιν έπαιζε με τα παιχνίδια Lego^{TM}, που είναι και από τα αγαπημένα του. Ξαφνικά κοίταξε την παιδαγωγό και ανακοίνωσε: «Ξέρεις κάτι, όλοι σ' αυτό το παιχνίδι είναι λευκοί!» Η παιδαγωγός τού απάντησε: «Α! έχεις δίκιο! Έπρεπε να υπάρχουν και μαύρες και ασιατικές και λατινοαμερικανικές φιγούρες. Νομίζω ότι στη χώρα όπου φτιάχνονται τα Lego^{TM} σχεδόν όλοι είναι λευκοί. Είμαι περήφανη για σένα που το παρατήρησες, επειδή είναι σημαντικό να παρατηρούμε τα πράγματα όταν είναι άδικο, όπως αυτό».

Μαθαίνοντας να λύνουμε προβλήματα συμπεριφοράς

1. Μάθετε στα παιδιά τρόπους για να υπερασπίζονται τον εαυτό τους. Η ακόλουθη δραστηριότητα (που αναπτύχθηκε από τη Molly Scudder και τη Susan Parker) είναι το παράδειγμα ενός τρόπου με τον οποίο μπορούμε να βοηθήσουμε τα παιδιά να μάθουν αποτελεσματικές, κατάλληλες δεξιότητες για να εκφράσουν το θυμό τους όταν πληγωθούν από κάποιον άλλο και για να σταματήσουν τη σωματική ή τη λεκτική επιθετικότητα ενός άλλου παιδιού. Αυτή η δραστηριότητα βοηθάει τα παιδιά να τολμούν να υπερασπίζονται τον προσωπικό τους χώρο. Μπορεί να χρησιμοποιηθεί σε περιπτώσεις που τα παιδιά χτυπούν το ένα το άλλο ή χρησιμοποιούν λεκτική βία. Υλικά: Ένα στεφάνι με διάμετρο 90 εκαστά και 3 πάνινες κούκλες στο μέγεθος των παιδιών (αγόρι/κορίτσι και διαφορετικής φυλετικής/εθνοτικής προέλευσης).

Μέθοδος: Στην ώρα της μεγάλης ομάδας:

- Πείτε στα παιδιά: «Θα παίξουμε ένα παιχνίδι που θα σας βοηθήσει να φροντίζετε τον εαυτό σας».

- Η παιδαγωγός και η βοηθός τους δείχνουν πώς. Η βοηθός βάζει το στεφάνι πάνω από το κεφάλι της και το ρίχνει στο έδαφος. Η παιδαγωγός εξηγεί: «Είστε σε έναν ιδιαίτερο χώρο που σας ανήκει. Έχετε το δικαίωμα να ελέγχετε αυτόν το χώρο. Εάν έρθουν κάποιοι στο χώρο σας όταν δεν τους θέλετε ή σας πληγώσουν με τις πράξεις ή τα λόγια τους, έχετε το δικαίωμα και την ευθύνη να σταματήσετε αυτό τον άνθρωπο.
- Παίξτε ένα παιχνίδι ρόλων με μια κούκλα που «εισβάλλει» στον προσωπικό χώρο της βοηθού μέσα στο στεφάνι. Η παιδαγωγός έξω από το στεφάνι κρατάει την κούκλα μπροστά της και χτυπάει τη βοηθό με το μπράτσο της κούκλας. Η βοηθός ψιθυρίζει: «Μην το κάνεις αυτό». Η κούκλα τη χτυπάει πάλι. Η βοηθός ανταποδίδει το χτύπημα. Η κούκλα την ξαναχτυπάει. Αυτή τη φορά η βοηθός πιάνει τον καρπό της κούκλας σταθερά μέσα στα χέρια της, την κοιτάζει στα μάτια και λέει με σταθερή δυνατή φωνή: «Είμαι θυμωμένη μαζί σου. Δεν μου αρέσει όταν με χτυπάς. Σταμάτησέ το». Η κούκλα σταματάει.
- Κατόπιν κάποια από τα παιδιά παίζουν με τη σειρά τους – ένα παιδί μπαίνει μέσα στο στεφάνι, ενώ ένα δεύτερο χειρίζεται την κούκλα. Αφού η μισή ομάδα δραματοποιήσει την κατάσταση, η υπόλοιπη ομάδα σχολιάζει πώς αντέδρασε το παιδί μέσα στο στεφάνι. Ρωτήστε: «Ακούγεται σαν να είναι θυμωμένη; Θα μπορούσε να σταματήσει την κούκλα να τη χτυπάει; Τι χρειάζεται να κάνει για να σταματήσει την κούκλα που τη χτυπάει; Χρειάζεται να αλλάξει τη φωνή της ή τα λόγια της;» Δοκιμάστε και συζητήστε τα πλεονεκτήματα αυτών που προτείνουν τα παιδιά.

Η παιδαγωγός μπορεί επίσης να κάνει προτάσεις: «Γιά να σας ακούσω να μιλάτε θυμωμένα. Πείτε το σαν να το εννοείτε πραγματικά».

- Επαναλάβετε τη δραστηριότητα με το στεφάνι πολλές φορές ώστε όλα τα παιδιά να έχουν την ευκαιρία να μπουν μέσα στο στεφάνι. Οι ίδιες διαδικασίες μπορούν επίσης να χρησιμοποιηθούν για να σταματήσει η λεκτική επιθετικότητα, π.χ. βρισιές και κοροϊδία. Η δραστηριότητα με το στεφάνι καθιερώνει έναν αποδεκτό τρόπο να υπερασπιστεί κανείς τον εαυτό του απέναντι στην άδικη συμπεριφορά μέσα στην τάξη.

2. Διαβάστε παιδικά βιβλία που αναφέρονται στις προκαταλήψεις, π.χ. *The Swimming Hole* [Η κολυμπότρυπα] (Beim & Beim, 1974) και *The Sneetches* [Γείτσες] (Seuss, 1961). Αυτά τα δύο βιβλία ανοίγουν τη συζήτηση για το γεγονός ότι καμιά φορά κρίνουμε τους άλλους από την εμφάνισή τους και τα σωματικά τους χαρακτηριστικά. Επίσης το βιβλίο *A Look at Prejudice and Understanding* [Μια ματιά στην προκατάληψη και στην κατανόηση] (Anders, 1976) αναφέρεται στις πολιτισμικές προκαταλήψεις.

3. Χρησιμοποιήστε ιστορίες με κούκλες-χαρακτήρας που αναφέρονται σε περιστατικά διακρίσεων ανάμεσα στις κούκλες για να καλλιεργήσετε τις δεξιότητες των παιδιών στην επίλυση προβλημάτων. Στήστε το σκηνικό και μετά ρωτήστε τα-παιδιά-τι-νομίζουν-ότι-θα-μπορούσε-να-κάνει-η-κούκλα-που-έχει-γίνει-στόχος-διακρίσεων. Ενθαρρύνετε τα παιδιά να σκεφτούν διάφορες στρατηγικές και τονίστε τη σημασία τού να κάνουν κάτι.

Πείτε κι άλλες ιστορίες με κούκλες-χαρακτήρας όπου το πρόβλημα προς συζήτηση είναι τι θα μπορούσε να κάνει ένα τρίτο παιδί αν έβλεπε δύο άλλα παιδιά να εμπλέκονται σε ένα περιστατικό διακρίσεων.

4. Βοηθήστε τα παιδιά να μάθουν πώς να αλληλοβοηθούνται όταν συμβαίνει ένα περιστατικό διακρίσεων μέσα στην τάξη τους.

5. Βοηθήστε τα παιδιά να μάθουν να δρουν ενάντια στις προκαταλήψεις. Το επόμενο κεφάλαιο, «Ακτιβισμός με μικρά παιδιά», επεκτείνει τις δραστηριότητες που μαθαίνουν στα παιδιά να αντιστέκονται στα στερεότυπα και στις διακρίσεις στο ευρύτερο πλαίσιο δράσης για την καταπολέμηση των προκαταλήψεων πέρα από την τάξη ενός παιδικού σταθμού ή νηπιαγωγείου.

Βιβλιογραφία

- Adoff, A. (1973), *Black Is Brown Is Tan*, New York: Harper & Row.
- Anders, R. (1976), *A Look at Prejudice and Understanding*, Minneapolis: Lerner.
- Asch, F. (1979), *Popcorn*, New York: Parents Magazine.
- Beim, L., και Beim, J. (1947), *The Swimming Hole*, New York: Morrow.
- Council on Interracial Books for Children (1983), *Childcare Shapes the Future: Anti-Racist Strategies*, New York.
- Frank, D. (1974), *About Handicaps*, New York: Walker.
- Henriod, L. (1982), *Grandma's Wheelchair*, Niles, IL: Whitman.
- Seuss, Dr. (1961), *The Sneetches*, New York: Random House.
- Simon, N. (1975), *All Kinds of Families*, Niles, IL: Whitman.
- Stephoe, J. (1974), *My Special Best Words*, New York: Viking.
- Wandro, M. (1981), *My Daddy Is a Nurse*, Reading, MA: Addison-Wesley.
- Wolf, B. (1974), *Don't Feel Sorry for Paul*, New York: Harper & Row.

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ ΤΗΣ ΕΠΙΜΕΛΗΤΡΙΑΣ

1. Το 1621, μετά από μια σκληρή χρονιά στον Νέο Κόσμο, οι Προσκυνητές, έχοντας εγκαταλείψει την Αγγλία για να αποφύγουν τους διωγμούς εξαιτίας των θρησκευτικών τους πεποιθήσεων, είχαν πλούσια συγκομιδή από τις καλλιέργειές τους σε καλαμπόκι, φρούτα και λαχανικά, τα οποία, μαζί με τα παστά ψάρια και το καπνιστό κρέας, θα τους βοηθούσαν να επιβιώσουν τον επερχόμενο βαρύ χειμώνα. Οι Προσκυνητές άντεξαν τις σκληρές συνθήκες έχοντας ουσιαστική βοήθεια από τους ντόπιους ιθαγενείς Αβνακί που τους έμαθαν να καλλιεργούν το καλαμπόκι και άλλα τοπικά προϊόντα καθώς και τα μυστικά διάφορων φαρμακευτικών βοτάνων.

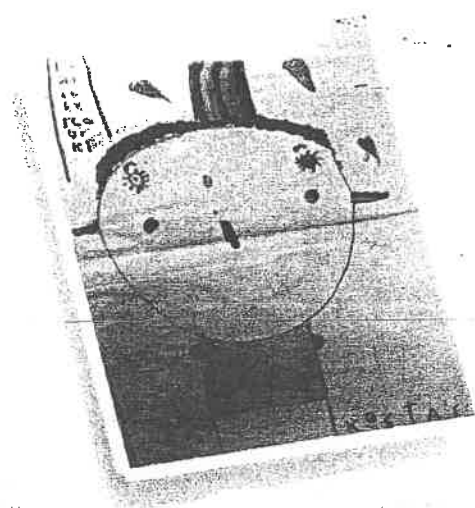
Ο κυβερνήτης τους αποφάσισε ότι έπρεπε να ευχαριστήσουν τον Θεό για τη συγκομιδή και να το γιορτάσουν μαζί με τους ιθαγενείς. Η γιορτή γινόταν κάθε χρόνο, ενώ μέχρι το 1863 εξαπλώθηκε και σε άλλες πολιτείες, οπότε καθιερώθηκε ως εθνική εορτή και γιορτάζεται κάθε τετάρτη Πέμπτη του Νοεμβρίου στις ΗΠΑ. Αγάλογη γιορτή υπήρχε και σε πολλούς λαούς, όπως οι αρχαίοι Αιγύπτιοι, οι Κινέζοι, οι αρχαίοι Έλληνες, οι Εβραίοι, οι Ρωμαίοι, οι ιθαγενείς της Αμερικής και άλλοι.

Δες επίσης την παρουσίαση της γιορτής υπό την οπτική γωνία της παιδαγωγικής μεθόδου για την καταπολέμηση των προκαταλήψεων στο κεφ. 10.

2. Το Halloween αποτελεί μείγμα από χριστιανικές μεσαιωνικές δοξασίες που συνδέονται με τα πνεύματα και την εορτή των Αγίων Πάντων, και από τελετουργικά των Κελτών που συνδέονται με το τέλος του καλοκαιριού, το οποίο στην Ιρλανδία των Κελτών εορταζόταν την εποχή που αντιστοιχεί στις 31 Οκτωβρίου, οπότε άρχιζε γι' αυτούς το νέο έτος. Όταν μετανάστευσαν στις ΗΠΑ, οι Ιρλανδοί έφεραν μαζί τους και τη γιορτή, η οποία στον Νέο Κόσμο αφομοίωσε και άλλα στοιχεία. Το απόγευμα της ημέρας αυτής τα παιδιά ντύνονται μασκαράδες και γυρνούν από σπίτι σε σπίτι απαιτώντας κέρασμα και απειλώντας με σκανταλιές άμα δεν βρουν ανταπόκριση. Στα μασκαρέματα επικρατεί η εικόνα της μάγισσας. Βλ. επίσης την παρουσίαση της γιορτής υπό την οπτική γωνία της παιδαγωγικής μεθόδου για την καταπολέμηση των προκαταλήψεων στο κεφ. 10.

LOOKING FOR

THE GOOD VOYAGE

Η δουλειά με τους γονείς είναι ζωτικής σημασίας για την αποτελεσματικότητα της παιδαγωγικής μεθόδου για την καταπολέμηση των προκαταλήψεων. Εάν οι εκπαιδευτικοί σκοπεύουν να εφαρμόσουν μεθόδους που είναι καινοτόμες και αμφιλεγόμενες, καταδικάζουν τον εαυτό τους σε αποτυχία αν δεν συμπεριλάβουν και τους γονείς.

Η παιδαγωγική μέθοδος για την καταπολέμηση των προκαταλήψεων αφενός εισάγει και αναπτύσσει την έννοια της διαφορετικότητας αμφισβητώντας τα κοινωνικά στερεότυπα και τις διακρίσεις, και αφετέρου αναζητά το σεβασμό της καταγωγής και της πραγματικότητας κάθε παιδιού και κάθε γονιού. Οι δύο στόχοι συνδυάζονται με επιτυχία με τους γονείς που συμφωνούν με τις αξίες στις οποίες στηρίζεται η παιδαγωγική μέθοδος για την καταπολέμηση των προκαταλήψεων. Με τους γονείς όμως που διαφωνούν, προκύπτει ένταση. Ωστόσο ο σεβασμός προς τους γονείς δεν συνεπάγεται απαραίτητα ότι συναινούμε με όλες τους τις πεποιθήσεις. Αποτελεί ένδειξη σεβασμού, όταν σε περίπτωση διαφωνίας οι εκπαιδευτικοί προκαλούν τους γονείς να αγωνιστούν μαζί τους και να διατηρήσουν ανοικτή την επικοινωνία αναζητώντας λύσεις που να είναι αποδεκτές και στους δύο. Πρέπει να λάβουμε υπόψη ότι η σύγκλιση με όλους τους γονείς πιθανόν να μην είναι εφικτή.

ΣΤΟΧΟΙ

1. Να καθιερώσουμε έναν αυθεντικό διάλογο γονέων/εκπαιδευτικών που ανοίγει μία συζήτηση για την οπτική γωνία του καθενός και αναζητά τη σαφήνεια, την κατανόηση και λύσεις που είναι αρεστές τόσο στους εκπαιδευτικούς όσο και στους γονείς.
2. Να παρέχουμε πληροφορίες που βοηθούν τους γονείς να συνειδητοποιούν τον τρόπο με τον οποίο τα μικρά παιδιά αναπτύσσουν φυλετική/εθνοτική ταυτότητα καθώς και ταυτότητα φύλου, και τους τρόπους με τους οποίους ο σεξισμός, ο ρατσισμός και οι προκαταλήψεις απέναντι σε άτομα με διαφορετικές σωματικές ικανότητες επηρεάζουν αρνητικά την υγιή κοινωνικο-συναισθηματική και γνωστική ανάπτυξη των παιδιών.
3. Να δημιουργήσουμε ένα ασφαλές πλαίσιο για τους γονείς ώστε να συζητούν μεταξύ τους τα θέματα που προκύπτουν από τη δουλειά για την καταπολέμηση των προκαταλήψεων και να βελτιώσουν την ικανότητά τους να ενσωματώνουν στην ανατροφή των παιδιών τους αυτή την προοπτική.
4. Να διευκολύνουμε την ανάπτυξη των παιδιών μέσα από την αμοιβαία στήριξη γονέων εκπαιδευτικών και την επίλυση προβλημάτων από κοινού.
5. Να εμπλέξουμε τους γονείς στο σχεδιασμό, στην εφαρμογή και την αξιολόγηση του προγράμματος.

Πληροφορήστε και εκπαιδεύστε τους γονείς

Σχολιάζοντας τα άρθρα της Διακήρυξης των Ανθρώπινων Δικαιωμάτων των Ηνωμένων Εθνών που αφορούν την εκπαίδευση, ο Jean Piaget (1973) υποστηρίζει:

αν κάθε άνθρωπος έχει το δικαίωμα στην εκπαίδευση, είναι αυτονόητο ότι οι γονείς έχουν επίσης αυτό το δικαίωμα καθώς έχουν και «προγενέστερο δικαίωμα». Έχουν το δικαίωμα να... ενημερωθούν, ακόμη και να διδαχτούν σχετικά με την καλύτερη εκπαίδευση που θα έπρεπε να πάρουν τα παιδιά τους. (σ. 83-84)

Ο Piaget έγραφε στο πλαίσιο της καινούριας εκπαιδευτικής μεθοδολογίας που σχετιζόταν με τη θεωρία του περί γνωστικής ανάπτυξης. Η δήλωσή του ισχύει εξίσου αναφορικά με την εφαρμογή μιας παιδαγωγικής μεθόδου για την καταπολέμηση των προκαταλήψεων.

Πολλοί γονείς δεν συνειδητοποιούν πόσο γρήγορα αρχίζει να αναπτύσσεται η συνείδηση της φυλής, του φύλου και των σωματικών ικανοτήτων. Κάποιοι χρειάστηκε να έρθουν αντιμέτωποι με τον αρνητικό αντίκτυπο των προκαταλήψεων στην αναπτυσσόμενη έννοια του εαυτού και στις στάσεις που διαμορφώνουν τα παιδιά απέναντι στους άλλους. Άλλοι γονείς αρνούνται τα αποδεικτικά στοιχεία, θέλοντας να πιστέψουν ότι τα μικρά παιδιά «δεν παρατηρούν» ή δεν σκέφτονται τέτοια θέματα.

Οι γονείς δεν έχουν μόνο το δικαίωμα να ξέρουν τι κάνουμε και γιατί, αλλά η ενημέρωσή τους είναι επίσης προς όφελος του παιδιού και του εκπαιδευτικού. Διαπαιδαγωγούμε ένα παιδί για μερικά χρόνια το πολύ. Οι γονείς τα διαπαιδαγωγούν σε όλη την παιδική τους ηλικία. Έχουμε διαπιστώσει συχνά ότι αυτό που πρωτοεμφανίστηκε ως διαφωνία των γονέων με την παιδαγωγική προσέγγιση για την καταπολέμηση των προκαταλήψεων μετατράπηκε σε στήριξη, όταν απέκτησαν επαρκείς πληροφορίες για τη λογική στην οποία στηρίζεται και τις συγκεκριμένες μεθόδους που ακολουθούνται. Ακόμη κι αν οι πληροφορίες δεν ανταποκρίνονται σε όλες τις ανησυχίες των γονέων, παίζουν σημαντικό ρόλο στην προώθηση ενός αποτελεσματικού διαλόγου και στην επίλυση προβλημάτων.

Γραπτή επικοινωνία

Στείλτε επιστολές και ενημερωτικά δελτία κατά τη διάρκεια της σχολικής χρονιάς για να πληροφορήσετε τους γονείς και να τους κρατάτε ενημερούς σχετικά με όσα συμβαίνουν μέσα στην τάξη και στις συναντήσεις γονέων. Ένα δελτίο δίνει επίσης την ευκαιρία στους γονείς να μοιραστούν τις ιδέες τους με άλλους γονείς. Ένα τέτοιο παράδειγμα παρουσιάζεται στη σελίδα 173. Προσαρμόστε τις επιστολές σας στο ύψος, το λεξιλόγιο και τη γλώσσα ή τις γλώσσες της συγκεκριμένης ομάδας γονέων με την οποία δουλεύετε.

Η δουλειά των παιδιών

Στείλτε στο σπίτι τη δουλειά των παιδιών με μία συνοδευτική επιστολή που να εξηγεί το σκοπό της δραστηριότητας. Μπορείτε επίσης να στείλετε: ζωγραφιές και σκίτσα που έχουν φιλοτεχνήσει τα παιδιά για τον εαυτό τους με το ακριβές χρώμα δέρματος, τα βιβλία *Ο καθένας από μας φαίνεται ξεχωριστός* και *Σχετικά με την οικογένειά μας* που έχετε φτιάξει στην τάξη και ένα φωτοτυπημένο αντίγραφο του βιβλίου της τάξης *Αγαπημένες ιστορίες από κάθε οικογένεια*, ώστε να το διαβάζουν στο σπίτι. Όλα τα παραπάνω αποτελούν μερικά παραδείγματα του τρόπου με τον οποίο μπορούμε να κάνουμε την παιδαγωγική μέθοδο για την καταπολέμηση των προκαταλήψεων να αφορά συγκεκριμένα και προσωπικά κάθε γονιό.

Συναντήσεις γονέων

Κάντε συναντήσεις γονέων που εκπαιδεύουν τους γονείς σχετικά με θέματα ενάντια στις προκαταλήψεις. Τουλάχιστον μία συνάντηση χρειάζεται για να μιήσει τους γονείς στην έννοια και την πρακτική της παιδαγωγικής μεθόδου για την καταπολέμηση των προκαταλήψεων. Μερικές συναντήσεις βοηθούν τους γονείς να διερευνήσουν το πώς διαμορφώνουν τα παιδιά την ταυτότητα και τις στάσεις τους και το πώς εκείνοι μπορούν να διευκολύνουν τη δουλειά ενάντια στις προκαταλήψεις στο σχολείο και στο σπίτι. Αυτές οι συναντήσεις βοηθούν τον εκπαιδευτικό να εντοπίσει τους γονείς που στηρίζουν τη δουλειά για την καταπολέμηση των προκαταλήψεων και θέλουν να βοηθήσουν στην εφαρμογή της σχετικής παιδαγωγικής μεθόδου, καθώς επίσης και να αναγνωρίσει τους γονείς που διαφωνούν. Όλες οι επόμενες συναντήσεις μπορούν να συντονιστούν από τον/την εκπαιδευτικό της τάξης και τον/τη διευθυντή/-τρια του νηπιαγωγείου ή του παιδικού σταθμού.

Συνεδρία 1: Εισαγωγή στην παιδαγωγική μέθοδο για την καταπολέμηση των προκαταλήψεων

Στόχοι:

- Να ενημερώσετε τους γονείς σχετικά με την παιδαγωγική μέθοδο για την καταπολέμηση των προκαταλήψεων.
- Να εντοπίσετε σημεία συμφωνίας/διαφωνίας.

PACIFIC OAKS

ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΑ ΚΟΛΕΓΙΟΥ ΚΑΙ ΠΑΙΔΙΩΝ

Αγαπητοί Γονείς,

Στο πλαίσιο της παιδαγωγικής μας μεθόδου για την καταπολέμηση των προκαταλήψεων, είμαστε πολύ προσεκτικοί για το πώς μιλάμε και γιορτάζουμε την Ημέρα των Ευχαριστιών με τα παιδιά. Όπως μπορεί ήδη ορισμένοι από σας να έχετε συνειδητοποιήσει, οι περισσότερες από τις εικόνες των Ιθαγενών Αμερικανών που βρίσκονται στις ευχετήριες κάρτες για την Ημέρα των Ευχαριστιών, τις εορταστικές διακοσμήσεις, τα σχολικά φυλλάδια κ.ά., είναι εντελώς στερεοτυπικά. Συνήθως αποτελούν ανακριβείς διαστρεβλώσεις και σπάνια απεικονίζουν τους ανθρώπους εντός του πλαισίου της καθημερινής πραγματικότητας. Συχνά βασίζονται σε ένα «συνονθύλευμα» που αποτελεί ένα ανακριβές λευκό όραμα των Ιθαγενών Αμερικανών και όχι σε μια πραγματικότητα που στηρίζεται στην ποικιλομορφία του τρόπου ζωής και των παραδόσεων των Ιθαγενών Αμερικανών. Γι' αυτούς τους λόγους, ο πιο έντονος, από οπτική πλευρά, αντίκτυπος που έχει η Ημέρα των Ευχαριστιών είναι ότι χρησιμεύει για να διδάξει ή να ενισχύσει την παραπληροφόρηση και τον στερεοτυπικό τρόπο σκέψης των παιδιών σχετικά με τους Ιθαγενείς Αμερικανούς, προσφέροντας τη βάση για τη μετέπειτα εξέλιξη προκαταλήψεων και ρατσισμού.

Επιπλέον, η «ιστορία» της Ημέρας των Ευχαριστιών λέγεται σχεδόν πάντα μόνο από τη μία πλευρά, αυτή των Ευρωπαίων που ήρθαν στην Αμερική (δηλαδή οι Προσκυνητές). Σπάνια λέγεται από την οπτική των ανθρώπων που ήταν ήδη εδώ. Συνεπώς, η ζωτική συνεισφορά των Ιθαγενών της Βορειοανατολικής Αμερικής στην αρχική επιβίωση των Προσκυνητών υποβαθμίζεται ή αγνοείται. Σήμερα, για πολλούς Ιθαγενείς Αμερικανούς η Ημέρα των Ευχαριστιών είναι μέρα πένθους, επειδή υπενθυμίζει ότι για τη βοήθειά τους, τη γνώση και την ανεκτικότητα που έδειξαν απέναντι στους πρώτους Ευρωπαίους «εποίκους» «ανταμείφθηκαν» με την αρπαγή της γης τους και τη γενοκτονία τους.

Γι' αυτό, με αυτές τις σκέψεις στο μυαλό, η Ημέρα των Ευχαριστιών γίνεται μια πιο περίπλοκη γιορτή απ' ό,τι πιστεύαμε αρχικά. Τότε τι προτείνουμε να κάνουμε; ΔΕΝ προτείνουμε να σταματήσουμε να γιορτάζουμε την Ημέρα των Ευχαριστιών. Αντ' αυτού θα αφιερώσουμε χρόνο να βοηθήσουμε τα παιδιά να κατανοήσουν ότι, πρώτον, η Ημέρα των Ευχαριστιών σημαίνει διαφορετικά πράγματα και γιορτάζεται με διαφορετικούς τρόπους σε διαφορετικές οικογένειες· δεύτερον, ότι κάποιες οικογένειες δεν τη γιορτάζουν καθόλου και γιατί (με κατάλληλη γλώσσα για μικρά παιδιά)· και τρίτον, ότι οι ευχετήριες κάρτες και οι εορταστικές διακοσμήσεις μπορεί να είναι μεροληπτικές και ανακριβείς εικόνες των Ιθαγενών Αμερικανών και ότι αυτές οι άδικες εικόνες πληγώνουν τα αισθήματα των ανθρώπων που είναι Ιθαγενείς Αμερικανοί.

Όσα κάνουμε για την Ημέρα των Ευχαριστιών είναι επίσης μέρος μιας ευρύτερης παιδαγωγικής προσπάθειας να βοηθήσουμε τα παιδιά να μάθουν ακριβείς πληροφορίες σχετικά με τους Ιθαγενείς Αμερικανούς του παρελθόντος και του παρόντος. Δεδομένων των διάχυτων και τρομακτικών διαστρεβλώσεων της ζωής των Ιθαγενών Αμερικανών όπως παρουσιάζεται στα μέσα μαζικής ενημέρωσης και σε πολλά παιδικά βιβλία, οι χαρακτηριστικές αντιλήψεις των μικρών παιδιών για τους Ιθαγενείς Αμερικανούς δεν είναι μόνο ψευδείς, αλλά βάζουν επίσης και τα θεμέλια για τη μετέπειτα πλήρη εμφάνιση ρατσισμού. Μία συνήθης ένδειξη του τρόπου που σκέφτονται τους Ιθαγενείς Αμερικανούς αποκαλύπτεται στο παιχνίδι προσποίησης, όπου οι Ινδιάνοι είναι οι «κακοί» που διασκεδάζουν σκοτώνοντας τους «καλούς» καουμπόηδες. Δεν επιτρέπουμε στα παιδιά να παίζουν «Καουμπόηδες και Ινδιάνοι» στο Pacific Oaks επειδή πιστεύουμε ότι επιτρέποντας αυτό το είδος παιχνιδιού, που βασίζεται στα στερεότυπα, ενθαρρύνουμε το ρατσισμό. Επιπλέον, το να είναι κανείς «Ινδιάνος» δεν είναι ρόλος, αλλά είναι μέρος της ταυτότητας ενός ανθρώπου.

Εάν δεν ξέρετε ήδη τι πιστεύει το δικό σας παιδί για τους Ιθαγενείς Αμερικανούς, τώρα μπορεί να είναι μια καλή ευκαιρία για να το μάθετε. Κάντε τους ερωτήσεις: «Τι μπορείς να μου πεις για τους Ινδιάνους;», «Ξέρεις ότι ένα καλύτερο όνομα για τους Ινδιάνους είναι Ιθαγενείς Αμερικανοί;», «Ποιοι είναι οι Ιθαγενείς Αμερικανοί;», «Τι κάνουν;», «Πώς ντύνονται και πώς συμπεριφέρονται;», «Θα ήθελες να γίνεις φίλος/-η με παιδί Ιθαγενή Αμερικανό/-ή ή να μένει στη διπλανή πόρτα;», «Τι θα έκανες μαζί του/της;» Παρακαλώ ψάξτε στη βιβλιοθήκη μας για εκθέματα παιδικών βιβλίων που είναι ευαισθητοποιημένα απέναντι στους Ιθαγενείς Αμερικανούς. Η βιβλιοθηκάρειός μας ή ο/η εκπαιδευτικός του παιδιού σας μπορούν να σας βοηθήσουν να διαλέξετε βιβλία που απεικονίζουν με ακρίβεια τη ζωή των Ιθαγενών Αμερικανών. Μερικές φορές είναι συναισθηματικά δύσκολο να αναρωτηθούμε για τη δική μας συμπεριφορά, ειδικά όταν συνδέεται με μια γιορτή που είναι ευχάριστη για μας. Ωστόσο είναι σημαντικό να υπενθυμίζουμε στον εαυτό μας ότι ο ρατσισμός προκαλεί τεράστια ζημιά όχι μόνο στα θύματά του, αλλά επίσης και σε αυτούς που τον ασκούν, ακόμη κι αν ο ρατσισμός συμβαίνει χωρίς να τον συνειδητοποιούμε και χωρίς να έχουμε κακή πρόθεση. Ελπίζουμε ότι θα βρείτε τρόπους μέσα στην οικογένειά σας για να στηρίξετε τις προσπάθειές μας να διδάξουμε στα παιδιά μας αποδοχή και σεβασμό για όλους τους πολιτισμούς με βάση τις ακριβείς σχετικές πληροφορίες και εικόνες.

Φιλικά,

Louisse Derman-Sparks • Καθηγήτρια Κολεγίου

Sharon Stine • Διευθύντρια των Παιδικών Προγραμμάτων

Προετοιμασία:

Ξαναδιαβάστε το κεφ. 1. Σκεφτείτε ερωτήσεις που θα μπορούσαν να έχουν οι γονείς, σχεδιάστε πώς θα απαντούσατε.

Υλικά:

- Βιντεοταινία *Anti-bias Curriculum* (Derman-Sparks & Atkinson, 1988).
- Μεγάλο χαρτί ή πίνακας για να καταγράφετε τις ερωτήσεις των γονέων, τις ανησυχίες και τα σημεία με τα οποία συμφωνούν.

Δραστηριότητες:

1. Δείξτε τη βιντεοταινία *Anti-bias Curriculum*. (30 λεπτά)
2. Βάλτε τους γονείς να συζητήσουν ανά τετράδες τις αντιδράσεις τους σχετικά με τη βιντεοταινία. Ζητήστε τους να μοιραστούν μεταξύ τους τι τους άρεσε και τι δεν τους άρεσε στη βιντεοταινία και τις ερωτήσεις που προέκυψαν. (15 λεπτά)
3. Συναντηθείτε όλοι σαν μία ομάδα: γράψτε στον πίνακα τι άρεσε, τι δεν άρεσε και τις ερωτήσεις που προέκυψαν. (5 λεπτά)
4. Πείτε στους γονείς γιατί εισάγετε την παιδαγωγική μέθοδο για την καταπολέμηση των προκαταλήψεων στο πρόγραμμά σας. Απαντήστε στις ερωτήσεις των γονέων. (30 λεπτά)
5. Προγραμματίστε τις επόμενες συναντήσεις για περαιτέρω διερεύνηση ερωτήσεων και διαφωνιών. Επιστρατεύστε γονείς που μπορεί να θέλουν να δουλέψουν μαζί σας στην εφαρμογή της παιδαγωγικής μεθόδου. (10 λεπτά)

Παραλλαγές αυτών των δραστηριοτήτων:**Παραλλαγή 1:**

- α) Αντί να αρχίσετε με το βίντεο, μπορείτε να ξεκινήστε μιλώντας στους γονείς για τις ερωτήσεις και τις συζητήσεις που έχετε ακούσει μέσα στην τάξη και αντανακλούν τον τρόπο με τον οποίο τα παιδιά τους χειρίζονται θέματα που αφορούν την καταπολέμηση των προκαταλήψεων. Περιγράψτε τους στόχους και τη λογική αυτής της παιδαγωγικής μεθόδου δίνοντας παραδείγματα.
- β) Φτιάξτε τετράδες: Ζητήστε από τους γονείς να ανταλλάξουν ερωτήσεις ή εμπειρίες που είχαν με τα παιδιά τους για το φύλο, τη φυλή, την εθνικότητα ή τις διαφορετικές σωματικές ικανότητες καθώς και τις ερωτήσεις που έχουν οι ίδιοι σχετικά με την παιδαγωγική μέθοδο για την καταπολέμηση των προκαταλήψεων.
- γ) Ακολουθήστε τα βήματα 3, 4 και 5 που παρουσιάστηκαν πιο πάνω.

Παραλλαγή 2:

- α) Ξεκινήστε με το να μοιράζονται οι γονείς μεταξύ τους, σε μικρές ομάδες, όσα θυμούνται από τον τρόπο που έμαθαν για τη δική τους ταυτότητα αναφορικά με το φύλο, τη φυλή, την εθνοτική προέλευση και τις σωματικές ικανότητές τους καθώς και τις πρώτες τους συναντήσεις με ανθρώπους που ήταν διαφορετικοί από αυτούς.
- β) Πείτε τους τι γνωρίζουμε από τα πορίσματα των ερευνών για την ανάπτυξη των παιδιών και τους στόχους της παιδαγωγικής μεθόδου για την καταπολέμηση των προκαταλήψεων.
- γ) Ζητήστε από τους γονείς να κάνουν ερωτήσεις και προγραμματίστε τις επόμενες συνεδρίες για να διερευνήσετε τις ερωτήσεις τους.

Επόμενες συνεδρίες

Τα θέματα και η αλληλουχία στις επόμενες συνεδρίες εξαρτώνται από τα ζητήματα που προέκυψαν στην εισα-

γωγική συνάντηση σχετικά με την παιδαγωγική μέθοδο για την καταπολέμηση των προκαταλήψεων, καθώς και τα θέματα που σχεδιάζετε να δουλέψετε με τα παιδιά. Ακολουθούν ορισμένες ιδέες:

Συνεδρία 2: Ταυτότητα φύλου και σεξισμός

Στόχοι:

- Να βοηθήσουμε τους γονείς να συνειδητοποιήσουν τι θέλουν να διδάξουν στα παιδιά τους σχετικά με την ταυτότητα του φύλου.
- Να βοηθήσουμε τους γονείς να συνειδητοποιήσουν τα στερεότυπα σχετικά με το φύλο στα οποία εκτίθενται τα παιδιά.

Προετοιμασία:

Ξαναδιαβάστε την περίληψη των ερευνητικών πορισμάτων στο κεφ. 1, τους αναπτυξιακούς στόχους στο κεφ. 6 και τις σχετικές δραστηριότητες στο κεφ. 12.

Υλικά:

Μεγάλα φύλλα χαρτί, μαρκαδόροι, πίνακας και κιμωλίες.

Διαδικασία:

1. Σε μικρές ομάδες των τεσσάρων ή των πέντε, οι γονείς συζητούν τι θέλουν να διδάξουν τις κόρες και τους γιους τους ως προς το ότι είναι κορίτσια ή αγόρια. Βάλτε ως βασικό κανόνα ότι όλοι ακούν ο ένας τον άλλο και δεν τους λένε τι να κάνουν. (20 λεπτά)
2. Στη μεγάλη ομάδα πάλι, κάθε μικρή ομάδα αναφέρει τους στόχους που συζήτησαν σε σχέση με τα αγόρια και τα κορίτσια. Ο συντονιστής της ομάδας τους καταγράφει σε ένα μεγάλο χαρτί ή στον πίνακα. (10 λεπτά)
3. Ο συντονιστής συνοψίζει τα ερευνητικά πορίσματα σχετικά με την ταυτότητα του φύλου, τους αναπτυξιακούς στόχους και τους περιορισμούς που επιβάλλουν στην ανάπτυξη των μικρών παιδιών οι κοινωνικοί κανόνες συμπεριφοράς που σχετίζονται με το φύλο. Αποσαφηνίζεται η διαφορά ανάμεσα στη σεξουαλική ταυτότητα και το ρόλο του κοινωνικού φύλου που αποτελούν δύο πτυχές της ταυτότητας του φύλου. Οι δραστηριότητες που χρησιμοποιούνται στην τάξη για να καλλιεργήσουν την ανάπτυξη του κοινωνικού φύλου παιδιών συνοψίζονται εν συντομία. (20 λεπτά)
4. Ο συντονιστής της ομάδας προσπαθεί να εκμαιεύσει τις ανησυχίες που ενδέχεται να έχουν οι γονείς για τις επιπτώσεις της ανατροφής των παιδιών τους έξω από τους παραδοσιακούς ορισμούς των ρόλων. (20 λεπτά)

Δώστε προσοχή στις πολιτισμικές διαφορές που ενδέχεται να υπάρχουν στον τρόπο που ορίζονται οι ρόλοι των φύλων και τις ανησυχίες που έχουν οι γονείς σχετικά με τις επιλογές που ανοίγονται για τα δύο φύλα. Βοηθήστε τους γονείς να δουν την ποικιλομορφία των απόψεων μεταξύ τους και βοηθήστε κάθε γονιό να κατανοήσει τις ανησυχίες της/του, συμπεριλαμβανομένων των συγκρούσεων που μπορεί να αισθάνεται ανάμεσα στις παραδοσιακές και τις μη σεξιστικές ιδέες σχετικά με την κοινωνικοποίηση των φύλων. Μην επιβάλλετε ένα «σωστό» τρόπο διδασκαλίας των παιδιών σχετικά με το κοινωνικό φύλο. Ακούστε προσεκτικά τους ομοφοβικές ανησυχίες –ότι οι επιλογές που ανοίγονται για τα δύο φύλα θα προωθήσουν την ομοφυλοφιλία– και ενημερώστε τους γονείς ότι δεν υπάρχουν στοιχεία που να αποδεικνύουν ότι η μη σεξιστική ανάπτυξη του κοινωνικού φύλου γεννά την ομοφυλοφιλία.

Συνεδρία 3: Η δημιουργία ενός μη σεξιστικού περιβάλλοντος για τα μικρά παιδιά στο σπίτι**Στόχοι:**

- Να βοηθήσουμε τους γονείς να συνειδητοποιήσουν ποια υλικά, δραστηριότητες και διαδράσεις προωθούν τη μη σεξιστική ανάπτυξη.
- Να βοηθήσουμε τους γονείς να αξιολογήσουν αν διδάσκουν τα παιδιά τους αυτά που πραγματικά θέλουν να τους διδάξουν σχετικά με την ταυτότητα του φύλου.

Προετοιμασία:

Ξαναδιαβάστε το κεφ. 1 και το κεφ. 6.

Υλικά:

Φτιάξτε ένα φυλλάδιο που να περιλαμβάνει ένα σύντομο κατάλογο αυτών που πρέπει να εντοπίσει κανείς σε ένα σπίτι σε σχέση με τις επιρροές στην ταυτότητα του φύλου (συμβουλευτείτε σχετικά το κεφ. 2). Συμπεριλάβετε ερωτήσεις σχετικά με το τι ρούχα αγοράζουν οι γονείς, ποιες δραστηριότητες ενθαρρύνουν και ποιο πρότυπο ρόλου προσφέρουν.

Διαδικασία:

1. Ορίστε τους στόχους της συνεδρίας και δώστε στους γονείς το φυλλάδιο. (5 λεπτά)
2. Ζητήστε από κάθε γονιό να αξιολογήσει το περιβάλλον του σπιτιού σε σχέση με τα σημεία του φυλλαδίου και αυτά που μπορεί να θέλουν να αλλάξουν οι γονείς. (10 λεπτά)
3. Ανά δύο (κάνοντας ζευγάρια με ανθρώπους από διαφορετικές οικογένειες), βάλτε τους γονείς να μοιραστούν τις αυτο-αξιολογήσεις τους. (10 λεπτά)
4. Στη μεγάλη ομάδα, ρωτήστε τους γονείς ποια θέματα ή ποιες ερωτήσεις προέκυψαν. Καθώς οι γονείς απαντούν, κάντε μια λίστα με τις ιδέες τους σε έναν πίνακα σεμιναρίων με τρίποδο. Κατόπιν συνοψίστε πώς δημιουργείται το αντισεξιστικό περιβάλλον μέσα στην τάξη και συζητήστε συνοπτικά τα θέματα που προέκυψαν από τη συζήτηση με τους γονείς. (35 λεπτά)

Συνεδρία 4: Πώς αναπτύσσουν τα παιδιά φυλετική ταυτότητα και συνείδηση**Στόχοι:**

- Να βοηθήσουμε τους γονείς να συνειδητοποιήσουν πόσο νωρίς αρχίζουν τα παιδιά να αναπτύσσουν φυλετική ταυτότητα και συνείδηση.
- Να διερευνήσουμε τι θέλουν να διδάξουν οι γονείς τα παιδιά τους σχετικά με τη φυλή.

Προετοιμασία:

Διαβάστε τους αναπτυξιακούς στόχους στο κεφ. 4, την επισκόπηση των ερευνητικών πορισμάτων στο κεφ. 1 και τις σχετικές ενότητες στο κεφ. 12.

Υλικά:

Με βάση το κεφ. 4, ετοιμάστε ένα φυλλάδιο για τους αναπτυξιακούς στόχους.

Διαδικασία:

Συνοψίστε τα βασικά σημεία των ερευνητικών πορισμάτων και των αναπτυξιακών στόχων. Χρησιμοποιώντας παραδείγματα, τονίστε ότι όλα τα παιδιά έχουν ανάγκη να μάθουν ποιοι είναι και να αναπτύξουν αίσθημα περη-

φάνιας αλλά όχι ανωτερότητας γι' αυτό που είναι. Εάν έχετε μια διαφυλετική ομάδα, μιλήστε για τους διαφορετικούς στόχους που πρέπει να κατακτήσουν τα έγχρωμα και τα λευκά παιδιά. (15 λεπτά)

1. Σε μικρές ομάδες, ζητήστε από τους γονείς να πουν τι θέλουν να ξέρουν τα παιδιά τους για τη φυλετική και την εθνοτική τους προέλευση και πώς έμαθαν οι ίδιοι ποιοι είναι. (Αν είναι λίγοι οι άνθρωποι από μια φυλετική/εθνοτική ομάδα, βάλτε τους στην ίδια ομάδα για να μην αισθάνονται απομονωμένοι.) Βάλτε ως βασικό κανόνα ότι όλοι ακούν ο ένας τον άλλο και ότι δεν τους λένε τι να κάνουν. (20 λεπτά)

2. Στη μεγάλη ομάδα, ρωτήστε τους γονείς τι ερωτήσεις και ανησυχίες προέκυψαν. Τονίστε τα ακόλουθα θέματα: α) την αχρωματοψία σε αντίθεση με την παρατήρηση και τη συναίσθηση της αξίας της ποικιλομορφίας, β) την προστασία των έγχρωμων παιδιών από τον πόνο που τους προκαλεί ο ρατσισμός, σε αντίθεση με την καλλιέργεια των δεξιοτήτων που τους χρειάζονται για να τον αντιμετωπίσουν, και να τον αντικρούουν, και γ) τη σύγχυση των γονέων, που έχουν διαφυλετικές ή διαπολιτισμικές σχέσεις και αυτών, που έχουν υιοθετήσει φυλετικά ή εθνοτικά διαφορετικά παιδιά, σχετικά με το πώς να χειριστούν το ζήτημα της ταυτότητας του παιδιού τους. (15 λεπτά)

Συνεδρία 5: Δημιουργώντας ένα αντιρατσιστικό περιβάλλον στο σπίτι και στο σχολείο

Στόχοι:

- Να βοηθήσουμε τους γονείς να συνειδητοποιήσουν ποιοι τρόποι καλλιεργούν στα παιδιά μια θετική αυτοεικόνα και την επίγνωση της διαφορετικότητας μέσα σε ένα κλίμα που στηρίζει την καταπολέμηση των προκαταλήψεων.
- Να πληροφορήσουμε τους γονείς ποιες μεθόδους χρησιμοποιούμε στο σχολείο.

Προετοιμασία:

Ξαναδιαβάστε τις δραστηριότητες στα κεφάλαια 4, 7 και 8.

Υλικά:

- Κάρτες σημειώσεων με συνηθισμένες ερωτήσεις των παιδιών.
- Ερωτηματολόγια: α) για το υλικό που υπάρχει στο σπίτι και αφορά τα παιχνίδια, τις εικόνες, τα βιβλία και τις δραστηριότητες που χρησιμοποιούν οι γονείς ώστε να καλλιεργήσουν στα παιδιά τη φυλετική/εθνοτική έννοια του εαυτού και τη θετική επίγνωση της διαφορετικότητας, και β) τα μέρη στην τοπική κοινότητα που ξέρουν ότι πωλούν πολυπολιτισμικά παιχνίδια, βιβλία, κάρτες, είδη τέχνης και τα λοιπά.

Διαδικασία:

1. Καθώς φτάνουν οι γονείς, ζητήστε τους να συμπληρώσουν το ερωτηματολόγιο (10 λεπτά). Μαζέψτε τις απαντήσεις και συρράψτε τις, ενώ οι γονείς είναι σε μικρές ομάδες.
2. Σε μικρές ομάδες, μοιράστε τις κάρτες σημειώσεων με τις ερωτήσεις των παιδιών (δύο ερωτήσεις για κάθε ομάδα) και ζητήστε από τους γονείς να συζητήσουν πώς θα απαντούσαν σε κάθε ερώτηση. (15 λεπτά)
3. Ζητήστε από τις μικρές ομάδες να καταθέσουν πώς θα απαντούσαν στις ερωτήσεις. Έχετε το νου σας να εντοπίσετε τις ακατάλληλες απαντήσεις: δηλαδή να αγνοήσουν την ερώτηση του παιδιού, να απαντήσουν έμμεσα, να δώσουν ανεπαρκείς πληροφορίες. (10 λεπτά)
4. Χωρίς να αναφέρετε ονόματα, μοιραστείτε με την ομάδα τις απαντήσεις που έδωσαν οι γονείς στο ερωτηματολόγιο. Κάντε λίστες με τα διάφορα υλικά και δραστηριότητες που χρησιμοποιούν οι γονείς, καθώς και τα μέσα που διαθέτει η τοπική κοινότητα. Αναφέρετε το ποσοστό των γονέων που κάνουν πολλές, μέτριες, λίγες ή καθόλου δραστηριότητες σχετικά με τη φυλετική/εθνοτική ταυτότητα (10 λεπτά).
5. Συνοψίστε με συντομία τα είδη των υλικών που χρησιμοποιείτε και τις δραστηριότητες που κάνετε μέσα στην τάξη για να ενισχύσετε τα παιδιά να δομήσουν μια συγκροτημένη ταυτότητα και να τους μάθετε δεξιότητες για να αντιστέκονται στη μεροληπτική συμπεριφορά. (15 λεπτά)

Συνεδρία 6: Σεξισμός και ρατσισμός στα βιβλία των παιδιών**Στόχοι:**

- Να βοηθήσουμε τους γονείς να συνειδητοποιήσουν πώς διδάσκουν στερεότυπα τα βιβλία των παιδιών.
- Να παρέχουμε το γενικό πλαίσιο για την επιλογή μη σεξιστικών και μη ρατσιστικών βιβλίων.

Προετοιμασία:

Διαβάστε τα σχετικά κεφάλαια στο *Guidelines for Selecting Bias-Free Textbooks and Storybooks* [Κατευθυντήριες γραμμές για την επιλογή μη μερόληπτικών διδακτικών βιβλίων και βιβλίων με ιστορίες] (CIBC, 1980) συμπεριλαμβανομένου του «Δέκα γρήγοροι τρόποι» (βλ. Παράρτημα, σ. 207).

Υλικά:

- Τα φιλλάκια *Sexism in Children's Books* [Σεξισμός στα παιδικά βιβλία] (CIBC, χωρίς ημερομηνία) και *Racism in Children's Books* [Ρατσισμός στα βιβλία των παιδιών] (CIBC, χωρίς τίτλο).
- Το φυλλάδιο «Ten Quick Ways» [«Δέκα γρήγοροι τρόποι»] (φωτοτυπία).

Διαδικασία:

1. Δείξτε τα φιλλάκια. (20 λεπτά)
2. Σε μικρές ομάδες, ζητήστε από τους γονείς να συζητήσουν όσα έμαθαν, τις ερωτήσεις τους και τις διαφορίες τους. (10 λεπτά)
3. Στη μεγάλη ομάδα, ζητήστε μία περίληψη των απαντήσεων κάθε ομάδας. Προσέξτε για ενδείξεις ενόχλησης σε περίπτωση που γίνει κριτική σε κάποιο από τα αγαπημένα βιβλία. Τονίστε τη διαφορά ανάμεσα στην επιθυμία να κάνουμε αλλαγές και την επιθυμία να συζητήσουμε για βιβλία και να μοιραστούμε εμπειρίες που είχαν νόημα για μας όταν ήμασταν παιδιά. (20 λεπτά)
4. Μιλήστε για τα κριτήρια επιλογής βιβλίων με σκοπό τη χρήση μέσα στην τάξη και δείξτε μια επιλογή θετικών βιβλίων. Κάντε μια λίστα με τους τρόπους που μπορούμε να χρησιμοποιούμε βιβλία με στερεοτυπικές εικόνες ώστε να καλλιεργήσουμε την κριτική σκέψη στα παιδιά τεσσάρων και πέντε χρόνων. (20 λεπτά)

Συνεδρία 7: Συζητώντας με τα παιδιά για τις σωματικές αναπηρίες**Στόχοι:**

Εάν όλοι οι συμμετέχοντες είναι γονείς παιδιών χωρίς σωματικές αναπηρίες:

- Να πληροφορήσουμε τους γονείς για τις ερωτήσεις και τους φόβους των μικρών παιδιών για τους ανθρώπους με αναπηρίες.
- Να βοηθήσουμε τους γονείς να συνειδητοποιήσουν τις προκαταλήψεις ενάντια στους ανθρώπους με διαφορετικές σωματικές ικανότητες.
- Να συζητήσουμε για τους τρόπους που απαντάμε στις ερωτήσεις και στα σχόλια των παιδιών ώστε να καλλιεργήσουμε στάσεις και συμπεριφορές ενάντια στη μεροληψία και τις προκαταλήψεις απέναντι στους ανθρώπους με διαφορετικές σωματικές ικανότητες.

Προετοιμασία:

Ξαναδιαβάστε την περίληψη των ερευνητικών πορισμάτων στο κεφ. 1, τις δραστηριότητες που μας βοηθούν να μάθουμε για τις διαφορετικές σωματικές ικανότητες στο κεφ. 5 και τις σχετικές δραστηριότητες στο κεφ. 12.

Υλικά:

- Μαυροπίνακας ή μεγάλα φύλλα χαρτιού και μαρκαδόροι.

- Σει από κάρτες με ερωτήσεις που κάνουν τα παιδιά σχετικά με τις σωματικές αναπηρίες (βλ. κεφ. 5: «Αναπτυξιακοί στόχοι»).
- Φυλλάδιο: Φωτοτυπήστε τον πίνακα με τίτλο «Προσοχή» που εμφανίζεται στο κεφ. 5, στη σελίδα 87, και αναφέρεται στο πώς απαντάμε στις σχετικές ερωτήσεις των παιδιών.

Διαδικασία:

1. Συνοψίστε τους αναπτυξιακούς στόχους που αφορούν τα μικρά παιδιά, όσα θέλετε να μάθουν και το είδος των δραστηριοτήτων που κάνετε μέσα στην τάξη. (20 λεπτά)
2. Οι γονείς μοιράζονται σε ομάδες των τεσσάρων ή των πέντε. Δώστε σε κάθε ομάδα ένα σετ κάρτες με παραδείγματα από ερωτήσεις που κάνουν τα παιδιά ή αρνητικά σχόλια για άτομα με σωματικές αναπηρίες. Ζητήστε από τους γονείς να συζητήσουν πώς θα αντιδρούσαν στις ερωτήσεις ή στα σχόλια. (30 λεπτά)
3. Βάλτε κάθε ομάδα να καταγράψει και να καταθέσει τις απαντήσεις που προέκυψαν από τη συζήτηση και ό,τι σχετικό αναφέρθηκε από συζητήσεις που είχαν με τα παιδιά τους για τις σωματικές αναπηρίες. (15 λεπτά)
4. Συντονίστε μια συζήτηση σχετικά με τα συναισθήματα και τις στάσεις που παρεμβαίνουν και επηρεάζουν τις απαντήσεις των ενηλίκων στις ερωτήσεις των παιδιών σε αυτό το θέμα. Αναφερθείτε στο φυλλάδιο. (30 λεπτά)

Παραλλαγή:

Εάν ανάμεσα στους γονείς υπάρχουν και γονείς παιδιών με διαφορετικές σωματικές ικανότητες, προσθέστε:

Στόχοι:

- Να διευκολύνετε τους γονείς να καλλιεργήσουν στα παιδιά τους μια έννοια του εαυτού που στηρίζεται στη βαθιά γνώση και την αυτοπεποίθηση.
- Να βελτιώσετε τις δεξιότητες των γονέων να απαντούν στις ερωτήσεις που κάνουν τα παιδιά για τον εαυτό τους.

Διαδικασία:

Στο πρώτο βήμα συμπεριλάβετε μια συζήτηση για τους αναπτυξιακούς στόχους που πρέπει να κατακτήσουν τα παιδιά με ειδικές σωματικές αναπηρίες.

Στο δεύτερο βήμα συμπεριλάβετε ερωτήσεις που κάνουν στον εαυτό τους τα παιδιά με διαφορετικές σωματικές ικανότητες.

Συνεδρία 8: Παιδικά βιβλία σχετικά με τους ανθρώπους με διαφορετικές σωματικές ικανότητες

Στόχοι:

- Να βοηθήσετε τους γονείς να συνειδητοποιήσουν τα στερεότυπα που υπάρχουν στα παιδικά βιβλία για τα άτομα με αναπηρίες.
- Να δώσετε παραδείγματα παιδικών βιβλίων που αναφέρονται στα άτομα με διαφορετικές σωματικές ικανότητες χωρίς στερεότυπα και προκαταλήψεις.

Προετοιμασία:

Διαβάστε το κεφάλαιο σχετικά με τη προκαταλήψεις απέναντι σε άτομα με διαφορετικές σωματικές ικανότητες στο *Guidelines for Selecting Bias-Free Textbooks and Story Books* [Κατευθυντήριες γραμμές για την επιλογή μη

μεροληπτικών διδακτικών βιβλίων και βιβλίων με ιστορίες] (CIBC, 1980) και τη βιβλιογραφία παιδικών βιβλίων στις «Πηγές» στο Παράρτημα Α.

Υλικά:

- Μία συλλογή από παιδικά βιβλία που αναφέρονται στα άτομα με διαφορετικές σωματικές ικανότητες χωρίς στερεότυπα και προκαταλήψεις.
- Φυλλάδια: μια λίστα με συνηθισμένα στερεότυπα σχετικά με τα άτομα με διαφορετικές σωματικές ικανότητες (*Guidelines for Selecting Bias-Free Textbooks and Story books [Κατευθυντήριες γραμμές για την επιλογή μη μεροληπτικών διδακτικών βιβλίων και βιβλίων με ιστορίες]* (CIBC, 1980)) και μια λίστα με καλά παιδικά βιβλία.

Διαδικασία:

1. Διαβάστε στους γονείς δύο εξαιρετικά παιδικά βιβλία. (8 λεπτά)
2. Οι γονείς συναντιούνται σε ομάδες των πέντε ή των έξι. Δώστε σε κάθε ομάδα δύο βιβλία και ζητήστε τους να τα διαβάσουν εναλλάξ ο ένας στον άλλο. Χρησιμοποιώντας τη λίστα με τα συνηθισμένα στερεότυπα, βάλτε τους να καταγράψουν τι τους αρέσει ή δεν τους αρέσει σχετικά με κάθε βιβλίο. (20 λεπτά)
3. Με όλη την ομάδα, κάντε μια λίστα με τα σημεία που τους άρεσαν και τα σημεία που δεν τους άρεσαν από κάθε βιβλίο. Διερευνήστε τους λόγους για τους οποίους ορισμένα σημεία δεν άρεσαν στους γονείς. Ακούστε προσεκτικά για να εντοπίσετε ενδείξεις δυσανασχέτησης, εσφαλμένες αντιλήψεις ή στερεότυπα. (20 λεπτά)
4. Χρησιμοποιήστε τη λίστα με τα σημεία που άρεσαν για να συζητήσετε για τα κριτήρια επιλογής καλών βιβλίων. Μοιράστε τη λίστα με τα παιδικά βιβλία και αναφερθείτε σε κάθε βιβλίο χωριστά. (15 λεπτά)

ΕΝΙΑΙΑ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΗ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ ΛΟΣ ΑΝΤΖΕΛΕΣ

Διαδικασίες περιφρούρησης δικαιωμάτων και έφεσης για άτομα με εξαιρετικές ανάγκες

Ι. ΓΕΝΙΚΑ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΑ

A. Ο γονιός ή ο κηδεμόνας ενός ατόμου με εξαιρετικές ανάγκες έχει ορισμένα δικαιώματα που προκύπτουν όταν ο εκπαιδευτικός φορέας:

1. Προτείνει να εισηγηθεί ή να αλλάξει τη διαδικασία εντοπισμού, αξιολόγησης ή εκπαιδευτικής τοποθέτησης του παιδιού ή την παροχή ελεύθερης, κατάλληλης δημόσιας εκπαίδευσης στο παιδί.
2. Αρνείται να εισηγηθεί ή να αλλάξει τη διαδικασία εντοπισμού, αξιολόγησης ή εκπαιδευτικής τοποθέτησης του παιδιού ή την παροχή μιας ελεύθερης κατάλληλης δημόσιας εκπαίδευσης για το παιδί.

B. Ο γονιός ή ο κηδεμόνας έχει το δικαίωμα:

1. Να λάβει πλήρεις εξηγήσεις για τις διαδικασίες περιφρούρησης των δικαιωμάτων και έφεσης.
2. Να γίνονται σεβαστές η προσωπική ζωή και η εχεμύθεια σε όλα τα εκπαιδευτικά έγγραφα.
3. Να επιθεωρεί και να εξετάζει όλα τα εκπαιδευτικά έγγραφα και αν είναι απαραίτητο, να τα αμφισβητεί σύμφωνα με τα Οικογενειακά Εκπαιδευτικά Δικαιώματα και την Πράξη της Ιδιωτικής Ζωής του 1974.
4. Να λαμβάνει, να επιθεωρεί και να εξετάζει τα αντίγραφα όλων των εκπαιδευτικών εγγράφων πριν από τις συναντήσεις.
5. Να ανακαλεί τη συγκατάθεσή του για αξιολόγηση ή/και υπηρεσίες οποιαδήποτε στιγμή.

Γ. Τα άτομα με εξαιρετικές ανάγκες έχουν το δικαίωμα:

1. Δωρεάν και κατάλληλης δημόσιας εκπαίδευσης.
2. Τοποθέτησης στο λιγότερο περιοριστικό μαθησιακό περιβάλλον που προάγει τη μεγαλύτερη επικοινωνία ανάμεσα στους ανάπηρους και τους μη ανάπηρους μαθητές, και είναι κατάλληλο για τις ανάγκες και των δύο.

3. Να απολαμβάνουν την ίδια ποικιλία προγραμμάτων που είναι διαθέσιμα στα μη ανάπηρα παιδιά, να παραμένουν στο σχολείο έως την ηλικία των 21 ετών για να ολοκληρώσουν τον καθορισμένο κύκλο σπουδών ή/και να αποκτήσουν κανονικά ή διαφορετικά κριτήρια επάρκειας. Όποιος μαθητής γίνει 22 ετών, ενώ συμμετέχει σε ένα πρόγραμμα, μπορεί να συνεχίσει να συμμετέχει έως το τέλος της τρέχουσας σχολικής χρονιάς.

II. ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΑ ΠΟΥ ΣΧΕΤΙΖΟΝΤΑΙ ΜΕ ΤΗΝ ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗ:

A. Οι γονείς ή οι κηδεμόνες έχουν το δικαίωμα:

1. Να κινήσουν τις διαδικασίες απαιτώντας εκπαιδευτική αξιολόγηση.
2. Να δώσουν ή να αρνηθούν τη συγκατάθεσή τους για αξιολόγηση μέσα σε 15 μέρες από του τους τεθεί το αίτημα από τον εκπαιδευτικό φορέα
3. Να λάβουν μία περιγραφή των διαδικασιών και των δοκιμασιών που θα χρησιμοποιηθούν και να ενημερωθούν πλήρως για τα αποτελέσματα της αξιολόγησης.
4. Να λάβουν, μετά από αίτησή τους, ένα αντίγραφο των ευρημάτων της αξιολόγησης.

B. Τα άτομα με εξαιρετικές ανάγκες έχουν το δικαίωμα:

1. Για μια αξιολόγηση σε όλους τους τομείς που υπάρχει υποψία ότι σχετίζονται με τις εντοπιζόμενες δυσκολίες από μία ομάδα επαγγελματιών όλων των συναφών κλάδων.
2. Για μια αξιολόγηση η οποία θα είναι αμερόληπτη.
3. Για μια αξιολόγηση η οποία θα είναι ψυχομετρικά έγκυρη στη μητρική γλώσσα του μαθητή.

III. ΤΟ ΔΙΚΑΙΩΜΑ ΓΙΑ ΜΙΑ ΑΝΕΞΑΡΤΗΤΗ ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗ

A. Οι γονείς ή οι κηδεμόνες έχουν δικαίωμα να προσφύγουν σε μια ανεξάρτητη εκπαιδευτική αξιολόγηση εάν διαφωνούν με την αξιολόγηση που διεξάγεται από τον εκπαιδευτικό φορέα.

B. Ο εκπαιδευτικός φορέας είναι υποχρεωμένος να παρέχει πληροφορίες για τη δυνατότητα ανεξάρτητης αξιολόγησης μετά από σχετική αίτηση.

Γ. Η ανεξάρτητη αξιολόγηση μπορεί να γίνει με δημόσια δαπάνη, εκτός εάν ο δημόσιος φορέας αποδείξει σε διοικητική ακροαματική διαδικασία ότι η προσφερόμενη από αυτόν αξιολόγηση είναι η κατάλληλη.

Δ. Εάν η αξιολόγηση του δημόσιου φορέα κριθεί κατάλληλη, ο γονιός εξακολουθεί να δικαιούται να έχει μια ανεξάρτητη αξιολόγηση αλλά όχι με δημόσια δαπάνη.

Ε. Μια ανεξάρτητη αξιολόγηση πρέπει να ληφθεί υπόψη από το φορέα της δημόσιας εκπαίδευσης σε σχέση με την παροχή κατάλληλης εκπαίδευσης για το παιδί και μπορεί να παρουσιαστεί ως αποδεικτικό στοιχείο σε οποιαδήποτε ακροαματική διαδικασία αφορά το παιδί.

IV. ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΑ ΠΟΥ ΑΦΟΡΟΥΝ ΤΟ ΕΞΑΤΟΜΙΚΕΥΜΕΝΟ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ¹

A. Οι γονείς και οι κηδεμόνες έχουν το δικαίωμα:

1. Να ειδοποιούνται έγκαιρα και να συμμετέχουν ή να αντιπροσωπεύονται σε όλες τις συναντήσεις.²
2. Να διεξάγεται η συνάντηση στην κύρια γλώσσα ή μορφή επικοινωνίας.
3. Να συμμετέχουν στην ανάπτυξη του Εξατομικευμένου Εκπαιδευτικού Προγράμματος σε μια συνάντηση που γίνεται μέσα σε 50 μέρες από του παραλάβει ο φορέας την υπογεγραμμένη συγκατάθεση για αξιολόγηση.
4. Να απαιτήσουν την εφαρμογή του Εξατομικευμένου Εκπαιδευτικού Προγράμματος αμέσως ή μέσα σε λίγες μέρες, εκτός εάν συμφωνηθούν οι απαραίτητες χρονικές παρατάσεις.
5. Να συμμετέχουν στην επανεξέταση του Εξατομικευμένου Εκπαιδευτικού Προγράμματος τουλάχιστον μία φορά το χρόνο.
6. Να εφεισβάλουν αποφάσεις της υπεύθυνης ομάδας για το Εξατομικευμένο Εκπαιδευτικό Πρόγραμμα σχετικά με την αξιολόγηση, τις προϋποθέσεις επιλογής, την τοποθέτηση και/ή την καθορισμένη διδασκαλία και υπηρεσίες.

B. Τα άτομα με εξαιρετικές ανάγκες έχουν το δικαίωμα να συμμετέχουν στις συναντήσεις όπου αυτό κρίνεται ότι αρμόζει.

Γ. Εάν η ομάδα για το Εξατομικευμένο Εκπαιδευτικό Πρόγραμμα καθορίσει ότι δεν είναι δυνατή η τοποθέτηση σε δημόσιο σχολείο, ο μαθητής μπορεί να εξυπηρετηθεί σε ένα μη δημόσιο, ανεξάρτητο σχολείο χωρίς δαπάνη για το γονιό.

Συνεδρία 9: Προσπίζοντας τα δικαιώματα των ατόμων με διαφορετικές σωματικές ικανότητες

Στόχοι:

- Να πληροφορήσετε τους γονείς για τα στοιχεία ακτιβισμού που ενυπάρχουν σε μια παιδαγωγική μέθοδο για την καταπολέμηση των προκαταλήψεων.
- Να ενημερώσετε τους γονείς για τα δικαιώματα των παιδιών με διαφορετικές σωματικές ικανότητες καθώς και των οικογενειών τους.
- Να ενθαρρύνετε τους γονείς να συμμετέχουν στην προάσπιση των δικών τους δικαιωμάτων καθώς και των δικαιωμάτων των άλλων.

Υλικά:

Ετοιμάστε ένα φυλλάδιο με τη σχετική νομοθεσία και νομολογία που αφορούν τα δικαιώματα των ατόμων με ειδικές ανάγκες στην εκπαίδευση. Στο τέλος του κεφαλαίου παρουσιάζεται ένα κείμενο που αφορά την εκπαιδευτική περιφέρεια του Λος Άντζελες των ΗΠΑ.

Διαδικασία:

1. Εξηγήστε πως οι δραστηριότητες ακτιβισμού βοηθούν τα παιδιά να χτίσουν την έννοια του εαυτού και διδάξετε στα αρτιμελή παιδιά να υποστηρίζουν τα δικαιώματα των άλλων.
2. Οι γονείς συναντιούνται σε ομάδες των τεσσάρων ή των πέντε για να ανταλλάξουν ιδέες για τη συμμετοχή των οικογενειών τους στην προάσπιση των δικαιωμάτων των παιδιών με διαφορετικές σωματικές ικανότητες.
3. Οι ομάδες μοιράζονται όλες μαζί τις ιδέες τους και τις ερωτήσεις τους. Δώστε τους το φυλλάδιο για τα δικαιώματα των παιδιών και των γονέων με διαφορετικές σωματικές ικανότητες στο σχολείο και εξηγήστε το. Εάν έχετε γονείς με παιδιά με σωματικές δυσκολίες μέσα στην τάξη σας, σχεδιάστε άλλη μία συνεδρία για να τους διδάξετε πώς να συμμετέχουν ενεργά σε μία συνάντηση με σκοπό την εξατομικευμένη εκπαιδευτική αντιμετώπιση.

Για τους συντονιστές της ομάδας

Είναι προτιμότερο στις συναντήσεις των γονέων να χρησιμοποιείται ένα μοντέλο διαλόγου, όπου ο καθένας μαθαίνει από τον άλλο, παρά ένα μοντέλο όπου επικρατεί ο «ειδικός», δηλαδή ο εκπαιδευτικός που απλώς λέει στους γονείς τι να κάνουν. Χρειάζεται καθοδήγηση με ευαισθησία για να δημιουργηθεί ένα ασφαλές περιβάλλον για την ανταλλαγή εμπειριών, πεποιθήσεων, ερωτήσεων και διαφωνιών. Συνήθως είναι πιο αποτελεσματικό αν ο συντονιστής είναι κάποιος που οι γονείς τον γνωρίζουν. Οι «ειδικοί» που έρχονται και είναι εκτός σταδμού ή νηπιαγωγείου, τείνουν να δίνουν απλώς πληροφορίες παρά να διευκολύνουν το διάλογο, εκτός εάν αυτό το άτομο δεσμεύεται να κάνει μια σειρά από εκπαιδευτικές συνεδρίες για την καταπολέμηση των προκαταλήψεων.

Δύο είδη προετοιμασίας είναι απαραίτητα για το συντονισμό συναντήσεων γονέων που βασίζονται στο διάλογο και έχουν ως θέμα την καταπολέμηση των προκαταλήψεων. Η πρώτη αφορά τη γνώση του συγκεκριμένου θέματος. Η δεύτερη αφορά την αυτογνωσία σχετικά με τις πεποιθήσεις και τις στάσεις ως προς το συγκεκριμένο θέμα κάθε συνεδρίας.

Οι συντονιστές της ομάδας δεν χρειάζεται να είναι ειδικοί σε όλα τα θέματα. Οι δραστηριότητες αυτοεκπαίδευσης που περιγράφονται στο κεφ. 12 αποτελούν μια αρχή, η πείρα θα οδηγήσει σε περαιτέρω δεξιότητες. Όσο σημαντική είναι η γνώση άλλο τόσο είναι και η διάθεση να διερευνήσουμε και να εμπλακούμε σε διάλογο σχετικά με τα θέματα που αγγίζουν την καταπολέμηση των προκαταλήψεων.

Συμμετοχή των γονέων σε λύσεις ατομικών προβλημάτων

Σε περίπτωση που παρατηρήσετε ένα πλέγμα προκατειλημμένων συμπεριφορών που οδηγούν στον αποκλεισμό, στην κοροϊδία ή στις βρισιές σε βάρος κάποιου παιδιού, καλέστε τους γονείς. Συμπεριλάβετε τους γονείς και των δύο παιδιών, και εκείνου που έγινε στόχος και εκείνου που δέχτηκε την προσβολή.

Γενικό πλαίσιο για τη συζήτηση με τους γονείς του παιδιού που προσβάλλει

1. Ενημερώστε αμέσως τους γονείς τηλεφωνικά. Πείτε τους τι συνέβη και πώς ενεργήσατε. Κανονίστε μία συνάντηση για να συζητήσετε τι νομίζουν ότι μπορεί να προκαλεί τη συμπεριφορά του παιδιού και τι στρατηγικές μπορούν να χρησιμοποιηθούν στο σπίτι και στο σχολείο για να βοηθήσουν το παιδί.

2. Στη συνάντησή σας με τους γονείς:

α) Μοιραστείτε τις παρατηρήσεις σας και τις ανησυχίες σας για το παιδί (κάντε συγκεκριμένες αναφορές σε γεγονότα). Εάν δεν το έχετε ξανακάνει στο παρελθόν, μοιραστείτε τους λόγους που σας κάνουν να ανησυχείτε αυτή τη φορά.

β) Ζητήστε από τους γονείς να μοιραστούν μαζί σας παρατηρήσεις για τη συμπεριφορά του παιδιού και τις εμπειρίες τους. Πώς αντέδρασαν οι γονείς; Τι μπορεί να επηρεάζει τη συμπεριφορά του παιδιού; Λάβετε υπόψη το οικιακό περιβάλλον και το περιβάλλον της τοπικής κοινότητας στην οποία ζει το παιδί. Έρχεται το παιδί σε επαφή με ανθρώπους διαφορετικούς από αυτόν/-ή; Ποιες είναι οι στάσεις της στενής οικογένειας, των αδελφών, των φίλων και των γειτόνων; Τι βλέπει το παιδί στην τηλεόραση; Τι βιβλία και παιχνίδια έχει; Τι στρεσογόνες καταστάσεις έχει βιώσει πρόσφατα;

γ) Συζητήστε τις μεθόδους που ήδη χρησιμοποιείτε ή σχεδιάζετε να χρησιμοποιήσετε στο σχολείο για να δουλέψετε με το παιδί τους. Ερευνήστε αν κάποιες από τις ιδέες φαίνονται ακατάλληλες και δεν γίνονται αποδεκτές. Σε αυτή την περίπτωση φροντίστε να καταλήξετε σε στρατηγικές με τις οποίες συμφωνούν όλοι.

δ) Αναπτύξτε στρατηγικές για επιτυχή παρέμβαση στο σπίτι και στο σχολείο. Μπορείτε να προτείνετε στους γονείς να αποφασίσουν τι θα λένε στο παιδί τους αν αυτό κάνει μεροληπτικά σχόλια στο σπίτι. Ζητήστε τους να ενθαρρύνουν τα παιδιά τους να αναπτύξουν φιλίες με παιδιά που έχουν διαφορετική πολιτισμική προέλευση και να αναζητήσουν τρόπους για να διευρύνουν την επαφή του παιδιού με τη διαφορετικότητα – πηγαίνοντας σε δημόσιες εκδηλώσεις, αποκτώντας βιβλία που απεικονίζουν έγχρωμους ανθρώπους, άτομα με αναπηρίες, άντρες και γυναίκες σε μη παραδοσιακούς ρόλους. Προτείνετε στους γονείς να επιλέγουν προσεκτικά και να βλέπουν τις τηλεοπτικές εκπομπές και διαφημίσεις μαζί με το παιδί, τονίζοντας τις «δίκαιες» ή τις «αληθινές» εικόνες και επισημαίνοντας τις «άδικες» και τις «ψευδείς» εικόνες.

Μερικές φορές οι γονείς αντιστέκονται, επιμένοντας ότι η συμπεριφορά του παιδιού στο σχολείο προέρχεται περισσότερο από τα άλλα παιδιά, παρά από το σπίτι. (Μερικές φορές και οι εκπαιδευτικοί πέφτουν επίσης σε μια παρόμοια παγίδα – όταν εντοπίζουν την πηγή του προβλήματος μόνο στο σπίτι του παιδιού και αντιστέκονται στο να κοιτάζουν τι συμβαίνει ή τι δεν συμβαίνει στο σχολείο.) Είναι σημαντικό να θυμηθούμε και να βοηθήσουμε τους γονείς να αντιληφθούν ότι μπορεί να μην είναι δυνατόν να εντοπίσουμε ακριβώς γιατί υπάρχει το πρόβλημα. Σε κάθε περίπτωση, πρέπει να γίνουν προσπάθειες τόσο στο σπίτι όσο και στο σχολείο για να αναπτύξουν τα παιδιά ταυτότητα και στάσεις που αντιμάχονται τις προκαταλήψεις.

Γενικό πλαίσιο για τη συζήτηση με τους γονείς ενός παιδιού που είναι στόχος μεροληπτικής συμπεριφοράς

Είναι εξίσου σημαντικό να ενημερώσουμε τους γονείς του παιδιού που είναι δέκτης της προκατειλημμένης συμπεριφοράς, όσο και να το πούμε στους γονείς του παιδιού που ήταν υπεύθυνο για τη μεροληπτική συμπεριφορά. Μην υποδέτετε ότι το παιδί δεν επηρεάζεται αν δεν είναι εμφανώς αναστατωμένο. Πείτε στους γονείς τι

έχετε κάνει για να στηρίξετε την αυτοεκτίμηση του παιδιού τους και πώς χειριστήκατε το περιστατικό. Μάθετε τον τρόπο με τον οποίο η οικογένεια διδάσκει το παιδί της να χειρίζεται τις προκαταλήψεις. Προσπαθήστε να βοηθήσετε τους γονείς να σχεδιάσουν το χειρισμό του περιστατικού στο σπίτι.

Γενικό πλαίσιο για συζήτηση με τους γονείς ενός παιδιού που εμφανίζει χαμηλή αυτο-εκτίμηση

Πριν μιλήσετε με τους γονείς, κάντε μια συνάντηση με το προσωπικό και συζητήστε για το παιδί. Τα περιστατικά και οι συμπεριφορές που θα συζητηθούν σε αυτή τη συνάντηση θα είναι χρήσιμα για την παρουσίαση του προβλήματος στους γονείς του παιδιού.

Τηλεφωνήστε στους γονείς και πείτε, για παράδειγμα: «Η συμπεριφορά της Μαίρης με ανησυχεί για το πώς βλέπει τον εαυτό της. Θα ήθελα να κάνουμε μια συνάντηση για να συζητήσουμε αυτό το θέμα λίγο περισσότερο».

Στη συνάντηση, ρωτήστε αν-οι γονείς έχουν παρατηρήσει παρόμοια συμπεριφορά στο σπίτι. (Αυτό είναι πολύ σημαντικό επειδή μπορεί να υπάρχουν δυναμικές στο σχολείο που δημιουργούν το πρόβλημα.) Μάθετε τι και πώς διδάσκουν το παιδί τους σχετικά με την υπό συζήτηση πλευρά της ταυτότητάς του. Ανάλογα με αυτά που έχετε παρατηρήσει και εσείς και οι γονείς, προσπαθήστε να καταλάβετε από κοινού τι κρύβεται πίσω από το πρόβλημα. Σχεδιάστε αυτά που μπορείτε να κάνετε στο σχολείο και στο σπίτι για να χτίσετε την αυτογνωσία και την αυτο-εκτίμηση του παιδιού.

Συμμετοχή των γονέων στο σχεδιασμό, στην εφαρμογή και στην αξιολόγηση του προγράμματος

Καλέστε τους γονείς να συμμετάσχουν στο σχεδιασμό, στην εφαρμογή και στην αξιολόγηση των δραστηριοτήτων που στοχεύουν στην καταπολέμηση των προκαταλήψεων. Η οπτική γωνία των γονέων είναι σημαντική.

Μάθετε από την αρχή της χρονιάς τι θέλουν να διδάξουν οι γονείς στα παιδιά τους σχετικά με τη φυλετική και την εθνοτική ταυτότητα, τις σωματικές αναπηρίες και το κοινωνικό φύλο. Ανακαλύψτε τους όρους και τις μεθόδους που χρησιμοποιούν. Μάθετε για τις εμπειρίες που έχουν τα παιδιά με ανθρώπους που είναι διαφορετικοί από αυτά και τον τρόπο που αντιδρούν οι γονείς σε τυχόν προκατειλημμένα σχόλια που κάνουν τα παιδιά τους.

Ζητήστε από τους γονείς να μαζέψουν στοιχεία σχετικά με τα τυχόν σχόλια και τις συζητήσεις που κάνουν τα παιδιά και υποδηλώνουν προκαταλήψεις. Αυτά τα στοιχεία συμβάλλουν στη διεύρυνση των γνώσεων των εκπαιδευτικών σχετικά με το πώς σκέφτονται τα μικρά παιδιά και παρέχουν πληροφορίες αναφορικά με τον αντίκτυπο της παιδαγωγικής μεθόδου που ακολουθείται στο κέντρο προσχολικής αγωγής.

Ζητήστε από τους γονείς υλικά: φωτογραφίες της οικογένειας, γραπτές ιστορίες για τα μέλη της οικογένειας, οικιακά σκεύη, βιβλία, βιβλία με φωτογραφίες και δίσκους ή κασέτες με τραγούδια σε άλλες γλώσσες, εκτός από τα αγγλικά. Ζητήστε από τους γονείς να καλέσουν τα παιδιά να επισκεφθούν το μέρος όπου εργάζονται.

Ζητήστε από τους γονείς να συμμετέχουν στην τάξη:

- διαβάζοντας στα παιδιά σε άλλες γλώσσες εκτός από τα αγγλικά,
- διδάσκοντας λέξεις και φράσεις,
- βοηθώντας τα παιδιά να κάνουν αφίσες και επιγραφές στη γλώσσα τους,
- ετοιμάζοντας με τα παιδιά ένα δεκατιανό ή μεσημεριανό με τα αγαπημένα φαγητά της οικογένειας,
- διηγούμενοι οικογενειακές εμπειρίες που σχετίζονται με τον πολιτισμό τους ή/και τους αγώνες τους για κοινωνική δικαιοσύνη.

Ζητήστε από τους γονείς να αξιολογήσουν το περιβάλλον της τάξης σας και να σας πάνε σε μέρη που διαθέτουν υλικά ποικίλης εθνοτικής προέλευσης. Συμπεριλάβετε τους στην αναζήτησή σας για καταστήματα όπου μπορείτε να προμηθευτείτε υλικά που αντικατοπτρίζουν τις διάφορες κουλτούρες.

Ζητήστε από μία επιτροπή γονέων να μαζέψει στοιχεία για τον αντίκτυπο που έχει στα παιδιά η παιδαγωγική μέθοδος για την καταπολέμηση των προκαταλήψεων παρατηρώντας τα μέσα στην τάξη και παίρνοντας συνεντεύξεις από άλλους γονείς γι' αυτά που ακούν και βλέπουν στο σπίτι. Αυτή η επιτροπή μπορεί να βοηθήσει πολύ τον εκπαιδευτικό να αξιολογήσει την αποτελεσματικότητα των δραστηριοτήτων και να εντοπίσει σημεία που χρειάζονται καινούριες δραστηριότητες.

Όταν οι εκπαιδευτικοί και οι γονείς διαφωνούν

Οι εκπαιδευτικοί μπορεί επίσης να βρεθούν αντιμέτωποι με γονείς που κάνουν προφανώς μισαλλόδοξες δηλώσεις ή προβάλλουν ανάλογες απαιτήσεις ή διαφωνούν με συγκεκριμένα θέματα και δραστηριότητες. Πώς θα χειριζόσαστε τις ακόλουθες αληθινές καταστάσεις που έχουν καταγραφεί από εκπαιδευτικούς σε διάφορα σχολεία;

1. Ένα παιδί λέει: «Ο μπαμπάς μου είπε ότι οι Ινδιάνοι είναι κακοί».
2. Ένας γονιός σας λέει ότι δεν θέλει το παιδί του να κάθεται δίπλα σε παιδιά που είναι από το Μεξικό.
3. Ένας λευκός γονιός σας λέει ότι δεν θέλει η τετράχρονη κόρη του να παίζει με μαύρη κούκλα επειδή αυτό θα οδηγήσει σε διαφυλετικές σχέσεις και γάμο.

Η πιο εύκολη απάντηση είναι να ισχυριστούμε απλώς: «Μέσα σ' αυτή την τάξη δεν πιστεύουμε πως οι Ινδιάνοι είναι κακοί, όλα τα παιδιά κάθονται με όλους και τα παιδιά μπορούν να παίξουν με όποια κούκλα θέλουν», τελεία και παύλα! Τότε οι γονείς μπορούν να αποφασίσουν αν θέλουν να κρατήσουν το παιδί τους στην τάξη σας ή θέλουν να βρουν ένα άλλο μέρος (αν έχουν βέβαια άλλη επιλογή).

Ωστόσο η πιο εύκολη προσέγγιση είναι η λιγότερο αποτελεσματική επειδή υποσκάπτει τη δουλειά που κάνουμε με τα παιδιά μας για την καταπολέμηση των προκαταλήψεων. Αποκλείει τις δυνατότητες διεύρυνσης των πληροφοριών, της κατανόησης και της αλλαγής των γονέων, ενώ επίσης περιορίζει τις πιθανότητες να κατανοήσουμε τα συγκεκριμένα βιώματα και τις δυναμικές που χαρακτηρίζουν τις οικογένειες των παιδιών μας. Επιπλέον παραβιάζει το πνεύμα της δουλειάς για την καταπολέμηση των προκαταλήψεων. Το να πούμε δηλαδή στον εαυτό μας: «Αυτοί οι γονείς είναι τόσο ρατσιστές, σεξιστές ή οτιδήποτε άλλο, ώστε είναι καλό που έχουμε τα παιδιά τους για λίγο, μήπως και μπορέσουμε να τους διδάξουμε καλύτερες αξίες», αυτό δεν δείχνει ακριβώς σεβασμό για τους άλλους ανθρώπους. Μία προϋπόθεση για την καταπολέμηση των προκαταλήψεων είναι να σεβαστούμε τους άλλους αρκετά ώστε να αμφισβητήσουμε την προκατειλημμένη συμπεριφορά τους με τρόπους που δεν οδηγούν σε πόλωση των απόψεων αλλά αντίθετα μεγιστοποιούν τις πιθανότητες για αποτελεσματική θετική αλλαγή.

Επενδύστε χρόνο και ενέργεια σε κάθε γονιό χωριστά, συζητώντας αρκετές φορές μαζί του. Μάθετε τι κρύβεται πίσω από τη ρατσιστική (ή σεξιστική ή μεροληπτική απέναντι σε άτομα με διαφορετικές σωματικές ικανότητες) στάση. Να θυμάστε ότι κανένας από μας δεν είναι απαλλαγμένος από προκαταλήψεις. Όλοι χρειαζόμαστε τους άλλους ανθρώπους για να μας βοηθήσουν να διερευνήσουμε τις εμπειρίες μας και να εντοπίσουμε αντιφατικές στάσεις και σημεία που θέλουμε να αλλάξουμε. Ορισμένες φορές, οι προκαταλήψεις βασίζονται στην έλλειψη πληροφόρησης ή στην εσφαλμένη πληροφόρηση. Μερικές φορές πάλι μια αρνητική εμπειρία υπεργενικεύεται και μετατρέπεται σε μεροληψία εναντίον μιας ολόκληρης ομάδας, ενώ άλλες φορές η έλλειψη επιβεβαίωσης στην προσωπική ζωή ενός ανθρώπου μπορεί να συμβάλει στην εδραίωση μιας προκατάληψης. Να θυμάστε επίσης ότι η κοινωνία μας επιτρέπει στους ανθρώπους να χρησιμοποιούν το ρατσισμό, το σεξισμό ή τη μεροληπτική συμπεριφορά απέναντι σε άτομα με διαφορετικές σωματικές ικανότητες ως διέξοδο για τη ματαιώση, το θυμό, την απληστία και το φόβο. Αυτή η πραγματικότητα δεν δικαιολογεί τις προκαταλήψεις, και τη μεροληπτική συμπεριφορά, αλλά μας βοηθάει να δούμε τον άνθρωπο ως σύνολο και όχι μόνο την προκατειλημμένη συμπεριφορά του.

Βάλτε τους γονείς να διερευνήσουν αφενός τους φόβους τους σχετικά με το τι μπορεί να συμβεί στο-παιδί τους ως συνέπεια της εκπαίδευσής του για την καταπολέμηση των προκαταλήψεων, και αφετέρου τις δικές σας ιδέες σχετικά με τα οφέλη που μπορεί να προκύψουν από μια τέτοια εκπαίδευση. Να θυμάστε ότι κάνετε διάλογο και όχι μονόλογο. Βεβαιωθείτε ότι οι γονείς έχουν αρκετές ευκαιρίες για να εκφράσουν τις απόψεις τους και ότι είστε ανοιχτοί στο να μάθετε από τις απόψεις τους, όπως επίσης ελπίζετε ότι θα μάθουν και από τις δικές σας.

Ο διάλογος σχετικά με θέματα που αφορούν την καταπολέμηση των προκαταλήψεων απαιτεί και από το γονιό και από τον εκπαιδευτικό να διακινδυνεύσουν κάποια πράγματα, και αυτό απαιτεί εμπιστοσύνη η οποία έχει χτιστεί προηγουμένως μέσα από συζητήσεις γύρω από άλλες λιγότερο απειλητικές πτυχές της ανάπτυξης του παιδιού. Ο διάλογος με ένα γονιό μπορεί να μην είναι πάντα επιτυχημένος. Ορισμένοι γονείς δεν θα θέλουν να μιλήσουν και άλλοι, ακόμη και μετά από μια σειρά συζητήσεων, θα διατηρήσουν την αρχική τους στάση. Σε αυτές τις περιπτώσεις είναι απαραίτητη η προσέγγιση του «διά ταύτα», όπου εκφράζετε ξεκάθαρα την ηθική στάση σας από την οποία δεν είστε διατεθειμένοι να μετακινήσετε. Τότε θα πρέπει να πείτε: «Δεν θα επιτρέψουμε προκαταλήψεις και διακρίσεις μέσα στην τάξη μας».

Εάν η διαφωνία αφορά διάφορες πλευρές της παιδαγωγικής μεθόδου για την καταπολέμηση των προκαταλήψεων δοκιμάστε τα ακόλουθα βήματα:

1. Μιλήστε με τους γονείς που διαφωνούν για να διερευνήσετε περαιτέρω τις ανησυχίες τους. Αυτές οι συζητήσεις μπορεί να είναι αρκετές για να λύσουν τη διαφωνία. Εάν δεν είναι, τότε εφαρμόστε τα επόμενα βήματα.
2. Ενημερώστε όλους τους γονείς εγγράφως (με μία επιστολή ή μία σημείωση στον πίνακα ανακοινώσεων για τους γονείς) για τη διαφωνία και κάντε μία συνάντηση γονέων για να συζητήσετε το θέμα.
3. Δομήστε τη συνάντηση ώστε κάθε σημείο να δηλώνεται ξεκάθαρα και οι διαφορές των απόψεων να εκφράζονται πλήρως. Κατόπιν εμπλέξτε όλους τους συμμετέχοντες στη συνάντηση να αποφασίσουν τι θα κάνουν. Εάν και πάλι δεν προκύψει λύση, υπάρχουν τέσσερις επιπλέον επιλογές:
  - α) Ζητήστε από τους γονείς που εξακολουθούν να διαφωνούν, αν δέχονται να εφαρμόσετε δραστηριότητες που εκείνοι αμφισβητούν και μετά να αξιολογήσετε από κοινού τα αποτελέσματα για περαιτέρω συζήτηση,
  - β) δηλώστε ότι θα γίνουν επιπλέον συζητήσεις και ότι εν τω μεταξύ θα ακολουθήσουν οι δραστηριότητες για τις οποίες υπάρχει διαφωνία,
  - γ) εάν μόνο ένα ή δύο άτομα συνεχίζουν να διαφωνούν και οι υπόλοιποι είναι ικανοποιημένοι με τη λύση, δηλώστε ότι οι δραστηριότητες θα γίνουν και περιμένετε τους λίγους γονείς που διαφωνούν να πάνε μαζί με την πλειοψηφία, ή
  - δ) εγκαταλείψτε ή τροποποιήστε τις λίγες δραστηριότητες που προκαλούν τη μεγαλύτερη διαμάχη με ένα μεγάλο αριθμό γονέων, αλλά μην υπαναχωρήσετε γενικά σε σχέση με την παιδαγωγική μέθοδο για την καταπολέμηση των προκαταλήψεων.
4. Ενημερώστε τους γονείς για τις λύσεις στις οποίες καταλήξατε στη συνάντηση ή για την απουσία οποιασδήποτε απόφασης. Αν χρειάζεται, προγραμματίστε επιπλέον συζητήσεις σχετικά με το θέμα.
5. Κάντε τις συμφωνημένες δραστηριότητες με τα παιδιά. Πληροφορήστε τους γονείς για το τι συμβαίνει και ζητήστε τους να το σχολιάσουν.

Το ακόλουθο περιστατικό αποτελεί παράδειγμα του χειρισμού μιας διαφωνίας σχετικά με το εκπαιδευτικό πρόγραμμα, στην προκειμένη περίπτωση δραστηριότητες για την καταπολέμηση των προκαταλήψεων σχετικά με την Ημέρα της γιορτής των Ευχαριστιών που έγιναν σε ένα νηπιαγωγείο.

Εστάλη μία επιστολή σε όλους τους γονείς σχετικά με την παρουσίαση καινούριων δραστηριοτήτων από το προσωπικό για την Ημέρα των Ευχαριστιών. Κάποιοι γονείς έκαναν υποστηρικτικά σχόλια, ενώ κανένας γονιός δεν έφερε αντίρρηση. Ωστόσο, αφού ένας εκπαιδευτικός είπε την ιστορία της Ημέρας των Ευχαριστιών από τη σκοπιά ενός Ιθαγενούς

Αμερικανού, μερικά παιδιά πήγαν στο σπίτι θλιμμένα και αναστατωμένα. Κάποιοι από τους γονείς αντέδρασαν θυμωμένοι. Το προσωπικό ταραχτηκε.

Έγινε μια συνάντηση για όλους τους γονείς και το προσωπικό. Κάποιοι γονείς παραπονέθηκαν ότι το προσωπικό: 1) αναθεώρησε την ιστορία, 2) δίδασκε στα παιδιά ότι η ζωή δεν είναι πάντα δίκαιη και δεν ήταν σίγουροι πως ήθελαν να το μάθουν αυτό τα παιδιά τους ακόμη, 3) έκανε δραστηριότητες μη επικεντρωμένες στα παιδιά, 4) έστρεφε τα παιδιά ενάντια σε άλλα μέλη της οικογένειάς τους που δεν είχαν τις ίδιες ιδέες για την Ημέρα των Ευχαριστιών.

Το σημείο 1 αμφισβητήθηκε από κάποιους γονείς καθώς επίσης και από το προσωπικό. Ο διευθυντής, ως συντονιστής της συζήτησης, ζήτησε από το γονιό που έθεσε το ζήτημα να μιλήσει περαιτέρω για τα συναισθήματά του. Αυτό που αναδύθηκε ήταν η δυσφορία και η θλίψη του για τον εξευτελισμό της εικόνας που είχε για την Ημέρα των Ευχαριστιών. Μετά τη συζήτηση δεν ήταν σίγουρος πια ότι ήθελε η Ημέρα των Ευχαριστιών να είναι μια γλυκόπικτη γιορτή για το παιδί του, αλλά τουλάχιστον αναγνώρισε ότι η πηγή του θυμού του δεν ήταν το ότι οι εκπαιδευτικοί «ξαναέγραψαν την ιστορία».

Σχετικά με το σημείο 2, για πολλούς γονείς η αγωνία και η θλίψη που θα μπορούσαν να βιώσουν τα παιδιά μαθαίνοντας επώδυνα γεγονότα ήταν κάτι δύσκολο. Το προσωπικό μίλησε για το πόσο σημαντικό είναι το θέμα της δικαιοσύνης για τα παιδιά στις καθημερινές τους επαφές και για το ότι τα παιδιά αισθάνονται άσχημα με την αδικία απέναντι στους άλλους, πράγμα που απεικονίζει την αναπτυσσόμενη ενσυναίσθησή τους. Το προσωπικό και οι γονείς συζητήσαν τα πλεονεκτήματα και τα μειονεκτήματα του να παρέχουμε στα παιδιά πληροφορίες και εμπειρίες που αμφισβητούν τις εσφαλμένες αντιλήψεις και τα στερεότυπα.

Το σημείο 3 λύθηκε πάρα πολύ εύκολα. Οι εκπαιδευτικοί εξήγησαν συγκεκριμένα παραδείγματα δραστηριοτήτων, βοηθώντας τους γονείς να συνειδητοποιήσουν ότι οι μέθοδοι ήταν κατάλληλες για το αναπτυξιακό επίπεδο των παιδιών. Οι εκπαιδευτικοί ξεκαθάρισαν επίσης ότι δεν είχαν όλες τις απαντήσεις, ότι δοκίμαζαν διαφορετικές δραστηριότητες και ότι χρειάζονταν και εκτιμούσαν τα σχόλια των γονέων.

Η συζήτηση σχετικά με το τελευταίο θέμα, ότι δηλαδή δημιουργείται ένταση με τα άλλα μέλη της οικογένειας, περιστράφηκε γύρω από το γενικότερο ζήτημα της εκπαίδευσης για την καταπολέμηση των προκαταλήψεων. Τα παιδιά που μαθαίνουν να αμφισβητούν την αδικία και να υπερασπίζονται τον εαυτό τους θα εκνευρίζουν αυτούς τους ενήλικους που πιστεύουν ότι τα παιδιά πρέπει να βλέπονται και όχι να ακούγονται. Κάποιοι γονείς πίστευαν ότι είναι καλό που τα παιδιά τους εκφράζουν τη γνώμη τους, μερικοί φάνηκαν να αμφιταλαντεύονται, θέλοντας αφενός τα παιδιά τους να υψώσουν τη φωνή ενάντια στα άδικο σχόλια, αλλά να είναι επίσης και ευγενικά προς την οικογένεια, ενώ άλλοι γονείς θα έλεγαν στα παιδιά τους να μην κριτικάρουν τα ενήλικα μέλη της οικογένειας.

Μετά τη συνάντηση, οι γονείς και το προσωπικό αισθάνθηκαν ότι υπήρχε μεγαλύτερη σαφήνεια σχετικά με τα θέματα που ήταν σημαντικά και για τους δύο. Το προσωπικό συνειδητοποίησε ότι έπρεπε να αναλογιστούν μήπως προσπαθούσαν να κάνουν πάρα πολλά πράγματα και μάλιστα πάρα πολύ γρήγορα. Πολλοί γονείς εξέφρασαν τη στήριξή τους για τη δουλειά που γίνεται για την καταπολέμηση των προκαταλήψεων αφού κατανόησαν καλύτερα τους στόχους και τις μεθόδους που θα ακολουθηθούν. Μερικοί γονείς συνέχισαν να ανησυχούν για την καταλληλότητα αυτής της παιδαγωγικής μεθόδου. Παρ' όλα αυτά, οι δίσυλοι επικοινωνίας είχαν δημιουργηθεί.

Το προσωπικό έμαθε επίσης ότι εκτός από μία ενημερωτική επιστολή, πρέπει να κάνει συναντήσεις γονέων πριν εισαγάγει δραστηριότητες για την Ημέρα των Ευχαριστιών με τα παιδιά. Πράγματι, την επόμενη χρονιά οι αρνητικές αντιδράσεις μετά τη δραστηριότητα δεν επαναλήφθηκαν. Μολονότι το σχεδίασαν από κοινού, δεν συμφώνησαν όλοι οι γονείς απόλυτα, ωστόσο είχαν όλοι μια ξεκάθαρη εικόνα για το τι θα γινόταν μέσα στην τάξη και ήξεραν επίσης ότι η πλειονότητα των γονέων συμφώνησε με τις δραστηριότητες.

Το επόμενο παράδειγμα αφορά τη διαφωνία αν πρέπει να χρησιμοποιούνται κούκλες με ρεαλιστική αναπαράσταση της ανατομίας του φύλου και οι λέξεις για τα γεννητικά όργανα. Ο Joel Gordon, διευθυντής παιδικού σταθμού, σε μια μικρή αγροτική πόλη της Βόρειας Καλιφόρνια, έγραψε (προσωπική επικοινωνία, Ιανουάριος 1987):

Εξηγώντας το εργαστήρι της παιδαγωγικής μεθόδου για την καταπολέμηση των προκαταλήψεων σε μια συνάντηση όπου ήταν παρόντες εκπαιδευτικοί, φοιτητές που έκαναν την πρακτική τους και γονείς, έγινα μάρτυρας ενός ξεσπάσματος που με εξέπληξε. Το πρόβλημα ανέκυψε όταν περιέγραψα την πληροφόρηση των παιδιών αναφορικά με την ταυτότητά τους ως προς το φύλο, όπου τους λέω ότι τα αγόρια έχουν πέος και τα κορίτσια έχουν κόλπο, και χρησιμοποιώ

κούκλες με ρεαλιστική αναπαράσταση των γεννητικών οργάνων. Τρεις από τους γονείς έγιναν έξαλλοι επειδή θα χρησιμοποιούσα λέξεις για τα γεννητικά όργανα μέσα στην τάξη. Τα επιχειρήματά τους ενάντια στη χρήση μη συγκαλυμμένων λέξεων ήταν: 1) τα παιδιά δεν χρειάζεται να ξέρουν αυτές τις λέξεις, 2) αν μάθουν αυτές τις λέξεις στο σχολείο μπορεί να τις πουν δυνατά ακόμη και στην ουρά του ταμείου του σουπερ μάρκετ, 3) αντ' αυτών, πρέπει να χρησιμοποιούνται όροι όπως «απόκρυφα», και 4) βάζοντας κούκλες με ρεαλιστική αναπαράσταση του φύλου στη γωνιά του ελεύθερου παιχνιδιού θα επιτρεπόταν παιχνίδι χωρίς επιτήρηση και τα παιδιά θα μπορούσαν να βάλουν τις κούκλες «να εμπλακούν» σε σεξουαλικές πράξεις.

Χρησιμοποιώντας όλη την πειθώ που διαθέτω, εξήγησα ότι η χρήση των ακριβών όρων για τα γεννητικά όργανα ήταν απαραίτητη και ότι ενδυνάμωνε τα παιδιά σε περίπτωση που θα αντιμετώπιζαν καταστάσεις διακρίσεων. Εξήγησα ότι αυτή δεν ήταν σεξουαλική εκπαίδευση με την έννοια ότι διδάσκουμε στα παιδιά την αναπαραγωγή, αλλά ότι κατονομάζουμε τα μέρη του σώματος, όπως το χέρι ή τον αγκώνα. Απλώς δεν πείθονταν.

Έκανα μία δεύτερη συνάντηση με όλους τους γονείς για να συνεχίσουμε τη συζήτηση. Σε κάποιους γονείς άρεσε η ιδέα του να χρησιμοποιούν τις κούκλες και να εξηγούν στα παιδιά τι είναι αυτό που μας κάνει ανατομικά να είμαστε κορίτσι ή αγόρι. Άλλοι γονείς συνέχισαν να επιχειρηματολογούν έντονα ότι κάθε χρήση όρων για τα γεννητικά όργανα σήμαινε ότι εισήγαγα τη σεξουαλικότητα στην τάξη κι ότι αυτό ήταν λάθος.

Τελικά, ο Joel αποφάσισε ότι η έλλειψη πίστης και εμπιστοσύνης στο πρόγραμμα από ορισμένους γονείς ήταν πιο σημαντική από το να παραλείψει ένα κομμάτι της παιδαγωγικής μεθόδου για την καταπολέμηση των προκαταλήψεων. Ωστόσο το πρόγραμμά του περιλαμβάνει άλλες δραστηριότητες που ενθαρρύνουν την έλλειψη σεξισμού στο παιχνίδι και την ανάπτυξη των παιδιών.

Μία παρόμοια διαφωνία για το αν πρέπει να χρησιμοποιούνται κούκλες με ρεαλιστική αναπαράσταση του φύλου λύθηκε με έναν άλλο τρόπο. Αυτή τη φορά επρόκειτο για μια τάξη με τετράχρονα και πεντάχρονα παιδιά σε ένα δημόσιο σχολείο. Σε αυτή την περίπτωση συμφωνήθηκε ότι ο εκπαιδευτικός θα χρησιμοποιούσε τις κούκλες για συγκεκριμένες δραστηριότητες που θα τις συντόνιζε ο ίδιος, χωρίς να τις βάλει στη γωνιά του ελεύθερου παιχνιδιού.

Η προσεκτική δουλειά με τις διαφωνίες των γονέων μπορεί να επιβραδύνει την εφαρμογή της παιδαγωγικής μεθόδου για την καταπολέμηση των προκαταλήψεων και μπορεί να οδηγήσει σε ορισμένες προσαρμογές και μετατροπές. Μακροπρόθεσμα, το να αφιερώνουμε κάποιο χρόνο για να προσπαθήσουμε να λύσουμε τις διαφωνίες των γονέων μάς ανταμείβει με τη στήριξή τους μέσα στην τάξη και την ενίσχυση των δραστηριοτήτων για την καταπολέμηση των προκαταλήψεων στο σπίτι. Θυμηθείτε ότι η παιδαγωγική μέθοδος για την καταπολέμηση των προκαταλήψεων αναπροσαρμόζεται σε κάθε περιβάλλον μέσα από την αλληλεπίδραση των ενδιαφερόντων των παιδιών, τις επαγγελματικές γνώσεις των εκπαιδευτικών, τις αξίες των γονέων και τα κοινωνικά γεγονότα. Αυτό που έχει σημασία είναι να εξασφαλίζουμε ότι ισχύουν οι βασικές αρχές.

Στρατηγικές

Ο συγκεκριμένος τρόπος που εφαρμόζετε και εξισορροπείτε τα τρία συστατικά της δουλειάς με τους γονείς –δηλαδή εκπαίδευση, διάλογος και συμμετοχή– εξαρτάται από τη συγκεκριμένη ομάδα των γονέων. Λάβετε υπόψη τις ακόλουθες ερωτήσεις καθώς αναπτύσσετε στρατηγικές:

1. Τι πηγές και μέσα έχετε στη διάθεσή σας για τη δουλειά με τους γονείς;

Εάν έχετε ένα πρόγραμμα γονέων σε εξέλιξη και υψηλό βαθμό επικοινωνίας ανάμεσα σε γονείς και εκπαιδευτικούς, τότε θα είναι πιο εύκολο να αναφερθείτε σε θέματα για την καταπολέμηση των προκαταλήψεων. Θα έχετε αμοιβαία εμπιστοσύνη και ένα ρεπερτόριο μεθόδων που έχουν δοκιμαστεί και είναι αποτελεσματικές.

Εάν έχετε ένα πρόγραμμα που περιλαμβάνει ελάχιστα τους γονείς, σκεφτείτε τι μπορείτε να κάνετε για να αυξήσετε την επαφή και την επικοινωνία ανάμεσα σε γονείς και εκπαιδευτικούς σχετικά με λιγότερο ευαίσθητα θέματα, καθώς επίσης και σχετικά με θέματα για την καταπολέμηση των προκαταλήψεων.

2. Ποια θέματα ενάντια στις προκαταλήψεις θα μπορούσαν να έχουν περισσότερη σχέση με την περίπτωση σας, ποια θα μπορούσαν να προκαλέσουν αμφισβήτηση ή αντίσταση και ποια θα εξασφάλιζαν στήριξη;

Δεν είναι απαραίτητο να αρχίσετε αμέσως με δραστηριότητες που αγγίζουν όλες τις πτυχές της παιδαγωγικής μεθόδου για την καταπολέμηση των προκαταλήψεων. Μπορεί να είστε περισσότερο αποτελεσματικοί αρχίζοντας με ένα θέμα που ενδιαφέρει τη συγκεκριμένη ομάδα γονέων που έχετε. Η εφαρμογή δραστηριοτήτων σε αυτό το θέμα θα διευκολύνει την εισαγωγή άλλων θεμάτων αργότερα.

3. Ποια είναι η πιο αποτελεσματική αρχική μέθοδος με την ομάδα των γονέων που έχετε;

Σκεφτείτε αν θα ήταν πιο αποτελεσματικό: α) να ξεκινήσετε με την παιδαγωγική μέθοδο για την καταπολέμηση των προκαταλήψεων κάνοντας πρώτα κάτι με τα παιδιά και για να «πάρτε το κολάι», δηλαδή να μαζέψτε στοιχεία σχετικά με τις ιδέες των παιδιών και μετά να ξεκινήσετε να εμπλέκετε και τους γονείς, ή β) να οργανώσετε μια μικρή επιτροπή που δρα ως ομάδα μελέτης, σχεδιασμού και στήριξης προτού εισαγάγετε το σχολικό πρόγραμμα στην τάξη, ή γ) όταν ξεκινήσετε με τα παιδιά τις δραστηριότητες που στοχεύουν στην καταπολέμηση των προκαταλήψεων, να ενημερώσετε και να εμπλέξετε όλους τους γονείς ταυτόχρονα.

4. Ποιες είναι οι πιο αποτελεσματικές μέθοδοι για την εκπαίδευση και την ανάμειξη των γονέων κατά τη διάρκεια της χρονιάς;

Η παραδοσιακή μέθοδος των συναντήσεων των γονέων, που γίνονται κατά τη διάρκεια της ημέρας ή το απόγευμα, μπορεί να είναι αποτελεσματική για σας. Ωστόσο, αν η προσέλευση είναι χαμηλή, μη θεωρήσετε ότι αυτό αποδεικνύει έλλειψη ενδιαφέροντος. Μιλήστε με τους γονείς για ποιο λόγο δεν έρχονται. Προσαρμοστείτε στις ανάγκες τους. Για παράδειγμα, κάποιοι παιδικοί σταθμοί συνδυάζουν ένα δείπνο με μια συνάντηση γονέων. Δουλέψτε με τους γονείς που μπορούν και έρχονται στις συναντήσεις και κρατήστε τους υπόλοιπους ενημέρους χρησιμοποιώντας άλλα μέσα (Stone, 1987).

Χρησιμοποιήστε μία ποικιλία μεθόδων για να ενημερώνετε τους γονείς: ειδησεογραφικά δελτία (μεταφρασμένα σε όλες τις γλώσσες που αντιπροσωπεύονται στην ομάδα των γονέων σας), έναν πίνακα ανακοινώσεων για τους γονείς, ατομικά γράμματα και τηλεφωνήματα. Οι σύντομες συζητήσεις με τους γονείς όταν φέρνουν ή παίρνουν τα παιδιά τους είναι επίσης πολύ χρήσιμες. Μια καλή ιδέα είναι να έχετε ένα χώρο όπου θα μπορείτε να πίνετε καφέ ή τσάι και έναν εκπαιδευτικό που θα αναλαμβάνει τους γονείς αυτή την ώρα. Χρησιμοποιήστε τους ενδιαφερόμενους γονείς για να σας βοηθήσουν να προσεγγίσετε πιο αποτελεσματικά αυτούς με τους οποίους δυσκολεύεστε να έχετε επαφή.

Για να συνοψίσουμε, ένα προσεκτικά επεξεργασμένο, ποικίλο και εξελισσόμενο πρόγραμμα γονέων αποτελεί ζωτικό συστατικό εφαρμογής μιας παιδαγωγικής μεθόδου για την καταπολέμηση των προκαταλήψεων με τα παιδιά. Η έλλειψη άμεσης εμπλοκής και εκτεταμένης συνεργασίας με τους γονείς εγγυάται ότι η παιδαγωγική μέθοδος για την καταπολέμηση των προκαταλήψεων θα αναστατώσει και τους εκπαιδευτικούς και τους γονείς και δεν θα πετύχει. Όσο πιο πολύ δουλεύουν οι εκπαιδευτικοί με τους γονείς για την καταπολέμηση των διακρίσεων, τόσο πιο πολύ θα διαρκέσει η δουλειά που κάνουν με τα παιδιά.

Βιβλιογραφία

- Derman-Sparks, L., και Atkinson, B. (παραγωγοί) (1988), *Anti-Bias Curriculum* [video], Pasadena, CA: Pacific Oaks College.
- Piaget, J. (1973), *To Understand Is to Invent*, μτφρ. G. Roberts, New York: Grossman (Original work published 1948).
- Council on Interracial Books for Children (1980), *Selecting Bias-Free Textbooks and Storybooks*, New York.
- (χ.χ.), *Sexism in Children's Books* [filmstrip], New York.
- (χ.χ.), *Racism in Children's Books* [filmstrip], New York.
- Stone, J.G. (1987), *Teacher-Parent Relationships*, Washington, DC: NAEYC.

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ ΤΗΣ ΕΠΙΜΕΛΗΤΡΙΑΣ

1. Το Εξατομικευμένο Εκπαιδευτικό Πρόγραμμα αποτελείται από ειδικά προσαρμοσμένους εκπαιδευτικούς στόχους και διαδικασίες που βασίζονται στην αξιολόγηση του δυναμικού καθώς και των αναγκών του μαθητή και του επιτρέπουν να αποδώσει με τον καλύτερο δυνατό τρόπο.
2. Της ομάδας των επαγγελματιών των συναφών κλάδων που αποφασίζει για το Εξατομικευμένο Εκπαιδευτικό Πρόγραμμα του παιδιού.

ΣΤΟΧΟΙ

1. Να συνειδητοποιήσετε ακόμη περισσότερο τις στάσεις σας σχετικά με το κοινωνικό φύλο, τη φυλή, την εθνότητα και τις διάφορες σωματικές ικανότητες.
2. Να μάθετε να εντοπίζετε τρόπους που ο θεσμικός ρατσισμός, σεξισμός και οι προκαταλήψεις απέναντι σε άτομα με διαφορετικές σωματικές ικανότητες επηρεάζουν το πρόγραμμά σας.
3. Να κατανοήσετε πώς αναπτύσσουν τα μικρά παιδιά την ταυτότητα και τις στάσεις τους.
4. Να σχεδιάσετε τρόπους για να εφαρμόσετε την παιδαγωγική μέθοδο για την καταπολέμηση των προκαταλήψεων στο συγκεκριμένο σας πρόγραμμα.

Βήμα πρώτο: Δεσμευτείτε προσωπικά

Χρειάζεται ενέργεια και χρόνος για να μάθετε να ενσωματώνετε την παιδαγωγική μέθοδο για την καταπολέμηση των προκαταλήψεων μέσα στην τάξη. Αυτό σημαίνει ότι πρέπει να το βάλετε σε προτεραιότητα και να δουλεύετε πάνω σ' αυτό, λίγο λίγο, κατά τη διάρκεια μιας ολόκληρης χρονιάς.

Βήμα δεύτερο: Οργανώστε μια ομάδα στήριξης

Για την προετοιμασία και την εφαρμογή της παιδαγωγικής μεθόδου για την καταπολέμηση των προκαταλήψεων είναι σημαντικό να υπάρχει μια ομάδα στήριξης. Η συνεργασία είναι η καλύτερη μέθοδος για την εμπάδυνση της γνώσης σχετικά με την καταπολέμηση των προκαταλήψεων. Χρειαζόμαστε τις διαφορετικές απόψεις και την έντιμη ανατροφοδότηση των συναδέλφων μας για να αναπτύξουμε τη διορατικότητα που απαιτείται για να επανεξετάσουμε τον τρόπο που διδάσκουμε. Η συνεχιζόμενη στήριξη καθώς δοκιμάζουμε δραστηριότητες για την καταπολέμηση των προκαταλήψεων είναι επίσης απαραίτητη για να μοιραστούμε τις επιτυχίες, να εκτιμήσουμε τα λάθη, να ενθαρρύνουμε ο ένας τον άλλο και να σχεδιάσουμε στρατηγικές για να ξεπεράσουμε τις δυσκολίες.

Μία ομάδα στήριξης μπορεί να αποτελείται από εκπαιδευτικούς και προσωπικό από την τάξη σας, άλλους εκπαιδευτικούς από το σχολείο σας ή το κέντρο προσχολικής φροντίδας και αγωγής, εκπαιδευτικούς από άλλα σχολεία μέσα στην τοπική κοινότητα και γονείς από το σχολείο ή το κέντρο σας. Μπορεί να είναι πολύ μικρή μόνο με δύο άτομα ή πολύ μεγάλη με οκτώ άτομα.

Βήμα τρίτο: Κάντε δραστηριότητες που συμβάλλουν στην αυτοσυνειδητοποίηση

Δεν είναι απαραίτητο να ξέρετε όλες τις απαντήσεις πριν αρχίσετε το πρόγραμμά σας μέσα στην τάξη. Κανείς δεν τις ξέρει: όλοι όσοι χρησιμοποιούν την προσέγγιση της παιδαγωγικής μεθόδου για την καταπολέμηση των προκαταλήψεων βρίσκονται σε μια διαδικασία διαρκούς μάθησης. Αυτό που χρειάζεστε είναι καταρχήν μια υποδομή την οποία θα χτίσετε, καθώς αποκτάτε εμπειρίες μέσα από αυτή την παιδαγωγική μέθοδο και τις εξετάζετε με κριτικό πνεύμα με την ομάδα στήριξης.

Επιλέξτε δραστηριότητες από καθεμιά από αυτές τις τρεις κατηγορίες: α) αυτο-συνειδητοποίηση, β) θεσμικές προκαταλήψεις, και γ) ανάπτυξη των παιδιών.

Δραστηριότητες για να αναπτύξουμε αυτο-συνειδητοποίηση

Η ενσωμάτωση μιας παιδαγωγικής μεθόδου για την καταπολέμηση των προκαταλήψεων στην τάξη σας απαιτεί ενσυνείδητη προσωπική δουλειά. Όλοι μας επηρεαζόμαστε από τα στερεότυπα και τις προκαταλήψεις που στηρίζουν και ενισχύουν το σεξισμό, το ρατσισμό και τη μεροληπτική στάση και συμπεριφορά απέναντι σε άτομα

με διαφορετικές σωματικές ικανότητες. Όλοι έχουμε πληγωθεί, είτε ως θύτες είτε ως στόχος άδικων πράξεων. Πολλοί από μας σε διαφορετικές στιγμές έχουμε υπάρξει και τα δύο. Λίγοι από μας είχαμε την ευκαιρία ή είχαμε το χρόνο να εξετάσουμε βαθιά και ανοιχτά την επίδραση που είχαν πάνω μας αυτές οι εμπειρίες. Αντ' αυτού, τις κρατάμε κρυφές και διστάζουμε να εκθέσουμε τη σύγχυσή μας, τη ματαιώσή μας, τον πόνο μας, το θυμό μας και την ενοχή μας. Αυτές οι εμπειρίες και τα συναισθήματα επηρεάζουν καθημερινά την επαφή μας με τα παιδιά ακόμη και αν δεν το συνειδητοποιούμε.

Οι ασκήσεις αυτο-συνειδητοποίησης θα σας βοηθήσουν να ξεκαθαρίσετε τη σκέψη σας, να αναγνωρίσετε τα σημεία που σας προκαλούν δυσάρεστα συναισθήματα, και τις προκαταλήψεις που παρεμβαίνουν στη δουλειά που κάνουμε με τα παιδιά για την καλλιέργεια του σεβασμού της διαφορετικότητας. Για να είναι χρήσιμες αυτές οι ασκήσεις, πρέπει να επιτρέψετε σε κάθε μέλος της ομάδας στήριξης να αποκαλύψει τα συναισθήματά του σε ένα κλίμα ασφάλειας. Μην κρίνετε ο ένας τον άλλο. Βοηθήστε ο ένας τον άλλο να εξετάσετε τις στάσεις που αναδύονται.

Καθώς κάνετε τις δραστηριότητες αυτο-συνειδητοποίησης, μπορεί να πονέσετε. Δεν αποδεχόμαστε τις προκαταλήψεις και τη μεροληπτική συμπεριφορά όσον αφορά το φύλο, το χρώμα του δέρματος, τις σωματικές ικανότητες. Έτσι μπορεί να πονέσουμε καθώς αντικρίζουμε την αρνητική τους εικόνα στον ίδιο μας τον εαυτό. Μην αφήσετε τον πόνο να σας σταματήσει. Δεχτείτε τον κι έπειτα σκεφτείτε πώς να κάνετε τον πόνο ενέργεια δράσης για να εφαρμόσετε την παιδαγωγική μέθοδο για την καταπολέμηση των προκαταλήψεων.

Ξεκινήστε με τα ακόλουθα:

- Μοιραστείτε με την ομάδα σας πώς περιγράφετε ή ορίζετε τη φυλετική/εθνοτική σας ταυτότητα. Τι είναι σημαντικό και μη σημαντικό για σας σχετικά με αυτή την πλευρά του εαυτού σας; Αν κάτι είναι σημαντικό, γιατί είναι; Αν όχι, γιατί όχι; Πώς αισθάνεστε σχετικά με τη φυλετική/εθνοτική σας ταυτότητα; Επαναλάβετε αυτή την άσκηση άλλες δύο φορές, τη δεύτερη μιλώντας για την ταυτότητα του φύλου και την τρίτη σχετικά με τις διαφορές στις σωματικές ικανότητες.
- Μοιραστείτε το πώς μάθατε για τη φυλετική/εθνοτική σας ταυτότητα, την ταυτότητα του φύλου σας και τις σωματικές σας ικανότητες και όρια. Ποιες είναι οι πρώτες σας αναμνήσεις; Τι ήταν διασκεδαστικό και τι επώδυνο καθώς μαθαίνατε γι' αυτές τις πλευρές της ταυτότητάς σας;
- Συζητήστε για το αν συμφωνείτε ή διαφωνείτε και πού με τις απόψεις των γονέων σας σχετικά με τη φυλή, την εθνότητα, το φύλο και τις σωματικές ικανότητες. Αν διαφωνείτε, πώς αναπτύξατε τις δικές σας ιδέες; Τι και ποιοι σας επηρέασαν σημαντικά; Αν είστε γονιός (ή σχεδιάζετε να γίνετε), τι θέλετε να διδάξετε τα δικά σας παιδιά;
- Κάντε μια λίστα με αποδεκτές και μη αποδεκτές συμπεριφορές για κορίτσια και αγόρια, για άντρες και γυναίκες. Συγκρίνετε τις λίστες με τα άλλα μέλη της ομάδας στήριξης. Συζητήστε για το φάσμα των συμπεριφορών που σχετίζονται με τους ρόλους των φύλων και τις αποδέχεστε στα παιδιά που διδάσκετε.
- Κάντε μια λίστα με όσα θέλετε να ξέρουν και με όσα δεν θέλετε να λένε οι άλλοι για τη φυλετική και εθνοτική σας ταυτότητα. Μοιραστείτε τα με την ομάδα. Συζητήστε για το πώς θέλετε ένας που ξέρει πολύ λίγα για τη φυλετική/εθνοτική ομάδα σας να μάθει γι' αυτήν.
- Τα σωματικώς αρτιμελή άτομα της ομάδας που δεν αντιμετωπίζετε κινητικές δυσκολίες, συζητήστε για μια φορά που είχατε προσωπική εμπειρία μιας κινητικής ή άλλης δυσκολίας, για παράδειγμα λόγω τραυματισμού ή ασθένειας. Τι μάθατε για τις στάσεις των άλλων ανθρώπων, τους περιορισμούς στην κίνηση που βάζει το περιβάλλον και τα συναισθήματά σας όταν ζητάτε ή δέχεστε βοήθεια; Τα μέλη της ομάδας που έχετε διαφορετικές σωματικές ικανότητες, μοιραστείτε με τους άλλους το πώς σας επηρεάζουν οι στάσεις αυτών που δεν αντιμετωπίζουν κινητικές δυσκολίες, η περιβαλλοντική έλλειψη προσβασιμότητας και τα συναισθήματα που νιώθει κάποιος όταν ζητάει ή δέχεται βοήθεια.

Συμπληρωματικές δραστηριότητες

- Πάρτε ένα από τα πιο δημοφιλή ευρωπαϊκά παραμύθια (*Ωραία Κοιμωμένη, Σταχτοπούτα, Χιονάτη*) και ξαναγράψτε το, αλλάζοντας το φύλο των χαρακτήρων. Διαβάστε την καινούρια σας παραλλαγή ο ένας στον άλλο/-η μία στην άλλη. Ποιες είναι οι αντιδράσεις σας στην αντιστροφή των ρόλων;
- Διαβάστε το κεφάλαιο *Homosexuality, Hysteria and Children Growing Up Free* [Ομοφυλοφιλία, υστερία και παιδιά που μεγαλώνουν ελεύθερα] (Progebin, 1980). Συζητήστε για τα συναισθήματα που γεννιούνται καθώς διαβάζετε. Με ποια σημεία συμφωνείτε; Διαφωνείτε; Γιατί;
- Διαβάστε τα παιδικά βιβλία *What Is a Girl? What Is a Boy?* [Τι είναι ένα κορίτσι; Τι είναι ένα αγόρι;] (Waxman, 1976) και *Bodies* [Σώματα] (Brenner, 1973). Και τα δύο περιλαμβάνουν φωτογραφίες γυμνών παιδιών. Συζητήστε αν θα νιώδατε άνετα να διαβάσετε αυτά τα βιβλία στα παιδιά. Γιατί ναι; Γιατί όχι;
- Γράψτε ό,τι ξέρετε σχετικά με την πολιτισμική προέλευση της οικογένειάς σας, τις εμπειρίες της σχετικά με τις διακρίσεις και την ανάμειξή της σε ακτιβισμό (το γυναικείο κίνημα, τα εργατικά ή πολιτικά δικαιώματα, τα δικαιώματα των ατόμων με αναπηρίες). Πάρτε συνεντεύξεις από γονείς, παππούδες, γιαγιάδες και άλλους συγγενείς για να έχετε περισσότερες πληροφορίες. Μοιραστείτε τα αποτελέσματα της έρευνάς σας με την ομάδα στήριξης.
- Βιώστε την κατάσταση να έχει κανείς σωματικές ιδιαιτερότητες για μια μέρα, εκτελώντας την καθημερινή σας ρουτίνα χρησιμοποιώντας αμαξίδιο και μόνο ένα χέρι. Προσέξτε ποιες μετατροπές στο περιβάλλον σας θα σας βοηθούσαν να γίνετε πιο ανεξάρτητος. Προσέξτε πώς αντιδρούν οι άλλοι άνθρωποι απέναντί σας.
- Μοιραστείτε τις εμπειρίες σας με την ομάδα στήριξης.
- Γράψτε τα είδη αναπηριών με τα οποία αισθάνεστε άνετα και αυτά με τα οποία αισθάνεστε άβολα. Μέσα στην ομάδα, διερευνήστε τα αίτια που σας προκαλούν ευχάριστα και δυσάρεστα συναισθήματα.

Δραστηριότητες για να μάθουμε για τις θεσμικές προκαταλήψεις

Στο κεφ. 1, ο σεξισμός, ο ρατσισμός, οι προκαταλήψεις απέναντι σε άτομα με διαφορετικές σωματικές ικανότητες και η ομοφυλοφοβία ορίζονται ως στάση, δράση ή θεσμική πρακτική, η οποία ενισχύεται από μια θεσμική ισχύ που υποτάσσει τους ανθρώπους εξαιτίας τους χρώματός τους, της εθνότητάς τους, του φύλου τους, των αναπηριών ή της σεξουαλικής τους προτίμησης. Οι θεσμικές προκαταλήψεις είναι ευρύτερες και πιο καταστροφικές από τις ατομικές προκαταλήψεις και διακρίσεις. Μπορεί να είναι προφανείς και εμφανείς – άρνηση πρόσβασης στην εκπαίδευση ή σε στεγαστικά προγράμματα στους έγχρωμους, εμπόδια για τους ομοφυλόφιλους στη στέγαση και την εργασία. Μπορεί να είναι επίσης κρυφές – οι περικοπές κονδυλίων για προγράμματα υγείας και σίτισης για έγκυες γυναίκες ώστε «να αντισταθμιστεί ο προϋπολογισμός» είναι ένα παράδειγμα αυτού του είδους θεσμικής μεροληψίας. Παρόλο που δεν αναφέρονται ξεκάθαρα λέξεις που υποδηλώνουν προκατάληψη, οι επιπτώσεις της θεσμικής πρακτικής είναι σοβαρές για γυναίκες με χαμηλό εισόδημα. Ένα άλλο παράδειγμα είναι η έλλειψη προσβασιμότητας σε δημόσια κτίρια. Ο λόγος μπορεί να είναι ότι «το κτίριο χτίστηκε προτού ο νόμος επιβάλει να υπάρχουν ράμπες», αλλά οι συνέπειες είναι οι ίδιες σαν να υπήρχε μια πινακίδα που έγραφε ρητά: *Απαγορεύονται τα αμαξίδια.*

Οι θεσμικές προκαταλήψεις έχουν ισχυρό αντίκτυπο στην ποιότητα της εκπαίδευσης που παρέχεται στα μικρά παιδιά. Ο αριθμός των μικρών παιδιών που στερούνται τα απαραίτητα προγράμματα προσχολικής φροντίδας είναι ένα παράδειγμα θεσμικής διάκρισης ως προς το φύλο. Η έλλειψη ποιότητας στην πρακτική κατάρτιση των ατόμων που δουλεύουν με παιδιά με αναπηρίες, με αποτέλεσμα να μην είναι σε θέση να εργαστούν σε διαφορετικό πλαίσιο με αυτά τα παιδιά, αποτελεί ένα παράδειγμα των προκαταλήψεων και των μεροληπτικών συμπεριφορών απέναντι σε άτομα με διαφορετικές σωματικές ικανότητες. Η ανεπάρκεια μη στερεοτυπικών παιδικών βιβλίων για τους Ιθαγενείς Αμερικανούς, τους Ασιάτες-Αμερικανούς και τους Λατίνους είναι μία συνέπεια του θεσμικού ρατσισμού.

Ως άτομα, οι εκπαιδευτικοί που δεν καταπολεμούν ενεργά συγκεκριμένες πρακτικές, καταλήγουν συχνά να

στηρίζουν τις δεσμικές προκαταλήψεις ακόμη και αν δεν συμφωνούν μαζί τους. Εάν μία εκπαιδευτικός δεν διαβάζει στα παιδιά της αρκετά βιβλία που απεικονίζουν τη διαφορετικότητα επειδή «δεν υπάρχουν διαθέσιμα βιβλία στο σχολείο μου (ή βιβλιοπωλεία ή εγκεκριμένες εκπαιδευτικές προμηθευτικές εταιρείες)», τότε είναι μέρος ενός δεσμικού ρατσισμού επειδή τα παιδιά της μαθαίνουν μόνο μία λευκοκεντρική άποψη της ζωής. Για να είναι αντιρατσίστρια η εκπαιδευτικός, σε αυτό το παράδειγμα, απαιτείται από αυτή να αναζητά ενεργά και επίμονα και να βρίσκει τρόπους ώστε να περιλαμβάνεται η ποικιλομορφία στα παιδικά βιβλία. Κάντε τις ακόλουθες ασκήσεις για να εμβαθύνετε τη συνειδητοποίησή σας για το πώς λειτουργούν οι δεσμικές προκαταλήψεις.

- Διαβάστε το *Nurturing Diversity for Today's Children and Tomorrow's Leaders* [Καλλιεργώντας το σεβασμό της διαφορετικότητας στα σημερινά παιδιά και τους αυριανούς αρχηγούς] (Phillips, 1988).
- Μιλήστε για κάποιο περιστατικό όπου βιώσατε προκαταλήψεις ή διακρίσεις εναντίον σας. Τι κάνατε; Κατόπιν συζητήστε για κάποιο περιστατικό όπου παρατηρήσατε προκαταλήψεις και διακρίσεις από έναν άλλο και είχαν στόχο ένα τρίτο πρόσωπο. Τι κάνατε; Είστε ικανοποιημένοι με τις στρατηγικές που χρησιμοποιήσατε; Αν όχι, τι θα θέλατε να είχατε κάνει;

Μοιραστείτε τις εμπειρίες σας με την ομάδα στήριξης. Φτιάξτε μια λίστα με τις στρατηγικές που χρησιμοποιήσατε όλοι σας για να αντιδράσετε στις προκαταλήψεις που είχαν στόχο εσάς ή κάποιον άλλο. Συζητήστε τι σας στήριξε για να δράσετε και τι σας συγκράτησε από το να δράσετε ή να δράσετε αποτελεσματικά. Οι δυσκολίες που συχνά βιώνουν οι ενήλικοι, όταν αμφισβητούν προκατειλημμένες συμπεριφορές, αντανακλούν τον αντίκτυπο που έχουν οι δεσμικές προκαταλήψεις στη συμπεριφορά κάθε ατόμου. Για να μπορέσουν οι ενήλικοι να αμφισβητήσουν τις προκαταλήψεις και τις διακρίσεις θα πρέπει να ξεπεράσουν τα προσωπικά εμπόδια που παρεμβάλλονται εμποδίζοντας την ανάληψη δράσης.

- Υπολογίστε το «Δείκτη Νοημοσύνης για την Καταπολέμηση των Προκαταλήψεων» που διαθέτετε. Πώς συμβαδίζετε με αυτά που λέγονται και γίνονται σήμερα για την εξάλειψη των προκαταλήψεων που έχουν στόχο τις γυναίκες, τους έγχρωμους ανθρώπους, τους ανθρώπους με διαφορετικές σωματικές ικανότητες και τους ομοφυλόφιλους; Κάντε μια λίστα με τα τηλεοπτικά ή ραδιοφωνικά επιμορφωτικά προγράμματα, τις ταινίες, τα περιοδικά, τα διηγήματα, τα επιστημονικά βιβλία και περιοδικά, τα θεατρικά έργα και τα εκθέματα τέχνης που ασχολούνται με αυτά τα θέματα και έχετε δει ή έχετε διαβάσει τον προηγούμενο χρόνο. Ποια είναι τα θέματα που απασχολούν τις τοπικές οργανώσεις για τα δικαιώματα του πολίτη, και τις οργανωμένες ομάδες βάσης πολιτών που προωθούν ζητήματα που αφορούν την περιοχή σας; Δώστε στον εαυτό σας ένα βαθμό για κάθε δετική απάντηση ή γνώση των παραπάνω στοιχείων.

Βαθμολογήστε τον εαυτό σας: Η συγκεντρωτική βαθμολογία 0-2 αντιπροσωπεύει πολύ χαμηλό ΔΝΚΠ, 3-5 χαμηλό ΔΝΚΠ, 6-8 μέτριο ΔΝΚΠ, 9-12 μέτριο προς το υψηλό ΔΝΚΠ, και 12 και πάνω υψηλό ΔΝΚΠ.

Μία χαμηλή βαθμολογία δεν είναι ασυνήθιστη. Αντικατοπτρίζει τον αντίκτυπο των δεσμικών προκαταλήψεων στην εκπαίδευσή μας, στα μέσα μαζικής ενημέρωσης, στους εκδότες και στα βιβλιοπωλεία. Ωστόσο, για να μπορέσουμε να δουλέψουμε για την καταπολέμηση των προκαταλήψεων, πρέπει να ξεπεράσουμε τα όρια των γνώσεων που μας επιβλήθηκαν από τη μεροληψία των δεσμών.

- Ρίξτε μια ματιά στα τοπικά βιβλιοπωλεία, στα καταστήματα παιχνιδιών και στα καταστήματα που πωλούν ευχετήριες κάρτες. Έχουν προϊόντα που απεικονίζουν μια ποικιλία ρόλων των φύλων, φυλετικών και εθνοτικών ταυτοτήτων και σωματικών ικανοτήτων; Η έλλειψη ποικιλομορφίας είναι άλλη μία συνέπεια των δεσμικών προκαταλήψεων.

Μάθετε ποια καταστήματα διαθέτουν υλικό που αντικατοπτρίζει την ποικιλομορφία. Εντοπίστε τις οργανώσεις που δουλεύουν για θέματα της τοπικής κοινότητας και των δικαιωμάτων του πολίτη. Φτιάξτε με την ομάδα στήριξης μια λίστα με χρήσιμες διευθύνσεις, τηλέφωνα και συναφή βιβλιογραφία.

- Επισκεφθείτε το σχολείο σας, τα γειτονικά σούπερ μάρκετ, τους κινηματογράφους, τα εστιατόρια, τα πάρκα, τη ΧΑΝ, τη ΧΕΝ, την εκκλησία, τα κυβερνητικά κτίρια (δημαρχείο, δικαστήριο, γραφείο κοινωνικής πρόνοιας, κοινωνική ασφάλιση), τα δημόσια μέσα μεταφοράς. Τι διευκολύνσεις προβλέπονται για άτομα με διάφορα είδη αναπηριών; Υπάρχουν ράμπες, πόρτες αρκετά φαρδιές για αμαξίδια, επιγραφές σε γραφή Μπράιγ, χαμηλοί πάγκοι, άτομα που ξέρουν τη νοηματική γλώσσα κ.ο.κ.
- Διαλέξτε πέντε παιδικά βιβλία με εικόνες που σας αρέσουν να χρησιμοποιείτε στην τάξη σας και πέντε βιβλία που σας άρεσαν σαν παιδί. Αξιολογήστε τις επιλογές του κάθε μέλους της ομάδας στήριξης χρησιμοποιώντας τους «Δέκα γρήγορους τρόπους» (βλ. Παράρτημα Β). Συζητήστε τι να κάνετε με τα βιβλία που είναι στερεοτυπικά.

Ακολουθεί ένα παράδειγμα που δείχνει τον τρόπο με τον οποίο χειρίστηκαν αυτό το θέμα οι εκπαιδευτικοί στο σχολείο Pacific Oaks. Καθώς οι δάσκαλοι αξιολογούσαν το περιβάλλον, ανησυχούσαν όλο και περισσότερο για τα στερεότυπα που υπήρχαν σε πολλά από τα παιδικά βιβλία στη βιβλιοθήκη του σχολείου. Οι εκπαιδευτικοί ήθελαν να καθιερώσουν μία μέθοδο για την αξιολόγηση βιβλίων που θα είχε παιδευτικό και όχι λογοκριτικό χαρακτήρα. Η λύση στην οποία κατέληξαν μετά από εκτενή συζήτηση ήταν η «διαδικασία διαλόγου»: κάθε βιβλίο στην παιδική σχολική βιβλιοθήκη έχει τώρα σε μια θήκη στο εσώφυλο μία κάρτα διαλόγου 12,5 X 20 εκ. με το ακόλουθο μήνυμα:

Αυτή η κάρτα διαλόγου απευθύνεται σε όλα τα μέλη της τοπικής κοινότητας και τα καλεί να μοιραστούν κριτικές αξιολογήσεις και τεχνικές για τη χρήση αυτού του βιβλίου, ώστε να συμβάλουν στην αύξηση της συνειδητοποίησης τόσο των μηνυμάτων και των εικόνων που βασίζονται σε προκαταλήψεις όσο και αυτών που βασίζονται σε αυθεντικές αναπαραστάσεις

Ολόκληρη η τοπική κοινότητα (οι καθηγητές του κολεγίου και οι εκπαιδευτικοί προσχολικής ηλικίας, οι σπουδαστές και τα μικρά παιδιά, οι γονείς, οι επισκέπτες) μπορούν να συμμετέχουν στη διαδικασία του διαλόγου. Ακολουθούν παραδείγματα από τα σχόλια που έκαναν τρία άτομα σχετικά με το βιβλίο *Harry the Dirty Dog* [Χάρι, ο βρόμικος σκύλος] (Zion, 1956):

Άνθρωπος 1: «Το μήνυμα αυτού του βιβλίου είναι σαφώς ρατσιστικό. Ένας λευκός σκύλος γίνεται αγνώριστος στους ιδιοκτήτες του όταν μουντζουρώνεται με κάρβουνο και γίνεται «μαύρος». Αφού πλυθεί και γίνει πάλι λευκός, αναζητείται από τους ιδιοκτήτες του. Νομίζω πως αυτό το βιβλίο δεν θα πρέπει να χρησιμοποιείται με μικρά παιδιά».

Άνθρωπος 2: «Διαφωνώ. Έχω διαβάσει πολλές φορές το βιβλίο στα παιδιά. Είναι μια αγαπημένη ιστορία επειδή στα παιδιά αρέσει που λερώνεται ο Χάρι και μετά καθαρίζεται. Είναι ένα θέμα που το αντιμετωπίζουν πολύ και τα ίδια. Δεν το βλέπω σαν ρατσιστικό. Σίγουρα ο συγγραφέας δεν είχε τέτοια πρόθεση. Εν πάση περιπτώσει, ο Χάρι δεν είναι παρά μόνο ένας σκύλος».

Άνθρωπος 3: «Όποιος κι αν είναι ο στόχος του συγγραφέα, η ιστορία αγγίζει τις «προ-προκαταλήψεις» και τις εσφαλμένες αντιλήψεις των μικρών παιδιών. Δύο συνηθισμένες ερωτήσεις, τις οποίες ακούμε από τα τριχρόνα και τα τετράχρονα παιδιά που είναι λευκά, είναι αν το μαύρο δέρμα είναι βρόμικο και αν το χρώμα του μαύρου δέρματος βγαίνει στην μανιέρα. Το βιβλίο *Harry the Dirty Dog* ενισχύει αυτές τις ιδέες και δίνει ένα επιπλέον μήνυμα ότι ο μαύρος σκύλος δεν είναι μόνο βρόμικος αλλά και ανεπιθύμητος έως ότου γίνει λευκός. Φανταστείτε την αντίθετη κατάσταση. Ένας μαύρος σκύλος πασπαλίζεται με άσπρο αλεύρι και γίνεται αγνώριστος και μη επιθυμητός μέχρι να γίνει πάλι μαύρος. Ίσως αν είχαμε μια ιστορία με αυτή την πλοκή, τότε θα μπορούσαμε να διαβάσουμε και τα δύο βιβλία μαζί χωρίς αρνητικό αντίκτυπο».

• Διαβάστε μαζί στην ομάδα στήριξης το βιβλίο *Blaming the Victim* [Κατηγορώντας το θύμα] (Ryan, 1976). Ανταλλάξτε παραδείγματα περιστατικών όπου κατηγορείται το θύμα, που έχουν συμβεί σε εκπαιδευτικό πλαίσιο και έχουν πέσει στην αντίληψή σας ή στα οποία έχετε συμμετάσχει οι ίδιοι. Συζητήστε τρόπους για να εξαλείψετε από το πρόγραμμά σας πρακτικές που οδηγούν στην ενοχοποίηση των θυμάτων.

Δραστηριότητες με στόχο να μάθουμε για την ανάπτυξη των παιδιών

Στην προσπάθειά σας να προσφέρετε δραστηριότητες και να δομήσετε ένα περιβάλλον που αναπτυξιακά είναι κατάλληλα για τα παιδιά, μπορείτε να προσφύγετε αφενός στις γνώσεις σας για τους συγκεκριμένους αναπτυξιακούς στόχους που τα παιδιά καλούνται να κατακτήσουν καθώς διαμορφώνουν την ταυτότητα και τις στάσεις τους, και αφετέρου στις γνώσεις σας για τον εντοπισμό ενδείξεων προ-προκαταλήψεων. Επιπλέον, η κατανόηση των ζητημάτων που απασχολούν τα παιδιά σας απελευθερώνει, ώστε να είστε σε θέση να προσαρμόσετε και να δημιουργήσετε καινούριες δραστηριότητες που στοχεύουν στην καταπολέμηση των προκαταλήψεων για να συμπληρώσετε εκείνες που προτείνουμε σε αυτό το βιβλίο.

- Διαβάστε προσεκτικά την επισκόπηση των ερευνητικών πορισμάτων στο κεφ. 1 και τους αναπτυξιακούς στόχους και τις κατευθυντήριες γραμμές στα κεφ. 3 έως 8. Συζητήστε με την ομάδα τι μάθατε. Έχετε δει παρόμοιες συμπεριφορές ή έχετε ακούσει παρόμοια σχόλια από την εμπειρία σας ως εκπαιδευτικοί και ως γονείς;
- Για τον επόμενο μήνα συγκεντρώστε τις ερωτήσεις, τα σχόλια και τις συμπεριφορές που παρατηρείτε στην τάξη σας αναφορικά με τη φυλή, την εθνότητα, το φύλο και τις διαφορετικές σωματικές ικανότητες. Ανταλλάξτε πληροφορίες για τα δεδομένα που συλλέξατε. Πώς ταιριάζουν με τους αναπτυξιακούς στόχους που αναφέρθηκαν σε αυτό το βιβλίο;
- Όταν αρχίσετε να κάνετε δραστηριότητες για την καταπολέμηση των προκαταλήψεων στην τάξη σας, κρατήστε σημειώσεις με τις αντιδράσεις των παιδιών και σε τακτά χρονικά διαστήματα μοιραστείτε τις ιστορίες που μαζέψατε ώστε να κατανοήσετε καλύτερα τον τρόπο που σκέφτονται τα παιδιά.

Συμπληρωματικές δραστηριότητες

Διαβάστε και συζητήστε κάποια από τα ακόλουθα βιβλία και άρθρα που ασχολούνται με τη διαφορετικότητα στις σωματικές ικανότητες, στο φύλο, στη φυλή και στην εθνότητα: *Different Physical Abilities* [Διαφορετικές σωματικές ικανότητες] (Brightman, 1983), *Women and Disability Awareness Project* [Πρόγραμμα ευαισθητοποίησης στο θέμα «Γυναίκες και Αναπηρία»] (1984), *Gender - Pogrebin* (1980), *Honig* (1983), *Race/Ethnicity - Cross* (1985), *Dennis* (1981), *Katz* (1982), *Saracho και Spodek* (1983), *Semaj* (1985), *Tinney* (1983).

Βήμα τέταρτο: Σχεδιάστε πώς να εφαρμόσετε την παιδαγωγική μέθοδο για την καταπολέμηση των προκαταλήψεων στο πρόγραμμά σας

Αξιολογήστε τα υλικά στο περιβάλλον σας. Χρησιμοποιήστε τις ερωτήσεις στο κεφ. 2 για να αξιολογήσετε το παιδαγωγικό σας υλικό. Κάντε μια λίστα όπου οι απαντήσεις σε μια σειρά ερωτήσεων τσεκάρονται σε μία από τις ακόλουθες στήλες: «έχω αρκετά» / «χρειάζομαι περισσότερα» / «δεν έχω τίποτε». Για παράδειγμα, μία από τις ερωτήσεις μπορεί να είναι: «Έχω αρκετή καφέ και μαύρη μπογιά, χαρτί, πλαστελίνη, κραγιόνια στο "χρώμα του δέρματος" στη γωνιά των εικαστικών;» Ελέγξτε αν έχετε αρκετά, αν χρειάζεστε περισσότερα ή αν δεν έχετε τίποτε.

Σχεδιάστε τρόπους για να αυξήσετε την ποικιλομορφία στο περιβάλλον σας. Ξαναδιαβάστε τις ενότητες στο κεφ. 2 που αφορούν την επιλογή, την εξάλειψη, την αγορά και την κατασκευή καινούριων υλικών. Κάντε μια λίστα υλικών και τσεκάρετε, ανάλογα με τα αποτελέσματα της απογραφής σας, κάτω από τις στήλες με τίτλο

«να εξαλείψω», «να αγοράσω» και «να αγοράσω» / «να φτιάξω». Βάλτε τα σε προτεραιότητα και φτιάξτε ένα χρονοδιάγραμμα για κάθε εργασία.

Αξιολογήστε την παρούσα δραστηριότητά σας. Κάντε ένα διάγραμμα σχετικά με τις προσεγγίσεις του σεβασμού της διαφορετικότητας με τις επικεφαλίδες «αχρωματοψία», «τουριστική», «πολυπολιτισμική» και «παιδαγωγική μέθοδος για την καταπολέμηση των προκαταλήψεων». Μαζί με την ομάδα στήριξης σκεφτείτε τις λέξεις-κλειδιά που περιγράφουν τα χαρακτηριστικά κάθε προσέγγισης. Επανεξετάστε την ενότητα με τις συνηθισμένες ερωτήσεις στο κεφ. 1 που καλύπτει τις διαφορές ανάμεσα στις προσεγγίσεις. Χρησιμοποιήστε το διάγραμμά σας για να μπορέσετε να αξιολογήσετε τον τρόπο με τον οποίο χειρίζεστε τη διαφορετικότητα στην τάξη σας.

Παρατηρήστε για ένα διάστημα δύο εβδομάδων τον τρόπο που τα παιδιά σας παίζουν και επικοινωνούν το ένα με το άλλο. Ποιο είναι το παιχνίδι που τα κορίτσια/αγόρια δεν παίζουν; Υπάρχουν ενδείξεις ότι κάποιο ή περισσότερα παιδιά αποκλείονται από το παιχνίδι εξαιτίας της ταυτότητάς τους; Εάν έχετε παιδιά με σωματικές δυσκολίες, εμποδίζει το περιβάλλον την πλήρη συμμετοχή τους σε δραστηριότητες;

Με βάση τις παρατηρήσεις σας, κατεβάστε ιδέες για το πώς μπορείτε να ενθαρρύνετε τα παιδιά να χρησιμοποιούν όλα τα υλικά, για να βελτιωθούν οι κοινωνικές αλληλεπιδράσεις ανάμεσα στα παιδιά και να βελτιωθεί η προσβασιμότητα του περιβάλλοντος.

Αξιολογήστε την επαφή σας με τα παιδιά. Δουλέψτε μαζί με τα μέλη της ομάδας στήριξης για να συλλέξετε τα σχετικά στοιχεία: Παρατηρήστε ο ένας τον άλλο ή βιντεοσκοπήστε ο ένας τον άλλο. Χρησιμοποιήστε τις ερωτήσεις που αναφέρονται στην ενότητα «Αλληλεπιδράσεις» στο κεφ. 2 για να σας καθοδηγήσουν στις παρατηρήσεις σας. Κάντε στήλες με επικεφαλίδες «συχνά», «κάμια φορά», «ποτέ», ώστε να καταγράψετε τις παρατηρήσεις.

Συζητήστε μέσα στην ομάδα στήριξης τα «Προφίλ επικοινωνίας» που φτιάξατε με βάση τις παρατηρήσεις σας. Σκεφτείτε τρόπους που θέλετε να αλλάξετε στον τρόπο επικοινωνίας σας ώστε να την κάνετε περισσότερο αντιπροσωπευτική μιας προσέγγισης που υιοθετεί την παιδαγωγική μέθοδο για την καταπολέμηση των προκαταλήψεων.

Αξιολογήστε το τρέχον εκπαιδευτικό σας πρόγραμμα. Κάντε μια λίστα για το «Τι κάνω ήδη στο πρόγραμμα που ακολουθώ σχετικά με το φύλο / τη φυλή / τον πολιτισμό / τις διαφορετικές σωματικές ικανότητες / τα στερεότυπα και τις διακρίσεις / τον ακτιβισμό». Καταγράψτε κάθε δραστηριότητα που κάνετε συνήθως.

Αξιολογήστε προσεκτικά τις δραστηριότητες. Χρησιμοποιείτε μια προσέγγιση που στηρίζεται στην «αχρωματοψία» ή είναι «τουριστική» σε σχέση με τη μάθηση για τη διαφορετικότητα; Μήπως κάνετε λίγα ή τίποτε σε κάποιους τομείς; Ποιες δραστηριότητες θέλετε να κρατήσετε ή να απορρίψετε;

Φτιάξτε ένα δείγμα εβδομαδιαίου σχεδιασμού ώστε να ενσωματώσετε στοιχεία της παιδαγωγικής μεθόδου για την καταπολέμηση των προκαταλήψεων στο εβδομαδιαίο σας πρόγραμμα. Σκεφτείτε όλα όσα θα μπορούσατε να κάνετε (βλ. Διάγραμμα, σ. 201).

Σκεφτείτε πώς θα ενσωματώσετε δραστηριότητες για την καταπολέμηση των προκαταλήψεων στο παρόν μοντέλο του εκπαιδευτικού σας προγράμματος.

- Ενδέχεται να χρησιμοποιείτε ένα παιδαγωγικό μοντέλο «αναδυόμενων ιδεών», όπου ο σχεδιασμός του εκπαιδευτικού προγράμματος κυλάει από τα ενδιαφέροντα και τα συμφραζόμενα των παιδιών, του εκπαιδευτικού, των γονέων και της τοπικής κοινότητας. Καθεμιά από αυτές τις τέσσερις πηγές έμπνευσης του προγράμματος μπορεί να προκαλέσει μια αλληλουχία δραστηριοτήτων. Ο σχεδιασμός είναι περισσότερο κυκλικός παρά γραμμικός, αφού κάθε δραστηριότητα αποκαλύπτει περισσότερα ενδιαφέροντα και ο εκπαιδευτικός «υφαίνει» έναν ιστό από αλληλοσυνδεόμενες δραστηριότητες. Οι δραστηριότητες για την καταπολέμηση

των προκαταλήψεων είναι ένα φυσικό κομμάτι αυτής της δικτύωσης, φτάνει να λαμβάνετε υπόψη τα θέματα που αγγίζει αυτή η προσέγγιση. Επιπλέον, οι ερωτήσεις που μπορείτε να θέσετε στα παιδιά για τις ιδέες που έχουν να προτείνουν σχετικά με αυτά τα θέματα ανοίγουν το δρόμο για πρόσθετες δραστηριότητες.

Για παράδειγμα, αν ρωτήσετε τα παιδιά να σας πουν τι ξέρουν σχετικά με τους «Ινδιάνους», τότε θα δείτε ποιες συγκεκριμένες εσφαλμένες αντιλήψεις θέλετε να αμφισβητήσετε μέσα από τις δραστηριότητες που θα κάνετε. Κάντε ένα «δικτυωτό» διάγραμμα, ξεκινώντας με τις ερωτήσεις των παιδιών σχετικά με τους Ιθαγενείς Αμερικανούς σε κύκλους στη μέση της σελίδας. Τραβήξτε γραμμές από κάθε ερώτηση και καταγράψτε πιθανές δραστηριότητες που απευθύνονται σε κάθε ερώτηση. Δείτε πώς συνδέονται μεταξύ τους αυτές οι δραστηριότητες και τραβήξτε γραμμές ανάμεσά τους. Αποφασίστε με ποια δραστηριότητα θα ξεκινήσετε.

- Αν χρησιμοποιείτε ένα παιδαγωγικό μοντέλο που βασίζεται σε κάποια *θεματική ενότητα*, ο σχεδιασμός περιλαμβάνει τη δημιουργία ενός αριθμού δραστηριοτήτων με βάση ένα συγκεκριμένο θέμα, που πρέπει να καλυφθούν μέσα σε μία ορισμένη χρονική περίοδο (μία εβδομάδα, ένα μήνα). Συνηθισμένα θέματα του νηπιαγωγείου είναι: «Ο εαυτός μου», «Η οικογένειά μου», «Η γειτονιά μας», «Οι συκοινωνίες», «Η δουλειά». Όλα αυτά τα θέματα προσφέρονται για επεξεργασία θεμάτων που συνδέονται με την καταπολέμηση των προκαταλήψεων. Οι κατευθυντήριες γραμμές και οι δραστηριότητες για να μάθουν τα παιδιά σχετικά με διαφορές και ομοιότητες που αφορούν τη φυλή, τις σωματικές ικανότητες, το φύλο και τον πολιτισμό, μπορούν εύκολα να ενσωματωθούν σε οποιοσδήποτε δραστηριότητές σας.

- Αν πάλι χρησιμοποιείτε ένα παιδαγωγικό μοντέλο που βασίζεται στις δεξιότητες, όπου οι δραστηριότητες οργανώνονται με συγκεκριμένους στόχους που αφορούν τη γνωστική και την κοινωνική ανάπτυξη, επιλέξτε δραστηριότητες για την καταπολέμηση των προκαταλήψεων που απαιτούν τη χρήση συγκεκριμένων δεξιοτήτων. Για παράδειγμα, αν σχεδιάζετε δραστηριότητες για την καλλιέργεια της ικανότητας για «ταξινόμηση*», συμπεριλάβετε αντικείμενα και εικόνες που αντικατοπτρίζουν τη διαφορετικότητα στα παιχνίδια που χρησιμοποιείτε για την κατάκτηση της ταξινόμησης. Όλες οι δραστηριότητες που προτείνονται για να φτιάξετε αφίσες, βιβλία ή διαγράμματα σχετικά με τις οικογένειες των παιδιών μπορούν να δώσουν ευκαιρίες για ερωτήσεις ταξινόμησης, όπως τι είναι το ίδιο; / τι είναι διαφορετικό;

Διαλέξτε με ποιον από τους τομείς που καλύπτει η παιδαγωγική μέθοδος για την καταπολέμηση των προκαταλήψεων, θα ξεκινήσετε καταρχήν. Σκεφτείτε τις ακόλουθες ερωτήσεις καθώς επιλέγετε ανάλογα με την περίπτωση σας:

1. Τι σας ενδιαφέρει περισσότερο; Με τι νιώθετε πιο άνετα; Σε ποιο θέμα έχετε τις περισσότερες γνώσεις;
2. Ποια είναι τα παιδιά σας; η προέλευσή τους, το αναπτυξιακό τους επίπεδο, τα ενδιαφέροντά τους, οι ανάγκες τους;
3. Τι θα ενδιέφερε περισσότερο τους γονείς των παιδιών σας; Με τι θα ένωσαν άνετα και με τι πολύ άβολα;
4. Ποια είναι τα τρέχοντα θέματα στην τοπική κοινότητα που επηρεάζουν άμεσα τη ζωή των παιδιών σας; Ποια μέσα –έμφυχο και άψυχο υλικό– υπάρχουν στην κοινότητά σας που μπορούν να βοηθήσουν στην υλοποίηση συγκεκριμένων δραστηριοτήτων για την καταπολέμηση των προκαταλήψεων;

Σκεφτείτε τη στήριξη και τα εμπόδια που θα συναντήσετε όταν ενσωματώσετε την παιδαγωγική μέθοδο για την καταπολέμηση των προκαταλήψεων στο πρόγραμμά σας. Κάντε ένα διάγραμμα σχετικά με τα «Εμπόδια στην εφαρμογή της παιδαγωγικής μεθόδου για την καταπολέμηση των προκαταλήψεων στο πρόγραμμά μου/τάξη μου». Κάτω από τις επικεφαλίδες «γονείς», «άλλοι δάσκαλοι», «διοικητικά στελέχη» και «εγώ» κάντε μια λίστα με τις δυσκολίες που ενδέχεται να συναντήσετε. Δεύτερον, κάντε ένα διάγραμμα σχετικά με τις «Στρατηγικές για να ξεπεραστούν τα εμπόδια» χρησιμοποιώντας τις ίδιες επιμέρους επικεφαλίδες. Τρίτον, κάντε ένα διάγραμμα σχετικά με τις «Πηγές στήριξης» για την εφαρμογή της παιδαγωγικής μεθόδου για την καταπο-

* Βλ. σημ. 2, κεφ. 4.

λέμηση των προκαταλήψεων. Χρησιμοποιήστε τα διαγράμματά σας για να σχεδιάσετε τον τρόπο χειρισμού των εμποδίων αναφέροντας στρατηγικές που θα μπορούσατε να χρησιμοποιήσετε τις πηγές στήριξής σας, ένα χρονοδιάγραμμα για την επίτευξη αποτελεσμάτων και σκέψεις για το πώς θα ξέρετε πότε έχει ξεπεραστεί ένα συγκεκριμένο εμπόδιο.

Σχεδιάστε πώς θα δουλέψετε με τους γονείς. Χρησιμοποιήστε το κεφ. 11 «Δουλεύοντας με τους γονείς» για να αναπτύξετε ένα αρχικό σχέδιο, το οποίο θα αξιολογήσετε και θα τροποποιήσετε καθώς αρχίζετε ουσιαστικά τη δουλειά.

Διάγραμμα

Καθημερινό πρόγραμμα		Ημέρες της εβδομάδας				
Ωρες	Δομές	Δευτέρα	Τρίτη	Τετάρτη	Πέμπτη	Παρασκευή
8.45 - 9.45	Ωρα επιλογών Εικαστικά Ελεύθερη θεατρική έκφραση Εκπαιδευτικά παιχνίδια Τουβλάκια Τραπέζι νερού Τραπέζι άμμου Βιβλία					
9.45 - 10.00	Καθάρισμα					
10.00 - 10.45	Δεκαπαινό και δραστηριότητα σε μικρές ομάδες					
10.45 - 11.30	Έξω					
Μεσημέρι	Δραστηριότητα σε μεγάλη ομάδα					
Σε αυτή τη στήλη: Γράψε το δικό σου πρόγραμμα		Γεμίστε αυτά τα κουτιά με πιθανές δραστηριότητες για την καταπολέμηση των προκαταλήψεων για κάθε μέρος του καθημερινού σας προγράμματος				

Βήμα πέμπτο: Σπεύσατε βραδέως

Ξεκινήστε να εφαρμόζετε σιγά σιγά δραστηριότητες στον τομέα που έχετε επιλέξει. Είναι καλό να εστιάσετε πρώτα σε ένα θέμα (π.χ., το φύλο ή τις διαφορετικές ικανότητες) και μετά να εισαγάγετε σταδιακά και τα άλλα θέματα. Ή ίσως προτιμάτε να δουλέψετε με διάφορα θέματα ταυτόχρονα (π.χ., τη διερεύνηση των σωματικών διαφορών και ομοιοτήτων στο φύλο, στη φυλή και στις σωματικές ικανότητες).

Κρατήστε σημειώσεις για το πώς ανταποκρίνονται τα παιδιά στις δραστηριότητες. Μοιραστείτε τις παρατηρήσεις σας με την ομάδα στήριξης και πάρτε ιδέες για περαιτέρω δραστηριότητες. Μεταφέρετε τα προβλήματα που τυχόν παρουσιάζονται στην ομάδα στήριξης και σκεφτείτε όλοι μαζί πώς να τα λύσετε.

Καθώς συνειδητοποιούμε όλα τα «όχι» που έχουν επιβάλει οι άνθρωποι σε αυτούς που φοβούνται επειδή είναι διαφορετικοί, εμείς εξακολουθούμε να ψάχνουμε για εναλλακτικούς τρόπους να επικοινωνούμε ο ένας με τον άλλο, ώστε να προωθούμε την κατανόησή περισσότερο από το φόβο και τις ευκαιρίες περισσότερο από τους περιορισμούς. Αυτή είναι μια στάση που διακρίνει εμάς που έχουμε αφιερώσει τη ζωή μας στο να βοηθάμε τα παιδιά να μεγαλώνουν ελεύθερα και να αξιοποιούν το δυναμικό τους όσο το δυνατόν περισσότερο. Η καταπολέμηση των προκαταλήψεων δεν είναι ένα θέμα που μπορείτε να το διδάξετε και να ξεμπερδέψετε μαζί του· είναι τρόπος ζωής. Διδάσκετε την καταπολέμηση των προκαταλήψεων κάνοντάς την πράξη στη ζωή σας, βοηθώντας τα παιδιά να λένε «ναι» όσο πιο συχνά και πιο δυνατά μπορούν, και στον εαυτό τους και στους άλλους.

ΠΡΟΣΑΡΜΟΓΗ

Αν είστε διευθυντής/-τρια νηπιαγωγείου ή παιδικού σταθμού και θέλετε να εφαρμόσετε την παιδαγωγική μέθοδο για την καταπολέμηση των προκαταλήψεων στο πρόγραμμά σας, τότε εσείς και το προσωπικό σας (και οι γονείς, αν θέλετε) συναποτελείτε την «ομάδα στήριξης». Σιγουρευτείτε ότι δουλεύετε μαζί σαν ομάδα συνεργασίας: μην πηγαίνετε πιο γρήγορα από την ομάδα, αλλά να ηγείστε της ομάδας για να συνεχίσει να κάνει βήματα προς τα μπρος. Να θυμάστε ότι το να επιβάλετε στους δασκάλους δραστηριότητες για την καταπολέμηση των προκαταλήψεων, χωρίς να εξασφαλίσετε το ενδιαφέρον τους ή τη συμμετοχή τους, είναι ενάντια στην ηθική της προσέγγισης για την καταπολέμηση των προκαταλήψεων.

Αν διδάσκετε εκπαιδευτικούς ή συντονίζετε προγράμματα εκπαιδευτικής κατάρτισης, χρησιμοποιήστε και προσαρμόστε τις δραστηριότητες από αυτό το κεφάλαιο για να αναπτύξετε την ύλη σας. Διαλέξτε επιπρόσθετη βιβλιογραφία από τις πηγές που εμφανίζονται στο Παράρτημα Α.

Βιβλιογραφία

- Brenner, B. (1973), *Bodies*, New York: Dutton.
- Brightman, A. (1983), *Ordinary Moments: The Disabled Experience*, Baltimore: University Park Press.
- Cross, W.E. (1985), «Black identity: Rediscovering the distinction between personal identity and reference group orientations», στο M.B. Spencer, G.K. Brooklins και W.R. Allen (επιμ.), *Beginnings: The Social and Affective Development of Black Children*, Hillsdale, NJ: Erlbaum, σ. 155-172.
- Dennis, R. (1981), «Socialization and racism: The White experience», στο B.P. Bowser και R.G. Hunt (επιμ.), *Impact of Racism on White Americans*, Beverly Hills, CA: Sage Publications, σ. 71-86.
- Honig, A.S. (1983), «Research in review. Sex role socialization in early childhood», *Young Children* 38 (6): 57-70.
- Katz, P. (1982), «Development of children's racial awareness and intergroup attitudes», στο L.G. Katz (επιμ.), *Current Topics in Early Childhood Education*, Norwood, NJ: Ablex, τόμ. 4, σ. 17-54.
- Phillips, C.B. (1988), «Nurturing diversity for today's children and tomorrow's leaders», *Young Children* 43 (2): 42-47.
- Pogrebin, L. (1980), *Growing Up Free: Raising Your Child in the 80's*, New York: McGraw-Hill.
- Ryan, W. (1976), *Blaming the Victim*, New York: Random House.
- Saracho, O.N., και Spodek, B. (επιμ.) (1983), *Understanding the Multicultural Experience in Early Childhood Education*, Washington, DC: NAEYC.
- Semaj, L.T. (1985), «Africinity, cognition and extended self», στο M.B. Spencer, G.K. Brooklins και W.R. Allen (επιμ.), *Beginnings: The Social and Affective Development of Black Children*, Hillsdale, NJ: Erlbaum, σ. 173-184.
- Tinney, J. (1983), «Interconnections: Racism, sexism, heterosexism and homophobia», *Interracial Books for Children Bulletin* 12 (3 και 4): 4-6.
- Waxman, S. (1976), *What Is a Girl? What Is a Boy?*, Los Angeles: Peace Press.
- Women and Disability Awareness Project (1984), *Building Community: A Manual Exploring Issues of Women and Disability*, New York: Educational Equity Concepts.
- Zion, G. (1956), *Harry the Dirty Dog*, New York: Harper & Row.

